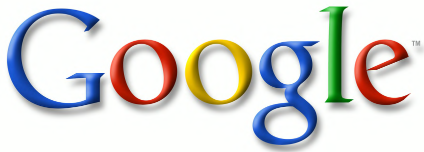
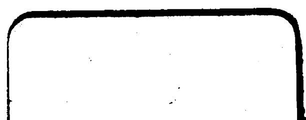

BIJDRAGEN EN MEDEDEELINGEN

VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP,

GEVESTIGD

TE

UTRECHT.

VEERTIENDE DEEL.

's GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1893.

LIJST DER LEDEN.

1892.

NAAMLIJST DER LEDEN [1]

VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP,

GEVESTIGD

te UTRECHT.

BESTUUR.

Dr. R. Fruin, *Eere-Voorzitter*, te Leiden.

Utrecht.
- Dr. W. G. Brill, *Eerste Voorzitter.*
- Mr. B. J. L. Baron de Geer van Jutfaas, *Tweede Voorzitter.*
- Mr. J. A. Grothe, *Eerste Secretaris.*
- Mr. S. Muller Fz., *Tweede Secretaris.*
- Dr. J. A. Wijnne, *Bibliothecaris.*
- Mr. J. F. B. Baert, *Penningmeester.*
- Dr. H. E. Moltzer.

1) Bij deze lijst is aangenomen de feitelijke toestand op 1°. Mei 1892.

HONORAIRE LEDEN.

Edmondo de Amicis, te Turin.
L. de Baecker, te Bergues.
Dr. W. Bode, te Berlijn.
E. de Borchgrave, te Brussel.
G. Mc. Call Theal, Kaapstad.
Luigi Cossa, te Pavia.
E. van Even, te Leuven.
Mariano Pardo de Figueroa, te Medina Sidonia.
P. Fredericq, te Gent.
J. Geddes, te Londen.
Jhr. J. J. de Geer van Oudegein, te Utrecht.
Henry Havard, te Parijs.
A. Henne, te Brussel.
J. H. Hessels, te Cambridge.
E. Hubert, te Luik.
Dr. Ed. Jacobs, te Wernigerode.
A. Lefèvre Pontalis, te Parijs.
H. C. Vos Leibbrandt, Kaapstad.
A. Mathieu, te Brussel.
K. Nijs, te Antwerpen.
Dr. M. Philippson, te Berlijn.
K. Piot te Brussel.
Ch. Rahlenbeck, te Brussel.
C. A. Serrure, te Brussel.
K. F. Stallaert, te Everberg bij Cortenbergh.
Rajah Sourindro Mohun Tagore, te Calcutta.
F. Vanderhaeghen, te Gent.
L. Vanderkindere, te Brussel.
Dr. W. Wattenbach, te Berlijn.
A. Wauters, te Brussel.

GEWONE LEDEN.

Dr. Th. P. H. van Aalst, te 's Gravenhage.
Dr. J. G. R. Acquoy, te Leiden.
Mr. A. J. Andreae, te Kollum.
Th. J. I. Arnold, te Gent.
Mr. J. Baron d'Aulnis de Bourouill, te Utrecht.
J. A. F. Backer, te Vreeland.
F. de Bas, te 's Gravenhage.
Jhr. Mr. K. A. Godin de Beaufort, te Utrecht.
Mr. W. H. de Beaufort, te Leusden.
Mr. J. F. de Beaufort, te Utrecht.
J. B. de Beaufort, te Woudenberg.
V. Becker, te Oudenbosch.
Jhr. Mr. G. J. Th. Beelaerts van Blokland, te 's Gravenhage.
Mr. A. R. van Bel, te Amsterdam.
G. graaf van Aldenburg Bentinck, te Amerongen.
Mr. N. P. van den Berg, te Amsterdam.
Dr. J. Bergsma, te Groningen.
Mr. J. L. Berns, te Leeuwarden.
Mr. H. G. Betz, te 's Gravenhage.
W. van Beuningen, te Utrecht.
Mr. W. Bezemer, te Rotterdam.
Mr. J. F. Byleveld, te Arnhem.
Dr. P. J. Blok, te Groningen.
Mr. P. van Blom, te 's Gravenhage.
Mr. J. Wessels Boer, te Medemblik.
P. A. M. Boele van Hensbroek, te 's Gravenhage.
Dr. U. P. Boissevain, te Groningen.
Mr. A. C. Bondam, te 's Hertogenbosch.
G. H. van Borssum Waalkes, te Huisum.
Mr. W. J. M. Bosch van Oud-Amelisweerd, te Utrecht.
Mr. P. van den Brandeler, te 's Gravenhage.
Dr. A. A. Bredius, te 's Gravenhage.

J. Broekema, te Middelburg.
Dr. G. Brom, te Groningen.
C. W. Bruinvis, te Alkmaar.
Mr. W. H. Ikman van Burck, te Amsterdam.
Mr. A. H. H. van der Burgh, te 's Gravenhage.
Dr. C. H. T. Bussemaker, te Haarlem.
Jhr. P. H. A. Martini Buys, te Rotterdam.
I. J. le Cosquino de Bussy, te Deventer.
Mr. A. W. van Beeck Calkoen, te Utrecht.
Dr. W. Caland, te Breda.
Dr. P. D. Chantepie de la Saussaye Dz., te Amsterdam.
J. Craandijk, te Haarlem.
G. Craeyvanger, te Utrecht.
Dr. J. Cramer, te Utrecht.
Mr. M. Crommelin, te Utrecht.
J. L. van Dalen, te Dordrecht.
Mr. W. K. Baron van Dedem, te 's Gravenhage.
Alph. Diegerick, te Gent.
J. Backer Dirks, te 's Gravenhage.
Mr. H. J. Dijckmeester, te 's Gravenhage.
Dr. Is. van Dijk, te Groningen.
Dr. J. J. Doesburg, te Dordrecht.
Dr. J. I. Doedes, te Utrecht.
N. D. Doedes, te Leeuwarden.
P. J. D. van Dokkum, te Utrecht.
Mr. H. L. Drucker, te Leiden.
C. F. van Duyl, te Groningen.
K. Dumon, te Amsterdam.
P. J. van Dijk van Matenesse, te Schiedam.
P. van Eeghen, te Amsterdam.
C. P. van Eeghen Jr., te Aardenburg.
Mr. J. van Eik Jr., te Amsterdam.
Mr. D. Engelberts, te Zutphen.
Mr. A. J Enschedé te Haarlem.

Dr. E. Epkema, te Zalt-Bommel.
Mr. J. P. N. Ermerins, te Middelburg.
Mr. D. Everwijn, te 's Gravenhage.
Mr. G. J. Fabius, te Utrecht.
A. N. J. Fabius, te Naarden.
Mr. A. R. Falck, te Utrecht.
Mr. H. O. Feith, te Groningen.
Mr. J. A. Feith, te Groningen.
Mr. P. R. Feith, te 's Gravenhage.
Mr. C. Fock, te 's Gravenhage.
Mr. S. J. Fockema Andreae, te Leiden.
D. Franken Dz., te Parijs.
Mr. G. D. Franquinet, te Maastricht.
J. Frederichs, te Oostende.
J. de Fremery, te 's Gravensande.
Mr. R. Fruin Thz., te Utrecht.
Dr. J. H. Gallée, te Utrecht.
J. F. Gebhard Jr., te Amsterdam.
Jhr. Mr. A. G. de Geer, te Haarlem.
Dr. G. H. J. W. J. Geesink, te Amsterdam.
E. F. Georges, te Utrecht.
Mr. S. J. van Geuns, te Utrecht.
Mr. J. G. Gleichman, te 's Gravenhage.
Mr. W. Baron van Goltstein, te 's Gravenhage.
C. J. Gonnet, te Haarlem.
J. J. Graaf, te Ouderkerk a/d Amstel.
Mr. S. Gratama, te Assen.
Jhr. Mr. J. de Grez, te 's Hertogenbosch.
J. Baron Sirtema van Grovestins, te 's Gravenhage.
D. de Groot, te Utrecht.
Dr. J. H. Gunning Wz., te Zwolle.
Mr. H. D. Guyot, te Groningen.
Mr. S. van Gijn, te Dordrecht.
J. W. G. van Haarst, te Groningen.
J. Habets, te Maastricht.

Dr. H. G. Hamaker, te Katwijk a/d Rijn.
Dr. A. G. van Hamel, te Groningen.
Mr. C. E. Harbord, te Utrecht.
G. C. D. d'Aumale Baron v. Hardenbroek, te Langbroek.
Mr. L. van Hasselt, te Zwolle.
Mr. R. E. Hattink, te Almelo.
Mr. J. E. Heeres, te 's Gravenhage.
Mr. W. Heineken, te Amsterdam.
Dr. G. Heymans, te Groningen.
J. H. C. Heyse, te Zierikzee.
Mr. C. G. Berger v. Hengst, te Utrecht.
Mr. C. G. C. van Hengst, te Utrecht.
H. Hermans, te Groningen.
J. A. Heuff Az., te Avezaath.
Mr. A. C. van Heusde, te Utrecht.
J. C. A. Hezenmans, te 's Hertogenbosch.
J. H. Hingman, te 's Gravenhage.
J. C. Gijsberti Hodenpijl, te Haarlem.
F. A. Höfer, te Rotterdam.
J. H. Hofman, te Schalkwijk.
J. Hogeman, te Slagharen.
Mr. H. graaf van Hogendorp, te 's Gravenhage.
Dr. J. M. J. Hoog, te Abbenbroek.
J. H. Hooyer, te Arnhem.
A. J. J. Hoogland, te Rotterdam.
F. A. van Braam Houckgeest, te Haarlem.
Dr. M. Th. Houtsma, te Utrecht.
Jhr. Mr. J. E. Huydecoper van Maarseveen en Nigtevecht, te Utrecht.
A. Ising, te 's Gravenhage.
Dr. J. A. H. G. Jansen, te Rijsenburg.
Jhr. Mr. W. F. de Jonge, te Utrecht.
Dr. W. de Jonge, te Groningen.
Mr. J. G. C. Joosting, te Utrecht.
Mr. W. van der Kaay, te Leiden.

Dr. G. Kalff, te Amsterdam.
Jhr. Mr. A. P. C. van Karnebeek, te Leersum.
J. Ph. van der Kellen, te Amsterdam.
Dr. G. W. Kernkamp, te Utrecht.
E. B. Kielstra, te 's Gravenhage.
Mr. F. der Kinderen Fz., te 's Gravenhage.
H. Kleyn van de Poll, te Utrecht.
Dr. H. G. Kleyn, te Utrecht.
Mr. W. P. Sautijn Kluit, te Amsterdam.
Dr. A. Kluyver, te Leiden.
W. J. Knoop, te 's Gravenhage.
Dr. W. P. C. Knuttel, te Gravenhage.
A. M. Kollewijn Nz., te Amersfoort.
F. J. L. Krämer, te Utrecht.
Dr. M. A. Kreling, te Rotterdam.
Dr. A. J. Kronenberg, te Deventer.
Dr. E. F. Kruyf, te Groningen.
A. C. Kruseman, te Haarlem.
Dr. K. Kuiper, te Delft.
Dr. A. Kuyper, te Amsterdam.
Dr. B. H. Steringa Kuyper, te Middelburg.
Dr. G. H. Lamers, te Utrecht.
W. J. N. Landré, te Vlijmen.
Dr. G. J. Landweer Az., te Amsterdam.
Dr. L. A. van Langeraad, te Stolwijk.
Mr. F. A. J. van Lanschot, te 's Hertogenbosch.
W. J. Leendertz, te Amsterdam.
Dr. E. H. van Leeuwen, te Utrecht.
J. H. van Lennep, te Zeist.
Mr. J. A. Levy, te Amsterdam.
Dr. J. P. T. van der Lith, te Utrecht.
A. C. Loffelt, te 's Gravenhage.
Dr. H. Logeman, te Gent.
Jhr. Mr. W. H. de Savornin Lohman, te Amsterdam.
A. van Lommel, te Grave.

A. A. Looyen, te 's Gravenhage.
A. Loosjes, te Amsterdam.
F. Baron van Lynden van Hemmen, te Hemmen.
Mr. R. Melvil Baron van Lijnden, te Utrecht.
Mr. A. M. Maas Geesteranus, te 's Gravenhage.
Jhr. Mr. A. J. Rethaan Macaré, te Haarlem.
Mr. Æ. Baron Mackay, te 's Gravenhage.
W. J. Manssen, te Zaandam.
Jhr. Mr. J. L. A. Martens, te Utrecht.
Dr. R. P. Mees R. Az., te Rotterdam.
D. C. Meyer Jr., te Amsterdam.
Dr. J. Mendels, te Delft.
Mr. C. R. Merkus, te Utrecht.
Mr. P. A. N. S. van Meurs, te 's Gravenhage.
Dr. R. S. Tjaden Modderman, te Groningen.
P. H. v. Moerkerken, te Utrecht.
E. W. Moes, te Amsterdam.
Mr. W. L. P. A. Molengraaff, te Utrecht.
Mr. G. Moll, te Amsterdam.
Dr. K. W. M. Montijn, te Schiedam.
F. D. J. Moorrees, te Vianen.
Dr. L. J. Morell, te Utrecht.
J. C. van der Muelen, te 's Gravenhage.
L. Mulder, te 's Gravenhage.
Mr. H. J. A. Mulder, te 's Gravenhage.
Mr. J. W. Mulder, te Zwolle.
Dr. J. W. Muller, te Leiden.
Dr. P. L. Muller, te Leiden.
Mr. S. Muller Hz., te Rotterdam.
Dr. J. C. Naber, te Utrecht.
F. Nagtglas, te Utrecht.
F. J. Nieuwenhuis, te Utrecht.
Mr. J. Domela Nieuwenhuis, te Groningen.
Mr. W. H. Nolen, te Rolduc.
Mr. F. H. van Notten, te Amsterdam.

Mr. O. W. Star Numan, te 's Gravenhage.
M. Nijhoff, te 's Gravenhage.
Dr. D. C. Nijhoff, te 's Gravenhage.
A. J. Nijland, te Utrecht.
F. D. O. Obreen, te Amsterdam.
A. P. M. van Oordt, te Leiden.
Mr. J. C. de Marez Oyens, te 's Gravenhage.
G. A. Vorsterman van Oyen, te Aardenburg.
Dr. A. A. van Otterloo, te Zutphen.
Mr. J. C. Overvoorde, te Dordrecht.
Mr. R. W. J. v. Pabst v. Bingerden, te 's Gravenhage.
Ridder Pauw van Wieldrecht, te Zeist.
Mr. A. A. van Wulfften Palthe, te Oldenzaal.
Mr. J. E. van Persijn, te Utrecht.
Mr. P. Pet, te Groningen.
Dr. A. Pierson, te Amsterdam.
Mr. N. G. Pierson, te 's Gravenhage
H. G. van der Poel, te Veenendaal.
Mr. M. S. Pols, te Utrecht.
Ch. J. Polvliet, te 's Gravenhage.
Dr. P. Jz. Proost, te Ooster-Blokker.
Mr. C. Pijnacker Hordijk, te Batavia.
Dr. E. D. Pijzel, te Amsterdam.
Dr. F. Pijper, te Berkhout.
Mr. H. P. G. Quack, te Amsterdam.
J. C. W. Quack, te Ravenstein.
B. Reiger, te Utrecht.
Mr. W. A. Reiger, te Groningen.
A. F. J. Reiger, te Lunteren.
Dr. J. Reitsma, te Groningen.
Mr. W. J. van Welderen Baron Rengers, te Leeuwarden.
Dr. C. H. van Rhijn, te Groningen.
Mr. N. de Ridder, te Utrecht.
Jhr. Mr. Th. H. F. van Riemsdijk, te 's Gravenhage.
Jhr. B. W. F. van Riemsdijk, te Amsterdam.

Dr. W. N. du Rieu, te Leiden.
Mr. L. Rinkel, te Hilversum.
Jhr. Mr. J. Roëll, te 's Gravenhage.
T. M. Roest, te Leiden.
Mr. N. de Roever, te Amsterdam.
Dr. H. C. Rogge, te Amsterdam.
Mr. H. G. Römer, te Jutfaas.
Mr. H. Royaards van Scherpenzeel, te Utrecht.
Mr. W. J. Royaards van den Ham, te Utrecht.
Mr. A. J. Royaards, te Amsterdam.
Mr. W. H. J. Royaards, te Utrecht.
Dr. M. A. N. Rovers, te Utrecht.
A. Sassen, te Helmond.
J. H. L. v. d. Schaaff, te Haarlem.
Dr. H. J. A. M. Schaepman, te Rijsenburg
Dr. J. G. de Hoop Scheffer, te Amsterdam.
J. N. Scheltema, te Zeist.
A. Baron Schimmelpenninck van der Oye van Nyenbeek, te Utrecht.
Jhr. Mr. F. J. C. Schimmelpenninck, te Renkum.
L. Schouten Hz., te Utrecht.
J. Schulman, te Amersfoort.
L. H. C. Schutjes, te Orthen.
Mr. J. M. W. v. d. Poorten Schwartz, te Driebergen.
U. Baron thoe Schwartzenberg en Hohenlansberg, te Utrecht.
Dr. G. P. Seyn, te 's Gravenhage.
Mr. J. H. Hora Siccama, te 's Gravenhage.
Mr. C. J. Sickesz, te Lochem.
Mr. J. A. Sillem, te Amsterdam.
Dr. N. J. Singels Az., te Utrecht.
Jhr. Dr. I. P. Six van Hillegom, te Amsterdam.
Jhr. Dr. J. Six, te Amsterdam.
J. C. van Slee, te Deventer.

Mr. A. G. A. Baron Sloet, te Zwolle.
Mr. J. J. S. Baron Sloet, te Arnhem.
Dr. G. M. Slothouwer, te Rotterdam.
Jhr. M. P. Smissaert, te 's Gravenhage.
J. A. Smits van Nieuwerkerk, te Dordrecht.
J. F. v. Someren, te Utrecht.
Jhr. Wttewaal van Stoetwegen, te St. Petersburg.
W. B. Stoof, te Utrecht.
Jhr. Mr. E. de Stuers, te Maastricht.
Jhr. Mr. V. de Stuers, te 's Gravenhage.
Dr. L. J. Suringar, te Amsterdam.
Dr. P. H. Suringar, te Assen.
Jhr. Mr. O. Q. van Swinderen, te Groningen.
Mr. J. P. R. Tak van Poortvliet, te 's Gravenhage.
Mr. J. Telting, te 's Gravenhage.
M. H. J. P. Thomassen, te Utrecht.
Dr. P. P. H. Alberdingk Thijm, te Leuven.
Mr. G. van Tiënhoven, te 's Gravenhage.
Dr. H. D. Tjeenk Willink, te Haarlem.
A. des Tombe, te 's Gravenhage.
Jhr. W. F. Trip van Zoudtlandt, te Hattem.
Dr. C. C. Uhlenbeck, te Leiden.
Mr. W. J. L. Umbgrove, te Zutphen.
J. H. W. Unger, te Rotterdam.
Dr. J. M. J. Valeton, te Amsterdam.
Dr. M. C. Valeton, te Arnhem.
Mr. Ridder I. B. J. N. de Vanderschueren, te 's Gravenhage.
Dr. S. D. van Veen, te Groningen.
Dr. J. Verdam, te Leiden.
Mr. A. Ver-Huell, te Arnhem.
Mr. P. VerLoren van Themaat Rz., te Utrecht.
Mr. W. A. Baron van Verschuer, te 's Gravenhage.
Dr. P. J. Veth, te Arnhem.
J. J. van Vollenhoven, te Arnhem.

Mr. E. du Marchie van Voorthuysen Hz., te Utrecht.
Dr. G. J. Vos Az., te Amsterdam.
Mr. G. de Vries Az., te 's Gravenhage.
Dr. M. de Vries, te Leiden.
R. W. P. de Vries, te Amsterdam.
Dr. S. G. de Vries, te Leiden.
Dr. A. Vrolik, te Arnhem.
Mr. A. C. Waller, te Haarlem.
Mr. W. F. H. Baron van Wassenaer tot Catwijck, te Gorsel.
H. M. Werner, te Zutphen.
Mr. G. Wicherlinck, te Zwolle.
L. Wichers, te 's Gravenhage.
Mr. K. Meyer Wiersma, te Groningen.
Dr. G. Wildeboer, te Groningen.
A. Winkler Prins, te Amsterdam.
Dr. J. te Winkel, te Amsterdam.
Dr. L. Wirth, te Utrecht.
E. Cats Wor, te Zwolle.
Dr. J. A. Worp, te Groningen.
Mr. G. Wttewaall, te Arnhem.
C. N. Wijbrands, te Enschedé.
Dr. J. A. Gerth van Wijk, te 's Gravenhage.
Jhr. Mr. H. M. J. van Asch van Wijck, te Utrecht.
Jhr. Mr. L. H. J. M. van Asch van Wijck, te Rhenen.
Mr. N. J. van IJsselsteyn, te 's Gravenhage.

GENOOTSCHAPPEN OF INRICHTINGEN

MET WELKE HET HISTORISCH GENOOTSCHAP, GEVESTIGD TE UTRECHT, IN BETREKKING STAAT.

Koninklijke Akademie van Wetenschappen, te Amsterdam.

Koninklijke Bibliotheek, te 's Gravenhage.

Koninklijk Instituut voor Land-, Taal- en Volkenkunde van Neerl. Indië, te 's Gravenhage.

Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant, te 's Hertogenbosch.

Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, te Utrecht.

Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde, te Leeuwarden.

Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, te Leiden.

Zeeuwsch Genootschap van Wetenschappen, te Middelburg.

Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, te Batavia.

Indisch Genootschap, onder de zinspreuk: *Onderzoek leidt tot waarheid*, te 's Gravenhage.

Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis, te Zwolle.

Universiteits Bibliotheek, te Amsterdam.

Universiteits Bibliotheek, te Utrecht.

Openbare Bibliotheek, te Arnhem.

Stedelijke Bibliotheek, te Utrecht.
Provinciale Bibliotheek van Zeeland, te Middelburg.
Geschied- en Oudheidk. Genootschap in het Hertogdom Limburg, te Maastricht.
Nederlandsche Heraut, te 's Gravenhage.
Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-arts de Belgique, te Brussel.
Commissions royales d'Arts et d'Archéologie, te Brussel.
Société d'Archéologie de Bruxelles te Brussel.
De Bollandisten, te Brussel.
Académie d'Archéologie de Belgique, te Antwerpen.
Kon. Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterk., te Gent.
Société archéologique de Namur, te Namen.
Société scientifique et littéraire du Limbourg, te Tongeren.
Institut archéologique liégeois, te Luik.
Institut luxembourgeois, te Luxemburg.
Oudheidskundige Kring van het land van Waas, te St. Nikolaas.
Messager de Gand, te Gent.
Maatschappij der Vlaamsche Bibliophilen, te Gent.
Société d'Histoire et d'Archéologie, te Genève.
Société d'Histoire de la Suisse romande, te Lausanne.
Königlich bayerische Akademie der Wissenschaften, te München.
Kön. sächsische Gesellschaft der Wissenschaften, te Leipzig.
Kaiserliche Akademie der Wissenschaften, te Weenen.
Verein für hamburgische Geschichte, te Hamburg.
Verein für Kunst und Alterthum in Ulm und Ober-Schwaben, te Ulm.
Verein von Alterthumsfreunden im Rheinlande, te Bonn.

Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften, te Görlitz.

Geschichts- und alterthumsforschende Gesellschaft des Osterlandes, te Altenburg.

Alt-preussische Monatschrift, te Königsberg.

Historischer Verein für Schwaben und Neuburg, te Augsburg.

Germanisches Museum, te Neurenberg.

Historischer Verein der Oberpfalz und Regensburg, te Regensburg.

Historischer Verein für Steiermark, te Grätz.

Historischer Verein für Nieder-Sachsen, te Hannover.

Verein für thüringische Geschichte und Alterthumskunde, te Jena.

K. K. geographische Gesellschaft, te Weenen.

Künstler-Verein für bremische Geschichte und Alterthümer, te Bremen.

Harz-Verein für Geschichte und Alterthümer, te Wernigerode.

Verein für Geschichte des Bodensee's und seiner Umgebung, te Friedrichshafen.

Verein für mecklenburgische Geschichte und Alterthumskunde, te Schwerin.

Verein für hessische Geschichte und Landeskunde, te Kassel.

Verein für lübeckische Geschichte und Alterthumskunde, te Lubeck.

Verein für Geschichte und Alterthumskunde, te Frankfort a/M.

Hist. litterarischer Zweigverein des Vogesen-Clubs in Elsass-Lothringen, te Strassburg.

Verein für Geschichte der Stadt Meissen, te Meissen.

Gesellschaft für schleswig-holstein-lauenburgische Geschichte, te Kiel.

Bergischer Geschichts-Verein, te Bonn.

Aachener Geschichts-Verein, te Aken.
Institut für österreichische Geschichtsforschung, te Weenen.
Historischer Verein für den Niederrhein, te Keulen.
Düsseldorfer Geschichts-Verein, te Dusseldorp.
Stadt-Archiv, te Keulen.
Historischer Verein für Unterfranken und Aschaffenburg, te Würzburg.
English historical Review.
Ober-hessischer Geschichts-Verein, te Giessen.
Oneida historical Society, te Utica. (N. York.)
Smithsonian Institution, te Washington.
Real Academia de la Historia, te Madrid.
Koninklijke Akademie van Wetenschappen, van Geschiedenis en Oudheidkunde, te Stockholm.
De Universiteit te Lund.
Université royale de Norvège, te Christiania.

TEN GESCHENKE ONTVANGEN BOEKWERKEN.

Mei 1891—Mei 1892.

a. Van de Schrijvers.

Bouwstoffen voor de geschiedenis der doopsgezinde gemeenten te Alkmaar, Alkmaar, 1891.

J. L. Meullemans, *De beoordeeling van Alva en van Oranje, voorkomende in het opstel Legertochten enz.*, Maastricht, 1891.

Korte geschiedenis van Zuid-Afrika, 1486—1835, 's Gravenhage, 1891.

G. J. Vos Az., *Groen van Prinsterer en zijn tijd*, 1857—76, Dordrecht, 1891.

B. H. Steringa Kuyper, *Julianus Apostata.*

H. D. Guyot, *Groningue lieu de refuge*, Groningen, 1891.

Eugène Hubert, *Abrégé de l'hist. de la Belgique par Moke*, 14e édit., Brussel, 1891.

J. Th. de Raedt, *Les seigneuries du pays de Malines*, Gent, 1889.

——— *Rapport sur les travaux de la société d'archéologie de Bruxelles pendant l'année* 1890, Brussel, 1891.

——— *Armorial Brabançon, recueil d'armoiries inédites*, Brussel, 1890.

J. Th. de Raedt, *Het testament van een aanzienlijk Brusselaar der XIVe eeuw*, Gent, 1891.

——— *Wavre-notre-dame et ses seigneurs*, Nijmegen, 1891.

——— *Compte rendu de la visite faite le* 22 *Avril* 1889 *par la société d'archéologie de Bruxelles à l'exposition d'art héraldique à Gand*, ... Brussel, 1889.

——— *Relation de l'entrée de Son Excell. le prince de Grimberghe à Grimbergue le* 29 *Sept.* 1729; *note sur le prince de Grimberghe*, Brussel, 1889.

——— *Aanteekeningen betreffende twee geslachtkundigen der* 17de *eeuw*, Helmond, 1889.

——— *Jan Berthout, gezegd van Berlaer*, Helmond 1889.

——— *Maria van Hoorn en hare twee echtgenooten*, Arnhem, 1891.

——— *Les Micault Belges, leurs portraits etc.*, Brussel, 1891.

——— *Egide Berthout* 1er *dit à la barbe*, Brussel, 1891.

——— *Nog eenige woorden over de Berthouts*, Helmond, 1890.

——— *Le triptyque de la famille Micault*, Brussel, 1890.

——— *Les armoiries des Berthout et de Malines, Malines.*

——— *De heerlijkheden van het land van Mechelen*, Turnhout, 1890.

J. H. Siccama, *Geschiedkundige studiën*, 's Gravenhage, 1891.

Gonnet, *Het Zijlklooster convent der kanonessen-Regulieren te Zijl. Het St. Cecilia-klooster en het Clarissenklooster te Haarlem*, Haarlem, 1891.

Ed. Jacobs, *Urkundenbuch der Stadt Wernigerode bis zum Jahre* 1460, Wernigerode, 1891.

F. de Bas, *Prins Frederik der Nederl. en zijn tijd*, II, Schiedam, 1891.

K. Stallaert, *De Bervoete broers*, Antwerpen, 1891.

Th. Ign. Welvaarts, *Levensschets van J. de Kort*, Helmond, 1891.

Les Roumains Hongrois et la nation Hongroise, Buda Pest, 1891.

D. C. Meijer Jr., *Gedenkboek uitgegeven bij het honderdjarig bestaan der herstelde Evangel. Luthersche gemeente te Amsterdam*, Amsterdam, 1891.

T. van Spanje, *Handl. tot de Theognosie*, I, Arnh., 1891.

J. J. Backer Dircks, *De Nederl. Zeemacht*, 2 dl., 2de druk, 's Gravenhage, 1891.

J. de Fremery, *Californië, uittreksels uit consul. jaarverslagen*, bundel 2, 's Gravenhage, 1891.

A. A. Looyen, *Verslag van den Directeur van het koninklijk penningkabinet over* 1889, 2e helft.

E. B. Kielstra, *Sumatra*, 1841—1849.

J. A. Grothe, *Archief voor de geschied. der oude Holl. zending*, VI, Utrecht, 1891.

M. Philippson, *Histoire du règne de Marie Stuart*, I, II, Paris, 1891.

J. B. Schepers, *Groningen als hanzestad*, Groningen, 1891.

F. de Bas, *Menno David graaf van Limburg Stirum*, 's Gravenhage, 1891.

Junius, *Der sogenannte heilige Rock in Trier*, Leipzig, 1891.

W. van Siclen, *De zegevierende Republiek*, New-York, 1891.

Rahlenbeck, *une ville belge perdue*, Brussel, 1891.

Ch. J. Polvliet, *Genealogie van het geslacht Rendorp*, 's Gravenhage, 1891.

——— *Genealogie van het geslacht de Ravallet*, 's Gravenhage, 1891.

——— *Genealogie van het geslacht Engelhard*, 's Gravenhage, 1891.

G. H. van Borssum Waalkes, *Vervolg van Friesche klokke-opschriften*, Leeuwarden, 1891.

L. Wichers, *de regeering van koning Lodewijk*, Utrecht, 1892.

Hessels, *Archives of the London-dutch church*, Londen, 1892.

Ph. van Blom, *De XVII keuren en de vrijheid der Friezen*, 1892.

E. B. Kielstra, *De ondergang van het Bandjermasinsche rijk*, Leiden, 1892.

P. Fredericq, *Geschied. der inquisitie in de Nederlanden*, I, Gent, 1892.

C. W. Bruinvis, *Verslag over* 1891 *van het stedelijk museum te Alkmaar*, Alkmaar, 1892.

F. J. L. Krämer, *Naschrift op een onuitgegeven geheim tractaat van Willem.*

Drieendertigste jaarlijksch verslag van het Leeskabinet te Rotterdam, Rotterdam, 1892.

Landré, *Onderzoek naar den oorsprong, den aard*, *de geschied. van drie beneficiën, gesticht in de kerken van Breda.*

J. J. Graaf, *De voorrede der Hollandsche en Friesche naamlijsten van ons voormalig „Rituale Romanum contractum."*

——— *Onze voornamen.*

J. Fredericha, *Robert le bougre premier inquisiteur général en France*, Gent 1892.

——— *De secte der Lörsten of Antwerpsche libertijnen* (1525—1545), Gent, 1891.

J. J. Backer Dirks, *Het verloren scheepsjournaal van Z. M.'s prins Frederik*, 's Gravenhage, 1892.

C. W. Bruinvis, *Cornelis Bontekoe, de theedoctor.*

Th. M. Roest, *Catalogue du cabinet numismatique de la fondation Teyler à Harlem*, Haarlem, 1892.

C. W. Bruinvis, *Het minderbroederklooster te Alkmaar.*

——— *Het klooster der H. Maria van Nazareth te Alkmaar.*

Verzameling van 40 *stuk pamfletten uit de* 18de *eeuw*, ten geschenke gegeven door Dr. I. J. Doedes.

Catalogus der handschriften berustende op de Athenaeum-Biblioth. te Deventer, Deventer, 1892.

Th. H. F. van Riemsdijk, *Verslag over het rijksarchief*, jaar 1890.

E. B. Kielstra, *De ondergang van het Palembangsche rijk.*

L. Wichers, *De liquidatie van het koninkrijk Holland.*

J. Schulman, *De l'imitation des monnaies étrangères aux Pays-bas septentrionaux lors de la guerre de* 80 *ans*, Brussel, 1892.

R. Fruin, *De meente van den Leusderberg.*

b. VAN OF DOOR DEPARTEMENTEN VAN ALGEMEEN BESTUUR, GENOOTSCHAPPEN, MAATSCHAPPIJEN ENZ.

Van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken:

Annales du cercle archéologique de Waes, XIII, 2, St. Nicolaas, 1891.

Verslagen omtrent 's rijks verzamelingen van geschied. en kunst, XII, 1889, 's Gravenhage, 1891.

Verslagen omtrent 's rijks oude archieven, XII, 1889, 's Grav. 1891.

Verslagen aangaande een onderzoek in de archieven van Rusland enz. door Dr. Uhlenbeck en Mr. Berns, 's Gravenhage, 1891.

Lagemans, *Recueil des traités etc.*, X (2), 's Gravenhage, 1891.

P. J. Blok, *Verslag aangaande een voorloopig onderzoek in Engeland naar archivalia*, 's Gravenhage, 1891.

De archieven van het kapittel der Hoogadellijke rijksabdij Thorn, I, 's Gravenhage, 1889.

Van het Departement van Marine:

Jaarboek van de Koninklijke Nederlandsche Marine, 1890—91, 's Gravenhage, 1892.

Van Burgemeester en Wethouders van Utrecht:

Gemeenteverslag over 1890, Utrecht, 1891.

Van de Kon. Bibliotheek:

Verslag over den toestand der Koninkl. Bibliotheek in 1890, 's Gravenhage, 1891.

Van Burgemeester en Wethouders van Nijmegen:

Inventaris van het oud-archief der Nijmeegsche broederschappen, Nijmegen, 1891.

Van 't Bestuur van het provinciaal museum van Oudheden in Drenthe:

Catalogus, II, III.

Verslag over 1890 en over 1891, Assen, 1892.

Van de vereeniging van archivarissen in Nederland:

Nederlandsch archievenblad, 1892, N°. 1 en 2.

Van de Fédération archéol. et histor. de Belgique:

Congrès archéol. et hist. de Bruxelles, 1891; *Mémoires*, *etc.*, 1 en 2, Bruxelles, 1891.

Mémoires, *documents*, *questionnaire*, *etc.*, *livraison* 1, Bruxelles, 1891.

Van den Verein für Geschichte und Alterthumskunde zu Frankfurt am Main:

Archif für Frankfurts Geschichte und Kunst, 3te *Folge*, Frankf., 1889.

Inventare des Frankfurter Stadtarchivs, II, Frankf., 1889.

RUILING VAN GENOOTSCHAPPELIJKE WERKEN.

a. NEDERLAND EN N. INDIË. *b.* BELGIË. *c.* DUITSCHLAND. *d.* ZWITSERLAND. *e.* SPANJE. *f.* ZWEDEN EN NOORWEGEN. *g.* ENGELAND. *h.* AMERIKA.

a. NEDERLAND EN N. INDIË.

Van de Kon. Akadem. v. Wetensch. te Amsterd.:

Maria Virgo in Monte Calvariae, Amsterd., 1891.

Verslagen en mededeel. afd. Natuurkunde, 3de reeks, VIII, 3. IX, 1.

Verslagen en mededeel. afd. Letterkunde, 3de reeks, VIII, 1, 2, Amsterdam, 1891.

Verhandelingen, *afd. Letterkunde*, XX, Amsterd., 1891.

Catalogus, *eerste vervolg*, Amsterd., 1891.

Van het Provinc. Utrechtsch Genootschap:

Verslag Algem. vergad., 1890, 1891, Utrecht, 1890.

Sectievergaderingen, 1890, 1891, Utrecht, 1890.

Van de Vereeniging tot beoefening van Overijselsch regt en geschiedenis:

Aanwinst van Bibliotheek, *museum*, *enz. in* 1890.

Ontwerp van een stadregt van Campen, I, Zwol, 1891.

Verslag 67ste *vergadering*, Zwol, 1891.

Verslagen en mededeelingen, stuk 18, Zwol, 1891.

Van het Zeeuwsch Genootsch. der wetenschappen:

Archief, VII, (1 en 2), Middelburg, 1891.

Levensberichten door Nagtglas, 3, Middelburg, 1892.

Van de Ned. Heraut:

Tijdschrift, VII, 2, 3, 's Gravenhage, 1891, 1892.

Van het Bataviaansch Genootschap van K. en W.:

Notulen, XXVIII, 4; XXIX, 1, 2, Batavia, 1891.

Tijdschrift, XXXIV, 3, 4 en 5, 6, Batavia, 1891.

Van der Chijs, *Nederl. Ind. Plakkaatboek*, VIII, IX, Batavia, 1891.

Verhandelingen, *met oudheidk. kaart*, XLVI, Batavia, 1891.

Daghregister gehouden in 't Casteel Batavia, anno 1663, Batavia, 1891.

Beschrijving der Oudheden nabij de grens der residenties Soerakarta en Djogdjakarta met Atlas.

Van het Indisch Genootschap:

Notulen, 31 Maart 1891, 27 Mei 1891, 10 November 1891, 8 December 1891.

Nota's van de H. H. v. d. Kemp en Kern.

Notulen, 12 Jan. 1892, 9 Febr. 1892, 23 Febr. 1892.

Koninkl. Instituut voor deTaal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië:

Bijdragen, VI, 2, 3, 4. VII, 1, 2, 's Gravenh., 1891, 92.

b. BELGIË.

Van de Académie royale des sciences, lettres et beaux-arts de Belgique:

Collection de chroniques belges inédites, *Relations polit. des Pays-bas et de l'Angleterre*, VIII, IX, X, Brussel, 1889, 1890, 1891.

Collect. etc., *Correspond. du cardinal de Granvelle*, VII, VIII, Brussel, 1889, 1890.

Collect. etc. Histoire des troubles des Pays-bas, Brussel, 1889, 1891.

Table chonologique des chartes et diplômes imprimés concernant l'hist. de la Belgique, VII. (2), Brussel, 1889.

Catalogue des livres de la bibliothèque de l'académie, 2e partie, Brussel, 1890.

Biographie nationale, X, 2; XI, 1, 2, Brussel, 1889, 1890, 1891.

Obituarium Sancti Johannis, *Nécrologie de l'église St. Jean à Gand*, Brussel, 1889.

Annuaire, 1890, 1891, Brussel, 1890, 1891.

Bulletins, 1889, XVII, XVIII; 1890, XIX, XX; 1890, XXI, Brussel, 1889, 1890, 1891.

Compte rendu des séances de la commiss. d'hist., XVI, 2, 3, 4; XVII, 1, 2, 3, 4, Brussel, 1889, 1890.

Van de Académie d'archéologie de Belgique:

Annales, XLV, Antwerpen, 1889.

Bulletin, 22, 23, 24; 4e série, 1, 2, Antwerpen, 1890.

Van de Vlaamsche Akademie voor taal- en letterkunde:

Verslagen, 1891, Febr. en Maart, April, Mei, Juni, Juli, Aug., Sept., Oct., Nov., Dec., Gent, 1891.

Jaarboek, Gent, 1891.

Dit is die istory van Troyen van Jacob van Maerlant, naar het vijftiendeeuwsche handschrift van W. de Loe uitgegeven door Napoleon de Pauw en E. Gailliard, III Gent, 1891.

Van de Société d'archéologie de Bruxelles:

Annales, V, 1, 2, 3, 4; Brussel, 1891.

Annuaire, III, Brussel, 1892.

Van de Société archéologique de Namur:

Annales, XIX, 1, 2, 3, Namen, 1891.

Rapport, 1890.

Van den Oudheidkundigen kring van het land van Waas:

Annalen, XIII, 3, St. Nicolaas, 1892.

Van het Institut archéologique Liégeois:

Bulletin, XIX (3), Luik, 1890.

Van de Société historique et archéologique dans le duché de Limbourg:

Publications, XXVII, nouvelle série VII, VII, Maestr., 1890, 1891.

Van de Redactie:

Messager des sciences historiques, 1891, 1, 2, 3, 4, Gent, 1891.

Van de Bollandisten te Brussel:

Analecta, X, 2, 3, 4. XI, 1, Brussel, 1891, 1892.

Van het Institut royal grand-ducal de Luxembourg:

Publications de la section historique, XXXIX, XLI, XLII, (1), Luxemburg, 1890, 1891.

c. DUITSCHLAND.

Van de Kön. Bayer. Akademie von Wissensch. te München:

Sitzungsbericht, 1891, 1, 2, 3, München, 1891.
Abhandl. der hist. classe, XIX, 3, München, 1891.
Riezler, *Gedächtnissrede auf Giesebrecht*, München, 1891.

Van de Kais. Akad. für Wissenschaften te Weenen:

Archiv. für Oesterr. Geschichte LXXV (1, 2). LXXVI (1, 2). LXXVII (1), Weenen, 1889.

Van de Königl. Sächsische Gesellschaft der Wissenschaften te Leipzig:

Berichte über die Verhandlungen philol.-hist. klasse, 1890 2, 3. 1891, 1, Leipzig, 1891.
Abhandl., XII, 1, 2, 3. XIII, 1, 2, 3, Leipzig, 1890, 1891.

Van den Verein für Kunst und Alterthum in Ulm und Oberschwaben:

Württembergische Vierteljahrshefte, XIII, 1, 2, 3, 4, Stuttgart, 1890.
Mittheilungen, Heft 2, Ulm, 1891.

Van den Bergischen Geschichtsverein:

Zeitschrift, 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 21, Bonn, 1863—1879.

Van de Gesellschaft für Schleswig-Holstein-Lauenburgische Geschichte:

Regesten-Urkunden, III, 3, 4, 5, 6, 7, Leipzig, 1891.
Zeitschrift, XX, XXI, Kiel, 1890, 1891.

Van het Institut für österr. Geschichtsforschung:

Mittheilungen, XII, 2, 3. XIII, 1, Innsbrück, 1891.
Mittheil., *Ergänz.*, III, 2, Innsbrück, 1892.

Van de Oberlautzische Gesellschaft der Wissenschaften:

Neues lautzisches Magazin, LXVII, 1, 2, Görlitz, 1891.

Van den Verein für Lübeckische Geschichte und Alterthumskunde:

Zeitschrift, VI, (2), Lübeck, 1891.
Mittheilungen, IV, Lübeck, 1891.

Van den Hist.-litterar. Zweigverein des Vogesenclubs:

Jahrbuch, VII Jahrg., Straatsburg, 1891.

Van den Harz-Verein für Geschichte und Alterthumskunde:

Jahrg., XXIV, 1ste Hälfte, Wernigerode, 1891.

Van het Stadt-Archiv. von Köln:

Mittheilungen, XX, Keulen, 1891.

Van den Verein für Geschichte und Alterthumskunde zu Frankfurt am Main:

Inventare des Frankfurter Stadtarchivs, III, Frankfort, 1892.

Van den Hist. Verein für Schwaben und Neuburg:

Zeitschrift, XVIII, Augsburg, 1891.

Van den Hist. Verein für den Niederrhein:

Annalen, LI, LII, LIII, Keulen, 1891.
Annalen, Heft 5/12, 17/20, 23/24, 26/35, Keulen, 1891.

Van de Hist. Gesellschaft des Künstlervereins te Bremen:

Bremisches Jahrbuch, 2e serie, 2er Band, Bremen, 1891.

Van den Verein von Alterthumsfreunden im Rheinlande:

Jahrbücher, Heft, 90, 91, Bonn, 1891, 1892.

Festschrift zum fünfzigjährigen Jubiläum, Bonn, 1891.

Van den Hist. Verein von Oberpfalz und Regensburg:

Verhandlungen, XLIV, 1 en 2, Regensburg, 1891.

Van den Hist. Verein für Steiermark:

Mittheilungen, XXXVIII, XXXIX, Graz, 1890, 1891.
Beiträge, Jahrg. 23, Graz, 1891.

Van den Verein für Thüringische Geschichte und Alterthumskunde:

Zeitschrift, VII (3 en 4), Jena, 1891.

Van de Redactie:

Altpreuss. Monatsschrift, XXVIII, 1 tot en met 6, Königsb., 1891.

Van den Verein für Mecklenb. Geschichte und Alterthumskunde:

Jahrbücher etc., Jaarg. 56, Schwerin, 1891.

Van den Verein für Geschichte des Bodensees und seiner Umgebung:

Schriften, XIX, XX, Lindau, 1890, 1891.

Van den Aachener Geschichtsverein:

Zeitschrift, XIII, Aken, 1891.

Van den Verein für die Geschichte der Stadt Meissen:

Mittheilungen, II (4), Meissen, 1890.

Van den Hist. Verein für Niedersachsen:

Zeitschrift, 1891, Hannover, 1891.

Van de Gesellschaft für Rheinische Geschichtskunde:

Jahresbericht über das Jahr 1891, Bonn, 1892.

Van den Verein für Hamburgische Geschichte:

Mittheilungen, Jahrg. 14, 1891, Hamburg, 1892.

Van het Germanische Museum zu Nürnberg:

Zwei Kataloge, Nürnberg, 1891.
Mittheil., Jahrg. 1891, Nürnberg, 1891.
Anzeiger, Jahrg. 1891, Nürnberg, 1891.

d. ZWITSERLAND.

Van de Société d'histoire de la Suisse romande:

Mémoires et documents, 2e série, 3e dl., Lausanne, 1891.

Van de Société d'hist. et d'archéol. de Genève:

Mémoires et documents, *Hist. monétaire de Genève*, II, 1, Genève, 1892.

e. SPANJE.

Van de Real Academia de la Historia te Madrid:

Boletin, XVIII, 5, 6. XIX, 1—3, 4, 5, 6. XX, 1, 2, 3, Madrid, 1891, 1892.

f. ZWEDEN EN NOORWEGEN.

Van de Universiteitsbibliotheek te Christiania:

Briefe, *Abhandlungen und Predigten etc.*, *herausgegeben von Caspari*, Christiania, 1890.

Van de Koninkl. Akad. van Wetenschappen enz. te Stockholm:

Antiquarisk tidskrift für Sverige, XII, 3 en 4. VIII, 3 en 4. IX, 3. X, 6. XI, 4.
Runa, 1888.
Führer durch die Sammlungen des Nord. Museum in Stockholm, 1888.
Le Musée d'ethnographie Scandinave à Stockholm, 1879.

Samfundet för nordiska Museets Främjande, 1889, 1891.

Program för en byggnad ät Nodiska Museet, I, Stockholm, 1883.

Das Nord. Museum in Stockholm, 1888.

Afbildningar af föremäl, I, Nordiska Museet, 1890.

g. ENGELAND.

Van de Redactie:

The English historical review, N°. 21, 22, 23, 24, 25, London, 1891, 1892.

h. AMERIKA.

Oneida Historical Society te Utica, New-York:

Transactions, 1889—92, N°. 5, Utica, 1892.

Van de Smithsonian Institution:

Annual report Juli 1888, 1889, Washington, 1888, 1890.

Report of the National Museum, Washington, 1888, 1890.

Miscellaneous Collections, 708, 741, 764, 663, 785, 594; Washington, 1891.

Contributions to knowledge, *Langley*, *Experiments in Aerodynamics*, Washington, 1891.

Van het U. S. Department of agriculture:

North American Fauna, 5, Washington, 1891.

REKENING VAN 'T HISTORISCH GENOOTSCHAP.

1891.

ONTVANG.

Saldo der rekening 1890.	*f*	7448.92
Contributiën	-	3260.—
Verkochte werken van 't genootschap . .	-	105.58
Rente van 't reservekapitaal en van belegd kasgeld.	-	321.07
	f	11135.57

UITGAAF.

Kosten der werken van 't genootschap .	*f*	3970.77[5]
Bibliotheek en Leesgezelschap.	-	319.30
Bezoldiging van den bode, drukwerk, porto's enz.	-	100,08
Kosten van 't locaal voor de vergaderingen	-	79.41
Saldo op nieuwe rekening over te brengen	-	6666.00[5]
	f	11135.57

REKENING VAN 'THISTORISCH GENOOTSCHAP.

1892.

ONTVANG.

Saldo der rekening 1891	f	6666.00^{5}
Contributiën	-	3514.—
Verkochte werken van 't genootschap . .	-	144.55
Rente van 't reservekapitaal en van belegd kasgeld.	-	267.72
	f	10592.27^{5}

UITGAAF.

Kosten der werken van 't genootschap. .	f	2158.95
Bibliotheek en Leesgezelschap.	-	387.62^{5}
Bezoldiging van den bode, drukwerk, porto's enz.	-	241.89
Kosten van 't locaal voor de vergaderingen	-	60.—
Saldo op nieuwe rekening over te brengen	-	7743.81
	f	10592.27^{5}

De Resolutien van de Staten van Holland van 1577 en 1578,

MEDEGEDEELD DOOR

J. H. W. UNGER.

In de gedrukte Resolutien van de Staten van Holland ontbreekt het relaas van het verhandelde tusschen 2 September 1577 en 21 Augustus 1578. Wanneer deze Resolutien, die eerst in afschrift aan de verschillende vertegenwoordigde steden werden afgegeven, ter perse zijn gelegd, is niet met zekerheid te bepalen. In elk geval na 14 September 1669, toen de Staten een contract sloten met den drukker Jacobus Scheltus, dat in hunne Resolutien op dien datum te vinden is. De hieronder volgende Resolutien waren toen evenwel reeds zoek, want, zoowel in de origineele Resolutien der Staten, op het Rijksarchief te 's Gravenhage bewaard, als in het afschrift daarvan, indertijd o. a. ook aan de stad Rotterdam verstrekt en thans in haar archief berustende, komen zij niet voor.

Het toeval heeft dit ontbrekend gedeelte bewaard doen blijven.

Het mocht mij in 1886 gelukken voor de Gemeente Rotterdam van den heer Chr. Snelleman aldaar te koopen eene verzameling origineele bescheiden, vervat

in zes zware folio-deelen en afkomstig van Hugo de Groot, pensionaris van Rotterdam. Deze stukken bevatten over de jaren 1577 tot 1602 de Resolutien van de Staten van Holland, de „poincten van behandeling" met de daarop door de Vroedschap van Rotterdam aan hare Gedeputeerden verstrekte lastgevingen, benevens missiven aan Burgemeesteren en Regeerders dezer stad. In een zijner brieven maakt de Groot melding van deze papieren. Bij zijn broeder Willem had hij aangedrongen om hem naar Parijs over te zenden de boeken en handschriften, die hij bij zijn gevangenneming had achtergelaten, en nadat aan zijn verlangen voldaan was, schreef hij hem den 26 Juni 1638 o. a.: „Accepi cistam in qua reperi Acta Ordinum Hollandiae.... Caeteri codices sex sunt me Syndico ex chartis segregibus in corpora coacti et res continent ab anno 1577 ad 1600. Hi sunt civitatis Rotterodamensis, quos restituam ubi ejus Rectores mihi quod aequum est praestiterint [1])". Bij het vereffenen van de schuld der stad na de Groots dood werden deze documenten, naar het schijnt, vergeten; eerst na ruim 200 jaar keerden zij op de plaats, waar zij tehuis behoorden, terug.

Het eerste deel van deze verzameling, loopende over de jaren 1577 tot 1580, is 559 folios groot en begint met een „Extract vuyte Notulen van de Resolutien genomen op de Vergaderinge der Staten van Hollant ende Zeelant binnen Haerlem", aanvangende 7 Mei 1577. (f° 1—11). De folios 12—41 ontbreken en op f° 42 beginnen de „Resolutien by den Staten van Hollant genoomen op haere Generaele vergaderinge binnen den Hage den 21en Augusti 1578."

In het archief der gemeente Rotterdam vond ik

---

1) H. Grotii *Epistolae* Amst. 1687 bl. 878 n° 432. Deze aanhaling dank ik aan Prof. R. Fruin.

eenigen tijd geleden onder een menigte losse papieren een katern, met dezelfde hand beschreven als de eerste elf folios van het zooevengenoemde eerste deel, bevattende op f° 12 tot 24 de hieronder afgedrukte Resolutien van de vergadering der Staten, die den 18 September 1577 geopend werd.

Kort na deze ontdekking hierover sprekende met den heer Jhr. Mr. Th. van Riemsdijk, Algemeen Rijksarchivaris, deelde deze mij mede, dat het Rijksarchief eenigen tijd geleden, door tusschenkomst van den heer A. A. Vorsterman van Oyen, eveneens in het bezit was gekomen van een katern Resolutien. Bij onderzoek bleek dat deze katern gefolieerd was van 25 tot 41 en de Resolutien bevatte van de vergadering, die van den 14 Januari 1578 tot 1 Maart van hetzelfde jaar gehouden werd. Tevens bleek uit een aanteekening in potlood op het eerste blad, dat dit gedeelte, ofschoon met een andere hand beschreven dan de voorafgaande bladzijden, ook van de Groot afkomstig was.

Blijkbaar hebben deze beide katerns deel uitgemaakt van de hierboven beschreven verzameling van 1577 tot 1602.

Bij elkaar geven zij dus een zeer gewenschte aanvulling tot de gedrukte Resolutien. Als zoodanig moge een letterlijke afdruk er van hier een plaats vinden.

Vergaederinge gehouden binnen der Steede van der Goude den xvij^en Septembris xv^c lxxvij.

Opt versouck ende gebesoingneerde in der zaecke vande Karmeliten tot Haerlem is geresolveert dat men tselffde stellen sal in handen vande Magistraete

van Haerlem die geautoriseert worden die drie overgeblevene conventuaelen te accorderen van haere alimentatie applicerende die proprieteyt tot heuren Gasthuyse ende Heylige geesthuyse aldaer.

Is gedisponeert op verscheyden particuliere requesten.

den XIX^{en} Septembris.

Is geordonneert dat elck soldaet binnen den schansen een tonne turffs sal worden vuytgereyct voor heurluyder brant ter weecke.

Is geresolveert dat geduyerende die jegenwoordige Vergaderinge vanden Staten alle daechs voor den noene egheene zaicken gehandelt en sullen worden dan daer op die dachvaert is verschreeven ende dat naenoene daegelicx op requesten ende andere perticuliere zaecken zal worden gedisponeert. Is voorts geordonneert dat dagelicx voorden noene een ygelicken voor halff negen uren sal moeten compareren op verbeurte van x st. telcker reyse.

Is voorts geresolveert op andere perticuliere zaecken.

Opt versouck van Cornelis Adriaensz. Nout ende andere Canonicken tot Geervliet, is verclaert ende geresolveert dat den selven volgen sal haere toegevouchde alimentatie eenige ontslaginge derselver goederen ter contrarie.

den XX^{en}.

Is van gelycken geaccordeert eenige conventuaelen vande Regulaeren buyten Haerlem.

Opt versouck van die vander Schellinck, is den selven gegundt gratie ende quytscheldinge vande helft van de ecchysen ende imposten geduyerende die jegenwoordige verpachtinge van drie maenden.

Opt versouck van die van Brantwyck ende Gybe-

lant is den selven gegunt atterminatie van betaelinge van alle haerluyder schulden, zoe wel int generael als particuliere voorden tyt van eenen geheelen jaere.

Opt versouck van Jan Woutersz. is verclaert dat die vanden Hove van Hollant sullen mogen kennisse nemen ende judicature vanden processen hangende voorden Leenhove daerinne geroert.

Is voorts geresolveert op eenige andere particuliere saicken ende requesten.

den xxi^en.

Is gedisponeert op eenige particuliere saecken ende requesten.

den xxii^en.

Is ordre gestelt op de visitatie van partyen, zaecken ende requesten.

Voorts is gedisponeert op diversche partyen, zaecken ende affairen.

Byden Heere vander Myle is rapport gedaen vande wille ende meeninge van Zyne Excellentie opt onderhoudt ende beleyt der gemeene zaicke binnen deese Landen geduyerende taffwesen van Zyne Excellentie.

Opt schryven vanden Ontfanger Generael Jacob Muys aengaende die betaelinge vande verloopen renten staende op t gemeene Lant is geresolveert als hyer nae volcht.

Alsoe die Staten van Hollant ende Zeelant verstaen dat d'ingeseetenen vande selven Landen ende heurluyder scheepen ende goederen tot haeren costen ende groote schaede binnen Brabant, Vlaenderen ende andere omleggende provincien der Nederlanden die geduyerende die voorleeden oorloege voor vyanden

van die van Hollant ende Zeelant zyn gehouden voor tverloop haerluyder renten gevallen binnen den selven tyde staende op dgemeene landen van Hollant ende Zeelant ofte eenige steeden, ofte gemeene incompsten aldaer aengetast, gearresteert ende gehouden worden nyet jegenstaende die zelffde incompsten met alle d'andere penningen binnen den selven Lande geheven tot onderhoudt vander oorloege, bevrydinge ende beschermінge der gemeene landen inder noot zyn verstrect ende bekeert, hebben die Staten van Hollant ende Zeelant voornoemt gelyckelycken beslooten ende geresolveert dat by haerluyder Gedeputeerde jegenwoordelick tot Bruessel weesende den Staten Generael verclaert sal worden dat aengaende tverloop van alle die renten die eenige Ingeseetenen van Brabant, Vlaenderen ofte andere omleggende provincien alsvoeren op die van Hollant ende Zeelant ofte eenige steeden ofte die gemeene Incomsten vanden domeynen aldaer spreeckende hebben, die Staten vanden selven lande verstaen ende verclaeren ongehouden te zyn eenige betaelinge te doen vant gundt geduyerende den voorleeden oorloege tot Sint Jansmisse lxxvj achtervolgende die pacificatie is gevallen ende verscheenen ende dat mede tselffde nyet en is int vermogen vande selve Staten alsoe alle d'incompsten vandien met alle andere geannoteerde ende gemeene lants penningen zyn gealieneert ende verstreet tot behouff vande oorloege ende bevrydinge vanden Lande alsvoiren, mits doende betaelinge vande verloopen renten gevallen zeedert Sint Jansmisse voornoemt ende die verschynen zullen ende zoe verre die voorsz. Gecommitteerde bevinden sullen dat die Generaele Staten daer toe met egheene reedenen zullen willen verstaen, hebben die Staten van Hollant ende Zeelant vorder geresolveert ende verclaert dat alsdan by haerluyder gecommitteerde aende Generaele Staten

versocht ende aengehouden zal worden omme te hebben vuytstel ende atterminatie vande betaelinge derselver renten over t verloop vandyen dat tot den 1en January lxxvij toecomende zal zyn gevallen ende dat voorden tyt van acht ofte thien jaeren toecomende twelck die Generaele Staten in allen gevalle behoiren t accorderen ende die van Hollant ende Zeelant nyet en mach worden gerefuseert te meer alsoe in haerluyder vermogen nyet en is eenige jegenwoordige betaelinge op tzelfde verloop te doen, ende zoe verre zyluyden daertoe zouden worden geconstringeert dat nyet alleene die zelve van Hollant ende Zeelant onmoegelyck zoude zijn met den Generaele Staten yet te contribueren, maer oock daer en boven haerluyder eygen lasten vande betaelinge der knechten nyet en sullen mogen draghen, mits dat die van Hollant ende Zeelant te vreeden zyn dat gelycke atterminatie verleent sal worden vande renten die eenige van Hollant ende Zeelant op eenige omleggende landen ende provincien ofte eenige steeden vandyen ten achteren sullen mogen weesen. Onder vorder belofte dat naeden 1en January toecomende haerluyder betaelinge vant verloop der renten gedaen sal worden. Ende sullen nyetemin die Gecommitteerde vande Staten van Hollant ende Zeelant voornoemt daer op voor al aenhouden ende insisteeren dat alle arresten voor t eerste affgedaen mogen worden, ten eynde alle vordere swaricheyde ende inconvenienten verhoet moegen worden.

Aengaende die reductie van t verloop van allen renten staende op tgemeene lant van Hollant ende Zeelant ofte op eenige steeden aldaer toecomende eenige persoonen die hem die voorleeden oorloege continuelyck onder tgebiet van Zyne Excellentie gehouden hebben, is verclaert ende geresolveert dat dieselve reductie gedaen sal worden van allen renten tot noch toe gevallen in losrenten den penning xvj ofte lyfrenten

den penning acht tot optye van partye ende dat die selffde conversie geaccordeert sal worden dengeenen die tselffde versoucken sullen ende innegaen sal den 1en Novembris toecomende.

Is gearresteert d'instructie geconcipieert voor den Commissarissen Poelgeest, Lonck ende Barradot, omme by hemluyden zyne Excellentie overgelevert te worden aengaende tvertreck van Zyne Excellentie vuyt zynen Gouvernemente.

Voorts is geresolveert op diversche andere particuliere zaecken ende affairen.

den xxven Septembris.

Is verclaert dat van alle tonne vleesch ende versch geslagen speck comende in deese Landen omme voorts in andere Landen gevoert te werden sal mogen volstaen mits gevende tconvooygelt daertoe gestelt, sonder dat daer van eenige Impost betaelt sal worden vanden xxen penning dan ter plaetse daer tselffde binnen deese landen zal worden vercoft ende geconsumeert, ordonnerende allen pachters vanden selven Impost hem daer nae te reguleeren ende alle arresten ende aenhoudingen van goederen daer tegens gedaen terstont te doen cesseeren.

Opt versouck vande Hoogeheemraeden ende hoofft Ingelanden van Rynlant omme by provisie te mogen lichten viijm £ van xl grooten tot opmaeckinge vande dycken van Sparendam vuyten incomsten vande hooren beesten ende bezayde gemeeten, hebben die Staten in aensieninge vande nootlickheyt vander zaecke ende omme te voorcomen alle inundatie by gebreecke van reparatie vande Sparendamschen dyck over den Gemeene Landen onder Rynlant, Delft ende andere daer omtrent geleegen ende aenmerckende dat overmits tverloop, d'armoede ende

versterff vande gemeene dyckplechtige in Rynlant voornoemt den selven dyck verlaeten soude moeten worden, ten waere die wercken inden selven Sparendamsche dycken staende tot laste vanden gemeenen lande mitten eersten gemaect ende gevordert worden, Bewillicht ende geconsenteert dat voor teerste de somme van ses duysent ponden van xl grooten tot opmaeckinge der selver wercken van wegen den Remonstranten alhyer vuyten tegenwoordigen hondersten penning over den quartiere van Rynlant sal geheven worden zoe verre d'incompste vandyen boven d'assignatien alreede daerop gedaen daertoe sullen mogen strecken ofte andersints die reste op interest van twaelff ten hondert int jaer tot cost, last, pericule vande selve lande te mogen lichten.

Alzoe men verstaet, dat daegelicx binnen den lande van Hollant veele ende verscheyden persoonen hem vervorderen, daert hem best gelegen is t'equipperen ende toe te rusten scheepen van oorloege onder dexel van te weesen in bestelling van eenighe monarchen ofte Coeninghen, als van Vranckryck, Engelant, Denemarcken, Sweeden ofte van andere Heeren Vorsten ende Potentaeten zulcx vermogende, waer deur geschaepen zoude zyn eenich inconvenient te commen tot groote verhinderinge, schaede ende naedeel vande trafycke, coopvaert ende zeevaert, mitsgaders die visscherye, nyet alleenlyck der voorsz. landen van Hollant, maer vande geheele Nederlanden indyen daerinne metterdaet nyet en worde behoorlyck voorsyen, Soe ist dat die Eedelen ende Steeden van Hollant repraesenteerende die Staten vanden selven Landen staetsgewys vergaedert zynde geordonneert ende verboeden hebben, ordonneren ende verbieden by deesen dat van nu voortaen nyemant van wat staete ofte condicie hy zy inden lande van Hollant voornoemt zal mogen toerusten eenige scheepen van oor

loege, ofte eenige bootsgesellen ofte scheepvolck aennemen opte selve scheepen, nochte hem daer mede eenichsints in zee te begeven, dan mit voorweten ende bewillinge vande Staten van Hollant ende mits daerbeneffens alvoren gestelt te hebben cautie souffisant binnen den selven Lande van nyemant vuyt den Lande van Hollant nochte vande anderen heure gealieerde Neederlantsche provincien eenichsins te beschadigen, op verbeurte der scheepen ende equippaege vande contraventeurs gestraft te worden aen heuren lyve naer gelegentheyt vander zaecke.

Syn eenige gecommitteert omme te concipieren zeeckere antwoorde opte poincten ende articulen by de Gedeputeerden vande generaele Staten overgelevert aengaende die generale contributien.

Opt versouck vande Burgemeesters ende regierders der steede van Leyden is geapostilleert die Staten van Hollant ende Zeelant aenmerckende die groote belastinge ende tachterheyden vande Remonstranten alhyer vuyt zaecke vant verloop der renten staende tot laste der stadt Leyden ende omme te verhoeden dat by gebreecke van betaelinge d'ingeseetenen van dien nyet gearresteert nochte beschadicht en worden, hebben in aenzyen vant cleyn vermoegen der voornoemde steede den selven Remonstranten gegundt ende geaccordeert, gunnen ende accorderen by deesen vuytstel ende atterminatie van betaelinge van allen verloopen ende onbetaelde renten, staende op de voorsz steede ende toecomende eenige persoonen in steeden ofte plaetsen onder tGouvernement van Zyne Excellentie geseeten den tyt van ses jaeren toecomende, dat voorts die betaelinge van tselffde verloop naede expiratie vande ses jaeren voornoemt gedaen sal werden, jaerlicx met verdubbeleringe van een jaer renten vandyen ter volre betaelinge toe vanden selven verloopen renten, welverstaende dat verloop vande

renten toecomende eenighe miserable voortaen sullen moeten worden betaelt insgelycke mit verdubbeleringe jaerlicx van een jaer renten ende ter volre betaelinge toe als vooren. Dat mede byden remonstranten alhyer voorzyen zal moeten worden op de betaelinge vande renten die binnen deesen jegenwoordigen jaere lxxvij zyn verscheenen ende noch vorder sullen moegen vallen. Waerop brieven van qctroy verleent sullen worden als naer behooren. Ende aengaende 't vorder versouck vande Remonstranten alhyer op de betaelinge vande verloopen renten, toecomende eenige persoonen die buyten tGouvernement van Zyne Excellentie mogen zyn geseeten, zullen die Remonstranten hem dienaengaende reguleren naede voet ende resolutie die daerop int Generael zal genoemen worden.

den xxvj^en^ Septembris.

Is geordonneert andermael te schryven aen allen convoymeesters dat zyluyden egheene waeren laeten passeeren op Amsterdam op peyne van tselfde op hemluyden te verhaelen.

Angaende d'ontfanger perticulier by die van Rotterdam gestelt, sonder last ofte autoriteyt vande Staten is verclaert ende geresolveert dat byde geconstitueerde ontfanger aldaer alle die penningen by hem ontfangen overgelevert sullen werden in handen van Everard van Lodensteyn als daertoe by den Staten gecommitteert ende dat voorts den selven Lodensteyn geduyerende die jegenwoordige drie maenden alle des gemeene lants penningen volgende zijne Commissie sal ontfangen, mits dat naede expiratie vande selve drie maenden op den ontfanck van des gemeene lants penningen over Schyelant gedisponeert sal worden naer behooren. Ende ingevalle die van Rotterdam

hen hiertegens zoude willen opposeeren ende via facti yet daertegens zouden willen attenteeren, dat alsdan van gelycken egheene steeden mitten selven van Rotterdam en sullen mogen negocieren ende alle haere goederen op de Maze aengehouden zullen worden ende dat voorts die selfde van Rotterdam van de Vergaderingen der Staten affgesneden gehouden worden ter tyt toe zyluyden tgundt voorseyt is naegecomen zullen hebben.

Syn gecommitteert een vande Eedelen ende vuyt elck vande ses groote steeden, een van den Brielle ende de cleyne steeden van Suythollant ende twee vuyt Noorthollant mit die vande financien omme den xiiij^en Octobris toecomende te procederen tot hoeringe ende sluytinge vande Reeckeningen vande vyff ontfangers ende daernae van Isaack Lambrechtsz. ontfanger vande penningen vande adminutie.

Is geordonneert die van Delft ende geschreeven te comen op de Vergaderinge vande Staten binnen der Goude mit proteste.

Opt versouck vande gemeene panneluyden is verclaert op de toecomende verpachtinge zulck regardt genoemen te sullen werden als naer behoeren.

Opt versouck van Hugo van Groenhoven is den selven geaccordeert tractement tsjaers tot twintich ponden van xl grooten.

Is genoemen rapport op d'eerste dachvaert opt versouck vande Professoren tot Leyden omme alsdan te comen, geresolveert off vuyt elck vande groote steeden van Hollant twee bursalen tot Leyden geschict ende gehouden sullen mogen worden ende daertoe voor elck verstrect vyftich ofte tsestich ponden van xl grooten tot laste vanden selven steeden ende vuyt elcke vande cleyne steeden een bursael mits dat die steeden sullen hebben die verkyesinge ende dispositie waertoe die selffde bursalen zullen

worden gepromoveert. Ende dat die van Leyden den selven bursalen zullen voorsyen van een bequaem logys ende tot haeren coste daerover een rectoor te doen houden.

Syn eenige Commissarissen geordonneert binnen elcken quartiere van Hollant op de vorderinge van den Staet ende Reeckeninge van alle geestelycke conventuaelen, kercken ende pastoryen goederen achtervolgende d'instructie hyernae volgende.

den xxvij^en^ Septembris.

Syn eenige gecommitteert omme te concipieren zeeckere lyste waer nae alle munten by provisie ende conniventie vuyt gegeven soude mogen worden.

Opt rapport by den Staten genoemen aengaende die betaelinge vande Coopluyden van Ipsich is by de selve Staten verclaert dat zyluyden tvoornoemt achterweesen nemen tot haerluyder laste.

Die Staten van Hollant ende Zeelant hebben verclaert ende geresolveert dat van alle groff sout dat deur d'IJssele, Lecke, Merwede ofte andere soete waeteren opwaerts zal worden gevoert van elck hondert voor convoygelt betaelt sal worden twaelff ponden van xl grooten tot conservatie vande panneringe binnen die voorsz. Landen. Dat mede van alle wit gerafineert zout gesoden comende van buyten in deese lande van Hollant voor convoygelt voort hondert betaelt sal worden thien ponden van xl grooten, die van Zeelant hebben hyer op genoemen rapport.

Is geresolveert dat d'italiaensche waeren comende binnen deese Landen ofte opwaerts vaerende passeeren sullen mogen onder behoorlycke opschryvinge ende cautie tot dat tadvys vanden thollenaers ende convoymeesters binnen Dordt ende Gorchum gesyen, anders daerinne sal weesen voorsyen ende geordonneert.

den xxvijen Septembris.

Opt rapport genoemen aengaende die betaelinge vanhet achterweesen daer vooren Graeff Jan van Nassau hem verbonden hadde ter somme toe van omtrent lxxvc £ van xl grooten hebben die Staten in aensieninge vande groote diensten die daer mede tot ontsettinge deeser landen zijn gedaen dien selve somme tot haeren laste genoemen ende voorts geaccordeert dat volgende d'aenbiedinge van Graeff Jan voornoemt behoorlycke brieven van verzeeckerheyt ende obligatie daer van sullen worden verleent.

Syn eenige gecommitteert omme te concipieren d'instructie op wat voet ende condicie die thollen van Geervliet, Sparendam ende die Zeeusche tholle verpacht sullen worden ende te redresseeren die lyste daerop gemaect indyent noodich is.

den lesten Septembris.

Opt versouck van Niclaes Ruychaever is in aensieninge vande goede ende getrouwe diensten by hem den gemeenen Landen gedaen den selven gegunt ende geaccordeert dat voor den tyt van vier jaeren den remonstrant voornoemt sal blyven beleent ende gecontinueert inden Schoudtambochte van Texel ingaende ter expiratie vanden jegenwoordigen tyt van beleeninge vanden selven Schoudtambochte zonder dat binnen die voorsz. vier jaeren tvoorsz. Schoudtambocht sal mogen werden geredimeert.

Is verclaert ende geresolveert dat voortaen nyemant sal mogen vertrecken vuyt eenige vergaderinge vande Staten ter plaetse aldair die selffde zal zyn geleyt ter tyt toe op alle poincten ende saicken zal zyn gedisponeert daertoe dieselffde Staten

sullen zyn verschreeven ofte ten minsten nyet sonder consent vande Staten, op peyne van hondert goude reaelen.

Is gedisponeert op veele andere particuliere zaecken.

den 1en Octobris 1577.

Opt schrijven van die van NoortholIant is geresolveert dat alle pachten, renten ende incomsten vande goederen der geenre die opde pacificatie wederom zyn innegecomen ende oick andere hem buyten tgebiet van Zyne Excellentie hem alsnoch onthoudende gevallen voor Sint Jansmisse lxxvj ende die voor date vande pacificatie nyet en zyn betaelt byden eygenaers vandyen ontfangen ende genoeten sullen worden, van gelycken die voor Sint Jansmisse voornoemt zyn verscheenen tzy oft de zelfde mogen zyn gelicht ofte nyet ontfangen. Ende dat oversulcx alle persoonen hoe wel de zelfde nyet weder zyn innegecomen ter plaetse van heurluyder voorgaende residentie d'incompsten haerluyder goederen zullen mogen genyeten achtervolgende die pacificatie omme die consequentie.

Is geresolveert op diversche particuliere zaecken ende requesten.

den ijen Octobris.

Is den Gecommitteerde vanden Furstendomme van Gelre op haere versochte assistentie van een merckelycke somme van penningen voor antwoort gegeven datmen eerst hemluyden hoochlyck bedanct vande goede wille, gunste ende affectie die zyluyden inde gemeene zaecke opgenoemen hebben ende bewysende zyn, maer aengaende die versochte assistentie alsoe die van Hollant ende Zeelant grootelycx bedor-

ven waeren deur die voorleden oorloege, ende daer en boven zeedert die pacificatie groote costen ende lasten van tonderhout der knechten zoe tot haere eygen verzeeckerheyt als tot assistentie vande omleggende Provincien hebben moeten dragen, ende daerenboven zyluyden tot haerder contributie by die vande Generaele Staten versocht worden den selven van Hollant ende Zeelant nyet moegelyck en was den selven van Gelrelant eenige assistentie te bewysen, alle twelck die voornoemde gecommitteerden aengenoemen hebben inden heuren favoraebel aen te dienen.

Is voorgeslagen dat den Gecommitteerde vande Generaele Staten voor antwoort sal gegeven worden dat aengaende die voorleden contributie die Staten verstaen int onderhout van haerluyder knechten, soe tot assistentie vande Generaele Staten als thaerluyder eygen verzeeckerheyt, zoe veele lasten ende meer gedragen te hebben als haerluyder quote inde Generaele contributie voornoemt souden mogen bedragen ende aengaende die laeste groote generaele ommeslach ende contributie mits byde Staten van Hollant ende Zeelant daer aff treckende die costen die zyluyden tot haerder verzeeckerheyt ende onderhoudt van haere knechten sullen moeten dragen ende regardt nemende op de devastatien vanden selven Lande ende dat den selven noch nyet en zyn in haer geheel tgundt daer en boven noch die selve van Hollant ende Zeelant gehouden souden mogen zyn te contribueren daer vooren eenige knechten in Brabant tot haeren dienste over te schicken tot discretie van Zyne Excellentie zoe verre toerloech zoude mogen continueren.

Op de Remonstrantie van die (van) Noorthollant zyn eenige gecommitteert om te concipieeren zeeckere plaecaet opt stuck vande Lyndrayerye

omme te verhoeden alle faulte tot verzeeckerheyt vande zeevaert.

Aengaende tLunenburger sout ende Schot sout is verclaert ende geresolveert alsoe daegelicx groote clachten gedaen worden dat veele Lunenburger ende Schot sout binnen deese landen wort vercoft, gebruyct ende gesleeten nyet tegenstaende tselffde scherpelyck verboeden is geweest ende dat deur dyen toegelaeten wordt tselffde sout in deese landen gebrocht te worden omme tselfde te mogen verhoeden dat egheene gelyck Schots ofte Lunenburger sout binnen deese landen, ofte op de stroomen vandyen gebrocht en sal mogen worden op peyne van d'eerste reyse van hondert ponden van xl grooten van elck hondert ende die tweede reyse op verbeurte vanden soute d'eene helft byden styerman ende d'ander helft byden Coopman te verbeuren.

Aengaende Campen ende Deventer is verclaert ende geresolveert dat men den selven egheene toevoer van brou cooren ofte andere waeren ende coopmanschappen en zal mogen doen ter tyt toe de selven mit den Generaelen Staten in alles zullen zyn geunieert.

den ij^en Octobris.

Is rapport genoemen omme op de eerste vergaederinge te commen geresolveert, wat ordre opden vorderen ontfanck van des Gemeenelants penningen nae den 1^en Novembris toecomende zal gehouden worden ofte de zelfde by eenen ontfanger generael ofte binnen elcker steede tot haerluyder coste geinnet ende ontfangen zullen worden oft dat die jegenwoordige voet daerinne sal worden gecontinueert.

Syn eenige gecommitteert, omme die doleantien ende middelen by die van Haerlem den steeden overgelevert, daerop by den selven genoemen was rap-

port, dienende tot soulaigemente ende vorderinge vande neeringe ende welvaert der selver steede 't samen te communiceren ende oock te verstaen tadvys van alle die vroetschappen binnen der steeden ende die zaecke van alles geprepareert zynde den Staten te doen rappport.

Is gecommitteert Pauls Splinter tot den onttanck vande penningen, dienende tot betaelinge vande achterweesen vande amminutie ende die tot offlossinge van eenige Landen vuyten pantschappe verstrect sullen worden ende is Ysaack Lambrechtsz. belast zyne reeckeninge eersdaechs over te leeveren.

den iiij^{en} Octobris.

Is geresolveert, verclaert ende aengenoemen binnen ses weecken eerstcomende by die vande financien te doen procederen tot affreeckeninge vande achterweesen vanden Colonnell Hellinck ende zyne knechten gevallen zeedert den tyde dat hemluyden die laeste leeninge is gedaen.

Syn eenige gecommitteert omme een artyckel brieff te concipieren, waer op alle capiteynen, bevelhebberen ende knechten onder den eedt ende in goede ordre zullen mogen worden gebracht ende gehouden.

Die Staten van Hollant ende Zeelant willende voorzyen, dat op die aenvaerdinge vande Landen ende goederen daer van d' eygenaers van dyen achtervolgende die pacificatie restitutie alreede is gedaen ende dat d'overleveringe der selver, die naeden jegenwoordigen jaerschaere moet worden gedaen, alsoe alle huyeren daer mede zullen expireren achtervolgende voorgaende resolutie vande Staten met goede genueghden, zoe wel vanden eygenaer als vanden bruycker ende pachter mach geschieden ende alle ongelyckheyt, questien ende zwarichheyden daerinne ver-

haelt mogen worden, hebben eyntelyck beslooten ende geordonneert dat van alle verhuyerde landen ende goederen als vooren daeraen eenige merckelycke meliorATIEN, reparatien ofte groote rantsoenen moegen zyn vuytgekeert, verstrect ende gedebourseert daervan behoorlicke recompensie ofte restitutie gedaen sal worden tot verclaeringe ende taxatie vanden gheenen, die byden Staten daertoe binnen elcken quartiere naer gelegentheyt van der saecken zullen worden geordonneert ende dat aleer die huyerman ofte bruycker ofstandt vanden selven landen ofte huysen gehouden zal zyn te doen.

Naenoene.

Opt schryven van die van Noorthollant is verclaert ende geresolveert dat omme te verhoeden die periculen, daer inne alle coopvaerders als hulcken, boyers boots zouden mogen geraecken by inversie van eenige vrybeuyters, offgedancte soldaeten ofte andere voor deese winter die selffde by provisie binnen den beslooten steeden weesende onder tgebiet van Zyne Excellentie opgeleyt sullen worden. Ende dat ten platten lande als binnen Wyeringen, Texel, Huysduynen, Vlielant, der Schellinck ende elders alleenlyck zullen mogen leggen crabbeschuyten, pincken ende andere, daer d'eylanders ende andere hem mede behelpen omme te vischen.

Is verclaert ende geordonneert dat egeene waeren deur Amsterdam gevoert sullen mogen worden, ten zy byden vuytvoerder cautie souffisant worde gestelt binnen acht daghen, souffisantelyck te doen blycken dat die zelffde zullen zyn gebracht ter plaetse daer die selffde waeren gedestineert.

Alzoe byden gedeputeerden vande Generaele Staten den Staten van Hollant ende Zeelant onder andere

voorgehouden is geweest dat alreede by hemluyden volgende haerluyder last mit den capiteynen ende knechten leggende binnen der stadt Heusden zoe veele was gehandelt dat de selfde vuyt de voorsz. steede zouden vertrecken, mits hebbende betaelinge van zeeckere haerluyder achterweesen, omme alsoe die voorsz. steede gebrocht te worden onder tressort ende Gouvernemente van Hollant als weesende een lidtmaet vande selve landen, Soe ist dat die Staten van Hollant beslooten ende bewillicht hebben oock by deesen belovende te furneren alsulcke penningen als byden voornoemden Gedeputeerde hemluyden verclaert is tot furnissement vanden selven achterweesen noodich te zyne ende dat promptelyck soe wanneer die voorsz. steede vande voorsz. knechten ontledicht ende die zelffde zulcx wederomme gestelt zy onder tvoorsz. ressort ende Gouvernement van Hollant waerinne die van Noorthollant op de repartitie van haerluyder qúote verclaert hebben te mogen volstaen mitte somme van xxvij^{c} £ van xl grooten ende aengenomen die selffde penningen promptelyck te doen furneren welcke geheele penningen op interest van xij ten hondert ten hoochsten int jaer gevonden ende opgebracht zullen mogen worden ende binnen ses maenden eerstcomende mitten interest vandyen wederomme sullen worden gelevert ende gerembourseert vuyt incompsten vande Domeynen ende gemeene middelen die binnen den selven tyde aldaer binnen der steede van Heusden ende den lande daeronder geleegen zullen mogen vallen die welcke daervooren sullen blyven verbonden ende geobligeert, mits dat al tselffde op de Reeckeninge tegens den Generaele Staten affcortinge strecken zal. Ende tgundt daer aen alsdan sal mogen gebreecken dat trestant vandyen vuyte gemeene middelen binnen elcken steede respective gelicht ende innegehouden sal mogen worden.

De Staten by haerluyder Gecommitteerde voorgehouden zynde tconcept by hem gemaect aengaende de verdeelinge vande knechten onder zeeckere Colonnellen te weeten: onder den Grave van Hohenloe thien vendelen, Hellinck ses, Ruychaver vier, Dorp twee, inden quartiere van Zuythollant mitsgaders op de betaelinge vande knechten is tselffde zulcx goetgevonden omme in behoorlycke forme geextendeert zynde den Grave van Hohenloe by zeeckere heure Gedeputeerde voorgehouden worden.

Is rapport genoemen tegens d'aenstaende dachvaert off den impost vande hoorenbeesten op de toecomende verpachtinge voor d'eene helft vandyen nyet vermindert en sal mogen worden.

den vjen Octobris.

Is geordonneert te schryven aende Gedeputeerde vande Staten op de vergaederinge der Generaele Staten alsoe men mitter daet bevryet ende bemerct dat die van Amsterdam met opsette wille haerluyder satisfactie differeren, waerdeur grootelycx staet te vermoeden ende genouch voor zeecker gehouden mach worden dat die selfde van Amstelredam met Don Johan houdende, zijn correspondentie vuyt veele indicien ende propoosten die ons zyn voorgecomen ende verscheenen ende grootelycx te beduchten is dat eenige pericule ofte inconvenienten daer vuyt sullen mogen rysen by oorloege ofte andere confusie die als nu voor handen schynen zoe verre die van Amstelredam voornoemt tot haerluyder satisfactie metten eersten nyet gebracht en worden daer mede die van Hollant nyet alleene maer oock d'andere landen in goede verzeeckerheyt te meer gestelt soude mogen worden dat daeromme die selfde Gedeputeerde met alle goede reedenen ende middelen

daer op aenhouden ende oock by zyne F. E. dat den selven van Amstelredam zulcke conditien ende middelen voorgestelt mogen worden daer op by hemluyden satisfactie behoort genoemen te worden ende zoe verre die zelffde van Amstelredam daertoe nyet en sullen willen verstaen dat alsdan zyne F. E. belast ende geautoriseert mach zyn by de Generaele Staten omme tegens die van Amstelredam voornoemt te mogen procederen zulcx zyne F. E. tot dienste ende verzeeckerheyt vanden lande bevinden sal te behooren.

Is voorts geordonneert te schryven aende selve Gedeputeerde alle neersticheyt te willen doen aen de Generaele Staten dat alle arresten vuyt saecke van eenige verloopen renten offgedaen mogen worden by provisie dat vorder diesaengaende tzy op die ontlastinge ofte atterminatie vanden selve renten sal zyn gedisponeert, dat mede by den selve Gedeputeerde den Staten Generael aengedient sal mogen worden dat op de Generaele vergaderinge vande Staten Generael alsvooren eenen zeeckeren voet zal moeten zyn genoemen ende Instructie gemaect voorden Commissarissen die achtervolgende die pacificatie op alle swaricheyden vallende op de restitutie vande goederen goede kennisse zullen mogen nemen al eer die van Hollant ende Zeelant van haerluyder zyde mede eenige daertoe sullen hebben te committeren.

den vij^en^ Octobris.

Syn eenige gecommitteert omme te handelen mitten Ritmeesters die hem hadden laeten verschynen, versouckende betaelinge van haerluyder oude achterweesen ende dienste gedaen mit Zyne Excellentie op den tochte voor Bergen in Henegouwen ten eynde die zelfde alsnoch voor zeeckeren tyt nemen verdult overmits die groote lasten die tgemeene lant alsnoch

te dragen hadde ende zoe verre deselffde daer toe mit egheene middelen en zouden mogen worden gebracht dat die betaelinge vandyen op zeeckere dagen ende termynen gedaen mach worden ende voorts den selven eenige reyscosten toe te mogen vougen indyen zyluyden daer op aenhouden ende insisteeren.

Ende ten eynde die penningen tot betaelinge vanden selven achterweesen noodich zynde, gevonden ende opgebracht mogen worden op alsulcke dagen ende termynen als mitten selven ritmeesters zoude mogen worden gemaect ende genegocieert, mitsgaders mit d'andere ritmeesters die alsnoch verschynen sullen, hebben die Staten voorgeslaegen dat tot dyen eynde den hondersten penning binnen ende buyten den steeden alomme in Hollant ende Zeelant jaerlycx gegheven ende ommegeslagen zal worden drie jaeren lanck geduyerende telcken jaere in twee termynen ingaende Mey toecomende op gelycken voet als die zelfde jegenwoordelyck in Hollant wert geheven, mits dat alle jaer die quoyeren zullen worden gerevideert, waer op byden Staeten is genoemen rapport omme daerop ter eerster dachvaert te commen geresolveert.

Die Staten gehoort hebbende haerluyder Gedeputeerde aengaende die liquidatie by hen gemaect op den staet vanden achterweesen vande coopluyden van Ipsich in Engelant over haerluyder verlyes van laeckenen by hemluyden gepretendeert ende die de Majesteyt vande Coninghinne van Engelant wilde hebben gerestitueert te worden ofte betaelt, bedragende die somme van een en vyftich duysent iij^{c}xiiij £ acht sch. van xl grooten tpondt te betaelen op vyer navolgende termynen, naementlyck den i^{en} Octobris lxxviij, lxxix, lxxx ende lxxxi telcken jaere een gerecht vierdepaert vandyen mit het interest van acht hondert xxviij £ xij sch. munte als vooren, behalven vijff duysent ses hondert lxvij gelycke ponden daer

aff op de betaelinge vandyen zal worden gehandelt ende overcommen, hebben die Staten daer inne geconsenteert ende verclaert dat behoorlycke brieven van obligatie daer op verleent sullen mogen worden onder die zeegelen van die van Hollant ende Zeelant ende geteyckent als naer behooren.

Die van der Goes hebben op alles verclaert alle die oude schulden henluyden nyet te concerneren nochte sich dat zijluyden daer inne gehouden zijn te contribueren achtervolgende haerluyder satisfactie.

Is verclaert dat d'ontfangers vande geannoteerde waerlicke goederen den xxv^en penning van haerluyder administratie ende ontfanck tot laste vanden lande genyeten zullen.

Is geresolveert op diversche particuliere affairen ende onder anderen mede gedisponeert op de remonstrantie vanden Ontfanger Generaal Jacob Muys aengaende de inninge ende executie vande penningen over zynen ontfanck begreepen.

den vijj^en Octobris.

Is geresolveert dat die Gecommitteerde vande Staten op de visitatie vande lyste vande thollen van Geervliet ende Sparendam ende omme te concipieren een ordonnantie op de condicien van verpachtinge der selver thollen byden Commissarissen rapport gedaen sal worden aende Staten van haerluyder gebesoingneerde op d'eerste vergaderinge vande selve Staten omme daer nae opde verpachtinge vanden selven thollen alsulcke tyt genoemen worden als naer behooren.

Dat by die van Zeelant insgelycken die lyste van haerluyder thollen zal worden gerevideert omme daerop die verpachtinge aldaer mede gedaen te mogen worden.

Is beslooten ende geresolveert dat die naeste dachvaert ende vergaderinge vande Staten van Hollant

ende Zeelant gehouden sal worden binnen der stadt Leyden ende is den dach aengestemdt ende geraempt omme inder herberge aldaer te weesen den xxvij^en deeser maent Octobris aldaer d'Eedelen ten minsten drie in getalle ende vuyt elcke steede twee gedeputeerde gehouden sullen zyn te compareren den gestelden daege op peyne van xx £ van xl grooten t'elcken daege te verbeuren, welverstaende dat voor d'eerste twee ofte drie daghen die Eedelen met twee int getaele ende die steeden elcx met een gedeputeerde zullen mogen volstaen, zonder in eenige peyne te vervallen.

Alzoe die Staten verstaen hebben dat een groot meenichte van scheepen ende een sonderlinge vloete genouch zeylree wesende inden quartieren van Noorthollant ende elders binnen deese Landen van Hollant ende Zeelant mit d'eerste bequaeme wint van meeninge zoude zyn hem westwaerts naer Spangien ofte Lisseboen te begeven ende bevonden hebben dat overmits den grooten geroep ende apparaten vanden oorloege alle periculen moegen worden verhoet, ten eynde by aenhoudinge ofte overvallinge der selver scheepen deeser lande van scheepen, bootsgesellen ende andere provisie van greynen nyet gebloetet nochte gecreynct en werde tot groote naedeele der gemeene zaicke, soe ist dat die Staten voornoemt geresolveert ende geordonneert hebben te schryven aen die van Noorthollant ende Zeelant, mitsgaders aende Regierders der steede van Dordrecht, Rotterdam, Schiedam, Bryele dat zyluyden alle scheepen van Hollant, Zeelant ende deese Nederlanden binnen haeren quartiere ende steeden zeylree weesende ofte eenichsints gereet omme vuyt te loopen ende hem westwaerts op Spangien ofte Portugael te begeven mitter daet aen te doen houden ende t'arresteren tot den vj^en Novembris toecomende zonder de zelfde eenichsints

te laeten passeeren nochte oick te gehengen ofte gedoogen dat eenige menichte van bootsgesellen deeser landen hem middeler tyt op vuytheemsche scheepen zullen begeven mogen.

Naenoene.

Is byde Staten geresolveert die lyste vande tractementen binnen Hollant ende Zeelant, die welcke by de Staten zyn vermindert ende gereduceert achtervolgende den staet die daeraff gemaect is ende den steeden overgelevert.

Is geordonneert Adriaen Mandemaecker ontfanger binnen Zeelandt zyne Reeckeninge over te leeveren in handen vanden Staten van Zeelant binnen een maent eerstcommende.

Is verclaert ende geresolveert dat in den concepte vanden antwoorde die den Gedeputeerde vande Generaele Staten overgelevert sal worden, zal mogen worden aengeboden inde plaetse vande versochte contributie inde laeste generaele groote ommeslach byden selven Generaele Staten gedaen tonderhouden tot behouff ende defentie vande omleggende provincien die nombre van twintich vendelen tot hondert derthien hooffden elck vendel boven twintich gelycke vendelen die tot defentie van die van Hollant ende Zeelant gehouden sullen moeten werden ter tyt toe dat inde noot anders daer inne zal moeten worden voorzyen, op welck concept die steeden haerluyder antwoort sullen binnen ses ofte acht dagen ten lanxten binnen Delff in handen vanden Secretaris.

Die Staten willende voorzyen op tstuck vande appellatie ten eynde nyemant in zyn goet recht, gefrustreert en blyve, hebben eenige gecommitteert omme d'acte opt stuck van appellatien by provisie gemaect ende vuytgegeven te resumeren ende voorts

opt redressement vande zaicke ende treyn vande justitie achtervolgende haerluyder Instructie op de eerste aenstaende dachvaert omme den Staeten van alles rapport gedaen zynde voorts daer inne gedaen mach werden naer behooren.

Nae noene.

Syn gecommitteert die van Dordrecht, Haerlem, Leyden, Goude, Rotterdam, Alckmaer tot visitatie van alle requesten ende particuliere zaecken omme by hem daerinne gedisponeert te mogen worden naer tvertreck vande Gedeputeerde vande andere steeden.

Vergaderinghe gehouden by den Staten van Hollant binnen den Hage den xiiij^{en} Januarij xv^{c} acht entzeventich.

Is geresolveert hoe dat met die van Amsterdam gehandelt sal worden soe verre zijluyden nijet en accepteren die poincten by den Staten henluijden voorgehouden.

Den xv^{en}.

Is getreden in vorder communicatie mette Gedeputeerden van Amsterdam op de poincten haerluijder satisfactie.

Naenoene.

Is geresolvcert dat bij provisie drie scheepen van oorloge in zee geschict zullen worden, omme eenige Engelsche piraten te mogen becommen.

Johan Kemp es gecommitteert omme te besichtigen die gelegentheijt der stede van Vijanen ende bij wat middelen dzelffde versterct soude mogen worden.

Den xvj^{en}.

Opt scrijven van die van Gelderlandt is den selven belooft op de betalinge vanden knechten aldaer geschict behoorlicken te doen voorsien ende die penningen te doen leveren binnen Nymmegen ofte Thiel ende voorts dezelffde steeden alle assistentie met scheepen te doen des noodich zijnde.

Opt scrijven vanden ontfanger generael Jacob Muys is geordonneert onder anderen voor antwoort te vougen, dat die van Overflacquee vuijtstel voor d'eene helft vanden hondersten penning is verleent tot Paesschen, toecomende, mits betalende d'ander helft gereet ende daer beneffens overleveren heurluijder quoijeren, ende belangende zijne aengebooden dienste als Ontfanger generael van alle des Gemeenelants incompsten ende middelen, dat den zelffden Ontfanger hem diesaengaende zal reguleren achtervolgende zijne voorgaende ordonnantie ende instructie. Dan zoe verre hij metten Staten vorder ijet souden moegen handelen ende communiceren, dat by hem tot zijnen compste tzelffde geremonstreert soude moegen worden omme daerop regardt genomen ende voorsien te mogen worden als naer behoeren. Dat den selffden ontfanger alle mogelicke vliet ende neersticheijt wil doen tot inninge executie vanden c^{en} penning.

Den xvij^{en} in volle vergaderinge van allen die Gedeputeerden van Noorthollant.

Sijn gecommitteert Pauls Splinter omme vuijt allen comptoiren te lichten allen munte van stuvers.

Opt versouck van Mr Adriaen van der Houff Raidt ordinaris is den zelven gegunt ad vitam die bewooninge ende tgebruyck vande Cleeffsche Camer ende andere plaetzen die hij jegenwoordelick inne heeft.

Is geresolveert dat alle Coorn tzij hert ofte weeck vuijten lande van Hollandt ende Zeelandt op alle geconfedereerde landen, provincien ende steeden getransporteert ende gevoert zal mogen worden onder behoorlick recht van convoy.

Alsoe die Staten van Hollant ende Zeelant omme te voorsien tegens alle vordere invasie ende schade die ter zee bij eenige zeerovers ende piraten gedaen soude mogen worden, midtsgaders tegens alle periculen ende aenslagen die de vijanden deur hulpe ende toedoen vanden zelve piraten in grooten getaele alreede hem op zee begeven ende geoepenbaert hebbende op dese landen ofte eenige havenen van dien souden aenrechten mogen, geconsenteert ende beslooten hebben dat tot bevrijdinge der zee ende die gemeene neeringe, welvaert ende negotiatie twaelff scheepen van oorloge binnen den lande van Hollant metten alder eersten becommen zullen worden gereet gemaect ende geequippeert, te weeten zes binnen desen quartiere van Suijthollant ende van gelijcke ses scheepen binnen Noordthollandt ende dat omme te vervallen d'oncosten van dien alle d'incompsten vanden Convoyen binnen Hollant voornoemt daertoe alleenlicken zullen worden verstrect ende verbonden blijven, Soe ist dat die Staten voornoemt ten eijnde alle tzelffde volcommelick ende in alder neersticheijt mach worden gevordert ende geeffectueert, gecommitteert, belast ende geaucthorizeert hebben, committeren, belasten ende aucthorizeeren bij desen Jan Cincq ende Mr Heijnrick Meijster omme met alsulcke twee persoonen als die van Noordthollant mede daertoe zullen deputeren, goede ordre te stellen, dat de voorscreven

scheepen, becommen toegerust ofte gecoft ende voorts onderhouden mogen worden ten meesten dienste van den lande, dat mede die Convoijgelden voortaen alomme met goeden opsicht, behoorlicke gecollecteert ende geheven, ende tot behouff vande oncosten derselver scheepen bekeert ende verstrect mogen worden bijden geenen die tot den ontfanck van dijen bijden Staten sullen worden gestelt ende geordonneert. Daertoe bij den zelven Commissarissen behoorlicke ordonnantie van betalinge verleent zullen mogen worden, volgende de welcke die voornoemde Commissarissen alsulcke ordre sullen mogen stellen, zoe wel opde collectatie vanden convoijgelde achtervolgende de lijste daerop gemaect als op de toesichte ende wachte vandijen als hemluijden tot dienste vanden selven lande goetduncken zal, alles met kennisse ende believen vanden Staten, lasten ende ordonneeren daeromme die Staten voornoemt allen ende eenen ijegelycken den Commissarissen voornoemt in alle tgunt voorscreven es te gehoorsamen, obedieren ende respecteren, midtsgaders allen convoijmeesters tegenwoordich in dienste wesende den voornoemden Commissarissen oepeninge te doen ende dubbelt, ist noot over te leveren vande Instructie die henluyden mach zijn gelevert omme bij henluyden daermede gedaen te worden naer behoeren.

Die Staten van Hollandt willende voorsien tegens alle ongeregeltheijt die int onderhoudt vander zeetonnen, cape ende veerboet wordt gehouden opt incommen vander Maze deur den zoberen loon die tot tzelffde onderhoudt is gestelt ende daer van betaelt, waerbij veel scheepen ende coopluijden deeser landen in lijve ende goederen zijn bedurven, hebben volgende tverdrach bijde Gedeputeerde vande groote visscherije den xiij^en^ Januarij lestleden binnen der stadt Delff opt different vant sallaris van tleggen

van noch twee tonnen ende tleggen van drie beenen int Scheur met die vanden Brielle gemaect, verclaert ende geordonneert, verclaren ende ordonneren bij desen dat van nu voortaen tot onderhoudenisse vanden zelven tzamen in alles betaelt ende geheven zal worden opt incommen vande Maze van alle scheepen tgunt hiernae volcht.

Inden eersten dat alle scheepen van lx last, ende daerboven inde plaetze van x sch. grooten betaelen zullen xi sch. grooten vlaems.

Van elck schip van tzestich last ende daerbeneden tot xxxij last inde plaetze van vij sch. x penn. bij hen gegeven voortaen betaelen zullen in als ix sch. grooten vlaems.

Alle scheepen beneden xxxij last die te voiren betaelt hebben v sch. 6 penn. en voortaen voor alles geven zullen vi sch. grooten vlaems.

Ende van alle buysschen inde plaetze van vier schellingen betaelt zal worden voor vierboet ende tonnegelt als vooren v sch. grooten.

Is geordonneert te scrijven aenden oeversten Sonoy te schicken twee compaignijen binnen Noordthollandt d'eene binnen Medemblick ende d'andere binnen Monickendam ende voorts alle vrouwen ende kinderen vuijt Amsterdam te mogen laeten vertrecken van dengeenen die daer vuyt mogen zijn geweecken.

Opt versouck van Adriaen Proost omme te hebben brieven van atthacie op zeeckere willige acte van condempnatie bij Joris van Steijnmoelen gepasseert voor den grooten Raide tot Mechelen op den xxvj^en^ Aprilis lestleden is tzelffde geaccordeert.

Opt versouck vanden zelffden omme van gelijcken te hebben attachie op zeeckere mandament penael bij die vanden grooten Raide tot Mechelen den xxvj^en^ Januarij lxxvij tegens den voornoemden Steijnmoelen verleent, is tzelffde affgeslaegen ende verclaert dat

die suppliant gelijcke provisie aen die vanden Raide voornoemt zal versoucken mogen.

Den xxen.

Angaende tuijtvoeren vant herdt ende weeck coorn, is geordonneert dat het placcaet diesaengaende sal worden gepubliceert binnen dese landen, dat bij de Generale Staten daerop is gemaect.

Sijn eenige gecommitteert omme te resumeren een lijste vanden convoyen ende dzelffde te verhoogen.

Opt versouck van Jacob Schollen, is geordonneert dat de Dorpen inde Langestraet gelegen voor haerluijder restanten gevallen inden jaere lxxvj ende lxxvij zullen worden gesommeert binnen een maent te betaelen, ofte daer vooren zullen worden geexecuteert.

Opt versouck vande Burgemeesteren ende Raiden van Suijderwoude, Zuijderdorp, Landtsmaerbrouck ende Oossanen, is denzelven geaccordeert continuatie van heurluijder vrijdomme van thollen voor den tijt van vijff jaeren eerstcommende.

Den xxjen.

Is geaccordeert dat die predicant binnen Schoonhoven zal worden onderhouden vuijten Impost vande ontgrondinge vanden turff.

Is gehoort trapport vande Gecommitteerde vande Generale Staten versouckende dat die xxv vendelen geschict tot assistentie vande Generale Staten voornoemt elcx tot twee hondert hooffden zouden worden verhoocht.

Sijn gearresteert zeeckere poincten ende articulen die van Amsterdam over te leveren tot heurluijder satisfactie.

Den xxij[en] Januarij.

Is geresolveert den gecommitteerden vanden Generaelen Staten voornoemt voor antwoort te geven datmen persisteert bij de voorgaende presentatie van xxv vendelen, elck tot cxiij hooffden tot assistentie der gemeene landen gedaen, mit aenbiedinge in den hoochdringenden noot van alle vordere bijstant ende assistentie des moegelijcke zijnde volgende tgeschrifte hemluijden tot dijen eijnde overgelevert.

Naenoene.

Is gearresteert tconcept gemaect op de verhooginge vanden Convoijen ende dat tzelffde zal innegaen den xx[en] February toecommende ende voorts onderhouden worden op de peyne van verbeurte der goederen van de geene dairinne die fraulde zal bevonden worden, die twee deelen tot behouff vande gemeene sake ende een derdepaert voorden aenbrenger ende dat die kennisse vande peijnen genomen sal worden bij de Gedeputeerde vande Staten.

Is geordonneert te scrijven aen die van Zeelant, dat zijluijden mede compareren ende hemluijden dubbelt van deselve lijste over te seijnden mit verclaringe dat tot Zircxzee egheene convoijmeesters zullen mogen worden gestelt nochte oick eenige convoijen aldaer betaelt zullen worden overmits die groote fraude die bij hemluijden dagelicx daerinne worde gepleecht. Van gelijcken die van Zeelant tadverteren vande resolutie opt onderhoudt vande scheepen van oorloge als vooren genomen.

Is geresolveert dat bij Adriaen Duijst ende Pieter Pieters de Jonge gemaect zall worden, d instructie vande Commijsen generael vanden convoijen.

Nopende tstellen van den Admirael ende Capi-

teijnen opden scheepen van oorloge, is tzelffde gereserveert, alsoe die van Noordthollant verclaerden egheene lust te hebben omme daerinne te advijseren.

Den xxiij^en^.

Opt versouck van de Burgemeesters ende Regeerders van Texel is den selven wederomme gegunt vuijtstel ende atterminacie van haer oude restanten voor een jaer eerstcommende.

Angaende die saecke van Graeff Jan van Nassauw omme dezelffde als Lieutenant generael over dese landen taccepteren, is verclaert dat eenige Gedeputeerden aen Zijne Excellentie geschict zullen worden, omme Zijne Excellentie te remonstreren die swaricheden die dairinne bevonden worden.

Den xxv^en^.

Die Staten van Hollandt gesien hebbende tscrijvens van Zyne Princelijcke Excellentie vanden vij^en^ deeser maent, midtsgaders zeeckere voorgaende scrijvens vande Staten van Zeelandt aen Zijne Princelijcke Excellentie vanden vij^en^ der voorleden maent, midtsgaders tversouck van Coenraet Meyne burger ende coopman tot Nuyrenburch aen Zijne Princelijcke Excellentie gedaen, daer bij gevoucht omme te hebben betalinge vande goederen by de gecommitteerde der steeden van Zeelant hem ende zijnen broeder Juliaen Meyne inde voorlede jaere affhandich gemaect ende doen vercoopen ter somme van xxv^c^ xxxvij £ vij sch. vij grooten Vlaems comptant, hoewel de zelve tot Venesie over de drie duijsent gelijcke ponden meer innegecofft waeren, hebben verstaen ende verclaert dat tzelffde achterwesen hemluijden nijet aengaet nochte concerneert ende zijluijden daeromme ongehouden

zijn yet dairinne te dragen ofte contribueren. Ende zoe verre bij ijemant eenige questie ofte swaricheijt hierinne zoude mogen gemoveert ofte bevonden worden, sullen die Staten voornoemt te vreeden zijn hen diesaengaende die justicie te submitteren ende hen zulcx daermede behelpen moeten als naer behoeren.

Is Capiteyn Berwoudts mondelinge onder anderen verclaert dat die Staten nijet en verstaen dat die voornoemde Capiteijn hem als Drossaert op den huyse van Louvesteyn vorder zal mogen dragen ofte houden als wesende contrarie den privilegie vanden lande.

Sijn gecommitteert Nijclaes vander Laen een van Eijnchuijsen ende Aelbrecht Pietersz. omme te trecken in Noordthollant ende aldaer vuijt d'incompsten der gemeene middelen te lichten voor teerste zoe veel penningen als dienen tot betalinge vande knechten die daerop alreede zijn geassigneert.

Is geaccepteert Joncheer Arent van Duvenvoorde als oeverste ende Colonnel van vijff compangnijen daeronder begrepen zynen eijgen compangnije by hem op te rechten volgende die last ende commissie by haere Gedeputeerde den vj[en] Januarij hem daeraff gegeven.

Is geordonneert te scrijven aenden Commissarissen van Zijne Excellentie ende Gedeputeerde vande steeden binnen den noorderquartiere van Hollant, dat zijluijden te zamen ofte tmerendeel van hemluyden ende sonderlinge Camerlijn ende Thomas Thomasz. hen binnen daenstaende weecke alhier op de dachvaert laeten vinden omme mit hemluyden goede ordre te helpen stellen op de vordere betalinge, onderhoudt ende vervullinge vande oncosten ende lasten vander oorloge, achtervolgende den staet die daervan zal worden gemaect alsoe tzelffde nootelick moet gevordert worden ten eijnde alsulcke lasten binnen den landen van Hollant alomme eenpaerlyck gevonden ende gedragen moegen worden als naer behoeren.

Is geordonneert te scrijven aen allen ontfangers vanden Cen penning vanden jaere lxxvj dat zijluijden haere Reeckeningen binnen xiiij dagen eerstcommende overleveren in handen vanden Secretaris.

Sijn gecommitteert Warmont ende Almonde omme ordre te stellen over de knechten leggende voor Amsterdam ende tot vernieuwinge vanden wech binnen Weesp.

Is getreden in communicatie met den Gedeputeerden van Amsterdam op haerluyder satisfactie.

Den xxvijen Januarij.

Is den Staten voorgelesen d'Instructie voor Jacob Stalpert vander Wijele omme daerop te negotieren mit den rentiers binnen Brugge.

Sijn gecommitteert die Heere van Asperen ende Mr. Leenert Casembroot, omme te trecken naer Gelderlant volgende tversouck van Zijne Excellentie ende den verordenten aldaer die goede gunste, vrundtschap ende genegentheijt van die van Hollant aen te bieden.

Is geordonneert te scrijven aenden Staten van Utrecht te willen affdoen alle arresten by hen gedaen vuijt zake vant verloop van eenige renten staende opt gemeene landt van Hollant.

Naenoene.

Die Staten aenmerckende tbeleijt des gemeen landtszaken ende dat tot vorderinge van de selve nootelick eenige ordre moste worden gestelt, hebbe volgende haerluijder voorgaende Resolutie gecommitteert de Heeren van Mathenesse, vander Mijle, Nijclaes vander Laen, Govert Willemz. Brasser, Oldenbarnevelt, Franchoys Maelson ende d'advocaet

ofte tmerendeel van hemluijden. Indien ijemant absent soude mogen weesen omme te visiteren die voorgaende ordonnantien ende Instructien daerop die Gedeputeerden vanden steeden te vooren in collegie hebben gebesoingneert die selffde te redresseren ofte een andere Instructie te concipieren sulcx tot vorderinge van des gemene lants affairen bij hemluijden noodich zal bevonden worden al opt rapport van den Staten. Ende dat nijettemin middelertijde die Gedeputeerde vande Eedelen ende Steeden zullen besoingneren dagelicx neffens den Staten op heurluyder vergaderinge ende daernae tot sulcken tijde int byzondere als zijluijden bevinden zullen te behoeren, mits dat die selffde Gedeputeerden op de generale middelen ende Imposten die eenichsints mogen zijn verpacht nijet en zullen vermogen tordonneren, nochte diezelffde belasten, nochte verbinden, maer alleenlyck die t'emploijeren tot betalinge van ruijteren ende knechten, Ende dat die selffde Gedeputeerde neerstelyck dairinne zullen voorsien dat die selffde middelen behoorlyck geinnet ende geexecuteert ende die voornoemde betalinge daer vuijt binnen elcken quartiere eenpaerlyck mach worden gedaen sonder dat die selffde gedeputeerde eenige quitscheldinge vuijte selve generale middelen zullen mogen doen, nochte eenige landen verbinden nochte vercoopen, nochte oick eenige nieuwe tractementen sullen verleenen mogen. Dat mede die selffde gedeputeerde hen nijet en zullen onderwinden d'incompsten vanden convoyen als tot onderhoudt van de oorlochscheepen geestimeert.

Angaende die saeke vande Jouffe van Hunnepel versouckende dat die sequestratie vande goederen ende Heerlicheijt van Vijanen bijden Staten gedaen soude mogen cesseren, hebben die Staten naer lange verhael in presentie vande Jouffrouwe van Hunnepel bijden advocaet ter Long gedaen, eijntelick verclaert

dat die zelffde Jouffrouwe in geschrifte zal doen overleveren tgunt bij haeren advocaet was verhaelt omme tzelffde gesien voorts gelesen te worden naer behoeren. De edelen ende die van Rotterdam hebben verclaert dat die sequestratie affgedaen zal worden sonder oick tadvoijeren tgunt aengaende die sake van Vijanen boven die verzeeckerheijt der selver stede is gedaen.

Den xxviijen Januarij.

Is alsnoch gehouden voor gearresteert die geconcipieerde lijste vanden convoijen omme in treijn gebrocht te worden.

Sijn eenige gecommitteert omme te handelen mit Jan Theron ofte zijne gecommitteerde op de betalinge van zijne achterwesen.

Naenoene.

Is geordonneert te scrijven aenden ontfanger generaal Jacob Muijs, dat hij allen dorpen ende plaetsen zal doen overleveren haerluijder quoijeren vanden Cen penning nijet jegenstaende eenige vuijtstel ofte quitscheldinge die daer van soude mogen zyn gedaen.

Opde propositie bij andere Gedeputeerde vande Staten Generael in geschrifte overgelevert, Is verclaert dat die Staten nijet en verstaen eenige incompsten vanden convoijen binnen dese landen bijde andere provincien tot behouff vande gemeene landen te laeten lichten, nijettemin te vreden zijnde hen te conformeren mit alsulcken voet ende lijste als op de convoijen bijden Generalen Staten mit advyse van die van Hollant ende Zeelant gemaect sal mogen worden ten meesten dienste vanden zelven lande daertoe eenige zijn gecommitteert omme mit den zelven gedeputeerde daerop in communicatie te treden.

Angaende die xxv vendelen tot assistentie vande Generale Staten geschict, persisteren die Staten bij de voorgaende antwoorde den voorgaenden Gedeputeerde vande Generale Staten gegeven.

Beroerende den Tholl van Zeelant is verclaert die Gedeputeerde hen desaengaende aen die van Zeelant zullen mogen addresseren all naer breeder inhoudt het schriftelijck antwoort daervan gegeven.

Opt verthooch van andere Gedeputeerde van Gelderlant Is verclaert datmen opde betalinge vanden knechten behoorlicken zal doen voorsien die tot hemluijder assistentie zijn geschict, dat mede die provianden binnen Gelderlant aenden knechten verstrect, alhier betaelt zullen worden, mits dat tzelffde den knechten wederomme gecort worde, all naer breeder inhoudt tgeschrifte daervan overgelevert.

Den xxx[en] Januarij.

Opt versouck vande jouffrouwe van Hunnepel angaende d affdoeninge vande sequestratie van Vijanen Is tzelffde gestelt ende gerefereert aen de Justicie, de edelen voorts persisteren bij haere voorgaende verclaringe.

Is rapport innegebracht vanden opheve vanden C[en] penning daerinne die steeden alsnoch nijet eijntelick hebben cunnen accorderen.

Sijn eenige gecommitteert omme te maken den staet vanden lande.

Opt versouck van Schoudt, Schepenen ende breetste geerfden vanden seven meijsters vanden Oldenhoorn, Is den zelven gegunt continualick van haerluijder voorgaende octroij voor vier jaeren zoe wel vande vrijdomme ende quitscheldinge van allen beeden, zoe wel ordinaris ende extraordinaris als mede dat bij den supplianten heurluyder have nochte gewas nijet

vercoft nochte vervreempt zal mogen worden voor ende aleer die vuytgeleyde schooten aldaer by hemluyden opgebracht ende betaelt zullen zijn.

Opt versouck van vrouwe Wilhelmina van Haeften, vrouwe Douariere van Assendelft, Joncker Jan van Assendelft, Lydewy Jansd[r]. cum sociis als Ingelanden van Cralingen, Cappelle gehouffslaecht inden dijck buijten Rotterdam, is geappostilleert die Staten van Hollant verclaren ende ordonneren dat die Dyckgrave ende Hoogeheemraiden in Schielant sullen supercederen ende ophouden mit het keuren van eenige nieuwe wercken ofte tsteenwerck aenden dijck inde requeste geroert, Ende zullen die Staten voornoemt daerop letten dat ter bequamer tijt voorsien zal worden, dat die plaetzen inden voorscreven dijck eertijts geoepent den landen daer onder gelegen nijet schadelick maer tegens periculen van innebreken ofte deurbreecken verzeeckert ende bewaert zullen zijn naer behoeren.

Opt versouck van Joncheer Gerrardt van Roon is volgende dijen by zyne Excellentie gehouden voor gerecommandeert Pieter van Roon omme tBailliuschap ende Dijckgraeffschappe van Putte op Reeckening te mogen bedienen ende daertoe gestelt ende gecommitteert te worden inde plaetze van zynen vader.

Opt versouck van de gemeene buijren ende Ingesetenen van Oostzanen hebben die Staten gesurcheert van alle proceduijren ende executie vuijt zake vande personnele schulden ende achterwesen inde requeste geroert tot in Aprili toecommende, ende dat anders by den Staten in desen ende gelijcke zaken generael zal wesen voorsyen ende gedisponeert.

Van gelijcken opt versouck van Mr. Ghysbrecht van Hogendorp ende Janneken ende Lijsken van Bladegom.

Is gedisponeert op meer andere perticuliere zaken ende requesten.

Den 1en February.

Is wederomme rapport innegebracht opt consent vanden Cen penning dairinne die steeden alsnoch nyet en hebben cunnen accorderen.

Sijn eenige gecommitteert tot oplichtinge vande somme van Cm £ op interest volgende die Resolutie vanden Staten.

Naenoene praesenten die van Hollandt mit den gecommitteerden van Zeelant, staetsgewijs aldaer geschict.

Sijn gecompareert Mr. Jacob Valck Pensionnaris vander Goes ende Pieter de Vos als gecommitteerde van Zeelant bewesterschelt, ende Mr. Cornelis de Boeckere als gedeputeerde van Zeelant bewesterschelt volgende heur verclaringe.

Is gedisponeert op diversche requesten van pertijen.

Is bijden Heere van Sinct Aldegonde den Staten gedaen Rapport van zijne wedervaeren binnen Groeningen ende Vrieslant. Ende heeft voorts den Staten bedanct vande pensioen hem gegunt daer vooren hij hem in lijff ende goet ten dienste vanden lande heef verbonden ende geoffereert.

Opt versouck van de Burgemeesters ende Vroetschap der stede van Medemblick omme drie Burgemeesters voortaen te mogen kyesen, in de plaetze vande twee, Is gescreven aen Zijne Excellentie tzelffde te willen accorderen.

Den ijen February.

Is gehoort rapport vanden Colonnel Tempel aengaende tversouck van Zijne Excellentie, dat die belooffde vendelen terstont naer Brabant tot assistentie

souden worden geschict, die Compaignije van Heijman Jansz. dairinne begrepen volgende zijne instructie.

Is weeder getreden in communicatie met die Gedeputeerde van Amsterdam.

Naenoene.

Gecommen sijn de scrijvens van Zyne Excellentie dat het leger vande Generale Staten eylaes was geslagen ende verloopen ende die vyant tvelt gehouden hadde, ende wederomme die Staten die xx vendelen zijnde onder den Grave van Hohenloe in Brabant tot assistentie ende in dienste vande Generale Staten schicken soude, Is byden Staten ordre gestelt ende belast dat eenige compaignyen derwerts in diligentie trecken zullen.

Den iiijen Februarij.

Is wederomme getreden in communicatie met die van Amsterdam.

Is geresolveert dat tot betalinge vande Landtdrosten ende justicieren op elcke morgen alomme binnen Hollandt ommegeslagen ende geheven sal worden voorden tijt van drie maenden een oortgen op elcke morgen ter maent tot laste vanden huijrman, ingaende den 1en Jannuarij lestleden die te zamen ommegeslagen zullen worden, voorts op gelijcke boet als de voorleden halve stuvers op de morgen zijn geheven.

Die vanden Brielle hebben verclaert geen last te hebben daerinne te consenteren.

Naenoene.

Die Staten hebben tot vorderinge vander justicie opt stuck van de Revisien volgende tconcept daeraff

gemaeckt tot Raiden en Reviseurs opt believen van elcx inden heuren genomineert sesthien personen omme daer vuijt zoe veele tot Reviseurs gestelt ende geordonneert te worden, als daertoe sullen noodich weesen.

Alsoe die Staten mede noodich bevonden hebben dat tot vorderinge vander justicie eenen president inden Hove van Hollant gestelt ende geordonneert worde hebben die Staten opt Rapport ende believen van elcx inden heuren daertoe genomineert Mr. Arnoult Nycolay als wesende d'oudtste vanden Raide ende daertoe zeer bequaem ende gequalificeert.

Den ven Februarij.

Sijn eenige gecommitteert omme die vanden Raide t' induceren ende vermanen dat zijluijden inder sake tusschen die van Zeelant ende Nijclaes Valckesteijn sulcx procederen dat die op de rolle nyet geventuleert, maer sommierlijck affgedaen mach worden achtervolgende d'acte daer van vuijtgegeven.

Sijn eenige gecommitteert omme te treeden in communicatie met die van Haerlem aengaende haerluyder achterwesen ende prerogativen.

Is belooft Capiteijn Michiel binnen ses weecken ofte twee maenden ten lancxsten te procederen tot affreeckeninge van zijn achterwesen.

Is belast dat die disputatien tusschen den Predicanten ende Dirck Volckertsz Coornherdt binnen Delff aengeheven zal cesseren ende tzelffde bijden Procureur Generael te doen insinueren, dat mede den voornoemden Coornherdt egheene boucken in druck zal mogen vuijt laeten gaen, sonder voorgaende consent

Die Staten verstaen hebbende dat binnen den quartiere van Rijnlant inden stroomen ende wateren deur tsincken vanden scheepen, zoe by de vijanden als aen deese zijde inder noot tot verscheijden plaetzen gedaen

groote schade ende belet inde deurvaerte wordt geleden ende dat deselffde scheepen meestall sijn geabandonneert ende verlaeten, deurdijen dezelffde nyet sonder groote costen gelicht ende vuijtgewonnen mogen worden, hebben tot gerieff ende commoditeyt vanden deurvaerte voornoemt verclaert ende geordonneert dat den Dyckgrave ende Hoogeheemraiden van Rijnlant zullen mogen handelen ende accorderen met den geenen die d'vuijtwinninge vande voorsz. scheepen ende wracken hen onderstaen ende vermeeten zullen. Te weeten dat in recompensie van alle die costen die daeromme gedaen zullen mogen worden, sullen blijven tot haeren behouve ten ware d'eygenaers te vreeden waeren te betaelen d'oncosten daeromme gedaen. In welcken gevalle de zelffde staen zullen tot taxatie vande Hoogeheemraiden, mits conditie nochtans dat d'aennemers der selver wercken hem verbinden zullen alle scheepen ende wracken, groot ende cleijn, goet ende quaedt, die hen gewesen zullen mogen worden te doen vuijtwinden ende lichten egheene vandijen vuijtgesondert.

Naenoene.

Is gedaen rapport bij Warmondt ende Almonde van haerluyder wedervaeren aengaende die vernieuwinge vanden wech binnen Weesp ende die gelegentheijt van der sake van Amsterdam.

Is affgeslaegen die vordere communicatie met die van Amsterdam, overmits deselve hem zoe zeer achterhouden.

Is gerecommandeert Nijclaes Blanckert tot het Schoudtampt van Heusden, opt rapport vanden Staten gecommitteerde.

Is geordonneert die vande Camere vande Reeckeninge t'insinueren dat zijluijden metten alder eersten

in handen vanden Staten overleveren een staet van alle de perthien vande aengebrochte goederen die in pantschappe zijn vuijtgegeven ofte vercoft.

Dat mede die vande Reeckeninge voornoemt nijet naelaeten willen allen officieren in Hollandt, zoe wel int crimineel als civil die haerluijder offitien op Reeckeninge bedienende zijn, ende oick allen anderen vant crimineel te doen reeckenen vanden voorleden jaeren metten alder eersten des doenlicken zijnde. Ende voorts allen officieren die eenige pacht hebben belooft te insinueren ende verclaren dat zijluijden voortaen haerluijder offitien op Reeckeninge bedienen zullen daerop heurluijder commissien sullen worden geredresseert als naer behoeren.

Is geresolveert dat Joncheer Johan van der Does Heere van Noortwijck, voortaen egheene vorder jurisdictie hem sal mogen onderwinden nochte gebruijcken als halsheer van Noortwijck voornoemt dan ter plaetze daer over bij hem d'Ambachtheerlicheijt gehouden is geweest en dat oversulcx d'andere dorpen ende plaetzen die onder tBailliuschap van Noortwijck begrepen zijn geweest, voortaen onder tBailliuschap van Rijnlant zullen resorteren.

Is voorts gedisponeert op eenige perticuliere requesten.

Den vijen februarij in volle vergaderinge van die van Hollandt ende Zeelant.

Sijn eijntelijck geliquideert vergelijckent ende vereenicht alle die poincten dienende tot satisfactie van die van Amsterdam, vuijtgesondert op de denominatie vande capiteijnen ende andere officieren.

Die Staten gehoort hebbende trapport haerluijder Gedeputeerde opde communicatie bij hemluijden gehouden mitten Gecommitteerden vande Staten Gene-

rael hebben verclaert dat eene generale lijste op de convoijen ofte imposten gemaect soude mogen worden, mits dat de incompsten van dijen die binnen dese landen zullen vallen, alhier mede verstrect zullen worden. Behoudelick oick dat daervan, van vier maenden tot vier maenden Reeckeninge sal worden gedaen ende dat men voorts sal laeten volgen de Generale Staten tgundt daer van boven tonderhoudt vanden schepen alhier overschieten zal.

Opt versouck van den Schoudt, Burgemeesters, Schepenen ende Regeerders van Purmereijnde sijn dieselffde geoctroijeert te mogen aenvaerden vuijt Rechter aelmisse die landen ende goederen vande baghijnen aldaer tot behouff van den Weeshuijse binnen derselver stede, mits onderhoudende die Conventualen naer advenant vande Incompsten van dijen ende doende voorts haerluyder reeckening als naer behoiren.

Naenoene.

Angaende tachterwesen van Jan Theron, is voorgeslagen dat brieven van verzeeckerheijt ende obligatie daervan verleent zullen worden, inhoudende belofte die zelve te betaelen binnen een halff jaer eerstcommende vuijte eerste ommeslagh ofte contributie die daertoe geconsenteert sal mogen worden. Behoudelick dat die van Zeelant gehouden zullen zijn daerinne haerluijder gerechte aenpart ende portie te dragen als naer behoeren, daervan die Gedeputeerde van Zeelant voornoemt aengenomen hebben den heuren tadverteren.

Is geresolveert dat die sluijse van xxiiij voeten die nootelick buyten die Arckelsche poorte van Gorinchem gemaect moet worden, bij den Burgemeesters ende Regierders der voorsz. stede naer voorgaende besteck daeraff gemaect opt believen vanden Staten

besteet sal mogen worden ende behoorlicke middelen gesocht ende voortgeslaegen daer vuijt d'oncosten van dien gevonden ende gedragen zullen mogen worden, omme daernae geordonneert te mogen worden als naer behoeren.

Is den Castelleijn opt Hoff wederomme gegunt tgebruijck vande Cleeffsche Camer, nijettegenstaende voorgaende Resolutie vanden Staten.

Den x^en^.

Is den gecommitteerde vande Generale Staten heer Jochum van Liere ende Adolff van Blijleven schriftelick antwoort overgelevert op de propositie bij hemluijden van wegen den Generalen Staten gedaen.

Sijn eijntelick die van Amsterdam geaccordeert mit den Staten op de poincten ende articulen die bij hemluijden ende die van Utrecht respective zijn onderteijckent.

Is geresolveert datmen die van Utrecht in der herberge zal defroijeren.

Den xi^en^.

Gehoort hebbende trapport bij monde vanden Secretaris van Graeff Jan, is geresolveert datmen zijnder G. Hoocheyt zal bedancken van den goeden debvoir ende diensten die bij hem binnen Gelderlant waeren gedaen, versouckende dat Zijne G. gelieve daerinne te continueren, dat mede die Staten tot verzeeckerheijt deeser landen wel voor goet souden aensijen, dat die Grave van Hohenloe in dienste van die van Gelderlant volgende haerluyder versouck hem sal mogen begeven ende onthouden bij believen van Zijne Excellentie ende behouden zijn tractement alhier.

Is gedisponeert op diversche andere perticuliere zaken ende requesten.

Is geordonneert te scrijven aen allen steden ende plaetsen op de stroomen gelegen dat zijluijden de knechten die vuijten lande van Cleeff die rivieren deur Hollandt souden nedercommen tot assistentie van den Coninck van Poortugael binnen nochte omtrent eenige steden ofte stercten nochte oick aen landt willen laeten commen.

Sijn bij den Staten gecoosen als ostagiers vuijt Amsterdam Jacob Gerrit Theeusz., Jan Rijser, Jan Dircxz., mr. Jan Dunez., Symon Dircxz., Jacob Florisz.

Den xiij^{en} februarij.

Is bijden Eedelen ende Steeden van Hollandt rapport gedaen vande contributie vanden C^{en} penning als dat die selffde op de oude voet binnen sjaers sall worden gecollecteert omme daervuijt te vervullen tremboursement van de C^{m} £ van xl grooten die op interest gelicht zouden worden tot bevrijdinge der gemeene middelen, achtervolgende die propositie ende betalinge van een jaer renten.

Sijn gecommitteert Riviere, Myle ende Maelson omme te trecken binnen Amsterdam ende aldaer te vorderen alle zaken dienende tot effectuatie van haerluyder satisfactie.

Sijn eenige gecommitteert omme te handelen met die van Zircxzee ende den castelleijn van Heusden.

Opt versouck van die van Alblasserwaert is den selven gegunt ende geaccordeert dat alle die penningen die tot opmakinge vande sluijsen aldaer zoe aen leveringe van houdt als diverse materialen tot vorderinge vande selve wercken noodich zijnde die tzamen tot vi^{m} l van xl grooten ofte daeromtrent sijn begroot, betaelt ende geheven zullen mogen worden vuijten C^{en} penning ende ingevalle die bijden Ontfanger Muijs zoe promptelick nijet betaelt souden

mogen worden als die selffde wercken zullen vereijsschen, dat die voornoemde penningen op interest sullen mogen werden gelicht tot xviij ten hoochsten int hondert ende al tselffde vuijten voornoemden Cen penning gerembourzeert alle achtervolgende d'acte daervan vuijtgegeven.

Opt versouck vandie van de Crimpenrewaert, is geaccordeert dat by de Burgemeesters ende Regierders van Schoonhoven tot opmakinge vande dijcken aldaer, gelicht zullen mogen worden vande collecteurs vanden impost vanden Reenschen turff vijff duysent gulden vuijte incompsten vandien ofte deselve op interest als vooren mede te mogen lichten achtervolgende d'acte daervan zijnde.

Den xiiijen februarij.

Is gedisponeert opt aengeven van Dirck Jansz. Lonck omme eenige quantiteyt silvers in de munte tot Dordrecht te mogen crijgen ende voorts op meer andere perticuliere zaeken.

Den xven februarij.

Is geordonneert die van Delff ende der Goude over te leveren zeeckere geschrifte van wegen den Staten dienende tot vereeninge vander zake van den Leytschendam.

Is verleent die van Zircxzee zeeckere acte waerbij deselffde ter somme van xxm £ van xl grooten zullen mogen vinden binnen Hollandt tot opmakinge van de dijcken binnen den landen van Schouwen.

Die van Dordrecht hebben expresselick geprotesteert dat zijluyden in haer geheel verstaen te blijven angaende den contracte bij hem mit zijne Majt gemaect op de belastinge van de landen van Bonaventura

ende alle andere domeijnen die hemluijden zijn verbonden.

Naenoene.

Is geaccordeert dat zeeckere brieven van remissie bij eenen Jacob Symonsz in Martio lxxvij tot Bruessel vercregen in den Hove van Hollandt zullen mogen worden geinterimeert.

Is geordonneert dat bij Joncheer Johan Bacx binnen ende op den huijse tot Heusden aengenomen ende gehouden zullen mogen worden vijftich soldaten onder traictement als Capiteyn tot verzeeckerheijt der selver plaetzen.

Den xvij^en^ februarij.

Sijn bij de meeste stemmen genomineert ende gecommitteert tot Raiden ende Reviseurs joncheer Johan van Mathenes, Heere vande Riviere, Heer Adriaen vander Mijle, Doctor in beyden rechten, m^r^ Arent van der Hooch, m^r^ Cornelis de Groot, m^r^ Willem Bardesius, m^r^ Pieter van der Meer ende is geordonneert denzelven terstont daer van tadverteren.

Die van Zeelant verclaren alsnoch geen last nochte antwoort daerop ontfangen te hebben ende dat zijluyden nijettemin verstonden een ofte twee vuijten heuren te nomineren ingevalle die selffde ordonnantie op de revisie bij hemluyden worde geaccepteert.

Die Staten hebben by gemene stemmen tot President van Hollant geeligeert ende gedenomineert m^r^ Arnoult Nijcolaij als opt believen van Zijne Excellentie ende daeraff zal worden geadverteert all ten eynde die justicie in goede auctoriteyt ende voortganck wederomme gebracht mach worden.

Is geaccordeert Doctor Basius van wegen Zijne Excellentie in huijre te mogen nemen voor den tijt van vijff jaeren alle pertijen van landen binnen die Jurisdictie ende Heerlicheijt van Geertruijdenberge, Raemsdonck ende Stanthazen gelegen, gecommen van de Cathuysers aldaer.

Is gedisponeert op eenige andere zaken ende requesten.

Naenoene.

Is den Staten overgelevert die satisfactie van die van Amsterdam haerluyder zegel ende signatuijre in handen vanden Advocaet.

Is geordonneert te verbieden by placcate dat nijemant eenige munte geslaegen binnen die Heerlicheijt van Batenburch gecontrefeyt zijnde aenden Hollantschen Daler ende aldaer ofte in eenige andere munten gecontrefeijt zullen mogen worden ontfangen, wisselen nochte vuijtgeven zal mogen op verbeurte vande munte ende thiendubbelt die waerde van dijen, ofte oick eenich silver derwaerts te mogen voeren, op peyne als vooren.

Den xviij^en februarij.

Is geordonneert te rescriberen aen Jacob Stalpert van der Wyele dat die Staten te vreden zijn achtervolgende haere voorgaende instructie te doen betalinge van teerste jaer renten gevallen geweest Sint Jansmisse lxxvj te Paesschen toecommende ofte Meij daer te lancxsten ende het tweede jaer Kersmisse daeraenvolgende ende angaende tverloop van de voorgaende verschenen renten dat die betalinge van dijen nijet gemeens en heeft met de renten van die van Brugge die bij hemluijden werden betaelt, alsoe

zijluijden egheene lasten van oorloge gedragen hebben, nochte oick die penningen van dien hebben moeten verstrecken als in dese landen is gedaen, ende dat die Staten nijettemin te vreeden sijn die verclaringe van dien te submitteren ter decisie vanden Eertshertoge Mathias ende die Zijne Hoocheijt daertoe zal gelieven te verkiesen.

Is geresolveert dat Cannerlijn ende Thomas Thomasz. zullen worden gecontremandeert ende wederomme ontboden, op peijne dat de state van Cannerlijn als Raidt sal zijn impetrabel.

Die Eedelen ende Steeden van desen quartiere hebben voorts verclaert ende geresolveert alsoe nijet mogelick is alle voorvallende lasten vuijt dincompsten van denselven quartiere langer te vervullen, ende daeromme nootelick alle penningen ende incompsten vanden lande van Hollandt int gemeen gehandelt geregiert ende verstrect zullen moeten worden, dat die van den Noorderquartiere van Hollant die persisteren omme haerluijder collegie te mogen houden, in geschrifte sall worden verclaert ende aengebooden dat die Staten zijn te vreeden tmerendeel vanden collegie dat int gemeen zal gehouden worden tot beleijdinge van der zake vuijten quartiere van Noordthollandt te doen stellen ende committeren, ende den zelven te doen besoingneren tot sulcker plaetze als die van Noordthollant voornoemt verkiesen zullen beijde den quartiere best gelegen zijnde.

Die Staten van Hollandt gesien hebbende tvoorscrijven van Zijne F. G. opt versouck van de Heere van Fromont omme te hebben betalinge van twee duijsent gulden tsjaers hem competerende ende staende geassigneert opde Coninckliјcke Majesteyts Domeynen in Zuijthollant als pertije van Douagiere van vrouwe Loijse de Croy zijne gesellene, hebben verclaert ende geordonneert dat bij den Rentmeester vande Do-

meijnen voornoemt betalinge gedaen zal worden vande renten in deesen geroert achtervolgende die generale ordonnantien ende resolutien ofte bij gebreecke van dien sal den voornoemden Heere van Fromont op zijne hypoteecke zal mogen procederen ende zijne achterweesen daeraen verhaelen zulcx hij te raide vynden zal.

Die Gedeputeerde op de voorgaende verpachtinge zijn gecommitteert omme te resumeren d'ordonnantie vande gemeene middelen.

Naenoene.

Is geaccordeert ende geordonneert dat Joncheer Joriaen Waldeuffelts ordonnantien ter somme van drie duijsent ponden van xl grooten verleent zal worden op affcortinge van zijne achterwesen, te betaelen deene helft binnen zes maenden ende dander helft binnen zes maenden daeraenvolgende mits dat by hem goede verzeeckerheijt zal worden gedaen dat tzelffde aen zijne achterwesen mede cortinge zal mogen strecken.

Is voorts verclaert ende geordonneert dat die teercosten vanden zelven Ridtmeester affgesproken ende betaelt zullen worden die by hem inde herberge alhier zijn gedaen over een maent ofte twee te betaelen, mits dat tzelffde insgelijcx affcortinge als vooren strecken zall.

Een van d'Eedelen, Dordrecht ende Alckmaer zijn gecommitteert te accorderen met Capiteijn Smit op zijn traictement als Lieutenant Generael van den Colonnel Joncheer Aernt van Duvenvoorde.

Sijn gecommitteert een van de Eedelen, Wensen, Maelson ende een vuijt Zeelant omme te maeken Instructie daerop den Advocaet voortaen zal mogen dienen.

Den xix^{en}.

Die Staten gehoort hebbende d'excuse van Aernt van der Hooch aengaende den Staet als Raet ende Reviseur daertoe denzelve was versocht, hebben denzelven voor souffisant gehouden ende in zijne plaetze gestelt ende gesurrogeert Mr. Cornelis van Muijden dewelcke mede zal worden geinsinueert.

Alsoe mr Adriaen vander Mijle Raidt inden Provincialen Raide van Hollandt zeeckere merckelijcken tijt den voorscreven Raidt nijet en heeft gefrequenteert, soe ist dat die Staten van Hollant ende Gedeputeerde van Zeelant verstaen ende verclaren by desen dat de voornoemde vander Mijle nijet jegenstaende zijnen voorscreven staet van Raidt inden Provincialen Raide van Hollant hem zal mogen met den anderen gecommitteerden laeten gebruijcken inde zake vande revisie waertoe hij bij de voorscreven Staten versocht ende gecommitteert es, verstaende de voorscreven Staten dat daer doer ende om hem inde revisie te laeten gebruijcken hij nijet zal mogen verstaen worden in eenen nieuwen ofte anderen staet getreden te zijn ofte zijnen voorscreven staet in eeniger wijse te prejudiceren maer dat hij in zijnen voorscreven staet van Raidt inden Provincialen Raide van den Hove van Hollandt ende aencleven van dijen ende anders dies nyet jegenstaende in zijn geheel blijft.

Naenoene.

Sijn gevisiteert diversche requesten.

Die Staten voorgelesen zijnde die brieven die aen den Palsgrave vanden Rijn souden gescreven worden, midtsgaders tconcept vande brieven van verzeeckerheijt die Graeff Jan van Nassau verleent souden worden,

als dat zijne G. den Palsgrave soude gelieven te versoucken die betalinge vanden achterwesen van xlv^{m} duytsche guldens te willen vuijtstellen voor een jaer ofte twee naer breeder inhouden d'acte van verzeeckerheijt daer van vuijtgegeven.

Den xx^{en} februarij.

Is geresolveert dat die gemeene middelen binnen Amsterdam voor den toecommenden maent van Maerte zullen worden gecollecteert ende zijn gecommitteert Mathenesse, Vos ende Reynier van Neck, omme ordre te stellen binnen Amsterdam voornoemt dat die selffde collectatie in behoorlicke treijn aldaer opgebracht mach worden.

Die Staten voorgehouden zijnde alle swaricheden die opde continuatie vande gemeene middelen in de ordonnantien bij haerluijder gedeputeerde bevonden, hebben die zelffde geliquideert ende die zelffde ordonnantie gearresteert.

Dat op de verpachtinge een halven stuver tot ransoen van elcke gulden bijden Commissarissen vande verpachtinge zal geheven worden tot de voorvallende oncosten vanden lande ende nootelicken zaken mits dat tzelffde tot behouff van den Predicanten verstrect sall worden, ten minsten voor tmerendeel van dijen.

Die van Zeelant es geaccordeert volgende heur versouck in aensieninge van heure groote lasten van den armen ende Predicanten het voornoemt rantsoen bij advijse van de Magistraten elcx inden heuren te mogen verhoogen, zulcx in der reedelicheyt behoeren zall.

Opt versouck vanden Schoudt, gesworens ende waersluijden van den dorpe van Stolwijck ende Beijerssem leggende in de Crimpenrewaert, is den zelven volgende heurluijder versouck gegunt octroy

omme die somme van drie duysent ponden van xl grooten ofte daeromtrent te mogen lichten op losrenten den penning xij, xiiij ofte xvj, ofte lijffrenten den penning zes, vii ofte viij ende die selve constituanten te mogen verzeeckeren opt gemeene landt van Stolwijck ende Beijersem voornoemt.

Naenoene.

Is verclaert ende geordonneert dat alle bieren in Engelsche tonnen ofte gelijcke faitzoen gevatet zullen weesen betaelt sal worden dacchijs als van Engelsche bieren.

Dat alle gebroken coorn op de moelens zijnde ten dage vande verpachtinge tot behouff vanden voorleden pachter ende het ongebroocken coorn tot behouff vanden nieuwen pachter commen zullen.

Die Staten hebben in aensieninge vande hoochnoodicheijt vander zake verclaert ende geresolveert dat den Impost van de hoornbeesten wederomme tot vier stuvers ter maent zal worden verpacht ende geheven daerinne die van Zeelant voor de toecommende verpachtinge mede hebben gecondescendeert aenhoorende die noodicheyt vander zake, hoe wel bij hem die swaricheden in tlange zijn voorgehouden dat de prouffijten vande beesten in Zeelant op de helft zoe veel nijet vuijtbrengen mogen als in Hollant, mits dat op de naevolgende verpachtinge alsulck regardt daerop sal genomen worden als naer behoeren.

Dat die verpachtinge voor drie maenden gedaen zal worden.

Van de laeckenen op de oude voet te verpachten binnen allen steden.

Dat de d'Impost van de zijde laeckenen apart zal worden verpacht ende betaelt als die zelffde in den landen gebracht worden bij den eersten cooper ende

tgunt inden winckel bevonden zal worden ende voorts op den ouden voet.

Dat den impost van de wage op de oude voet sal worden verpacht nijet tegenstaende die swaricheijden bij die van Zeelant voorgehouden, mits dat van de mee buijten slants gaende inde plaetze vanden waechgelt tzelffde opden convoygelt verhoocht zal worden.

Dat den Impost op den turff mede opden ouden voet zal worden verpacht nyet tegenstaende die swaricheijden bij die van Zeelant mede voorgehouden.

Den xx[en] februarij vuijtgesondert die van Dordrecht, Haerlem, Delff, Goude.

Die Staten gehoort hebbende die schriftelijcke verclaringe van die van Delff ende der Goude opde presentatie die van wegen den Staten hemluyden es gedaen, hebben geresolveert ende beslooten dat op de forme van proceduijren ende in wat qualiteijt die van Delff ende der Goude elcx ageren soude, daertoe bij elck van pertije twee vuijten Raide hen sullen laeten vinden, omme hemluijden dairinne t'accorderen.

Dat die Staten beloven ende hem sterck maeken naede expiratie vande vier maenden dat die processen zullen zijn geinstrueert binnen drie maenden daeraen die sake voor den Hove van Hollandt sal worden gedecideert.

Ende dat op de tweede sententie ofte gewijsde in deeser zake de zelffde executie hebben sall bij provisie nijet tegenstaende appellatie.

Praesenten alles.

Sijn eenige gecommitteert op de visitatie van de requesten.

Is mede ordre gestelt beroerende eenige saken van Amsterdam.

Is geordonneert dat die vanden Noorderquartiere van Hollandt eerstdaechs den Staten zullen doen blijcken, wanneer ende tot wat tijde ende plaetzen den Impost van de zeepe aldaer eerst in treijn gebrocht es geweest tzij bij collectatie ofte verpachtinge ende tot dijen eijnde de quoijeren ende registeren daer van overleveren, omme tzelffde gesijen voorts op de verpachtinge ende toplichten vanden zelven impost voorsien te mogen worden als naer behoeren.

Angaende die contributie van den C^{en} penning ende d'oplichtinge van L^{m} £ dienende tot betalinge van de knechten ende zuijveringe der gemene middelen, is daer inne geconsenteert ende aengenomen daer van rapport te doen achtervolgende d'acte den steeden elcx respective daer van gelevert.

Die van Rotterdam hebben verclaert dat in den voornoemden C^{en} penning nieuwe taxatie over den huijsen binnen den steden zal worden gedaen.

Die van den Brielle reserveren tot heure verkiesinge ende electie off bij hen den C^{en} penning van de waerde vande landen ofte vande huijre van dijen in heuren bedrijve zal geheven worden, mits dat die landen aldaer tegens den penning sesthijen alsdan getaxeert zullen worden.

Die van Schoonhoven verclaren d'oplichtinge van den zelven C^{en} penning binnen nochte buijten haere stede nyet practijcabel nochte deuchdelick te weesen.

Die van Leijden verclaren dat die Reeckeningen vanden steeden alvooren overgelevert zullen worden.

Is ordre gestelt opt vertreck van de knechten van Amsterdam.

Sijn eenige gecommitteert omme t'induceren die ingesetenen eijgenaers vande vier noordercoggen tot contributie vande haven ende stercten die binnen der stede van Medenblick gemaect moeten worden.

Opt versouck van Jacop Cornelisz. van Moerkercken,

is gesloten ende geordonneert dat alle coopluijden van haerluijder resterende achterwesen, vuijt zake van eenige generaele ammunitie van oorloge vuijt d'incompsten vande munte binnen Dordrecht betalinge gedaen sal worden naer advenant van d'ouderdomme vande schulde mit kennisse ende ordonnantien vanden Staten, behoudelick nochtans dat alle assignatien ende ordonnantiën die bij de Staten op de voornoemde munte vuijtgegeven mogen weesen, eerst ende alvooren voldaen ende betaelt zullen worden als naer behoeren.

Opde verdeelinge vanden steeden in de contributie ende toplichten van de L^{m} £ boven geroert daeraff die betalinge op den C^{en} penning is geassigneert, hebben die van Noorthollant verclaert dat die restanten vanden C^{en} penning binnen ende buijten den steeden nijet tot laste vanden Burgemeesters, Wethouders ofte Magistraten, maer vanden Ontfangers van dijen commen zullen, dat mede Ontfangers apart daertoe gestelt zullen worden.

Den xxiiij^{en} februarij.

Sijn eenige gecommitteert omme met die van Zeelant te handelen ende communiceren angaende tressort vanden landen van Sommelsdijck.

Die Staten van Hollandt aenmerckende trustich aenhouden ende versouck dat op de betalinge vanden achterwesen van Jan Theron gevallen vuijt zake van de getrouwe diensten bij denzelven Theron dese landen gedaen, bedragende ter somme van xx^{m} £ van xl grooten ofte daeromtrent hebben volgende die presentatie ende aenbiedinge van wegen denzelven Jan Theron gedaen, geaccordeert ende beslooten dat den voornoemden Jan Theron in volle betalinge vanden zelven achterwesen ende vuijt zake van eenige diensten, vacatien ofte ver-

schooten penningen gevallen mogen weesen, gegunt ende verleent zullen worden behoorlicke brieven van constitutie van een jaerlicxe losrente van thien hondert ponden van xl grooten ter losse den penning zesthien ende noch een jaerlicxe lijffrente van gelijcke thien hondert ponden sjaers tzijnen lijffve ter losse den penning acht die ten dage van deesen innegaen zullen, ende dat voorts in regardt vande groote oncosten die denzelven Jan Theron dagelicx doende is tot dienste der gemene landen, den zelven daer van een jaer renten promptelick bij anticipatie opgebracht ende betaelt sall worden, mits dat die van Zeelant zullen gehouden sijn haerluijder aenpaert dairinne te dragen als naer behoeren, daerop die brieven van constitutie zullen worden verleent.

Die van Zeelant hebben verclaert egheene last te hebben omme daerinne te consenteren.

Opt scrijven van Zijne Excellentie van den xxij^en der voorleden maent Januarij angaende dannemingе van Graeff Jan van Nassau als Lieutenant Generael is dairinne geresolveert sulcx bijde Gedeputeerde vande steeden elcx inden heuren zal mogen worden gerapporteert, midtsgaders op daenneminge van eenige Colonnels vuijt eenige jonge heeren of personnagien neffens Zijne Excellentie wesende.

Naenoene.

Angaende die goederen op Zeelant gaende vuijt dese landen van Hollandt, is geresolveert dat diezelffde zullen mogen volstaen onder opscrijvinge vanden convoijen, mits stellende cautie souffisant binnen ses weecken ofte twee maenden ten lancxsten te zullen vaceren, dat die goederen binnen Zeelant zijn vercoft ende geconsumeert ende dit all tot dat anders dairinne zal zijn geordonneert.

Die Staten gecommuniceert zijnde d'instructie gemaect voorden collecteurs vanden convoijen binnen Hollant ende Zeelant gestelt ende tordonneren van weegen den Staten, hebben die zelffde sulcx goedgevonden ende geapprobeert midtsgaders d'instructie voor den pachters vanden zelven convoijen binnen den voorscreven landen gemaect ende van gelijcken d'instructie gemaect voorden Commissarissen, Ontfangers ende Penninckmeesters generaels vanden convoijgelden die binnen Hollant ende Zeelant voornoemt geheven ende gecollecteert zullen worden bijden Staten gestelt ofte alsnoch tordonneren.

Den xxv[en] februarij.

Opt versouck vande Burgemeesters ende Regierders van Schoonhoven, is den zelven voorde aenstaende verpachtinge geaccordeert te zullen blijven genijeten d'eene helft van de acchijsen ende imposten alleenlick die binnen der selver stede verpacht zullen worden ende dat tot behouff haerluijder stede, mits doende daeraff verantwoordinge ende alvooren overleverende haerluijder reeckening vande voorgaende penningen sonder eenige exemptie in vordere contributie binnen der selver stede.

Opt versouck vanden Burgemeesters ende Regierders van Groetebrouck, is den zelven gegunt continuatie voor den tijt van thien jaeren naer dexpiratie van haerluijder voorgaende octroij, beroerende doplichting van zeeckere imposten ende exchijsen op de wijnen ende bieren aldaer mit quitscheldinge vande jaerlicxe recognitie van xij guldens sjaers daermede zijluyden vuyt zake vandyen waeren belast.

Alsoe die Staten van Hollant op de betalinge van eenige Ridtmeesters angaende haerluijder achterweesen gevallen vuijt sake vande diensten op de

tochte voor Bergen in Henegouwen met Zijn Excellentie in den jaere lxxij gedaen, verstaen hebben dat die van Zeelant van meeninge zouden zijn dairinne nijet te contribueren, deurdyen zij geen kennisse hadden vanden zelven achterwesen, nochte zijluyden oick daer van nijet en stonden verbonden, hebben die Staten voornoemt verclaert dat zijluyden als borgen ende van wegen Zijne Excellentie die hem als principael daer vooren verbonden hadde, genootzaect zijn geweest in Decembri lxxij ende daer nae hem te verbinden aenden zelven Ridtmeesters ter somme van vijff hondert duysent ponden van xl grooten, daerop de selve Ridtmeesters alsdoen zeer insisterende ende verwachtende waren dan alsoe de voornoemde diensten tot bevrijdinge der gemeene landen zijn gedaen ende bij den Staten voornoemt alreede eene groote merckelijcke somme van penningen verstrect hebben, souden de Staten verstaen, dat bij die van Zeelant insgelijcx haer quote ende aenpaert inden zelven achterwesen gedragen behoort te worden, daerop die van Zeelant hebben genomen rapport.

Die vander Goes persisteren bij haere satisfactie.

Naenoene.

Is geresolveert dat die verpachtinge der gemene middelen begonst zal worden den xij^en deeser maent Martij.

Dat die twee gulden ter maent vande grossiers vande wijnen binnen Dordrecht betaelt zullen worden ende aende Magistraten van Dordrecht gescreven d'executie van dien te willen assisteren, nisi contrariam (?).

Is geresolveert op meer andere perticuliere affairen.

Den xxvj^en.

Is gedisponeert opt sallaris van Nijclaes van der

Laen beroerende zijn Ontfangerschap Generael op de Len Cen penning.

Is geresolveert dat mit den Ridtmeester Wallefelt zal worden gehandelt te betaelen xc daler gereet ende die resterende tachterheijden op vier Octobri toecommende ofte van twee jaeren tot twee jaeren telcken die helft van dijen, bedragende in als te zamen omtrent lxm £, die van Zeelant hebben hierop genomen rapport, die vander Goes persisteren bij haerluijder satisfactie.

Die van Leijden ende Wourden zijn gecommitteert met mr Gerrard Sas te advijseren ende te handelen bij wat middelen die heerlicheijt van Wourden wederomme soude mogen worden gelost mit assignatie opde incompsten van dijen ende is den ontfanck vanden Rentmeester van Noordthollant diesangaende gesurcheert.

Is ordre gestelt op de inventorizatie vande geschut ammunitie ende proviande wesendé op den huijse tot Louvesteijn ende gecommitteert Jacob Augustijns tot bewaringe vanden zelven huijse mit xxx soldaten.

Naenoene.

Opt versouck vande Burgemeesters ende Regeerders van Rotterdam omme ongemoeijt te mogen blijven in rechte ende daer buijten van alle renten ende lasten staende opde heerlicke goederen ende domeijnen bij hen gecoft, is geappostilleert die Staten verstaen nijemant in zijn gerechticheyt te cunnen vercorten nochte prejudiceren, ende sullen midtsdijen in desen alles doen ende presteren daerinne zijluyden eenichsints bevonden zullen mogen worden gehouden te zijn.

Is verclaert ende geresolveert dat alle ontfangers

vande geestelicke geannoteerde goederen den vorderen ontfanck vanden jaere lxxviij zal worden geinterdiceert ter tijt toe op de continuatie derzelver ofte surrogatie van anderen persoonen in minder getaele zal weesen voorsien ende gedisponeert.

Opt versouck vande Burgemeesters ende Regierders van Schoonhoven is den zelven gegunt ende geaccordeert continuatie van haerluijder gegunde atterminatie voor den tijt van een jaer eerstcommende.

Opt versouck vande Burgemeesters ende Regierders van Rotterdam is conform dijen den zelven gegunt ende geoctroijeert alle verloopen renten staende op de voorscreven stede verschenen binnen de jaere lxxiij, lxxiiij, lxxv ende lxxvj te mogen betaelen op acht eerstcommende jaeren, te weeten telcken jaere mitten verschijnende renten een halff jaer vanden voorscreven verloopen renten ordonnerende eenen ijgelicken nijet miserabel wesende hem daerinne te reguleren.

Den xxvij^en^ februarij.

Is geaccordeert dat die aengeheven disputatie tusschen den ministers van Delff ende Dirck Volchartsz. Coornhert zal mogen worden gevordert den vj^en^ Martij inde Universiteijt binnen Leijden.

Achtervolgende tversouck vande gemeene schouten resorterende onder die Crimpenrewaert omme ordre gestelt te worden opt furnissement vanden ongelden dienende tot vorderinge ende onderhoudt van alle nootelicke wercken binnen denzelven landen zoe aen dijckinge, moelens ende anders, is daerop gedisponeert achtervolgende dacte daervan vuijtgegeven.

Sijn gevisiteert diversche requesten.

Op de memorie bij die van der Camere vande Reeckeninge overgelevert, is geresolveert als hier nae volcht.

Opt 1e. art. Omme den Rentmeesters in Zeelant te doen affeijschen haerluyder Reeckeningen ende commissien omme inde Camere vande Reeckeninge geregistreert te worden ende hemluijden daernae te mogen bescrijven omme haerluijder Reeckening te doen, is geappostilleert die van Zeelant zullen hieraff doen rapport ten eijnde dintentie van die van der Camere hierinne mach worden achtervolcht.

Opt ije. Die Staten verstaen dat voortaen egheene Domeijnen zullen worden gealieneert bijden Staten nochte bij die van de Camere vande Reeckeninge dan mit gemene voorgaande kennisse, consent ende advijse.

Opt iije. Dat alle thollen in Hollandt binnen die maent van April toecommende verpacht zullen worden omme den eersten Meij daeraen inne te mogen gaen ende sullen middelertijt die van der Camere mit den Gecommitteerden vanden Staten int werck treden omme te maken die conditien ende voorwaerden daerop die selve verpachtinge gedaen zullen worden.

Die van Dordrecht verclaren dat zijluyden hierinne nijet en zouden cunnen bewilligen nochte consenteren ten waere die pachters alle drie maenden leverden in handen vanden Tresorier aldaer een gerecht vierdepaert van zijnen pachte ende voorts onvermindert haer vorder recht omme vuijt Zijne Majesteyts Domeijnen van Zuythollandt te consegneren tgunt zij aen desen pachte te cort zullen mogen commen.

Opt iiije poinct. Die vande Camere vande Reeckeninge sullen desen angaende hen reguleren achtervolgende voorgaende resolutie ende ordonnantien vanden Staten inhoudende dat alle Officien op Reeckeningen zullen worden bedient.

Opt ve. Dat die Staten zulcx de selffden desen voorleden jaere neffens die platen zijn gesteecken voor een jaer verpacht zullen worden sonder eenichsints int diep te steecken.

Opt vj^e^ hopende taffbreecken vanden Casteele ter Goude sullen die vander Camere desen angaende mit advijs vanden Advocaet Fiscael tegens die van der Goude mogen procederen zulcx zijluijden te raede vijnden zullen.

Opt vij^e^ poinct. Dat men thuijs te Geervliet zal houden staende ende mit die gemene platte landen aldaer sulcx sal worden gehandelt dat die reparatien vandijen bij hemluijden mogen worden gedaen.

Opt viij^e^. Angaende die kerckengoederen hebben die Staten hierinne voorsien ende geordonneert dat die zelffde aengebracht sullen worden daertoe een superintendent bij hemluijden is geordonneert.

Opt ix^e^. Die Staten hebben verstaen ende geordonneert dat haerluijder Advocaet ende procureur postulanten voorden Hove van Hollant bij wege van Justicie daerinne zullen doen voorsijen, zoe verre bij hem bevonden mach worden dat eenige Brabanders ofte vuijtheemsche tegens tprivilegie vanden landen hem in dienste ende offitie binnen Hollant houden mogen.

Is Mr. Nyclaes Diert als Advocaet postulant vanden Staten vierentwintich gulden sjaers voor zijne gage geaccordeert.

Opt x^e^ poinct. Die Staten hebben op de reparatien vanden huijse tot Louvesteijn voor teerste doen voorsyen ende zullen vorder daerop doen letten als naer behoeren.

Opt xj^e^ beroerende d'uijtgewekenen van Schoonhoven die ordonnantien van betalinge is verleent, die vander Camere zullen verclaringe doen vande naemen vande persoonen omme op de qualiteijt der selver gelet te mogen worden als naer behoeren.

Opt xij^e^. Angaende die betalinge vanden renten gevallen Sint Jansmisse lxxvj, wordt verstaen van Sint Jansmisse exclusive.

Den lesten februarij.

Is verclaert ende geresolveert dat die thienden vanden lande van Voorne, Heenvliet, Abbenbrouck ende Overflacquee getaxeert sullen worden tegens den penning xxij.

Is geordonneert te scrijven aenden vijff Ontfangers dat zijluijden binnen xiiij[en] eerstcommende in handen vanden Secretaris overleveren haerluijder reeckeninge vande voorgaende zes maenden ontfanckx gevallen voor de laetste verpachtinge ende haerluijder reeckeningen vanden jegenwoordige pachte gereet te doen maken ende te furneren binnen die maent van April toecommende.

Naenoene.

Opt aengeven ende versouck vande Gedeputeerden van Zeelant volgende den last hemluijden mede gegeven dat die eerste vergaderinge vanden Staten van Hollant ende Zeelant binnen Zeelant gehouden zoude mogen worden ofte dat de zelffde vergaderinge bij beurten in Zeelant mogen worden gehouden, hebben die Staten van Hollant verclaert dat zijluijden nyet laeten en zullen omme met die van Zeelant te houden goede unie ende correspondentie tot conservatie vanden gemenen landen, zoe wanneer op eenige vergaderinge binnen Zeelant voornoemt die praesentie ende dadvijs van die van Hollant op eenige gemenelants zaken sal noodich weesen haerluijder gedeputeerde in competenten getaele binnen Zeelant voornoemt te schicken mit volcommen last omme op alles te helpen resolveren ende besluijten als naer behoeren.

Die Staten verstaen hebbende tversouck vande Gedeputeerde van Zeelant als dat die landen van

Sommelsdijck onder Zeelant zoude mogen zijn begrepen ende resorterende zulcx tzelffde van te vooren altijt hadde gedaen ende dat omme zeeckere redenen die zyluyden daertoe hebben verclaert ende voorgehouden, is bijden Staten voornoemt ter contrarie gesustineert ende nijettemin voor antwoort gevoucht dat zijluyden daerinne nijet en zouden mogen ijet doen ofte resolveren voor ende aleer zijluyden met Zijne Excellentie diesangaende mondelinge zouden hebben besproken ende gecommuniceert, ende zoeverre diezelffde van Zeelant soe lange nijet en souden begeeren daermede te verthouven dat die van Zeelant voornoemt tzelffde op de aenstaende vergaderinge vanden Staten zullen mogen remonstreren omme voorts alsdan daerinne gedaen ende geordonneert te mogen worden als naer behoeren, dat die nijettemin die verpachtinge vande gemeene middelen aldaer mede gedaen zal worden omme die ende van dien verstrect te worden tot discretie van Zijne Excellentie.

Den 1en Martij xvc lxxviij.

Is verclaert ende geresolveert dat die gemene imposten ende acchysen binnen Asperen, Leerdam, Heuckelom, Vyanen voor deene helft alleenlick tot behouff vande gemene zake verpacht zullen worden, mid sgaders oick binnen den landen van Althenae die aldaer noch nyet en zijn verpacht.

Dat die besoigne vande reviseurs eerstbegonnen zal worden pa naer Paesschen.

Huwelijk van Prins Willem van Oranje met Anna van Egmond,

MEDEGEDEELD DOOR

J. H. HOFMAN.

Op den inventaris van het archief der gemeente Alkmaar, bl. 218, wordt onder n° 9 een oud afschrift vermeld der huwelijksvoorwaarden, in 1551 tusschen bovengemelden Prins en zijne bruid opgemaakt. Dit stuk, hetwelk ons mede omtrent den dag van het huwelijk inlicht, heeft naar ons inzien beduidende waarde voor onze vaderlandsche geschiedenis.

Door de gunstige bemiddeling van den heer C. W. Bruinvis wethouder te Alkmaar — waarvoor nogmaals heuschen dank! — mochten we afschrift nemen van die merkwaardige bladen, welke thans naar het stedelijk museum aldaar zijn overgebracht. Wijl zij, zoo ver we weten, tot nog toe niet uitgegeven zijn, meenen we wel te doen ze hier in afdruk te geven.

Huwelijckse Voorwaerde tusschen Wilhelm prince van Orangien etc., ende Anna van Egmont gravinne van Buren.

Alsoo over lange jaeren groote vruntschap, confederatie, ende eendrachticheyt geweest ende altijt

onverbreeckelijck onderholden is geworden tusschen hoger ende loffleijcker memorie den hoochgeboren ende vermogenden heere Henrick grave van Nassauw, Catzenelleboge, Vianden ende Dietz, heere tot Breda etc. [1]), ende den edelen ende welgeboren heere Floris van Egmont, grave tho Buren ende Leerdam, heere tot Iselsteyn etc., riddere van de oerde van de Gulden Vliese ende Ror Keyr Matt in Zijne Mats Nederlanden capiteyn-generael [2]), — dewelcke voors. vrun(t)schap confederatie ende eendrachticheyt in gelijcker manieren oock altijt onbrekelijk geobserveert ende onderholden is geweest tusschen denselven huysen ende navolgende geslachten van Nassauwen ende van Buren, oock alsulcx dat wijlen den edel. ende welgeboren heere Maximiliaen van Egmont, grave tho Buren ende Leerdam, heer tot Iselstain, Cranendonck, Ste Maertensdijk, Lingen etc., riddere

1) Oudste zoon van Johan graaf van Nassau enz. en van Elisabeth dr van Hendrik landgraaf v. Hessen. Hij orf al de goederen aan deze zijde van den Rhijn gelegen, waaronder de baronnie van Breda. Hij was eerst gehuwd met Francisca dochter van Jacobus van Savoye graaf v. Romond en Vaussie (Orlers, Geslachtsboom der Graven van Nassau bl. 32. Verg. Hoynck v. Papendrecht Analect. III, 1, bl. 398.) Doch Pontus de Huyter, Rerum Burgundic. bl. 207 schrijft bij Petrus v. Luxenburg: „genuit unicam tantum filiam, Mariam, Fani D. Pauli ac Lignii comitem, Angiani dominam, quae primum nupsit Jacobo Sangio comiti Ramondo ac Vaussio, cui filiam peperit, nuptam Henrico Nassavio." Hendriks 2e vrouw was Claude, dochter van Jan van Chalons prins van Oranje. Bij deze won hij een eenigen zoon René, die den naam droeg van Chalons en van zijn oom Philibert van Chalons het prinsdom van Oranje orf. Toen René op 17 Juli 1544 sneuvelde had hij zijne goederen vermaakt aan zijn neef van vaders zijde, Willem graaf van Nassau, bekend als „*de Zwijger*." Nog had graaf Hendrik een natuurlijke dochter, Elisabeth, uitgehuwd aan Jan van Renesse, heer van Elderen, Mael, enz., hierachter vermeld.

2) Floris van Egmond, zoon van Frederik en Alida van Buren, was gehuwd met Margarite van Bergen, dr van Cornelis en Magdalena van Zevenbergen. Zij leeft nog in 1551 bij het huwelijk harer kleindochter; graaf Floris stierf 20 Octob. 1539.

van de ordre van de Gulden Vlese, Ro^r Key^r Ma^t statholder ende capiteyn-generael van Frieslant, Overijssel ende Groninghen [1]), ende den hooghgeboren ende vermogenden heere Wilhelm grave tho Nassauw, Catzenellebogen, Vianden ende Dietz [2]), als geneycht niet alleen de voorgeroerte vruntschap, confederatie ende verbantenisse, so bij heuren voorsaten opgericht ende gehadt, onverbreeckelijck te onderholden ende achtervolgen, dan dieselve te sterccken ende vermeerderen, verscheyden woorden, communicatien ende onderredi(n)gen gehalden ende gehadt hebben om een huwelijcke ende een echtschap te maecken ende sluyten tusschen den hooghgeboornen heeren *Wilhelm prince van Orangien*, grave tho Nassauw, Catzenelleboge, Dietz etc. heere tho Breda, olste soon van de vurs. grave Wilhelm van Nassauwen, ende die edel. ende welgeboorne jonckfrauwe *Anna van Egmont*, enige dochter ende apparente erffgenaem van de vurs. heere Maximiliaen grave tho Buren ende Leerdam etc. Ende hoewel de voors. woorden ende communicatien ende onderredi(n)gen gebaert ende der Key^r Ma^t kennelijck zijn geweest, en sijn nochtans niet vollentogen, noch tot geen besluyt oft entlicken effecte gebracht geweest, doch uyt geender andere occasie noch redenen, dan want den vurs. heere Maximiliaen grave tho Buren ende Leerdam etc., nae den wille van Godt Almachtich,

---

1) Zoon van graaf Floris, gehuwd met Françoise, erfd^r van Hugo van Lannoy en Maria van Bouchout; hij stierf 24 Decemb. 1548, zij overleefde hem tot 1562.

2) Een jongere broeder van vorengemelden graaf Hendrik; in eersten echt was hij verbonden met Walburg eene dochter van Jan graaf v. Egmond en van Magdalene van Waardenburg, en won bij haar eene dochter Magdalene, die straks werd uitgehuwd aan Herman van Nieuwenaar en Meurs, Willemszoon, hierna vermeld in tweeden echt had hij Juliana van Stolberg, moeder van prins Willem en elf andere kinderen.

mitter doot is voorcomen geworden. Niettemin omdat [1]) sijn voors. meyninge ende eyntlicken voortganck nemen ende ten volcomen effecte gebracht mochte werden, soe heeft hij in sijn uyterste 't selve alwederom verclaert ende te kennen gegeven, ende van de hoochweerdigen in Godt heere den Bisschop van Atrecht versocht ende expresselijck begeert, dieselve sijne uyterste wille ende meninge de Key^{r} Ma^{t} voor te dragen, opdat Sijne Ma^{t} daertoe solde willen dragen Sijner Ma^{t} faveur, gonst ende toegenegentheyt, ten eynde dat hetselve huwelijck ende echtschap vollenbracht worden ende volcomen voortganck nemen mochte.

Soo is 't, dat uyt redenen voors. ende bij weten ende bewillighinge hochstgedachte Key^{r} Ma^{t}, om die olde, lange tijt onverbreeckelijck hergebrachte vruntschap, confederatien ende verbantenissen niet alleen te continueren, achtervolgen ende onderholden, dan oock, als voors. is, dagelicx ende hoe langer te vermeren, mit oock te volbringen ende achtervolgen den uytersten wille van de [2]) vurs. wijlen hern Maximiliaen van Egmont etc., angaende dat overcomen en(de) sluyten van 't vurs. huwelijck ende echtschap, op 't huys ende slot tot Buren gekomen ende vergadert sijn geweest, te weten van der zijde van de vurs. heere Prince, die weerdige welgebooren ende edele heere Anthonis grave tho Holsteyn ende Schouwenborch [3]) domprost tho Hildessem ende deecken tot Sinte Gereons [4]) binnen Collen etc., ende

---

1) d. i.: opdat.

2) „van de" stond hier tweemaal.

3) In 't H. S.: Schourwenborch.

4) In 't H. S.: Gerenos. Hij was een zoon van Joost Ottosz, graaf van Holstein en Schauwenburg bij Maria van Nassau, eene zuster van vorengemelde graven Hendrik en Willem van Nassau; in 1556 werd hij aartsbisschop van Keulen en stierf 18 Juni 1558.

die welgebooren ende edel. heeren Wilhelm ende Herman, vader ende soon, graven tho Nuwennar ende Moerss etc. erffhoffm^rs des ertsbisdoms tho Collen, ende uyt den naem ende van wegen ende als hebbende speciale ende expresse volmacht van de hoochweerdichsten in Godt heern Adolff ertzbisschop tho Colln, des hillighen Roomschen rijcx durch Italien ertzcanczeler ende churfurst, hertoghe tho Westphalen ende Engheren etc.[1]), ende mede uyt den name ende van wegen ende mede als hebbende speciale ende expresse volmacht van de voorn. hoochgeboren ende vermogenden hern Wilhelm grave tho Nassauwen, Catzenelleboge, Vianden ende Dietz etc. vader van den vurs. Prince van Orangien etc., ende beginnende de vurs. volmachten oft procuratorien, die yerste: „Wirr Adolff van Godts genaden ertzbisschop zu Collen" .... ende eyndende .... „Geben in unseren schlosse Poppelstorff am sechs und zweundtzigsten tage Februarii in 't funffzheen hundert ein undt funffzigsten jarn", die andere volmacht beginnende: „Wir Wilhelm, grave zu Nassauwen, Catzenelleboge, Vianden" .... ende eyndende: .... „Geben zu Aussburgh, den anderen tagh Februarii anno tausent funffhundert funfftzigh eins", — die derde volmacht beginnende: „Wir Adolff, van Godts genaden ertzbisschop zu Collen" .... ende eyndende: .... „Geben zum Bruelam, Midtwochen den funff undt zwenzigsten Februarii, ihm funffzehen hundert ein und funffzigsten jairn", — die vierde volmacht beginnende: „Wir Wilhem grave zu Nassauw, Catzenellenboge, Vianden" etc. ende eyndende: .... „Geben zu Aussbourg off Montag

---

1) Adolf van Holstein en Schauwenburg, is een oudere broeder van den voorgaanden Antoon; hij werd in Juli 1546 benoemd tot aartsbisschop van Keulen en stierf op het slot Bruhl, 22 Sept. 1556.

nach [1]) *Invocavit*, anno funffzehen hundert funffzig eins," — ende mit hem luyden die ed. ende erentfeste heere Johan van Renesse, riddere, heere tho Elderen, Mael, ende die hoochgeleerde mester Steven van den Berge licentiaet in de rechten [2]) als raden des voors. heern Princen; — — ende van der (zijde) van de vurs. jonckvrauwe Anna van Egmont etc. die ed. welgeboorne vrauwe Marguerite van Berghen, olde gravinne douagiere tot Buren etc., ende die ed. ende welgeboorne vrauwe Françoyse van Lannoy gravinne tot Buren etc. douagiere vrouwe van Lannoy, Rollencourt, Santes, Wahagnies etc., wed. wijlen des vurs. hern Maximiliaens, bij sich hebbende ende daer mede tegenwoordich wezende deselve jonckvrauwe Anna van Egmont, gheässisteert ende voorgestaen bij den hoochweerdigen in Godt hern Georgen van Egmont, bisschop van Utrecht etc. [3]) ende den ed. ende welgebooren hern Johan van Ligne grave tho Arenberghe, vrijheer tho Barbansson, heer tot Buyssiere, [4]) ridder van der ordre des Gulden Vles, Ro^r^ Key^r^ Ma^t^ stadtholder ende capiteyn-generael van Vrieslant, Overijssel ende Groeninghen, beyde executeurs van den testamenten van wijlen des vurs. hern Maximiliaens ende tutoren ende testamentarise mombeeren van der vurs. jonckvrauwe Anna, — ende mit

---

1) In 't H. S. stond: montog nacht.

2) Over dezen zie hier achter de bijlage.

3) Deze is een zoon van Jan van Egmond bij Magdalene van Waardenburg en blijkt de volle neef te zijn van Floris van Egmond, den grootvader der bruid. Sedert 1536 zetelde hij op den stoel van Utrecht en stierf 26 September 1559.

4) Deze is schoonzoon van Walburg van Egmond, de zuster van Maximiliaan en de gade van Robert van der Marck heer van Arenberg, wien zij o. a. eene dochter schonk, Margarita v. d. Mark, die in den echt werd verbonden met Jan van Ligne heer van Barbançon, wien zij de heerlijkheid Arenberg, kort te voren tot eene graafschap verheven, aanbracht.

henluyden die hoochgeleerde meyster Cornelis van Andele, der rechten licentiaet ende stadtholder van Bergen-op-den-Zoom, als in desen hebbende procuratie speciael ende irrevocable van de vermogenden ende welgebooren hern Maximiliaen van Burgundien heere tot Beveren, van der Veer etc. 1), ridder van der ordre des Gulden Vlies, Ror Keyr Mat admirael van de zee ende stadtholder generael van Hollandt, Zeelandt, Vrieslant, der stadt, steden ende landen van Utrecht etc., mede executeur van de voors. testamente ende tuteur ende testamentarische momber van de vurs. jouckvrouwe Anna van Egmont etc., wiens voors. procuratie ofte volmacht is beginnende: „Maximiliain de Bourgoigne etc. Sr de Berres etc."... ende eyndende:... „En tesmoing de ce" etc. in date van de xxiii van Februari xvc en(de) vijfftich, stijl van den Hove, — ende dieselve Mr. Cornelis van Andel metten erentfesten vromen ende eerbaren Jacob van Amstel van Mijnden drost tot Isselstein 2), Adrian de Camons ontfanger-general 3), ende Peter Ploems als mede-testamentoren. Den welcken erschenen ende alsoo tegenwoordich ende vergadert wesende ende nadat die vurs. procuratorien off volmachten gesien, gevisiteert ende voor hemluyden gelesen sijn geweest, hebben in der voors. qualiteyten ende gestaltenisse

---

1) Hij is zoon van Adolf van Boergondie, heer van Beveren, Veere enz. en van Anna van Bergen, die de zuster was van Margarite, de grootmoeder der bruid.

2) Deze is drost en stadhouder van leenen te IJsselstein in 1550 en vervolgens tot minstens 5 August. 1567.

3) Deze edelman uit Artois was in 1540/1 „camerlinck" des heeren van IJsselstein, in 1551 ontvanger generaal, in 1571 en vervolgens tot zijn dood in 1576 drost van Jaarsvelt. Bij zijne vrouw Mabilia Grauwert Roelofs dr won hij o. a. een zoon Willem van Camons, die ten huwelijk nam Lysbeth van Raephorst Cornelis dr. Over de boekerij, door Jr Adriaan van Camons nagelaten, zie Nijhoff's Bibliographische Adversaria, III, 60.

gemaackt ende gesloten een hijlicx-voorwaerde tusschen den vurs. hern prince van Orangien ende die vurs. jonckvr. Anna van Egmont etc. gravinne van Buren etc., in der vougen, maniere ende nae den inholt van de poincten ende articulen van woorde tot woorde hierinne begrepen, als te weten:

Dat die voors. prince sal totten voors. huwelicke brengen alle sijne goederen hem nu ter tijt toebehorende, van zoo wat nature die sijn mogen, meuble ofte beweechlick ende inmeuble ofte onbeweechlick, leenen ende eygen goederen, mits oock alle actien ende gerechticheden, hoe men die soude mogen noemen.

Insgelijcx sal ten selven huwelijcke brengen die voors. Gravinne alle sulcke goeden [1]) als heur nu ter tijt sijn toebehorende, mede als voren, van wat nature, conditie ofte name die wesen moghen, mit oock alle actien ende gerechticheden als boven.

Ende boven desen soo heeft die ed. ende welgeboren vrouwe Françoyse van Lannoy gravinne tot Buren douagiere ende weduwe des [2]) vurs. heern Maximiliaens van Egmont ende moeder der vurs. jonckvrauwe Anna, totten vurs. huwelijcke die selve heure dochter als heur apparente erffgenaeme gegeven ende geeft mits desen een voorderinge ende faveur van hoirie ende successie (op) die baronnie, het slot, landt ende heerlijckheyt van Rollencourt, gelegen in 't graaffschap van Arthoys, hebbende alle justitie hoge, middel ende leech, met allen heuren appertenentien off toebehooren ende dependentien ofte aencleven, ende sulcx ende in sulck recht ende actie als sij heeft ende als zij die houdende ende besittende is, mit oock het leen ende heerlijcheyt van Comtise gelegen tot Wahagnies, dependerende van Arthoys

---

1) d. i. goederen. 2) In 't H. S. stond: der.

vurs., ende heeft oock mede in manieren vurs. deselve heure dochtere gegeven ende geeft mits desen, bij gifte „inter vivos" ende sonder wederroepen, het landt ende heerlycheyt van Wahagnies vurs., mede hebbende alle justitie, hoghe, laghe ende middele, mit het leen van Cocquenplus, mit heur appertenentien ende dependentien, om van deselven stucken ende heerlickheden bij der vurs. jonckvrauwe Anna tho genieten ende te gebruycken nae dat overlijden ende dootlicken affganck van de voors. vrouwe Françoyse haere vrouwe moeder ende niet eer, — emmers gedurende dat leven van heur sal sij blijven in 't geheel besit ende volcommen gebruycken van deselve heerlickheyden, proffijten, innecomen ende baten van dien, aen haer beholdende macht ende authoriteyt om te mogen houwen eecken-boomen ende andere bosch ende te mogen destitueren ende verlaten ende wederom stellen andere officiers, ende te mogen verpachten ende verhuyren censes ofte hoeven, gelyck als sij hadde mogen doen alvoren deser dispositie ende gifte, op nochtans conditie dat evenverre [1]) de voors. joncvrauwe Anna overlede off storve voor heur voors. vrauwe moeder, sonder kinderen in dese hijlicke toecomende geprocreërt ofte verworven achter te laten, off dat de kinderen bij heur geprocreërt off verworven overleden sonder te laeten kinderen, dat in dien gevalle die voors parthyen ende heerlicheden sullen blijven, wedercommen ende toebehoren die voors. vrauwe, so verre sij dan in levende lijve is, off indien sij overleden ware, aen heure naeste erffgenaemen, gerechticht om van heur sijde te succederen. Ende boven desen in faveur ende vurderinghe van heure voors. dochter ende kinderen, die sullen moghen komen van de vurs. huwelicke, dat sij niet

---

1) D. i. voor zoo ver, in geval.

en sal eysschen off querelleren om bij haer te recouvreren off wedervurderen die valeur estimatie ofte weerde van den landen ende heerlijckheyt van Tronchiennes bij heur ten huwelijcke gebracht an wijlen hern Maximiliaen van Egmont heuren heere ende man vurs., bij hem vercocht staende heuren huwelijcke, mits oock van sulcke actie als sij solden willen pretenderen off vermenen gequiteert ende ontlast te wesen van sulcken erffrenten, mede belast ende gehipothequeert off veronderpant staende hueren huwelicke op goeden, bij haer ten huwelicke gebracht mitten selven hern Maximiliaen. Ende nochtans evenverre die voors. jonckvrauwe Anna overlede sonder kinderen van desen toecomenden hijlicke geprocreërt, (off dat de kinderen bij heur geprocreërt) overleden sonder hoir off wettelijck geslachte van heuren lichamen gekomen, achter te laten, dat in dien gevalle [1]) die voors. vrouwe Françoyse off heure gerechte ende naeste erffgenaemen sal mogen intenteren heur actie ter cause ofte oirsaecke van de voors. saecken, gelijck sij solden mogen gedaen hebben alvoren dese beloften van niet te eysschen uyt saecken vurs.; welverstaende dat in allen anderen articulen ende poincten dat appoinctement ofte verdrach, gemaeckt tusschen deselve vrouwe Françoyse ende de heeren executoiren van den testamente wijlen den heer ende grave Maximiliaen vurs., sal onvermindert ende in sijn vigeur off cracht blijven; belovende bij (heur ehre) deselve vrauwe, ende sulx sij belooft mits desen, tot verseeckerheyt van dese gifte, gedaen uyt saecke ende in maniere vurs., deselve huere dochter te vestigen ofte suffisientelijcken ende genouchsaem te doen vestigen bij hueren gemachtichden, mit allen solemniteyt daertoe staende, nae stijl ende gewoonte van

1) In 't H. S. stond: dien de valle.

de plaetsen waeronder die voors. goeden gelegen sijn, hetzij bij relift, mise de faict off andersints, al sonder costen van deselve vrauwe.

Is voorts bevorwardt, dat allen die vurs. goeden aen weersijden ten huwelicke gebrocht, ende oock mede die gene die staende het vurs. huwelicke iemant van de voors. toecomenden conjuncten aenbesterven [1]) sullen, beholden sullen ende blijven aen die zijde ende linie, waervan die gekomen sijn.

Ende off gebeurde, dat die voors. Prince dezer werlt overlede voor die voors. gravinne, het ware dat hij kint off kinderen achterliet bij haer geprocreëert off niet, dat sij in dien gevalle boven die goederen bij heur tot desen huwelicke gebracht, ofte huer van huere zijde staende hetselve anbestorven, sal hebben ende heffen voor huer [2]) douari huer levendage lanck thienduysent Carolus-guldens t'sjaers tot veertich grooten Vlaems 't stuck, die sij sal nemen ende opbeuren opten gereetsten ende apparentsten goeden, bij den selven Prince achtergelaten, tot huer keure ende geliefte.

Ende is in 't speciael bevorwardt angaende den hondert ende twintich duysent Carolus-gls ten prijse vurs., die comen sullen van den contracten, gemaeckt met de Key[r] Ma[t], van die heerlicheyt van Lingen, dat die altijt sullen holden (de) sijde ende linie van de vurs. Jonckvrauwe, ende werden geëmployeert ende gekeert tot ontlastinge van de goeden (bij) huer ten huwelicke gebracht ende nergent anders, hoewel dat eertijts was geäccordeert, dat die solden komen in handen van de voors. Prince (ende in geval dese) voor huer overleedt off storfft sonder kindt ofte kinderen, dat daeraff sal worden gedaen sulcx als

1) In 't H. S.: aenbestorven.
2) „do" stond hier te veel.

sullen verclaren die heeren Ertzbisschop-electeur van Collen, grave Wilhelm van Nassauwen, die Heere van Beveren, ende van Bossut mitsgaders de Jonge Grave van Nuwennar.

Ende evenverre die voors. Prince naemaels ende staende huwelicke enige goeden commende van die zijde van die voors. jonckvrouwe Anna vercofte, belaste, ofte alieneerde, sullen dieselve belastinghen off vercopinghen werden voldaen ende geintegreert uyt den gereetsten goeden van de selven Prince ende tot gelijcker estimatie, valeur ofte weerde, tot behouff van die voors. Gravinne ende heuren erffenaemen ende successeurs.

Item ende boven desen sal sij beholden alle habiten, clederen, baggen, juweelen, ketenen, cabinets, hageneën, peerden, rosbaer ende wagenen ende in 't generael alle dat tot haeren lichame toebehoort.

Sal oock mede in geval als voren hebben uytten goede van denzelven Prince drie hondert marck silvers, wit gebracht ende in specie, met oock eene camere ende salette eerlicken ende redelicken gestoffeert naer heuren staet ende conditie, ende boven desen noch twe huysen ende woonsteden gemeubleert gelijck dieselve gewoonlijck gemeubleert zijn, het een binnen eenige stede ende den ander buyten, bij denselven prince achtergelaten ende bij der Princesse, nu douagiere, alsdan met beseten off gehouden tot huere keure, om daervan mit denselven meubelen te gebruycken huer leeffdaghe lanck gedurende ende in usufruict, welverstaende dat zij niet en sal mogen kiesen den principael huysen van deselven Prince tot Brussel off Breda.

Ende dit alle tesamen sonder eenige laste van schulden ende funeraillen, maer sal denselven partijen naer huer nemen, in gevalle voors., vrij ende onbecommert.

Ende in gevalle die voors. Prince die voors. Gravinne overleefde, het ware hebbende van heur geholden kindt off kinderen off geene, dat hij alsdan op heuren goeden sal verbetert wesen, ende heffen jaerlicx die somma van vijff duysent Carolus-gls sijn leefdaghen lanck ende niet langher, mede ten prijse als voren, ende te heffen op hueren gereetsten goeden naer sijn kuere ende beliefte ende in allen schijn als voren bevorwardt is van die thienduysent Carolus-gls douarie van der Gravinne voors.

Ende evenverre gedurende deser vurs. huwelicke denselven conjuncten eenigen acquesten ofte conquesten deden, het waren leenen, erffgronden off renten, dat dieselve succederen sullen halff ende halff, sulcx oock mede sullen gereede ende liggende penningen, ten overlijden van de eerst stervende van hemluyden bevonden hemluyden toe te behooren, mits betalende die helft van allen schulden in den sterffhuyse bevonden, procederende ter cause van de selve acquesten ende conquesten, wel verstaende oock mede dat denselven langxt levende sal sijn leefdage lanck dieselve acquesten ende conquesten blijvende besitten ende gebruycken.

Ende angaende den schulden, die aen weersijden mogen gecontraheert wesen alvoren het consommeren van desen huwelicke, sullen dieselve alleenlijck werden gedragen tot den goeden van die sijde, bij die welcke die gecontracteert sijn; sulcx oock mede sullen worden gedragen aen wedersijden die lasten van de goeden, die staende huwelicke eenich van hem beyden succederen, sonder laste van die andere zijde.

Ende off 't gebeurde, dat na die afflijvicheyt van eenich van hem beyden, huerluyden kint off kinderen alle t' samen van leven ter doot quamen sonder wettelicke generatie achter te laten, zoe sullen die goe-

den, bij 't selve kind ofte kinderen achter gelaten, mede holden sijde ende linie als voren.

Sal oock mede die lancxt levende hebben ende beholden die guardenoble van de persoonen ende gueden van huerluyden kint off kinderen, tot die sullen gekommen wesen tot hueren mundigen jaire, als te weten den soonen tot hueren achthien ende die dochteren tot zesthiene, sonder iemants wederleggen off contradictien, ten ware dat dieselve lancxt levende herhijlichte; in welcken gevalle hij off zij niet langer en sullen hebben eenich bewindt off regimente over den persoonen off goeden van datselve kint off kinderen.

Is oock expresselijck bevorwart, dat den toecommenden hijlicxgenoten beholden heurluyden volcommen macht ende authoriteyt, om (sic) bij giften „inter vivos" of „causa mortis", testamente off andersints elcxanderen sullen meer mogen versien ende vorderinge doen van hueren goeden an weersijden, na solemnisatie van huerluyden huwelicke, al waer 't dat eenige rechten off costumen ter contrarien souden bevonden mogen worden, denwelcken den voors. hijlicxgenoten niet en willen hem in desen te mogen prejudiceren.

Ende willen die voors. dedincx-hijlicx-luyden Sijnder voors. Key^r Ma^t oetmoedelick ende onderdanichlijck gebeden hebben, ende bidden deselve Sijne Ma^t seer onderdanichlijck mits desen, het voors. contract van huwelicke tusschen den voors. Prince ende Gravinne te willen approberen ende confirmeren, ende dat Sijne Ma^t wille gelieven te bevelen den presidenten ende die van den priveen ende grooten Raet tot Mechelen residerende, den cantzler ende dien van den Raede van Brabant, die presidenten ende dien van den Raeden van Vlaenderen ende van Arthois, eerste raet presiderende ende andere van

den Raede van Hollant ende Zeelant, ende allen anderen Sijnder Keyr Mat Raeden, officieren ende justicieren, die des versocht sullen worden, elcx in sijn qualiteyt, sulcx te willen doen, ende denselven, tot huerluyden ofte huere gemachtichde versouck, te verleenen acte ende decrete van condemnatie.

In oerconden der waerheyt van alle des voors. is hebben wij Anthoni grave van Holsteyn ende Schouwenborch etc., Wilhelm ende Herman graven tho Nuwennar, tho Moerss etc., ende wij Johan van Renesse ende Mr. Steven van den Bergen, raeden voors., in der qualiteyt, uyten name ende van wege als vore, — ende wij Marguerite van Bergen grotemoeder der voors. jonckvrauwe Anna, gravinne tot Buren, ende Françoyse de Lannoy, medegravinne aldaer, ende jonckfrauwe Anna voors., mitsgaders wij Georgius van Egmont bisschop t' Utrecht, Johan van Ligne grave tho Arenberghe, Mr. Cornelis van Andel stadtholder van Bergen, volmachtige ende van wegen des Heeren van Beveren, ende wij Jacob van Amstel van Minden, drost tot IJselsteyn, Cornelis van Andell voors., Adrian van Camons ende Pieter Ploems, als medetestamentoirs voors. hebben, een iegelijck in sijnder qualiteyt, dit voors. contract ende hijlicx-vorwarden mit onse gewoonen handteyckenen onderteyckent. Ende want dit contract van huwelixe voorwaerden, overmits de prolixité van dien gescreven is in forma van quoyer, soo hebben wij samentlijck 't zelve doen transfixeren ende versocht den voors. Grave tho Arenberghe, zijn zegel daeraen te doen.

Aldus gedaen, geslooten ende geaccordeert op 't huys ende slot tot Buren, desen tweden dach van Meerte in 't jaer Ons Heeren vijfthienhondert een ende vijftich, nae stijl van Rome.

Aldus ondert.: Anthon grave zu Schawenborch

prost und dechen, Marguarite van Bergen, Wilhelm, Herman graeff zu Nuenar, Renesse, Françoyse de Lannoy, Anna d'Egmont, G. d' Egmont, Jan van Ligne, Steven van den Berch, Cornille van Andel, Jacob van Aemstel van Mynden, A. de Camons ende Peter Ploems, ende besegelt met eenen rooden seghele, hangende an een swert zijden gevlochten koordeken.

Ende wij Adolf van Godts genaden ertzbisschop tho Collen, churfurst, ende Wilhelm grave tho Nassauw, tho Catzenelleboge etc. ende Claude Boutton heere tho Corbaron etc. als mombers ende vader van de voors. Prince van Orangien ratificeren ende approberen des bij de voors. die welgeboorne onze broeder ende neven, als onze gemechtichden gedaen is, als voors., hebben ditzelve tot meerder sterckinge onderteyckent; ende wij Johan heere van Boussut, riddere van der oerde des Gulden Vlies ende groote stalm^{r} der Key^{r} Ma^{t}, mede momber van de voors. Gravinne van Buren, hebben insgelijcx dit mede onderteyckent; ende wij Wilhelm van Godts genaden prince van Oraingien grave van Nassauw, van Catzenelenboghe etc. hebben voor goet, bequaem ende aengenaem, wes bij den hoochweerdichsten fursten ende heern Ertzbisschop tho Collen, churfurst etc., onsen lieven heeren Oehem ende vedderen, ende den welgebooren onsen frundtlichen lieven heren ende vader ende bij haeren hoochweerdicheyden ende lieffden gemechtichden voors. gedaen is, ende daerinne mits desen bij expres bewilligende ende consenterende, hebben 't selve met onse gewoonlicke handteycken desen tot oirconde mede onderteyckent.

Aldus geteyckent: Adolphus manu propria, Wilhelm zu Nassauw, Wilhelm grave zu Nassau ende J. de Boussu.

Nae welcken voors. tractaet van hijlicx voorwaerden, overcomen, gesloten, bewillicht ende behandteyckent als voor verhaelt, is [1]) sulcx verthoont geweest den Keyr Mat, die daerinne gecondescendeert heeft. Ende desen naevolghende heeft den gemeenen vrunden, maghen, bewanten ende mombers van de voors. toecomende hijlicxgenoten goet bedacht ende hebben voor goet aengesien gehadt den dach van der consommatie ende bruylofte, omme die op 't huys te Buren geholden te worden, den zeuvensten dach Julii van desen jegenwoordigen jare van vijffthien hondert een ende vijfftich aen te stellen. Alwaer die voors. naeste vrienden, magen ende bewanten van den toecomenden hijlicxgenoten van beyden zijden vergadert wesende, hebben verclaert, hoe haerluyden intentie ende meninge is, dat men 't voors. tractaet van hylicxvorwarden sal passeren, overgeven ende bevestigen, bij ende onder acte van condemnatie, in den Secreten ende Grooten Raede, Cancelerije ende Leenhoff van Brabant ende overal anderssints, daer 't behoren off van node wesen sal. Ende hebben voorts ten beyden sijden belooft ende beloven bij desen respectivelijck die een den anderen alle vasticheyt ende verseeckerheyt van allen ende iegelijcken van de voors. poincten ende articulen respectivelijck ende elcx an sijnder zijde [2]) te doene voor den voors. Hoeve ende Raden ende allen anderen Hoven, Raeden, Officieren, Justicieren, Wetten, Leenhoven ende Bancken, hoedanige die sijn genoemt worden, off waer die in eenige manieren mogen gelegen wesen, ofte tot verseeckerheyt van dien enichsints van node wesen sal, mit alsulcken solemniteyten van acten, eeden, recognitiën, overgiften off anders,

1) In 't H. S. stond: in.
2) In 't H. S. stond hier: zijnde.

als nae recht, gebruyck, stijl, gewoonte ofte maniere van den selven gerequireert wort, oft te doen gewoonlijck is ende van node wesen sal; holdende niettemin in middeler tijt ende tot dat al 't selve alsoe ende in der maniere voors., mit ('t) ghene daer enichsints aencleven mach, gepasseert, gedaen ende vollenbracht sal wesen, van nu ter tijt aen dit voors. tractaet met alles ende iegelicx daerinne begrepen van alsulcke volcomen cracht, weerde ende macht, gelijcker wijs off al 't gene voorverhaelt is, geschiet ende gedaen were.

Ende om alle die voors. solemniteyten van acten, eeden ende andere daeraen clevende behoirlijckheden ende 't gene te doene tot dien ende van node sal wezen, te achtervolgen ende volbrengen, soo sijn van wegen den voors. Prince van Orangien sampt sijne vrienden, magen, bewanten ende mombers, mechtich gemaeckt ende worden expresselijck gemachticht bij desen, den heere van Elderen, Mael [1]) etc. ende Mr. Steven van den Berghe raedt etc., ende van wegen der voors. Jonckfrauwe gravinne tot Buren etc. sampt huere vrunden, maghen, bewanten ende mombers, Mr. Cornelis van Andell ende Adriaen van Camons, in den voors. tractaet mede verhaelt; denwelcken ende een iegelijck van hemluyden besunder wij ondergeschreven daertoe respectivelijck, ende elck an zijnder zijt, expresse ende speciale last ende bevel gegeven hebben ende geven tegenwoordelijck bij desen.

Geschiedt op 't huys tot Buren den zesten dach Julii anno xv^c een ende vijfftich. Aldus onderteekent: Adolphus, manu propria, Margriete de Berghe, G. de Egmont, Françoyse van Lannoy, Wilhelm graeff zu Nassau, Wilhelm zu Nassau, Anna d'Egmont,

---

1) In 't H. S.: Manny.

J. de Boussu ende Jan van Ligne. Onder stont geschreven: Ghecollationeert ende bovonden accorderende metten originaelen tractaete, bij mij griffier van den Grooten Raede. Was ondert. Boullin; ende meer in den houck stont: Coll° facta cum originali.

Voor trouw afschrift getuigt de inzender.

Bijlage.

Genadige Heer,

Ick en twijffele nyet, oft mijn̄ genadichste Heere den Corvorst van Cuelen heeft U.Ge. versocht, naer inhoudt van Sijn Cor. Ge. brieven, den xx^en^ van deser maent aen mij gescreven, omme hier te commen ende uuyt Sijn Cor. Ge. ende mijn̄ Ge. Heere den graue van Nassou name te tracteren het toecommende houwelijck tusschen mijn̄ Ge. Heere den prince van Orangien ende mijn Joncfrouwe de gravinne van Buren. Genadige Heere, gemerckt mijn vrouwe de Gravinne weduwe van Buren ende mijn voirs. Joncfrouwe jegenwordelijck hier sijn, ende 't meestedeele van mijn̄ heere de Curateurs van mijn voirss. joncfrouwe ofte hair procurateurs U.Ge. coempst alhier verwachten, ende dat de wedercompst van de Coninginne in dese landen de saicke per avonturen nyet voorderen en soude, soe bidde ick U.Ge. seer oitmoedelijcke, dat deselfde dese reyse aen wil nemen ende herwaerts commen, omme 't voirss. houwelijck te concluderen ende te besluyten; 't welcken doende sal U.Ge. mijn̄ voirs. Ge. Heere den prince seer groote

vruntschap doen, die Sijn Ge. gehouden sal zijn altijt tegens U.Ge. te bekennen.

Ge. Heere, mij oitmoedelijcken tot U.Ge. gebiedende, bidde ick God almachtich, deselve lange in gesontheyt te willen bewaren. Geschreven tot Buren desen xxvi^en Januarii A° 1551.

Om redene die (ick) U.Ge. liever heb te seggen dan te scriven, zoe dunct mijn niet geraede, dat U.Ge. van dit toecommende huuelick wel proposte hout mit mijn̄ Here van Corbaron, die U.Ge., bij avonteur passerende doer Wort-wijnde, aldaer wijnden sal.

U Genade onderdanich dienaer:
(get.) Steven van den Bergh.

Het opschrift luidt:

Aen Mijn Heere,

„Mijn Heere de Grave van Nuwenaer ende van Meurs etc., Heere tot Bedber, Mijn̄ Ge. Heere."

Meyster Steffen van Berghe.

Rm. Moers den 2 Feb. A° 51.

Naar het oorspronkelijk op papier, bewaard in het archief van Gelderland, in de verzameling van losse stukken des Hoves van Gelre. Het slot des briefs van af „Om redene" is eigenhandig geschreven door Mr. S. v. d. Bergh, doch wat er voor gaat, is van een andere hand. — De meedeeling van dit stuk dank ik aan de heusche goedheid van den heer archivaris Mr. J. F. Bijleveld, die niet slechts mijne aandacht erop vestigde, maar ook een afschrift ervan mij goedgunstig deed geworden. Hem zij nogmaals innige dank hiervoor gebracht.

De Heerlijkheid van Culemborg verheven tot Graafschap, 21 October 1555.

MEDEGEDEELD DOOR

J. H. HOFMAN.

Wijl de oorkonde, waarin keizer Karel V aan Floris I van Palland bovengemelde gunst bewees, tot heden, zoo ver we weten, nog niet in druk is uitgegeven, meenen we der geschiedenis en oudheidkunde een dienst te doen, als we haar in trouw afschrift hier meêdeelen. Ze luidt als volgt:

Charles, par la divine clemence Empereur des Romains, tousjours Auguste, Roy de Germanie, Castille, de Leon, Grenade, Navarre, d'Arragon, Naples, Secille, Maliorque, Sardaine, des isles Jndes et terre ferme de la mer Oceane, Archiduc d'Austrice, Duc de Bourgoigne, Lotier, Brabant, Limbourg et de Gheldre, Conte de Flandres, d'Arthois, de Bourgoigne, Palatin et de Haynnau, Hollande, Zelande, Ferrette, Hagnau, Namur et de Zutphen, Prince de Zwave, Marquis du Saint Empir, Seigneur de Frise, Salms, Malines, des cite, villes et pays d'Utrecht, d'Overyssel et Groeninghe, et Dominateur en Asie et Africque etc.

Savoir faisons a tous presens et avenir, nous avoir

receu l'humble supplication de nostre tres chier et feal Florens seigneur de Culembourg, de Pallant, Withem etc. contenant: Comme par le trespas de feu messire Erard, en son vivant seigneur du dict Pallant et Withem luy soient succedés et advenus plusieurs terres et seigneuries, sises tant soubs nous que autres princes et seigneurs, aussi que nostre tres chier et tres amée cousine, dame Elisabeth de Culembourg, dame du dit lieu, sa tante, vefve douaigiere premiers de feu messire Jehan de Luxembourg seigneur de Vile, et en apres de feu messire Anthoine de Lalaing, en son temps conte de Hoochstraten, chevaliers de nostre ordre, luy ait cedé et transporté (: saulf a elle son usufruict sa vie durant:) la proprieté de la dite seigneurie de Culembourg avec ses appertenances et deppendances, ensemble les jurisdictions haulte, moyenne et basse, avec tous les autres droiz, libertés et preëminences y appertenens, la dite seigneurie avec ses appertenances tenue en fief de nous a cause de nos duché de Gheldres, conté de Hollande et seigneurie d'Utrecht; — de sorte que estant le dit seigneur de Culembourg abondamment et souffissamment pourveu de biens pour entretenir trayn et estat honnorable; — il nous a tres humblement requis, que en consideration des longs et leaulx services, que ses ancestres ont faits tant au feu Roy de Castille monseigneur nostre pere, que Dieu absoille, que aussi a nous, il nous plaise eriger la dite terre et seigneurie de Culembourg en conté et sur ce luy faire depecher nos lettres d'octroy pertinentes;

Pour ce est il que nous, les choses susdites considerées et mesmement les services que puis aucunes années ença ledit seigneur de Culembourg a faiz a nostre tres chiere et tres amée seur, la Royne douaigiere d'Hongrie, de Boheme etc., pour nous regente

et gouvernante en nos pays de pardeça, et ceulx que esperons il fera ci-apres a nostre tres chier et tres amé fils le Roy d'Angeterre, — veullans, pour ces causes et autres a ce nous mouvans, eslever et decorer iceluy seigneur de Culembourg, — avons de nostre certaine science, grace et liberalité, plaine puissance et auctorité souveraine, et du consentement de la dite douaigiere de Hoochstraten, creé et erigé, et par cestes creons et erigeons en conté la dite terre et seigneurie de Culembourg et ses appertenances et appendances, tenues de nous a cause de nos dites duché de Gheldres, conté de Hollande et seigneurie d'Utrecht, pour de la dite erection et creation en conté avec du nom de conte, ensemble des droiz, honneurs, prerogatives, excellences et preeminences, qui a conte appertient, joyr et user par le dite seigneur de Culembourg, ses hoirs, successeurs et aians cause, contes de la dite conté de Culembourg, ainsi par nous erigée et crée, comme dit est, tout ainsi et par la forme et maniere que font et ont accoutumé faire les autres contes de nos pays de pardeça, — et sans aucunement deroguer ou prejudicier au dit seigneur de Culembourg, ses hoirs, successeurs ou aians cause, en temps advenir contes de la dite conté de Culembourg, aux droiz, previleges, jurisdictions, libertés, preheminences et autres quelsconques a luy appertenans a cause de la dite conté de Culembourg, appertenances et appendances d'icelle, dont il et ses predecesseurs ont accoutumé joyr et possesser par ci-devant; bien entendu que par ceste nostre erection de la dite seigneurie de Culembourg en conté n'entendons donner aucune prerogative au prejudice de nos droiz, auctorités et haulteurs, dont nous et nos predecesseurs ont joy en la dite seigneurie, comme ducs de Gheldres, contes de Hollande et seigneurs d'Utrecht, laquelle

leurs demeurera subjecte tant en relief, serement de fidelité et souveraineté, comme elle a esté jusques a present. Si donnons en mandement par ces dites presentes a nostres chiers et feaulx les chiefs, presidens et gens de nos privé et grand consaulx et des finances, chancellier et gens de nostre conseil en Gheldres, premier conseillier et gens de nostre conseil en Hollande, president et gens de nostre conseil a Utrecht, presidens et gens des comptes en Brabant et Hollande et a tous autres nos justiciers et officiers ou a leurs lieutenans et chaquun d'eulx, sicomme a luy appertiendra, que de la dite erection, nom et droiz de conté dessus dites, ainsi et par la maniere que dit est, ils facent, souffrent et laissent le dite seigneur de Culembourg, ses hoirs, successeurs et aians cause plainement, paisiblement et perpetuellement joyr et user, sans en ce leur faire, mettre ou donner, né souffir estre fait, mis ou donné aucun destourbier ou empeschement en maniere que ce soit au contraire, — lequel si fait, mis ou donné leur avoit esté ou estoit, le reparent et mettent, ou facent reparer et remettre incontinent et sans delay a plaine delivrance et au premier estat et dheu. Car tel est nostre plesir. Nonobstant quelsconques ordonnances, restrinctions, mandemens ou defenses a ce contraires.

Et afin que ce soit chose ferme et estable a tousjours, nous avons signé cestes de nostre main, et a icelles fait mettre nostre grand seel, saulf en autres choses nostre droit et l'autruy en toutes. Donné en nostre ville de Bruxelles le vingteungieme jour d'Octobre l'an de grace mil cinq-cens cinquantecinq, de nostre empire le trentecinquieme et de nos regnes de Castille et autres le quarantieme.

(get.) Charles.

(Onder de vouw stond:) Erection en conté de la seigneurie de Culembourg.

(Op de vouw stond:) Par l'Empereur et Roy.

(get.) Bave.

Naar het oorspronkelijke perkament, bewaard in het archief van Gelderland, afdeeling Culemborg. 's Keizers zegel, dat aan een koord onder het stuk heeft gehangen, is thans verloren.

Stadsrekeningen van Dordrecht.

MEDEGEDEELD DOOR

Mr. Ch. M. DOZY.

Het is zeker nooit aangenaam na de uitgave van een zeker aantal bijeenbehoorende documenten er anderen te ontdekken, die, waren zij vroeger voor den dag gekomen, de uitgave vollediger hadden doen zijn. Maar bij de Dordtsche rekeningen, waarvan er in deze eeuw nooit meer bekend waren geweest dan de in het Stadsarchief aanwezige en de door mij gepubliceerde, was het stellig niet te verwachten, dat er zoo spoedig daarna reeds nieuwe zouden opduiken. In October van het vorige jaar werd echter te Dordrecht in veiling gebracht de verzameling handschriften van Mr. G. P. A. Struyk, laatstelijk oud-notaris aldaar. Het Gemeentebestuur stelde gelukkig belang genoeg in de geschiedenis der stad, om al wat daarvoor van belang was aantekoopen. Daartoe behoorde ook n° 771 *Extracten uit de thesoriersrekeningen van D. over de jaren 1323—1460.* Toen ik eenigen tijd na den aankoop de stukken, waaruit dat nummer bestond, ter leen mocht ontvangen, bleek mij, dat daarin uit het tijdvak, waarover ik rekeningen had uitgegeven, zich bevonden extracten uit rekeningen van 1323, 1367 en 1399. Zij waren, docht mij, de uitgave zeker niet minder waard dan de reeds gepubliceerde [1]). Evenals trouwens in deze, zal men er naast veel minder belangrijks een en ander niet zonder gewicht aantreffen omtrent de stedelijke topografie, de zegeling van handvesten en andere zaken.

---

1) Die van 1399 vulden het reeds uit dat jaar gegevene aan.

De copie is blijkbaar in de 17e eeuw vervaardigd en geschreven op een paar katerns schrijfpapier (watermerk Ac of G geëntrelaceerd en narrenkop.) Ik meen met zekerheid te kunnen constateeren dat zij niet van de hand van v. Goudhoeven is 1).

Naam- of zaakregister is bij de geringe uitgebreidheid dezer uitgave niet noodig; van de heiligendagen zijn natuurlijk maand en datum medegedeeld.

Mocht het ook bij deze uitgave niet blijven en alweêr andere fragmenten voor den dag komen, de spijt dat dit niet thans geschiedde, zal zeer zeker evenals nu door de blijdschap dat zij dan toch verschenen, worden overtroffen.

Ch. M. DOZY.

Extract uyt de Rekeninghe van den innemen en wtgheven Heren Ghisebrechts, Heren Jacopszoens, en Gillys Heren Gillyszoens zeder Sinte Augustijns avond 2) tote huden des Donredaghes na half Aprelle 3) int jaer ons Heeren 1323.

	l.	s.	d.
Scortelwoensdach 4) ingenomen van wyn ansyns (sic) Jan Oem	59—		
Bier ansyns Werenbout van Ratingen	60—		
Wtgheven, koste die maeltyt doe Scepenen en Raet beede niewe ende oude rekenden	5—	10—	11

---

1) Door Balen worden geene rekeningen dezer jaren geciteerd.
2) 27 Augustus. 3) 21 April. 4) Woensdag vóor Paschen, 23 Maart.

	l.	s.	d.
3 Wachters van der maent die wtginc Donredaghes [1]) na S. Jans daghe te wtghaende oechste	2—	2	
Bartraden, Jan Boudynsdochter van 3 jare versceene te Bamisse [2]) . . .	1—		
Heer Jan die snider ende Joncvrou Margreten Heer Clais Vroeden dochter	4—	2—	6
Coppaert Stuuc	15—		
Den H. Geest	20—	5	
Jacop neve	3—	4—	3^5
den Augustinen	0—	10	
Den Gasthuse meester Wouter Bouwelinc	0—	10	
Joncvrouwe Lisebetten ver Machtilden.	6—	17—	9
Den minrebroeders	0—	10	
Ver Aliden van der Lantscrone . .	1—	4	

NB. Vermeld Ravenborch, niewe brugghe, wijnbrugghe, steegert jeghens Scaerlaken.

Van den torn up die melcbrugghe boven dicht te maken ende die oude wormen wt te doene ende niewe weder in ende den waterganc al met loede te vermaken.

	l.	s.	d.
4 stile te mure plate elc stic 4^5 s. loept	0—	18	
Van brackoene costen	0—	6—	8
4 keper hout elc stic 4 d. loept .	0—	1—	4
8 planken elc stic 18 d. loept . .	0—	12	
2 planken costen.	0—	3—	4
Van der eerster weke Mr. Pieter van timmeren 4 daghe.	0—	8	
Pollaert 4 daghen 2 gr. dages loept	0—	5—	4
Een ander timmerman 2 daghe 4 gr.	0—	2—	8

4 uppermans Pieterman Jans roeden sone, Clais Oem Janszone, Jan uten

1) 2 September. 2) 1 October.

	l. s. d.
roesen ende Heinekijn wt Middelborch elc 4 daghe elc 12 d. daghes loept .	0—16
Clais manmeesters van eenen reep .	0— 3
Ghenekyn die decker 5 daghe . .	0—10
Een upperknape 5 daghe	0— 5
Clais Naukijn 45 ℔ weghens loepen	0— 9
Van die ander weke:	
3000 steens	0— 5
Gheeraet Bettenzone 3000 leyen elc 1000 15 gr. loept.	1—10
Van den leyen in den torn te voeren ende up te setten.	0— 1— 4
Enen zweelhals sants.	0— 0— 8
Dat sant up te draghen.	0— 0— 3
3 hoet calx	0— 3— 4
Dat calc te draghen	0— 0— 4
Van zande ende van steene van der haven te voeren	0— 1— 4
Van 4 planken.	0— 6
25 latten	0— 1
Van 8 ankers te lenghen en van anderen ijser 80 ℔ weghens loept . .	0—16
Van metselen 2 man elc 1 dach. .	0— 4
Gheenekyn die decker 6 daghe 2 s. daghes loept	0—12
Sijn upperknecht 6 daghe	0— 6
Mr. Pieter van timmeren 6 daghe .	0—12
Pollaert 5 daghe 2 groete daghes loept	0— 6— 8
Een ander timmerman 6 daghe 2 gr. daghes loept	0— 8
Van der weke daerna voer Palmen: [1])	
Gheenekijn den decker 6 daghe . .	0—12
Een upperknape 6 daghe	0— 6
1300 ℔ loets ende 33 ℔ loets elc 100 ℔ 10 s. loept	6—13— 6

1) 20 Maart.

	l. s. d.
Didderic Vriese 3000 loet naghelen elc 1000 18 d. loept	0— 4— 6
Claes Naukijn van 60 ℔ weghens ende van cleenen spikeren loept. . .	0—12
14 ℔ tins elc ℔ 7 d. loept . . .	0— 8— 2
Van der weke na Palmdach: [1])	
Gheenekijn den decker 4 daghe . .	0— 8
1 upperknecht 4 daghe	0— 4
Een ander knecht die den solre boven scoene makede ende die vuulnesse of droech	0— 1
Summa van der melcbrugge torn	20— 3— 5
Ghegheven Gheerade Betten f. van voetghelde van 27[5] voete van elken voet 5 s. loept.	6—17— 6
Van Pouwels windaze te vrien.	
Pieter omsoe	4—16
Harman van Ham . . . t.	1—
Huge Bertout zone van 2 jaren . .	0—12— 9
Enghel Heren Pieterszone van 5 termine verscenen Bamisse [2]).	0—19
Van Coppaert Stuucs 15 ℔ s jaers intecoepen coste te lyfcoepe	0—12
Jeghens Lem Wandelaers f. ghecoft 100000 steens ende 20000 coste te lyfcoepe 12 s. daarvoor sal hi der stede gheven 4500 steens	0—12
Van matten, die in de Raetcamer legghen costen.	0—12
Te 6 stonden dat men zeghelde tote vern Aliden verdronken ende an crude, an clareide ende an wine ende an rutseele	1—15— 4

1) 20 Maart. 2) 1 October.

	l. s. d.
Om zeghel was.	0—18
Ghegheven den stratemakers, 44 s. die hem ghebrake van 22 roeden wercs	2— 4
Ghegheven den knape die woent in de Ammen torn voer sinen arbeit bi Scepenen ende bi Rade	0—10
Ghegheven Blocs wive 12 s. Holl. in sceen ende van horen bedde hure ende vandeel van hoere lyfnere alse voer 23 ℔ Holl. die de stede gheorbaert heeft van wtghaende oechst [1]) te Paschen [2]) toe	0—12
Coste die lastaetse van eenen cogghe int hoeft te worpen bider groeter brugge van windeghelt de knape	0— 6
Van eenre vimme stroes die int hoeft gheleit was	0— 1— 4
2 knape die die aerde vlieden elc 12 d. loept	0— 2
4 elsen boemen die ghesteken zijn daer die cogghen tusschen staen coste t stic 20 d. loept	0— 6— 8
costen dese houte te steken . . .	0— 3— 4
Van 1 hangheles an den eene cogghe	0— 0— 8
2 last groys costen	4— —
Up te draghen	0— 4
Te lyfcoepe	0— 3
Een zweehals sants gebesicht up die Cawersinenbrugge.	0— 0— 8
Van updraghen.	0— 0— 4
Een upperknecht die de stratemakers halp	0— 1
Costen die straetsteene daer upt werc te voeren	0— 0— 4

1) 29 Augustus. 2) 27 Maart in 1323.

	l. s. d.
Van der Ammen torn boven dicht te maken.	
Van 18 planken elke planke 2 s. loept	1—16
Van die planken up den torn te draghen ende ander hout	0— 2— 6
11 keper hout elc stic 5 d. loept .	0— 4— 7
2 brackoene	0— 1
1 stijl	0— 3
1 hout van namen.	0— 1
3 sparren en 1 keper hout elc stic 4 d. loept	0— 1— 4
12 waghenscot elc stic 5 d. loept .	0— 5
10 acht voete borde elc stic 2 d. loept	0— 1— 8
2 riem.	0— 2
Een sparre van 24 voeten	0— 1— 4
1 stijl	0— 3
Clais van den Zeldike ende Bendyn van timmeren in die eerste weke elc 6 daghe elc 20 d. daghes loept 20 s. Holl.	1—
Gheenekyn die decker 6 daghe . .	0—12
Syn upperknecht 6 daghe	0— 6
Van zmare	0— 0— 4
Van der weke daerna te midde Meye:	
Claes van den Zeldike 4 daghe ende Bendyn van den Rine 4 daghe elc 20 d. daghes loept.	0—13— 4
Gheenekyn die decker 6 daghe van decken loept	0—12
Een upperknape 6 daghe	0— 6
van yser 75 ℔ weghens loept. . .	0—15
Summa	7— 7— 1

Wtgheven van presenten.

	l.	s.	d.
In den eersten ghesent den Scepenen van Sinte Gheerdenberghe an wine up Onser Vrouwendach als si geboren was [1]) Gheeraet die Moer	0—	3—	10
Ghesent den Heere van Arkel an wine des Manendaghes [2]) voer Sinte Lambrechtsdaghe Gheeraet die Moer .	0—	7—	8
Ghesent die Scepenen van Ziericzee doe si quamen Tordrecht met onses niewen prochipape an wine Clais Scoutate	0—	7—	8
Ghegheven den minderbroeders up S. Franciscusdach [3])	1—		—
Ghesent Jan van Roedenborch an wine doe hi quam metter stat brieve roerende van Hr. Niclays zake van der Marwede, des Woensdaghes [4]) na S. Victorsdaghe Gheeraet die Moer. . .	0—	3—	10
Ghegheven bi Scepenen en Raet Colyn Clawaertsone	2—		—
Ghegheven Godevaert den Morter .	1—		—
Ghesent Mijnre Vrouwe van Hollant een laghelen niewes wijns des Vridaghes [5]) nader elfdusent maghedendaghe dat hilt 4 amen 3 vierder min die ame 36 s.			
6 stoep wijns te volline wijns elc stoep 10 d. loept 5 s.			
12 d. van scroeden ende van wijndaesghelt summa van al	7—		—
Ghesent den minderbroeders ende den Augustinen up Alre H. dach [6]) an wine Colebots wyf	0—	18—	4

1) 8 September. 2) 13 September. 3) 4 October.
4) 13 October. 5) 22 October. 6) 1 November.

	l.	s.	d.
Ghesent den Here van der Leoke an wine up S. Martyns avont [1]) Colebots wijf	0—	9—	2
Ghesent den biscop van Zuden an wine up S. Martynsdach [2]) Lumpe . .	0—	12—	2
Ghesent den nieuwen custode ende den nieuwen gardiaen des Vridaghes [3]) voer S. Clemens daghe an wine Clais Lumpe	0—	6—	1
Ghesent up den selven dach Gheeraet Alewynszone doe hi quam om die zeghelinghe van den hantvesten Clais Lumpe	0—	6—	1
Ghesent an wine des Saterdaghes daer na den Scepenen van Scoenhove doe si quamen metter mate Clais Lumpe	0—	6—	1
Ghegheven bi Scepenen ende Raet Jan Moyaert, doe hi brochte eenen brief van den zoendinc van Vlaenderen . .	2—	—	
Ghesent den abt van S. Pouwels t Utrecht an wine des Vridaghes [4]) na S. Luciendaghe Clais Lumpe. . . .	0—	6—	1
Ghesent den minderbroeders ende den Augustinen an wine up den Kersdach [5]) Herman Hamert	0—	7—	8
Ghesent Heer Symon van Benthem up Alrekinderdach [6]) an wine Ghisebrecht Wolbarensz.	0—	3 –	10
Ghesent des anderdaghes daerna den Heere van Voerne an wine Herman Canter	0—	7—	8
Ghesent den Scepenen van Ziericzee an wine des Woensdaghes [7]) na Kersdaghe Canter	0—	3—	10

1) 10 November. 2) 11 November. 3) 19 November.
4) 17 December. 5) 25 December. 6) 28 December.
7) 29 December.

	l.	s.	d
Ghesent den Scepenen van Middelborch up denselven dach an wine Canter.	0—	3—	10
Ghesent den Scepenen van Delf ende den Scepenen van Leyden an wine up den selven dach Canter	0—	7—	8
Ghesent den Heere van Arkel up den Jaersavont [1]) an wine Herman Bein	0—	7—	8
Ghesent up den selven dach den Scepenen van S. Gheerdenberghe an wine Herman Bein	0—	3—	10
Ghesent den Scepenen van Haerlem up den selven dach an wine Herman Bein	0—	3—	10
Ghesent den Scepenen van Utrecht up den jaersdach [2]) an wine Herman Bein	0—	3—	10
Ghesent den biscop van Zuden an wine up den selven dach Herman Bein.	0—	7—	8
Ghesent den deken van S. Goedelen an wine up den selven dach Herman Bein	0—	7—	8
Ende 1 snoec	0—	14—	8
Ghesent al den Scepenen van S. Gheerdenberghe an wine up S. Agnieten dach [3]) Born ende Herman	0—	3—	10
Ghegheven Jan van Dornic ende Michiel Biscop Vastelavont [4]). . . .	2—	—	
Ghegheven den minderbroeders ende den Augustinen up den cleenen Vastelavont [5]) elc 12 s.	1—	4—	
Ghegheven bi Scepenen Hannekijn van Voerne doe hi voer ter scolen .	2—	—	

1) 31 December. 2) 1 Januari 1323. 3) 21 Januari.
4) 6 Februari. Zie Kluit Pr. Lin. en in verband tot de volgende post, die blijkbaar later valt.
5) 7 Februari.

	l. s. d.
Ghesent up S. Pietersavont[1]) in sille den Scepenen van S. Gheerdenberghe an wine Jan Pelgrym	0— 3—10
Ghegheven der stede knecht van Brugghe doe hi eenen brief brochte van portren die verbannen waren . .	
Ghesent Heer Pieter den Vroeden an wine des Donredaghes voer half Vasten [2]) Tieleman van Rathingen . .	0— 3—10
Ghesent Heer Hughe Pollaert up den selven dach an wine Tieleman van Rathingen	0— 3—10
Ghesent den biscop van Zuden an wine des Saterdaghes [3]) voer Mitvasten Clais Lumpe	0— 7— 8
Ghesent Mr. Jan van Tuernout up den selven dach an wine Clais Lumpe.	0— 3—10
Ghesent Heer Gheeraet van den Bossche up den selven dach an wine Heren Pieter Heren Pieterszone	0— 3—10
Ghesent Heer Coenraet van Arkel up den Middevasten [4]) an wine Heren Pieter Heren Pieterszone	0— 3—10
Ghegheven bi Scepenen en Raet Heer Jan den Keyzer den pape te sire Roemscervaert te helpen	2— —
Ghesent Joncheer Willem van Hoerne an wine des Manendaghes [5]) voer Palmen Canter.	0— 3—10
Ghegheven bi Scepenen ende Raet vern Aliden van der Lantscroene in scoenheiden.	8— —
Ghesent Willem den camerlinc an	

1) 21 Februari. 2) 3 Maart. 3) 5 Maart.
4) 6 Maart. 5) 14 Maart.

	l.	s.	d.
wine des Woensdaghes [1]) voer Palmen Ghisebrecht Wolbaren	0—	8—	
Ghegheven bi Scepenen ende Raet Willem den camerlinc van der hantveste tollen vri te zeghelen	25—	—	
Ende den clerken	5—	—	
Ghesent up den Palmdach [2]) den deken van S. Goedelen ende den proest van Score ende den deken van Antwerpen ende den officiael van Utrecht an wine 6 cannen loepen	0—	11—	6
Ghesent den Here van der Lecke an wine des Dincxdaghes [3]) voer Paschen Heren Jan Oem	0—	7—	8
Ghesent up den selven dach Zweeder van Vianen an wine Heren Jan Oem.	0—	3—	10
Ghesent den Heere van Arkel up den Scortelwoensdach [4]) an wine Clais Lumpe	0—	7—	8
Ghesent den minderbroeders ende den Augustinen up den Paeschdach [5]) an wine Heineken uten melehuse . . .	0—	7—	8
Ghesent den minrebroeders doe zi hadden eenen niewe pape, des Sondaghes [6]) na Paeschdach an wine Lumpe.	0—	3—	10
Ghesent den minderbroeders up den Sondach daerna doe si hadden eenen niewe pape an wine Colebot. . . .	0—	3—	10
Up den selven dach ghesent eenen goeden man een Augustijn an wine Colebots wijf	0—	3—	10
Ghesent eenen minderbroeder an wine des Sondaghes [7]) na half Aprelle			

1) 16 Maart. 2) 20 Maart. 3) 22 Maart.
4) 23 Maart. 5) 27 Maart. 6) 3 April.
7) 17 April.

	l. s. d.
dat si hadden eenen niewen pape Heren Pieter Heren Pieterszone . .	0— 3—10
Van wytter cleedinge.	
Van der clerken Waerdecors ende van Damaes ende van Godscalcs Wissen zoens cleedren Jacop Hildebrantszone loepen	14— 8—
Van voederinghen Pieter Neudensone	3—10—
Ghegheven bi Scepenen ende Raet Vriesen 's Graven knecht eenen tabbaert doe hi die boetscap brochte dat mijn Heere de Grave ghenesen was .	1— 8—
Van Paschen cleedinghe coste dat roede laken dat die clerken ende Mr. Jan van den Leene hadden 44 s. groete Jacop dat loept	17— 4—
Mr. Jan Plaestrier 11 ellen 11 s. gr. Jacop loept	4— 8—
Der knapen cleedren Vrederic, Ghibe, Meester Pieter, Jan Zweune 23 s. 11⁵ d. gr. Heer Gheeraet loopen	9—11— 8
Lippeknos cleedren 13 ellen costen 7 s. 10 d. gr. 1 bª bascen loepen . . .	3— 2—10
Der garcoenen cleedren 3 wachters 2 stratemakers 8 ellen loepen . . .	8—14—
Pieter Neuden f. van Paeschen voederinghe	5—18—
Johannes	1— —
Ketelaer tote cleedren	1— —
Heine van den Woude	0—10—
Summa van winter cleedren ende zomer ende voederinghe . . .	70—15—2

Van reijzen.

Ghegheven Clais Oem tote sire reise

	l.	s.	d.
te helpen doe hi voer in Heneghouwen up Sinte Baven dach [1].	2—	—	
Doe Jan van Dornic voer tote Mire Vrouwen in den Haghe doe Coppaert Stuucs haver ende Gillys Crudenaers haver in Middelborch gehouden was coste die reyse	1—	1—	4
Doe Clais Oem ende Jan van Dornic daerna voeren in Heneghouwen van derzelver zake coste	12—	—	
Doe Jacop Neve, Jan Oem ende Jan IJdenzone voeren in den Haghe tote Mire Vrouwen up S. Martijnsdach [2]) in den winter coste die reise 10 ℔ 17^{5} s. des brochten si weder al hore waslicht	10—	17—	6
Doe Heren Ghisebrecht Maleghys, Clais Oem ende Jan van Dornic in Papendrecht voeren tote Heinric van Breederode van Willem Hildegonden f. zaken koste	0—	4—	
Doe Heren Jacop van der Timple, Clais Oem, Pieter Heren Pieters f. ende Jan IJdensone gheghaen waren over tote Niemantsvrient over ijs coste . .	0—	14—	
Doe Heren Ghisebrecht, Heren Jacopszone ende Heeren Clais Oem voeren tote Utrecht met des biscops rade van Diest coste die reise.	11—	16—	
Doe Jan IJdenzone ghereden was in Brabant an Heer Otthen van Kuuc als van der tolne te Kuuc coste	2—	8—	
3 ℔ die Jan IJden f. hadde voer sijn paerdt dat doet bleef in die selve reise	3—	—	

1) 1 October. 2) 11 November.

	l. s. d.
Doe Jan van Dornic voer te Berghen an den Zoem coste die reise	2—16—
Doe Jan van Dornic voer te Colne om der stede orbaer coste.	8—10—
16 s. die sijn zadel coste te stofferen.	0—16—
Doe Jan Oem met eenen gheselle over was lestwerf in Papendrecht jeghens Heinric van Brederode alse van des kints besonge	0— 2— 2
Summa	56— 5—

Van den torn boven tollenbrigghe te stoppen.

836 ℔ loets elc 100 ℔ 14 gr. loept.	3—18—
3 ℔ tins elc ℔ 8 d. loept . . .	0— 2—
Gheenekijn die decker 6 daghe 2 s. daghes loept	0—12—
Een upperman 6 daghen	0— 6—
Van aerde te kruden daer men een forneys of makede	0— 0— 8
Om een mande.	0— 0— 2
Om torf	0— 0— 8
Van der ander weke.	
Gheeraet die decker 6 daghe 2 s. daghes loept	0—12—
Lammyn 6 daghe	0— 6—
500 blaw leyen 5 s.	0— 5—
3000 naghelen elc 1000 16 d., loept	0— 4—
Van der weke daerna:	
Gheeraet die decker 3 daghe . . .	0— 6—
Lammyn 3 daghe	0— 3—
Ghegheven Gheeraet den decker te verdrincken	0— 4—
Lammyn 1 dach	0— 2—
Een upperman	0— 1—
Om hout	0— 2—
Om spikeren.	0— 0— 6
Summa.	7— 2—

1367. *Extract uytte rekeninge der burgermeesters van Dordrecht, Wormbout van Ratingen Tielmanszone, Huge Boeyen, Jacop van der Tympel en Jacob Dukinc.*

Pachters der wynen en bieren te Dort Gerart Steenhuys, Jacop Duyc, Cleys Oem, Hugo Boye, Dirck Henricksz. Zuys, Jan van der Halle, Jan Oudelant, Henric Waes, Herman Vinck voor 3450 ℔ . . . .

Op de rekening des stats een maeltyt verteert van balleyne, galentine, rosynen etc. 8 ℔ 5 s. 4 aem wijns, de aem 38 s., noch snoecken, cabeljau, salm . . . .

De minnebroederen en Augustinen tot horen vastelavont 1 ℔. . . . . .

Ricout Reimboutsz., Godscalc en Jan van Brakel, Herman Vinc, Cely en Hadewy syn dochters . . . . . .

Joest Westvaling 4 ℔ lyffrenten op Dordrecht . . . .

Tielman van Wyngaerden, Heer Scoblant van Zevenbergen, Herman de Vriese, Michiel Scryver, Heer Lambert van Moerdale, Bouderic van Arckel, Sander Sandersz. Tack, Jacop Neve, Cleys Oem . . . .

Jonge Jan van der Halle rede te Geerdenberg bij Gerit van Nederveen.

Jan Beyn en Albert te Reymerswale bij Florens van Borsel . . . .

Heynrick Zydewy na den Hage gesonden oock om de twist te vreden tussen Pieter van Roden en Engelbert .

	l.	s.	d.
Tielman de molenaer met Heer Claes van Borselen na Henegouwen en Heer Henric van Abele met 6 paerden . .	148—		—
Jonge Tielman Oem met Roeloff Duyck in den Hage			
Noyde van Amerongen gereyst te Middelburch.			
Noyde ende Jacop Duyck te Geerdenberch en Almsvoete.	6—		—
Presenten.			
Den Here van Boutenssem 4 kanne wijn de stoep 5 groet	1—	10—	
d'Heer van Breda en Putten . . .			
Den rentmeester van Zeeland. . .			
De minnebroeders en Augustinen op Paesdach [1].	1—	10—	
Die van Geerdenberge doe sy om vonnis quamen 4 kannen			
d'Here van Blois en Hr. van Merwede 8 kannen			
De wybiscop doen hij wyde 8 kannen.			
De alrejongste scutte 2 kannen . .			
d'Heer van Merwede gesonden an Hertog Albert van Beyeren in Henegouw 4 kan.			
Den papen van de callander 4 kan.			
Heer Arent Wisschaerd voor syn eerste misse 4 kannen			
Den abt van Middelburch 4 kan. .			
Heer van Bollant 4 kan			
Den Augustynen op haer feeste S. Augustynsdach 4 kan			
Heer Henric van Abeele en Magdaleena Vrou van der Eme 4 kan. . .			

1) 18 April in 1367.

	l.	s.	d.
Den canonicken ter groter kercke thoren eerst begin van der canonesyen 4 kan wijns.			
De burchgrave van Leyden 2 kan .			
Heer Reynout van Bredero 2 kan .			
De vijff steden van der Zuyderzee 10 kan 3 scepen garnaten.			
De Here van Zevenbergen en Franc van Borsselen 16 kan			
Heer Gerit van Matenesse en Heer Leenten den monicken van Egmond hoe sy Heer Aelbrecht brochten 4 kan.			
De Heer van Bredero doe hy quam Claes Oems kint heffen 4 kan . . .			
Item een proost dat Wormbout van Wijngaerden wijntapper.			
De steden Haerlem, Delft, Alcmaer, Sciedam, Rotterdam doe sy te Geerdenberge voeren 4 kan.			
Noch 207 ℔ aen Paes kleden voor stadts dienaers so an paluers, caproens bontvoerder 1 stryp der wachters gelden 89 ℔			
In die passi weeck verteert tot Hugo Boeye int omgaen te giselen en twisten om te soenen	—	18	—
De stats wakers geleit op Wouters van den Tympels huys			
Jan Oudelant hoeftman over 40 man droncken 4 vaten hoppen biers tvat 30 s.			
Wormbout van Wijngaerden hoeftman op de zale van 40 man 8 last turffs	12	—	—
Die marct in te luyden en wachters en speelluden, trompers	—	16	—

1) 28 Augustus.

	l.		d.
Om pampier royael daer men dese reeckening of maecte 8 s.	—	8—	
Van 10 ℔ segel was.	1—	—	
Gegeven Jan van Gaveren bij Scepenen bevele in sijnre siecte	4—	—	
Item doemen Mijn Here van Beyeren en Mijnre Vrouwe voerde op S. Barberen dach [1]) met die baerdse.	4—	5—	
Voor boomwol daermen de handvesten in leyde een halff pont.	—	2—	
Jacop Neve voor huesheden betaald doen van S. Jacop quam	4—	—	
Verteerde theel gerechte tot Cleys Oems doe die gilden metten gerechte verdroegen	1—	—	
Overstaen van dese rekening op S. Martynsdach 12 ℔ 17 (15?) s.			

Extract autentycq uytte rekeninge der tresoriers van Dordrecht begint 1399.

Door Jan van Haerssen, Gillis Hugemansz den 26 April eerst seecker leninge gelicht van 495 poorters waarvan de principaelste volgen en bedroech 3931 ℔ Holl. . . . .

De accysen des stats bedroegen voor 4 maenden 3663 ℔ 10 s. Hollants. .

UYTGEEFF.

An Ricout Haec, Arent Ondewater, Wormbout But noch fysteinen voor drie hooftmans elck cost 8 s. 6. g. . . . .

1) 4 December. 2) 11 November.

22 ellen root tot wapentuers cap-proenen d'el 20 gr. en 355 caproens gemaect voor 30 piecken 25 s. . . .

De scutters die uyt waren elck daegs 15 grooten die wapentuers 12 grooten.

Die dry (sic) hooftmans als Jan Malegys, Willem Dukinx soen, Borchard die grote en Herbaren Kint elck daechs 5 s.

Die trompers en pijpers en horenblasers elck 12 gr. daechs. . . . .

Wapentuers met bogen 13 groten . .

Gillis van Steenhuse, Jan van Aersen, Wouter van Genderen . . . .

Reisjournaal van Jr. Frederik Coenders van Helpen,

MEDEGEDEELD DOOR

Mr. H. O. FEITH en Mr. J. A. FEITH.

De wandelaar, die den ouden heirbaan van Groningen naar Holland volgt, zal op een half uur afstands van voornoemde stad, even buiten het gehucht Helpman, links van den weg op eenigen afstand eene dichte vierkante groep boomen ontwaren. Wanneer hij zich langs een voetpad in de richting dier boomengroep begeeft, zal hij naderbij gekomen de sporen eener dichtgegroeide gracht aanschouwen en zal de aanleg van het door water ingesloten vierkant met zijne singels hem een grootscher bestaan dan het heden voor den geest roepen. Hier ter plaatse stond gedurende eenige eeuwen „de Coendersborch", het stamslot van het in de geschiedenis van Groningen zoo vermaarde geslacht Conders of Coenders.

Vele stormen had het „fraai en treffelijk gebouw, uit eeu schone en brede graft getimmert" [1]), reeds doorgestaan; in het begin der 16e eeuw drie jaren achtereen, 1504, 1505 en 1506, door de Saksers,

1) Nobilarium v. Coenders, uitg. Mr. H. O. Feith, 's Gravenhage, 1886, blz. 6.

door de troepen van graaf Edzard van Oostfriesland en door den saksischen veldoverste Vijt van Drachstorf veroverd, geplunderd en eindelijk verwoest, was het kasteel telkens herbouwd.

In het midden der 16e eeuw woonde hier Jr. Derk Coenders met zijne echtgenoote Josina Gaijckinga, dochter uit een Ommelander te Zuidhorn zetelend adellijk geslacht. Derk Coenders, van wiens voorvaderen reeds onderscheidene naamgenooten ten raadhuize van Groningen op het kussen hadden gezeten of het burgermeestersambt hadden bekleed, was zelf een ambteloos burger. Toch had zijn naam geen onbekenden klank in zijne dagen en weet ook thans nog de geschiedenis hem te noemen als een der eerste en vurigste aanhangers der hervorming, die op zijn landgoed den predikers der nieuwe leer huisvesting verleende en hun bij hunne predikingen op allerlei wijzen behulpzaam was.

Den 15en Februari 1541 zag op den Coendersborch uit het huwelijk van Jr. Derk en zijne gade een zoon, de tweede vrucht van den echt, het licht. Hij werd Frederik gedoopt. Reeds in zijne jonge jaren toonde jonker Frederik zich meer aangetrokken te gevoelen tot de studie dan tot het krijgsmansleven. Weldra werd hij in het naburig Groningen ter St. Maartenschole gebracht, welke school toenmaals onder den alom vermaarden Regnerus Praedinius haar hoogsten bloei had bereikt. De groote toeloop van leerlingen uit ons vaderland, uit Duitschland, Italie, Spanje, Frankrijk en Polen [1]), zal naast het uitstekend onderwijs van den rector Praedinius en zijne praeceptoren het zijne hebben bijgedragen tot de vorming en ontwikkeling van Jr. Frederik Coenders.

1) J. J. Diest Lorgion, Verhandeling over Regnerus Praedinius, Gron., 1862, blz. 70.

Op aanraden van Praedinius trok onze jonker naar het gebruik van vele zonen van goeden huize in die dagen gedurende eenige jaren de wijde wereld in, in den aanvang onder leiding van een mentor, zijn leermeester Philippus Martius, en in gezelschap van een zijner broeders, Everhard Coenders. Wat hij op zijne eerste en volgende reizen zag en ondervond, welke hoogescholen hij bezocht, welke geleerden hij ontmoette, men leze het in het dagverhaal van zijne zwerftochten.

De redenen, welke ons genoopt hebben den inhoud van dit journaal aan de drukpers over te geven, zijn niet gelegen in het daardoor publiek worden van eene rijke bron voor de geschiedenis. Wel bevat het dagboek enkele belangrijke en tot dusverre onbekende merkwaardigheden, o. a. over de rol, welke het Goorecht heeft gespeeld bij de toetreding tot de Unie van Utrecht in 1579, doch hoofdzakelijk is de uitgave van dit boekje gerechtvaardigd door de merkwaardigheid der aanteekeningen over allerlei plaatsen en personen in allerlei landen. Niet minder heeft de slechte toestand, waarin hier en daar het schrift door verbleekte of verwaterde inkt is geraakt, tot eene uitgave aangespoord.

Verwonderlijk is het, dat het journaal bij vele plaatsen zeer sober is in opmerkingen en mededeelingen; de jeugdige reiziger heeft wellicht een goed vertrouwen op zijn geheugen gehad en velerlei zaken en omstandigheden, waarmede hij kennis maakte, niet opgeteekend, omdat hij onder het gewicht van den opgenomen indruk meende, dat die indrukken onuitwischbaar in zijn geheugen waren geprent en hij dus eene opteekening in zijn zakboekje als overbodig beschouwde. Een zakboekje, meer is het reisjournaal uiterlijk niet, dat bewijzen vorm van boekje, kortheid van aanteekeningen en bovenal de schakee-

ringen in taal en inkt [1]). Breed 10.5 c.M., hoog 16 c.M. en dik 4 c.M., verguld op snee met ingeperste versieringen, is het gebonden in een met gouden ingedrukte lijnen versierden perkamenten band, waaraan groen zijden lintjes tot vaststrikken.

In dit vademecum teekende Coenders voor zich zelf op, wat hij meende noodig te hebben om zijne memorie in latere dagen te hulp te kunnen komen; cijfers van afstanden en namen van kasteelen worden derhalve getrouw geboekt. Doch ook verzen, vooral spotverzen op den paus en de katholieken, snakerijen, spreuken enz. in allerlei talen, hier en daar opgevischt, zijn door hem in zijn boekske bewaard. Vele dier zaken zijn van elders bekend, andere dragen een te hatelijk karakter, bovendien maken deze aanteekeningen geen bestanddeel van het eigenlijke journaal uit (zij zijn hier en daar achter in het boekje ingeschreven). Wij meenen dus te kunnen volstaan met de mededeeling van enkele, waaruit men bovenal den heftigen protestant uit de dagen der hervorming kan herkennen. De felheid van den strijd dier dagen moet eene minder goede richting hebben gegeven aan den smaak van den overigens kalmen en beschaafden Goorechter jonker. In het opteekenen en aldus bewaren van dergelijke hatelijke spotternijen ligt immers een zeer gegrond vermoeden, dat zij in zijn smaak zijn gevallen.

Coenders heeft zijn boekje alleen voor zijne reizen gebruikt. In de jaren of weken, welke hij tehuis doorbracht, werden geene aanteekeningen daarin op-

---

1) Die schakeeringen in taal zijn bij de uitgave zoo getrouw mogelijk behouden, zoo mede de spelling, zoo mede het gebruik van hoofd- of kleine letters als beginletters van zelfstandige naamwoorden in het duitsch. Overigens zijn zooveel mogelijk de bepalingen over het uitgeven van handschriften van het Historisch Genootschap te Utrecht gevolgd.

genomen, hoe merkwaardig de feiten ook mochten zijn in die dagen voorgevallen. Zoo vermeldt hij niets van het jaar 1566, gedurende hetwelk hij te Helpman op het voorvaderlijk slot vertoefde. En toch die dagen tehuis doorgebracht, zij waren merkwaardig en voorzeker meermalen aangrijpend genoeg. Te Helpman, eerst heimelijk achter de bosschages van den Coendersborch, later meer openlijk in de kerk en op het kerkhof, hadden de predikingen van de „superstitie", de hagepreeken der kettersche leeraren, plaats. Frederik's vader huisvestte de mannen als Menso Alting, Feito Ruardi en Wicher Milesius, die voor den volke als verkondigers der nieuwe leer optraden, van uit den Coendersborch werden banken en tafels geleend om den geloovigen zitplaatsen bij de in de open lucht gehouden samenkomsten te verschaffen.

Geen wonder, dat op het gerucht van Alva's komst en bij de strengere handhaving der koninklijke placcaten Derk Coenders met zijn huisgezin de wijk nam naar het Bentheimsche; geen wonder, dat Frederik, de zoon, die de nieuwe leer als van jongs af had ingezogen, en die den strijd voor vrijheid van geloof persoonlijk had leeren kennen, een vurig protestant was geworden. Ook de lessen van zijn leermeester Praedinius zullen op die vorming van invloed zijn geweest, want hoewel Praedinius, wars van eenig drijven en vertrouwende op de mogelijkheid eener hervorming der kerk in de kerk zelve, nooit het katholicisme heeft verlaten, zoo moeten toch zijne vrijzinnige beginselen, in het jeugdige en meer vurige gemoed van een Frederik Coenders overgebracht, zich daar een weg hebben gebaand, welke de palen en perken door de moederkerk gesteld verbrak of op zijde stelde.

Hoe het zij, Frederik Coenders toonde zich een vurig protestant en liet zich in de dagen der her-

vorming niet onbetuigd. Niet als zijne gewestgenooten, de Ommelander jonkers Barthold Entens, de gebroeders Caspar en Wigbolt van Ewsum en anderen, als bosch- of watergeus een romantisch vrijbuitersleven lijdend, niet als man van het zwaard doch als ridder van de pen. Frederik Coenders was het, die met zijn neef Bernhard Coenders en Reijner Horenken [1]) de beroemde „Supplication" [2]) opstelde, welke in 1570 namens de Groningsche ballingen aan den keizer te Spiers werd overgereikt.

Bij den tijdelijken terugkeer der ballingen in de jaren 1577— Juni 1580 was Frederik de man, die een werkzaam deel had in de aansluiting van het Goorecht en de Ommelanden bij de Unie van Utrecht. Tijdens de tweede ballingschap was hij het, die met Johan Rengers van ten Post en anderen in Oostfriesland gemeenschap hield en wachtte op den terugkeer naar het vaderland. Geen wonder, dat, toen in 1594 ten gevolge der verovering van Groningen door prins Maurits en der daarop gevolgde reductie tot de Unie van Utrecht voor Coenders met zoovele anderen het uur van terugkeer naar het vaderland was geslagen, bij de omzetting der regeering het burgemeesterschap van Groningen aan Frederik Coenders werd opgedragen.

Na jaren van zwerven en ballingschap begon thans een leven van rusteloozen arbeid. Van 1594 tot zijn dood in 1618 bekleedde hij de ambten van burgemeester, lid der hoofdmannenkamer van Stad en Lande; afgevaardigde namens de stad Groningen ter Staten-Generaal, lid van Gedeputeerde Staten van

1) Oratio Johannis Huninga (zie beneden.)

2) Gedrukt in 1573 te Frankfurt a. M. Herdrukt door den hoogl. D. Gerdes in 1763 in zijn Scrinium antiquarium sive miscellanea Groningana nova.

Stad en Lande. Met eenige anderen als afgevaardigde door de Staten-Generaal in 1599 naar Emden gezonden, wist hij een hevigen twist tusschen den graaf van Oostfriesland en de stad Emden bij te leggen. Bovenal heeft hij zich verdienstelijk gemaakt door zijne bemoeiingen in zake de oprichting der Groninger academie. Terecht werd hij, die zelf talrijke hoogescholen had bezocht en die de stichting van de provinciale Groninger academie als gedeputeerde zoo krachtig had voorbereid, onder de vier eerste curatoren aangesteld.

Nog ruim drie jaren mocht Coenders de stichting, welke hem lief was, zien opkomen en in bloei toenemen. Den 5en Februari 1618 stierf Jr. Frederik Coenders van Helpen, heer van Fraem, hoofdling in Huizinge, Westerwijtwerd, Palen, Startinghuizen, Faan en Dorkwerd, in den ouderdom van 77 jaren. Eene weduwe, Hille Cater, de dochter zijner tweede moeder Anna Tamminga uit haar eerste huwelijk met Jr. Nicolaas Cater, liet hij na; kinderen waren er uit zijn echt niet gesproten.

Toch stierf zijn geslacht niet uit. Nog menig lid van het in de 16e en 17e eeuw zoo talrijk, doch thans uitgestorven geslacht zoude zich ten opzichte van het vaderland, inzonderheid ten opzichte van Stad en Lande verdienstelijk maken, hetzij als krijgsman, hetzij als geleerde. Als zoodanig worden vermeld de gebroeders Wilhelm en Frederik Coenders, die een der eerste kaarten van Stad en Lande ontwierpen en door den druk verspreidden, en dezelfde Wilhelm Coenders, de schrijver van het voor de genealogie van Groninger en Ommelander geslachten onmisbare, doch ook uit een geschiedkundig oogpunt zeer merkwaardige Nobilarium Groninganum [1]).

---

1) Zie noot op blz. 114.

Aan levensberichten van Frederik Coenders ontbreekt het niet. In 1618 verscheen bij den akademiedrukker Johannes Sas te Groningen een werkje: „In obitum nobilissimi, amplissimi, optimi viri D. Frederici Coenders etc." Hierin treft men aan een Programma funebre van den rector-magnificus der hoogeschool Nicolaus Mulerius, een Epitaphium van den hoogleeraar Ubbo Emmius, eene uitvoerige Oratio van prof. Johannes Huninga, een Oratio funebris van Gualtherus Schonenborch, den lateren burgemeester [1]) van Groningen, en verder latijnsche verzen of lijkzangen van de hoogleeraren Nicolaus Mulerius, Cornelius Pijnacker, Johannes Huninga en Gulielmus Makdowel, van de regeeringsmannen Hilbrandus Gruijs, Henricus Schonenborch en Wessel Ubbonis (d. i. Emmius), van de studenten Assuerus Croene en Johannes Irlen.

Later, in 1775 [2]), verscheen nog in het hollandsch een beknopt „Levensbericht van Jonkheer Frederik Koenders." De onbekende schrijver van deze levensbeschrijving heeft buiten eenigen twijfel het reisjournaal gekend, immers hij deelt enkele bizonderheden over de reizen van Frederik Coenders mede, welke alleen uit het journaal konden worden geput.

Overigens mag men dit reisjournaal vrij wel als tot dusverre onbekend beschouwen. Het boekske, in 1887 op eene auctie van den heer Gouda Quint te Arnhem door het rijks-archief in Groningen aangekocht, was gevonden in de nalatenschap van den graaf van Zuylen van Nijevelt. De familiebetrekkingen in de vorige eeuw tusschen de geslachten Coenders en van Zuylen doen vermoeden, dat het

1) Wolter Schonenborch werd in 1645 door de Staten-Generaal aangesteld tot president van de hooge regeering van Brazilië.

2) Te Groningen bij Jacob Bolt.

journaal eerst in 1887 den intiemen en engen familiekring heeft verlaten. Moge de openbaarmaking door het Historisch Genootschap strekken tot vermeerdering der kennis van de woelige 2e helft der 16e eeuw en tot waardeering van het leven van een edelman, die voor Groningen een burger van groote verdienste mag worden genoemd.

Anno 1557 jam sedecim annorum adolescens cum per biennium sub Regnero Praedinio studuissem a parente consilio rectoris Regneri cum fratre meo Eberhardo Conders sub praeceptore Philippo Mart Wormatiensi in academiam ablegatus fui profectusque ut sequitur.

	2 [1])	Borck.
Drentiae	1	Rolde.
	2	Beilen.
pars	2	Runen, dominium nobilium a Munster.
	1	Meppel.
——	1	Swartesluis.
Hollandiae.	14	Amstelredam, nobilissimum emporium.
	7	Ter Gauwe.
pars	3	Dort, primaria Hollandiae civitas in insula sita vini stapula ornata.
——		
	2	Oldenbusch.
	3	Achterbroeck.

---

1) De cijfers vóór de plaatsnamen geplaatst geven den afstand in uren aan tusschen die plaats en de daaraan voorafgaande. In het handschrift zijn de cijfers geplaatst ongeveer tusschen de plaatsnamen in en waar door de aanteekening bij een plaatsnaam meer ruimte is in beslag genomen ter zijde van die aanteekening.

Bra-	4	Antwerpen, toto orbe celebratissimum emporium.
bantiae	4	Mechelen, ubi supremus Belgii senatus residet.
pars	4	Loven. Academia eo tempore celebris qua perlustrata Antwirpianum recurrimus.
	8	Antwerpen.
	2	Lier.
	6	Deest.
——	3	Hasselt, a latere Turingen arx episcopi Leodiensis ubi solet habere aulam.
	4	Mastricht.
	4	Aken, urbs nobilis ob coronationem imperatoris. Vidimus hic varia monumenta Caroli Magni cum aliis infinitis reliquiis, famosas thermas et coronam in templo, ubi caesar coronatus.
Colo-	2	Gulick, ubi Enno princeps prope oppidum novam aedificabat arcem munitam.
noni-	4	Berkum.
ensi	2	Coln et e regione.
		Deutsch, pagus vetustissimus.
	4	Roderkirchen.
		Bunne, Colnisch zol.
episc.		Kunichswinter.
	2	Winter des graven von Manderscheit.
	1	Unkel.
	1	Remagen.
pars		Lintz, Colnisch zol.
		Brisich.
	2	Andernach, Colnisch zol.
——		Urmist.
	$1\frac{1}{2}$	Engers, Triers zol.
Treve-	$1\frac{1}{2}$	Cobolentz et e regione arx Hermenstein.

	1	Loenstein. Loeneck arx in monte.
rensis		Zol Mentzer.
		Durborch arx.
		Reutz.
episc.	1	Braubach.
	1	Bupart, Triers zol.
pars.		Hirsemer.
		Katzenelleboge arx vetusta.
		Zu Lantgeweer lantgravische zol et arx in monte.
	1	Oberwesel, Schonenberch arx nobilis
Pala-		Godenfels in monte.
	1	Kaub, Paltzgravische zol.
tinatus	1/2	Paltz im Riin.
		Bacharach, Paltzgravische zol, nobi-
pars.		lissimus vini tractus.
		Furstenberch.
		Lorchhausen.
		Dreckshausen.
Magun-		Asmenshuisen.
tien-		Ernfels-Mentzer zol.
sis	1	Bingen.
		Rideszum, hie wachst der Birchwijn.
episc.	2	Esterreich. Rijnkane.
	1	Eldfeldt.
pars.	1	Mentz.
	3	Oppenheim.
	3	Auff der Hutten ein herberge auff
Pala-		ein Meil an Wormbs, hic Rhenum trajecimus.
		Northeim.
		Wattenum.
ti-	1	Biblis.
	1	Loers, vetustissimum coenobium a Ca-
		rolo Magno extructum in quo Caroli Magni
na-		longitudinem et biblia aureis literis vidi.

1 Heppenheim, oppidulum et in monte Starkenburch arx, in qua apud burchgravium pransi. In oppidulo erat prae-
tus. ceptoris nostri Philippi frater kelnerus principis, apud quem per 14 dies haesimus et indeque rursum trajecto Rheno ad zur Hutten profecti Pettersheim ad affinem praeceptoris nostri, ejus praefecturae amptmannum.

1/2 Bensheim.

Rhe- 3 Zur Hutten.

1 Hernheim, nobilium a Daelburg, ex qua familia episcopus ille Wormatiensis cujus praeceptor Rodolpus Agricola.

ni Pfettersheim, in hoc tractu nobile vinum.

1/2 Hochum.

1/2 Wormbs.

pars. 1 Groszfranckental, caenobia olim a Dalburgiis fundata et tunc vacua.

Klein Franckental, nunc oppidum satis pulchre ab exulibus Belgis permissione electoris Palatini Frederici extructum.

2 Ogersum, hoc oppidulum erat anno 1554 combustum, sed jam rursus aedificatum.

3 Spira, ob cameram imperialem coelebris.

Hockenum.

3 Heidelberg, saedis electorum principum et arx regalis in monte Palatinorum, in quam intromissi vasa ingentia 52 plaustrorum vidimus et in academia doctos invenimus Franciscum Balduinum et Mycellum.

Brucfrein regio episcopi Spirensis.		Kisselaw, arx antiqua episcopi Spirensis. Hic pernoctavimus apud praefectum arcis affinem Philippi nostri, ubi (ut mos est) silicem circa turrim antiquam ter tulimus.
	1	Brusel.
		Gruenbach, arx ejusdem episcopi.
	2	Portzheim, marcha Badensiensium, ubi sepultus Albertus marchio Brandeburgensis.
	1	Dieffebrun.
	1	Weillerstat.
	2	Heijrenberg.
Wirtenbergici ducatus pars.	1	Tubingen, haec prima fuit academia in qua studiorum causa haesimus ac primarios professores invenimus Matthiam Grybaldum Italum, Leonartum Fuccium et Jacobum Sche[gkium]cujus mensa per aestatem usi sumus et in studiosos more consueto promoti sumus. Deinde primum Stukardiam, deinde Noribergam lustrandi regionis causa excurrimus.
	1/2	Bebenhusen, praeclarum coenobium ducis Wirtenbergici.
	1	Waltebuch.
	1 1/2	Stukart, hic habet aulam dux Wirtembergicus tunc temporis Christophorus, vidi hic hortum et in eo laborithum (sic) principis amenum et Brentium senem concionantem audivi.
	3	Tubingen, inde in Sueviam et Bavariam exspatiati.
	1	Wetzingen.
	1	Aurach.
	5	Ulm, antiqua clara et dives respu-

Sue-		blica, hic ex turri primum Alpes ut
		nubes vidimus.
viae	2	Leijpen.
	1	Ginsberg,
pars.	4	Horgen.
	2	Auspurg.
	1	Friberg.
Bava-	2	Aichen.
	2	Schrobenhausen.
riae	4	Engelstat, academia hic papalis ubi
		Vitum Amerbachium allocuti. Est au-
pars.		tem oppidum pulchrum et munitum.
	3	Eijstat. Sedes ejusdem nominis epis-
		copi. Hic Hirciniam 3 miliarum latam
		silvam ac periculosam ob incognita iti-
		nera transivimus aliquo ab itinere aber-
		rantes.
Fran-	3	Weissenberg.
	3	Roedt.
	4	Nurenberg, totius Germaniae poten-
		tissima et ditissima.
coniae	2	Schwobach.
	2	Winsbach.
	1	Eschenbach.
	1 1/2	Rhist.
pars.	2 1/2	Dinckelspijl.
	2	Elwangen, nobilis praepositura quae
		pertinet ad episcopum Augustum.
	1	Hidlingen.
	3	Schwebiszgemundt.
	2	Geppingen.
	2	Kirchen.
	1	Nortingen.
	2	Tubingen, insignis hic arx principis
		in monte Italico more aedificata.
	1	Reitlingen, imperialis civitas. Cum

hic per aestatem studuissemus ac Grijbaldus jurisconsultus insignis (cujus causa magnus studiosorum concursus) ob Arianam haeresim, quam relinquere nolebat, a principe Wirtembergico Christophoro dimissus ac migrare jussus, ac ob id studiosi in diversas academias se contulissent, nos Basileam nos conferre decrevimus, profectique ut sequitur. Sed primum ad praeceptoris nostri Philippi fratrem in Heppenheim descendimus.

1 Herenberg.

6 Bretten, haec est patria Philippi Melanthonis, ubi domum vidimus in qua natus.

1 Heidel.

4 La.

1 Heijdelberg.

3 Heppenheim, an de Bergstrasse.

4 Wormbs, hic eo tempore erat colloquium theologorum inter protestantes et papistas, praeside Julio Pflugio, ubi D. Philippum Melanctonem, Paulum Eberum et Casparum Peucerum allocuti sumus.

Speir.

Reinhausen et trajecto Rheni.

Baden- 2 Graben.

1 Linckena.

sis 2 Milberch, arx Badensis marchionis.

1 Durmitz. Ad sinistram Baden.

mar- 1 Rastat, hic magna mensura vini.

2 Stolhoven, hic una solummodo porta.

chionis $1^1/_2$ Lichtenaw, comitum ab Hanato.

$1^1/_2$ Bischen zum Hogenstegen.

pars. 2 Straessburg, hic pons super Rhenum 1200 passuum, altissima turris et magna munitio.

4 Kintzingen.

4 Freiburg in Brisgow, hic academia papalis, ubi tunc in vivis adhuc agebat Henricus Glareanus senex.

6 Basel. Anno 1557 in autumno huc venimus, ubi tunc Bonifacius Amarbach, Coelius Secundus, Curio, Castalio et alii docti agebant, apud Joannem Acronium Frisium mathematicum mensam nobis comparavimus, ubi tunc agebat agnatus Bernardus Conders studiorum causa.

Oppidulum comitatus Pfirt, tunc oppigneratum Fuggeris.

Milhausen.

Than, hie wachst der Ranginwijn.

1 Sennen.

Waltwiler, hic in bello rusticorum multi occubuerunt.

1 Ensheim. Parlamentum Alsatiae superioris.

2 Hapsen, nobilis pagus propter vinum.

2 Basel et ab altera parte Rheni Klein Basel.

1/2 Rotelin, arx marchionum Badensium.

1/2 Schopfen, oppidulum im Swartzwold.

Ab altera parte civitatis Basileae arx nobilium Binningen, quam David Georgius emerat, ibique sedes fixerat, tunc ante biennium mortuus, sed adhuc eo tempore incognitus, cum pro nobilitatis primariae viro se venditasset ac fictitium nomen Juncker Hans vero sumpsisset.

Anno 1558 10 Junij Basilea Lausannam Helvetiae ingressus. — Cum per septem menses Basileae morati essemus ac agnatus Bernardus Conders in patriam revocatus Lausannam linguae gallicae discendae causa nos contulimus, profectique ut sequitur.

2 Lichtstal, dominium Basiliensium.

1 Wallenburg, oppidulum et arx elegans.

1 Falckenstein.

Balstat, ad pedem montis Howenstein.

Cluesse Helvetiorum, hic varia ex vitria materia efficiuntur.

Bechburg, arx in monte.

1 Witelspach. Bipontina [1]) arx Bernensium in monte.

1 Solotorum, hic antiquissima turris, quae post Treverim secunda dicitur.

$1^1/_2$ Frauwenbrune, olim elegans coenobium, nunc dominium Bernensium, ubi Angli olim a Bernensibus caesi.

Bern. Secunda post Tigurum in foedere Helvetico civitas sed omnium potentissima, aedificiis novis valde splendida, continuos quasi porticus habens.

3 Frijburg in Uchtland et haec multis praefecturis potens, gallice et germanice hic loquuntur.

3 Remunt, olim comitum ejusdem nominis, nunc dominium Friburgensium.

5 Lausanna ad lacum Lemanum, quondam episcopalis civitas, nunc dominium Bernensium cum toto episcopatu, propriis tamen privilegiis gaudens.

Anno 1558 17 Junij Lausannam appulimus ac dominum Petrum Vivetum

---

1) H. s. heeft „Bip."

summi templi pastorem et dominum Theodorum Bezam tunc adhuc graecae linguae et theologiae professorem et alios doctos ibi invenimus. Offendimus etiam ibidem cognatum nostrum Joannem Mepscium juniorem et multos alios studiosos tam Gallos quam Germanos ac mensam nobis comparavimus apud nobilem exulem Gallum M. de Requerol, qui multos habebat commensales Gallos et unum Suecum, sed cum in autumno Galli studiosi in patriam rediissent eo relicto, conductis apud civem cubiculis propria quadra (cum ibi vinum et reliqua omnia vili praecio venalia) vivere perreximus, assumpto nobiscum Gallo exule doctore medicinae mons. Garadella, quem ad discendam linguam gallicam nostris sumptibus aluimus ac subinde ad visenda circumjacentia loca excurrimus.

Primum trajecto lacu, qui ibidem unius milis germanici in latitudine est.

1 Iviam, oppidulum, dominium Valesiorum.

2 Ripallie, tunc dominium Bernensium, quondam elegantissimum coenobium, aedificatum a duce Subaudiae, qui cum septem ex suis nobilibus ordinem Carthusianum suscepit ac totidem cellas aedificavit ac silvam muro circumduxit.

Tonnon, oppidulum et arx, in qua humanissime a praefecto Bernensi tractati et rursus trajecto lacu appulimus.

2 Morges, praefectura dominorum Bernensium.

Ditio domi-no-rum Ber-nen-si-

2 Lauzanna, rursus ex(s)patiati ad ripam lacus au pays de la Vau.

1 Lustri.

1 Gule.

1 S. Safforin.

1 Vivai, sunt duo oppidula, alterum et de la Tour vocatur.

Zilion, arx in lacu, in qua praefectus Bernensium habitat. Rursus exspatiati versus Juram montem.

2 Scharlin.

1 Orben ad montem. Patria Viveti.

2 Granson, ad lacum Neocomensem. Prope hoc oppidulum vidimus campum in quo Carolus Burgundus primum ab Helvetiis caesus.

1/2 Iverdon, praefectura dominorum Bernensium.

4 Losanne, rursus exspatiati Genevam.

2 Morges et ad dextram Aubone.

1 Sempri.

1 Rol, pertinet ad dominum Steger praetorem Bernensium.

2 Nion, praefectura dominorum Bernensium.

2 Coupet. Nobilis a Bernfels.

1 Versois.

1 Geneve, hic dominum Joannem Calvinum concionantem et legentem in schola a prandio audivi.

Cum Lausannae per annum egissemus ac in Galliam nos conferre ob bella inter Galliarum et Hispaniarum reges pro nobis tutum non esset, praeceptor vero noster Philippus Martius superior Germanus in Galliam cogitavit et ad

persequenda studia Tholosam prof(ic)isci cuperat, bona gratia a nobis eum dimisimus ac retro in Germaniam redire
um. ac Tigurum nos conferre decrevimus, profecti ut sequitur.

2 Monpriver.

2 Modon, praefectura dominorum Bernensium.

2 Payerne.

1 Avance, auff teutsch Witelispurg, olim Aventicum, maxima et nobilissima civitas.

1 Morat, auff teutsch Murten, hic secundo Carolus Burgundus ab Helvetiis caesus, ad lacum Morabinsem, ubi adhuc prope viam regiam ossa profligatorum in sacello reposita videri possunt.

Ditio Zur Mulen, hic rursus germanice loquitur.

2 Bern.

2 Burgdorff, quondam comitum ab Habspurg nunc Bernensium.

1 Ritwil.

domi- 1 Langendal.

1 Morgendal.

norum 1 Aarburg, praefectura dominorum Bernensium.

Ber- 1/2 Olten.

1/2 Arauw.

nen- 1 Lentzburg, oppidulum et arx pulcherrima, quondam comitatus ejusdem
sium. nominis, nunc dominium Bernensium et sedes satrapae.

1/2 Mellingen.

1/2 Baden, quondam comitatus, nunc 8 pagorum, qui per vices satrapam dant. Hic habentur comitia Helvetiorum et

praeclarissimae hic thermae prope oppidum.

Zurich. Primaria in foedere Helvetico civitas ad lacum ejusdem nominis sita et multis comitatibus et praefecturis potens. Hic praeclarissimos ecclesiae ministros et alios doctos invenimus, utpote Henricum Bullingerum seniorem, Rodolphum Gualtherum, Wulffium, Lavaterum, Hulricum Zwinglium juniorem, Josiam Simlerum, Wickium, Petrum Martirem Vermilium, Theodorum Bibliandrum, Bernardinum Ochinum Italum theologos, Conradum Gesnerum, Kellerum et Wulffium juniorem medicos. Huc anno 1559 in Junio appulimus et a domino Rodolpho Gualtero pastore ad dominum Petrum in minore civitate (cui uxor erat insignis matrona Regula Zwinglia senioris Hulrici Zwinglii filia) pro 30 coronatis in convictum recepti fuimus. Hinc exspatiati cum Randone Schatter, Hermanno Folkertzheim et Thoma Frolich ad lacum Acronium etc.

2 Winterthur, dominorum Tigurinorum et non longe inde ad sinistram insignis arx Kijburg, quondam comitatus nunc sedes satrapae Tigurini.

1 Elgi.

Tur- 1 Wijl.

1/2 Richenbach.

gouw. Flawil.

1/2 Gossauw.

1 S. Gal, oppidum pulchrum et populosum, linificiis clarum, ingressi maximi istius abbatis coenobium, cujus domi-

nium tamen civitas non agnoscit sed libera est et Helvetiis particulari foedere (ut et abbas et alii) juncta.

Roschach ad lacum Acronium, hic lacum trajecimus et ad dextram in monte vidimus arcem Hohenembs et infra in pede Bregentz, oppidum ubi Rhenus in lacum influit.

1 Lindauw, oppidum imperiale satis pulchrum ut peninsula in lacu situm.

Bo- 1/2 Wasserburg.

1/2 Langenurg, pertinet ad comitem de Montfort cum arce.

den- 1 Buchorn, oppidum imperiale unam habens portam versus terram.

1 Imenstad.

zee 1/2 Hagenauw.

1/2 Moerspurg, oppidum et arx pulchra episcopi Constantiensis.

1 Uberlingen, oppidum imperiale.

1/2 Mainou, insula in lacu.

Stad.

1/2 Constantz, propter concilium ibi habitum nobilis, quondam civitas imperialis nunc Austriacorum. Hic vidimus pontem per quem irruere voluerunt Hispani.

1 Gotlieb, arx episcopalis.

1 Stickborn.

Stein, dominium Tigurense propriis tamen pri(vi)legiis gaudens.	Twijl, Kreijn, Heuwin et Stoffel.	Arces ad dextram in Suevia altis in montibus sitae.

1 Hogenklingen, specula Helvetiorum.

1 Diesshoven.

1/4 Schaffhusen.

Lauffen, arx dominii Tigurinorum ad catharactas Rheni, ubi Rhenus [1]) de alta rupe decidit cum magno murmure, in arcem intromissi a satrapa ac lauto prandio excepti.

2 Eglisow.

1/2 Bulach.

Zurich. Hic in autumno fratrem et me eodem die invasit quartana febris. Cum autem consilio doctoris Gesneri, (qui medicamenta in vernum tempus differenda judicabat) acquiescere nolle-
1560 mus, ac a juniore Wulffio variis medicamentis per hiemem magis exacerbata esset, in Martio anni 1560 aerem mutare voluimus, jam a parente revocati ac Basileam descendimus.

2 Baden.

1 Kunichsfeld, coenobium nobile, nunc dominium Bernensium ubi insignia Leopoldi ducis Austriae et comitum et equitum cum eo caesorum in atrio depicta, cum multis galeae valde graves adhuc custodiuntur, quae nobis a praefecto Bernensi monstrata sunt.

Bruck, ad sinistram Habspurg in
Fricktal. monte.

3 Frick.

1 Mumpf.

1 Reinsfeld, ducis Austriae.

Aust, ignobilis pagus, quondam perclarissima civitas Augusta Rauracorum, cujus rudera adhuc videntur, et quo-

---

1) H. s. heeft „Rheni."

tidie varia argentea, aenea et quandoque aurea numismata Romana inveniuntur.

Zum roten Hauss, domus Davidis Georgii in littore Rheni.

Basel, hic circiter duos menses apud Acronium substitimus ac apud eundem Hillebrandum Rolteman et Joachim Canterum commensales offendimus. Cum autem frater meus frustra opera doctoris Adami a Bodenstein Carolustadii paracelcistae usus esset, accepta pecunia a parente Rhenum descendimus patriam versus.

3 Neuwenborch. Hic gurges in Rhene.

3 Brijsack, in monte ubi tota urbs uno utitur puteo.

8 Straesburg.

5 Beinum.

5 Reinzaberen.

2 Germersum.

2 Speir.

40 Coln.

3 Sonst.

2 Nus.

1 Dusteldorp, hic plerumque dux Clivensis habet aulam.

1 Keijserschwordt.

3 Dusborch, hic princeps instituit nouper novam scholam.

1 Roerort.

1 Orso.

1 Berck.

Wesel et interfluente Rhene.

Burick.

1 S. Troij oder Zanten, civitas vetustissima et olim maxima.

1 Reis.
1 Grete. Hic omnes piscatores, consuli id jus, ut brasimos capiat.
Emrick et ad dextram des graven Berge.
4 Deutecum.
Zutphen.
2 Deventer.
4 Hattum.
Zwol.
Hasselt.
Schwartesluiss.

Anno 1560 circa festum Pentecostes cum quartana nostra febri in aedes paternas in Helpen rediimus ac per totam aestatem cum ea colluctati, donec ego ineunte autumno opera doctoris Michaelis Campii et frater sero autumno liberati fuimus. Cum nos vero eo animo domum rediissemus ut ineunte vere nos rursus in academias ad persequenda nostra studia conferremus, tamen amicorum praecibus moti et juventutis illecebris irretiti domi remansimus usque ad annum 1566, in quo mirabili Dei beneficio praedicatio evangelii in Belgio coepit et Groningae quoque templum Franciscanorum ab idolis purgatum atque evangelio apertum, sed mox in sequenti anno 1567 rursum Reformatis non solum ereptum et clausum, sed etiam adventu ducis Albani summi tiranni omnes reformatae religionis subvertere aut in vitae periculum incurrere coacti, rursum sumpto viatico profesto Pentecostes cum parente et affine Reg-

nero Alberda in Ringerbrugge in comitatu Benthemano profecti, indeque in superiorem Germaniam nos contulimus relictis ibidem parente et affine,
1567 qui inde se domum contulerunt, donec in exilium ejecti sunt, profectique ut sequitur.

7 Coverden.
1 Emlicken.
1 Ringerbrugge. Hic per octiduum in hospitio haesimus.

Comitatus Bentheim.

1 Velthus.
1 Northorn.
Brandtlicht.
Bentheim, arx comitis in monte ad sinistram.
2 Gildhusen.
1 Eep.
1 Wessen.
1 Stadlo, cum arce episcopis Monasteriensis.
1 Sudlo.
2 Burlo, coenobium.
$^1/_2$ Borckholt.
Werd, cum pulchra arce comitis a Culenborch.
1 Millingen.
1 Emmerick ad Rhenum et Cleve ultra Rhenum.
In Emmerick ad dies 14 in hospitio sub(sti)timus, invento ibi agnato Joanne Conders cum uxore inde transmisso Rheno perreximus.
$1^1/_2$ Calcar.
$1^1/_2$ Xanten.
1 Berck, ad dextram Moers.

	2	Trippe, hospitium.
	1	Ortingen.
	2	Neus.
	2	Dormagen.
	1	Woringen.
	2	Coln.
	40	Speir. Schonaw coenobium ubi bose Fritz sepultus.
	3	Heidelberg.
	1	Neckerstein / Neckergemundt, } 2 arces nobilium Lantschart in monte.
		Cum Heidelbergae 11 septimanas egissemus Franckofurtum ad nundinas autumnales profecti.
		Hentdischeim.
	1	Dosenum.
Berg-		Schresum.
	1	Weinum, cum arce Palatini.
stras.	1	Ludenbach.
	$^1/_2$	Heppenheim.
	$1^1/_2$	Bensheim.
Comi-	2	Zwingenborch. Franckenstein arx nobilis.
tatus		
Geraw	1	Darmstat.
Lant-		Arheilgen.
gravii.	2	Franckfort, hic equos nobis in nundinis comparavimus quibus in Galliam ire in animo habebamus assumpto nobiscum Mellone Froma, mox reversi Heidelbergam persecutique iter ut sequitur.
	10	Heijdelberg.
	2	Wissental.
	2	Graben.
	12	Straessburch.
Al-	1	Grobe Staden.

2 Matzina.

satia. 1 Bennefeld.

1 Roena.

1 Slestat.

Berken.

1/2 Kolmar.

1 Zum heiligen Geist.

1 Hirschfeld.

2 Otmarsen.

1 Kemis.

1 1/2 Michelsfeld, herberge.

1/2 Basel.

6 Solothorn.

3 Bern.

9 Losanne.

10 Geneve, Huc appulimus 4 Octobris anno 1567, ubi intelleximus Reformatos Lugduno expulsos magno numero Genevam exsules cum familiis accurrere ac bellum rursum inter principem Condensem Hugenotas et regem recrudescere, quare mutato consilio equos satis magno pretio vendi(di)mus et ibi hiemare decrevimus ac pro 40 coronis mensam apud Joannem Crispinum tipographum nobis comparavimus, ubi et cognatum Nicolaum Cater invenimus et studiosos satis frequentes, tam Germanos, Helvetios quam Gallos et Italos et Polonos et inter exules marchionem del Vico Neopolitanum, comitem de Martinengo Italum et alios. Venit etiam eo paulo post nos nobilis Hollandus Wilhelmus Zuilen à Nivelt, satrapa Culenborgensis, exul, viatico satis instructus attamen pusillanimis et de Belgio desperans,

artem ligandi libros ibi ea hieme addidicit, qui tamen elapsa hieme absentiam uxoris aegre ferens ad nundinas vernales cum Eustachio Vignon genero Crispini Franckfurtum descendit.

Biennium etiam hic in studiis fuerat et adhuc haerebat Christhoforus Palatinus electoris Palatini Frederici filius minimo natus cum sex equis et aula satis splendida. Appulit hic etiam paulo post nos comes Widensis Hermannus in Galliam cogitans, sed ob bellum hic quoque subsistens. Cum vero ineunte vere pestis recrudesceret et aegroti *in Primpalais* [1]) educerentur, princeps quoque Palatinus civitate ob contagionem excederet nec ulla spes de pace Gallica, nos quoque in Germaniam redire constituimus; ac cum Nicolao Cater, Joanne a Gent nobili Geldro et Mellone Froma Tigurum profecti anno 1568 in Junio.

10 Bern.

3 Solothorn, hinc navigio descendimus per Arolam fluvium usque Bruck.

1 Wangen.

1/2 Aarwangen, arx Bernensis.

2 1/2 Arburg, Warburg arx.

1/2 Olten, Gosken arx Solodurencis.

1 Araw.

Biberstein, arx Bernensis.

2 Wildeck et Wildenstein, 2 fratrum arces.

1 Bruck.

---

1) H. S. heeft „Primpalais", misschien een eigennaam, daar ook het h. s. een groote P heeft.

Baden. Hic per diem cum Joanne Gentio substiti, dum frater cum reliquis ad visendas nundinas Zurzacenses ad miliare inde profecti.

2 Zurich. Huc paulo post advenit Christophorus comes Palatinus cum suis, a parente Basileam ire jussus ac magnifice a Tigurinis (ut in transitu Bernae et in tota illorum ditione factum) tractatus ac per duos nobiles Tigurinos Basileam usque comitatus. Cum Tiguri per decem septimanas apud nobilem Tigurinum Guilielmum Meijer de Knonow senioris Zwinglii privignum, qui insignem matronam ex familia baronum de Bonstetten in uxorem habebat, diversati essemus, ad nundinas Francofurtenses proficisci decrevimus, relicto ibidem Nicolao Cater ad expectandam voluntatem tutoris sui, profectique cum Joanne Gentio ut sequitur.

4 Schaffhusen ad Rhenum.

1 Merishausen.

Barga.

1 Blumberg oppidulum.

Rietberingen.

1/2 Hufingen, cum arce nobilium a Schellenberg.

1/2 Dueneschinge, in hoc pago comitis a Furstenberg est fons Danubii sub templo quod in colliculo situm, ex quo bibi.

Wartenburg, arces comitis a Furstenberg.

1 Furstenberg.

1 Brulingen.

1 Ebedingen [1]), post Ebedingen Lusen.
1 Stolingen, cum arce comitis a Lupffen.
Eberningen, error.
1 Eckingen.
1 Offtringe.
1 Tengen, cum arce comitis a Zultz.
4 Reyn- Waltzhut.
stet 1 Ockenstein.
ducum 1 Lauffenburg.
Austriae 1 Seckingen.
2 Rijnsfelden.
14 Basel.
Straessburg, hinc navigio per Rhenum Spiram descendimus.
5 Higelschen, marchgravische zol.
1 Seltz, pfaltzgravische zol.
2 Newborg, des Vrijhern von Acken . . . [2]) zol.
2 Schrecken, marchgravische von Portzheim zol.
2 Germersheim, pfalzgravische zol.
1 Eudenum, Speirs zol.
1 Speir.
3 Heijdelberg.
10 Franckfort. Finitis nundinis ac accepta pecunia ex patria ab avunculo Remberto Jensema per Bernardum ten Camp Maguntia, quo ad ipsum profectus erat frater Eberhardus Conders, Viennam Austriae comitibus Joanne, Frederico fratribus et Nicolao a Gent patrueli nobilibus Geldris iter instituimus.

---

1) Coenders is hier, zooals hij zelf vermeldt, in de war. Zoo zal ook Furstenberg na Brulingen moeten worden geplaatst.
2) Hier zijn eenige letters in het h. s. verdwenen.

	3	Niderroet.
	2	Stockstat.
	1	Ocksenburg, archiepiscopi Moguntini.
	1	Boessenbach.
	4	4 Meil durch den Spessenwald.
		Esselbach.
Fran-	1	Langenfeld am Main.
	1	Rumling.
	2	Wirtzburg, e regione arx episcopi in monte.
co-	2	Biberiet.
	1	Kitzingen.
	1	Berne.
	1	Iphoff.
ni-		Engerse, Speckfeld arx.
	1	Oestum. Der Schenken Limpurg.
		Marckbibret.
	1/2	Lamach.
ae	1/2	Langeveld.
	1	Newstat.
	1	Imskirchen.
	1	Bernbach.
pars.	2	Furt.
	1	Nurenberg.
	2	Feucht.
	1 1/2	Verrieden.
Ba-	1 1/2	Pospawer.
	1	Neumarck. Hic habuit aula(m) regis Daniae vidua Palatini.
	1	Deiningen.
va-	2	Barsperg.
	1	Berishausen.
	1	Hemau, comitis Palatini Wolffgangi.
	2	Eterhausen.
riae	1	Regenspurg, civitas imperialis et episcopalis.

	1	Stauff.
	1	Schrinckhofen.
pars.		Zum gefatter.
	3	Straubinge, Beijerisch Zol.
	1	Bunga.
	3	Deckendorff, Beijerisch Zol.
		Winsum Sloss.
	4	Filtzhofen. Beijeri(s)ch Zol.
	1	Sambach.
	3	Passauw, Zol, civitas episcopalis.
Archi-	3	Engertzel, Oesterischer Zol.
	1	Rana, Schloss.
		Wisenufer.
du-		Slegelhutsen, ein grosser hoger Berg ende Wald.
	3	Nienhaus, Sloss.
	1	Ascha, Zol eines Freihern.
	3	Schawenburg, Sloss.
ca-		Olesheim, Sloss.
	1	Lintz, Zol.
	1	Steijreck, des von Lichtensteins Sloss.
	$1\frac{1}{2}$	Spijlwerck, Sloss.
tus	$\frac{1}{2}$	Mathausen.
	3	Wolffen, arx nobilis.
	1	Grain.
Au-		Zum Strudel, hir sunt verborgen Klippen in der Danaw ende ganss geverlich fur den abfarenden, bisunder so der Danaw gross, und gehen alsdan die reisende Leut ans Lant.
striae.	2	Ips, Zol.
	2	Bechling.
	1	Melck, Stadt und Closter.
	$\frac{1}{2}$	Schoenbuhel, arx.
Oeste-	$\frac{1}{2}$	Ackenstein arx. Zol fur ider Boden.
	1	Spitz.

1 Weisenkirchen.

1 Dierenstein mit 2 Kloesteren, pertinet ad nobilem.

1 Stein.

Krembs.

Ketwein, closter gegenuber.

Mauteren.

1 Holenberg.

1 S. Johans in der Auw.

reich. 2 Dullen.

3 Offlin.

1 Karneuwburg et e regione.

Kloesterneuwburg ad dextram Danubii, ditissimum coenobium.

Kalenberg in monte. Hir hat de Pfarher von Kalenberg gewoent.

1 Wien. Civitas pulchra et sumtibus imperii regaliter munita, propugnaculum contra Turcam, Austriae metropolis et saedes imperatoris Maximiliani 2, quem hic subinde cum imperatrice, 4 filiis Matthia, Maximiliano, Alberto et Wenceslao et 2 filiabus in arcis sacellum ad missam se conferre vidi, multis aulicis extra sacellum manentibus cum bona gratia imperatoris. Venit huc ad caesarem frater archidux Carolus in Hispaniam ad imperatoris filios, Rodolphum et Ernestum ex Hispania reducendos, qui inde versus Italiam profectus. Venit huc ad Gentios Bartoldus Gent a fratribus ex Bohemia, ubi apud baronem de Nienhuis agebat, evocatus, qui ante aliquot annos cum Augerio a Busbeck legato caesario apud Turcam Constantinopoli egerat.

Vidimus hic elephantum Indicum, tigridem, leonem, strutionem et leopardum cum ursis. Cum hic per 17 septimanas aspera valde hieme egissemus ac Austriacum vinum corporibus nostris minus salubre videretur, 5 Februarii anno 1569 inde discessimus, profectique ut sequitur.

Wien, tres sunt hic pontes super Danubium.

Aus-	1/2	Neusdorff, hir sein wyr uber der Danaw gevaren, so noch vul eis, vermitz alle die brucken durch den eissganck den winter wechgerissen.
triae	1 1/2	Karneuwborch, hic currum conduximus usque Pragam pro 12 daleris.
	1	Leutersdorff.
	2	Sellersdorff.
	1	Holbrum, des Freijheren Juls.
	1	Schoengraben.
pars.	1 1/2	Suntersdorff.
	1 1/2	Tznaim.
Mo-	1	Wulffritzkirchen fur dem Walde.
	1	Bischopist.
ra-	1	Bodewist.
	2	Zijltauw.
viae	2 1/2	Stanel.
	1/2	Zum Bijlens.
pars.	1	Der Igel, hic magna copia anabaptistarum.
	1 1/2	Zum Steckel.
Regni	1 1/2	Nemeski brodda.
	2	Haberen.
	1	Janckaum.
	2	Schadtzlau. Hic sepultus Joannis Ziska.

	1	Kuttenberg. Hic argenti fodinae nobiles.
Bo-	1	Colin.
	1½	Planis.
	1½	Bohemiski brodda.
he-	1	Ouach oder Houel.
	3	Praga, metropolis et regia Bohemiae interfluente flumine Molda, quae se in Albim ad Leutmeritz exonerat et Albim
mi-		navigabilem facit. Cum hic per 4 dies ad perlustranda omnia morati essemus, cum eodem auriga perreximus.
	3	Welderen.
ae	2	Budin.
	2	Leutmeritz ad dexteram.
	2	Labast.
	2	Aussig.
pars.	1½	Nolersdorff auff den Berg.
	½	Peterwald.
	½	Hellendorff.
	2½	Pirren.
Misi-	2	Dresden, hic pulcherrimam arcem habet elector Augustus cum insigni armamentario ubi plerumque aulam habet.
ni-	3	Meisen.
	2	Riss, Dorff und Closter.
ae	1	Strael, deren von Phlueg.
	2	Balderen.
		Medirtz.
pars.		Torgauw.
		Daumist.
		Brest.
Saxo-	1½	Dorne.
	1½	Wittenberg, academia celebris propter M. Lutherum, P. Melantonem, P. Eberum, Crucigerum Pomeranum et alios
ni-		doctos quos longo tempore habuit.

	2	Coswijck	principis ab Anhalt, qui hic aulam habet.
ae	2	Moelstet	
	2	Zerdwitz	
	4	Ter Clusen	

pars. 1 Magdeburg ob constantionem in bello Germanico et annalem obsidionem nobilis et laudata.

$4^1/_2$ Ingelsleben.

$1^1/_2$ Helmstat.

2 Kuninekluther.

$^1/_2$ Borne. Hic vidimus hiatum terrae, qui ea nocte incidit in via publica in qua mortuus dux Henricus Bruns (-vicensis.)

$2^1/_2$ Brunswijck, urbs maxima, potens et in sex districtus divisa, invisa ducibus. Martium Kemnitium hic concionantem audivimus.

4 Breukel.

1 Boeckelskamp.

1 Zel, saedes ducum Luneburgensium, qui pulchram hic arcem habent.

1 Winsen an die Aler.

8 Oestenholt.

$2^1/_2$ Kampen.

$1^1/_2$ Verden, civitas episcopalis.

1 Langewedel.

2 Arbagen.

Bremen. Huc 8 Martii anni 1569 appulimus, Wesero fluvio nondum in totum glacie liberato. Hic primum intelleximus bona nostra a tyranno duce Albano ob purioris religionis confessionem fisco regio addicta. Accepimus autem ibi per Nicolaum Grauers 100 coronatos ab avunculo Rembarto Jensema a colonis nostris acceptos, nobis

missos. Mox Gentis nobis valedictis rursus Gelriam et frater meus versus Stenfordium ad affinem Alberda ibi exulantem se contulerunt. Ego vero per novem septimas apud hospitam Culshe substiti ac inde in Frisiam orientalem profectus, ut sequitur.

Comitatus Oldenborch.

1 Delmenhorst. Arx comitis Oldenburgensis cum magno pago.
2 Dinckstede.
2 Oldenborch.
2 Blixemszhuis.
2 Apen, Sloss und dorff.
1/2 Boeckholt.
1 Deteren.
Stickhusen. Arx.
1/2 Nortmoer.
1/2 Loge.
Leer et
Leerort, arx munitissima.
Teinge, coenobium.
Veenhuisen.
1 Niermoer.
Ter Borch.
Rarchum.
Oldersum.
1 Petkum.
1 Jarsum.
Borsum, hic agnatum Bernardum Conders cum uxore inveni.
Embden. Hic tum multos ex patria nostra exules inveni.
Hinte.
1 Wirdum.
Marienhove.
1 Oestel.

Norden, hic Hajonem Manninga conveni ac reditus nobis cessos exegi, sed pecunia vacuum inveniens retro cessi ac Stenfordiam me contuli.

2 Embden.

2 Hogebonde.

1 Stapelmoer.

1 Rehe.

$1\frac{1}{2}$ Susteren.

$1\frac{1}{2}$ Haren.

1 Fullen.

1 Hesepe.

$\frac{1}{4}$ Daelman, an die Loer heide. Lingen ad sinistram.

2 Over de Loer heide. Hassevort ad sinistram.

Elberg.

$1\frac{1}{2}$ Saltzberg.

1 Renen.

2 Borchsteinforden. Cum per aliquot septimas apud affinem Alberda et sororem fuissem, Bremam redire decrevi, relicto ibi fratre inviso tamen primum parente noverca et ejus familia in Nienhuis exulante.

$\frac{1}{2}$ Wetteringe.

3 Buren.

$\frac{1}{2}$ Elberg.

8 Stapelmoer.

$\frac{1}{2}$ Wijmer.

1 Gemmingen. Nobilis vicus primum ab profligatum comitem Ennonem cum nobilitate et rusticis ab Meynardo Ham et postea deletum exercitum comitis Ludovici Nassovii a duce Albano.

1 Ditzum.

1/2 Embden.
13 Bremen. Cum hic per 24 septimanas in hospitio apud Cuelsch egissem et exigua spes restitutionis, Stenvordiam me rursus contuli.
1 Delmenhorst.
2 Wiltzhusen. Hic Gerardum Elkeman in pueritia paedagogum canonicum ibidem inveni.
2 Ter Vechte.
3 Dam. Dieffholt ad sinistram.
1 Drecksvoerden.
3 Osnabrugge.
2 Tekenborch. Comitum arx insignis.
1 Ippenburen.
1 Bevergeerden.
2 Borchstenvorden. Huc veni 1 Januarii anno 1570.
1/2 Borckhorst, coenobium nobilium virginum cujus abdissa comitissa.
1 Oldenbergen.
1/2 Nienberge.
1 Munster.

Grevinge, nobilis pagus propter nundinas Schoneflete, arx Monasteriensis.

Cum hic apud affinem et sororem per octo menses egissem nec spes redeundi in patriam appareret, decrevi in Galliam proficisci, ac cum id ad notitiam avunculorum meorum Rembarti Jensema et Joannis Mepschii pervenisset a me petierunt, ut filios eorum adolescentes Rembartum Jensema et Joannem Mepschium juniores consobrinos meos in Galliam mecum deducere vellem ad linguam discendam et regiones perlus-

trandas. Quod cum ipsis (praesertim matertera Jensema mihi unica chara adhuc vivente) negare non possem, ad me venerunt Stenfordiam ac 2 Septembris anno 1571 nos itineri ad nundinas Francofurtenses summi Dei conductu dedimus, profectique ut sequitur.

Stenforden.
1 Lier.
3 Gesger.
1 Ransdorff.
1 Gemen ad dextram, comitis Joh. Schouwenburg.
Borken.
3 Wesel. Hic allocutus sum Wilhelmum Nivelt ibi habitantem cum uxore et transmisso Rheno
Burick.
1 Berck. Mors ad dextram.
2 Trippe.
1 Ortinge.
2 Neus.
Dormagen.
Woringe.
Coln, hic conducta navi Rhenum ascendimus.
2 Roderkirchen.
Wesselinck.
Lunsdorff, arx.
Bunne.
Drackenfels et reliqui montes ad sinistram.
3 Lintz.
2 Andernack.
16 Mentz et e regione. Hinc Moenium ascendimus navigio.

Cassel.
Rufelsum, arx lantgravii Georgii.
Husen, Mentzer Zol.
Franckfort, finitis nundinis conduximus currum Basileam usque ac recommandationi Hermanni Stapedii pharmacopolae Coloniensis in sodalitium assumpsimus sororis ipsius filium adolescentem 16 annorum Antonium Dulken Lugdunum usque ad avunculum ipsius doctorem Stapedium medicum valde famosum perducendum.

1 Mervelt. Lantgravii Georgii.
1 Gerauw.
1 Gensum et, transmisso Rheno, Oppenheim.
4 Wumbs.
6 Speyr, et rursus transmisso Rheno, Reinhausen.
2 Graben.
12 Straesburg.
Obina.
8 Bofftsen.
3 Merkelsen.
2 Boesen.
$1^1/_2$ Fessene.
$1^1/_2$ Ladersum.
Otmarsen.
1 Humborch.
Kemis.
2 Basel, hic equos conduximus 4.
1 Ausst, quondam Augusta Rauracorum.
1 Reinsfeld.
1 Mumpf.
1 Frick, uber den Botzberg.
2 Bruck.

	1	Windisch.
		Baden.
	1	Winingen, nobilis Wilhelmi Meijer a Konow quondam mei hospitis.
	1	Zurich, salutato D. Gualtero et inviso mortuo Wilhelmo Meijer, vidua et filiabus jam caeca, iter persecuti.
	2	Mellingen.
	1	Lentzburg.
	1	Arauw.
	1	Olten.
Ditio	1	Harchinge, poste.
	1	Witelspach.
	1	Solothorn, poste.
Ber-	1	Buren, poste.
	1	Arberg, poste.
na-	1	Morat, poste.
	1½	Avance, olim Aventicum.
tum.	1½	Paijerne, huc appulimus 3 Octobris anno 1571, ac cum intellexissemus pestem adhuc Genevae et in itinere grassari et propterea ingressum in Galliam non patere, hic substituimus per tres menses, conducta mensa apud nobilem Danielem a Gachet ac Antonium a Dulcken per primos transeuntes mercatores empto illi equo Lugdunum ad avunculum D. Stapedium misi.

Anno 1572 quinto Januarii itineri versus Galliam nos rursum commisimus hospite nostro Daniele Modon usque nos comitante.

	1½	Surpierre, arx diruta Friburgensium.
	1½	Mouldon, poste.
	2	Montprever, poste.
		Losanna, poste. Hic invenimus doc-

torem Adami Petri Basiliensem, qui nos usque Lugdunum comitatus est.

3 Aleman, poste.

Nion, poste.

Versois, poste.

Ferne, arx nobilis cujus domina nuper est comitissa in Lupffen, cum qua notitiam habebat doctor Adamus et sic ab ipsa invitati fuimus ac in arce pernoctavimus. Cum autem propter pestem Genevam transire non auderemus, sumptis ibidem literis testimonialibus Genevam reliquimus ad sinistram, ut iis muniti tanto commodius Galliam intrare possimus.

$^1/_2$ Alemonie, in hoc pago ad Jurae montis pedem erumpit fons tanta copia, ut dimidia ejus pars tres agat rotas in mola papiracea cujus aqua aestate extreme frigida et hieme tepida est.

Sa- $1^1/_2$ Tueri.

1 Colonge, poste.

D'icij a passer l'escluse et après la
bau- montaigne de Crede.

1 Ballon.

1 Chastillon.

1 S. Germain, poste.

diae 3 Nantua, poste.

La Barma, village et beau chasteau, où il faut descendre en bas jusques

3 Cerdon, poste.

pars. Bourue.

1 S. Moris, poste.

1 Martena.

Chaseij, chasteau à la main gauche du duc de Nemours.

1 Roquemar.

Tel.

Chasteau neuf

et

Vivier.

1 Donzerre.

1 Pierrelate.

1 La Palus.

1 Boulaine à la main gauche.

Sainct Esprit, Zol, hic insignis pons lapideus supra Rhodanum.

1 Mondragon à la main gauche.

2 Mormas. Hic capitaneus Mounantius 20 milites expugnata arce de rupe praecipitavit.

Caderousse.

1 Orange, principatus nullum recognoscens superiorem, magna quondam civitas, ut rudera indicant, sed nunc mediocris, excellens arx in colle, in quam a praefecto principis Monseigneur de l'Archon intromissi.

2 Chasteau neuf du Pape.

1 La Traille, pour passer la riviére de Horgue, laquelle sort toute d'une fontaine.

Avignon, sedes quondam paparum. Pontifices hic habent legatum in palatio magnifico, qui gubernat comitatum Venusinum circumjacentem, ubi tunc cardinalis Armanicus senex vices papae agebat. Hic pons super Rhodanum insignis et e regione

San- Villeneufve in littore Gallico.

Sainct Andre.

2 Rochefort à la main droicte.

Sase, poste.
1 Fornais, chasteau d'un gentilhomme.
1 Passés le Gardon.
Serignan, poste.
1 Romelin à la main droicte.

gue- Pont du Gardon, trois ponts, l'un sur l'autre, par le plus hault fut d'ancienneté conduicte une fointaine d'Uzais par sept lieux jusques à Nismes et par la pass est [1]) le grand chemin.

S. Privat, chasteau d'un gentilhomme près du pont.

doc. 1 S. Gervais.

2 Nismes, oppidum valde vetustum, quod olim fuit maximum, multas hic vidimus antiquitates et precipue amphiteatrum, qu'ils appellent aux arènes.

1 Mileau.
1 Bernis.
Huseau.
$1^1/_2$ Passés la rivière de Vidourle.
$^1/_2$ Lunel, poste
et Lunel le vieulx.
1 Vallargues.
1 Colombier, poste.

Lan- Montpelier, illustris. . . . [2]) academia, dimidio miliarii a mare Mediterraneo sita et prope littus, in mare l'isle et chasteau de Maguelone, poste.

1 S. Jean de Vidas, à un gentilhomme.
1 Pignan a la main droicte, à un gentilhomme.

gue- Fafrigos, au gentilhomme.

---

1) Hier zal gelezen moeten worden: là passe.

2) Een woord onleesbaar.

1 Gian, poste.
1 Zulleruc à la main gauche.
Frontignac là auprès, renommé pour le vin Muscat. [1])
1 S. Marcellin.
Lupian, poste.
doc. 3 Passés la rivière d'Iraude auprès de S. Tuberi, poste.
3 Besiers, poste.
Nisa, poste.
1 Passés la rivière d'Aude auprès de
1 Corso.
1 Narbona, ville frontière contre Espaigne, et à trois lieu(-es) de Parpaigna première d'Espaigne, au pied des monts Pirenées, lesquelles nous avons tousjours en visage à la main gauche depuis Narbona jusques à Bordeaux; est ville forte et pourvueue, à grande peine on nous laissast entrer Archi-évesché. Ne sachans trouver chevauxs de louage, il nous fallut aller à pied laissants porter nos hardes.
1 Montredon, à un gentilhomme.
1 Villedaigne.
1 Lesignan.
1 Monts, poste.
1 Douzaine.
Lan- 1 Cappendu, chasteau.
1/2 Barberach.
2 Trebis à la main droicte.
Carcassonne, ville raisonable et un peu de là sur une basse montaigne la cité

---

1) Dus het handschr. Er moet gelezen worden: pour le vin muscat.

gue- où demeure l'évesque. Icy nous prismes la poste, pour ce que les chemins estoient un peu dangereux pour les bandits et voleurs se tenants ès monts Pirenées.

1 S. Aulage.

1 Alsone, appartient à monseigneur de Rives.

1 Villepaincte, poste, à M. de Malras, ambassadeur à Rome.

2 Castelnau d'Arri, poste.

1 La Bastille.

1 Bignonet.

1 Villefrance, poste.

$2\frac{1}{2}$ Villenovelle.

Montiscard, poste jusques à

$2\frac{1}{2}$ Tholouze. Parlamentnm Occitaniae archiepiscopi. Una ex maximis post Lutetiam Galliae civitatibus, insignis praecipue juris academia. Huc venimus die Veneris ante Pascha ac diligenter de Philippo Martio quondam praeceptore meo, qui hic per aliquot annos habitavit, inquisivi apud professores juris et advocatos in parlamento, sed nihil de eo expiscari potui. Die Lunae vero post Pascha tertiana febris me invasit, sed Dei beneficio post quinque accessiones liberatus, ac (quum per 18 dies in optimo diversorio à Balances commoratus essem, itineri nos rursus commisimus ac navigio per Garunniam

Gas- descendimus.

1 S. Michel, arx episcopi Tholazani.

L'Agniac.

2 Granade à la main gauche. Icy à l'endroict croist une grande quantité

de bastil, duquel l'estaple est a Tho-
cog- louze.
1 Verdun.
1 S. Jean de Mas, cloistre.
ne Limas.
1 Bourret, à M. de Tarrides gouverneur de Querci.
d'un 1 Belle Porché, cloistre.
1 Chasteau Zarrasin.
costé 1 St. Nicolas, abbaye au cardinal de Loria.
1 Moysac, icy la rivière du Tara entre
et dedans la Garonne venant de Montauban.
Malause, chasteau lequel on dict ja-
Quere- mais n'avoir esté gaigné des Anglois.
2 Avila de Gascogne.
1 Le Magisteri.
ci 1 Clermont en Agendis.
Aux pieres, bringandage.
de Sauveterre en Gascogne.
1 La Fors, chasteau d'un fort riche gentilhomme.
Leirac à la main gauche.
l'autre. 1 Agen.
2 Le port S. Mariae.
Age- 1 Eguillon à la main droicte au marquis de Villars.
Icy la rivière de Lot entre en la Garonne.
Montluc, petit village à la main droicte
nd- d'où a le nom l'évesque de Valence Monluc, docte prélat.
1 Monneur.
1 Tonnin, à ung gentilhomme.
1 Aumas d'Agendis. Regio Navarrae.
s. 1 Cosmont, arx nobilis.

	1	Marmarde.
	1	S. Basille. } Regio Navarrae.
La	1	Milian. } Regio Navarrae.
	1	La Réole.
	1/2	Gironde, appartenant à la reyne de Navarre; icy la Gironde une petite rivière entre en la Garonne et perd la
Gui-		Garonne son nom et depuis (s')appelle Gironde jusques en la mer.
	1 1/2	Castet, chasteau.
	1	S. Macaire.
	2	Langon } au conte de Candales.
en-		Cadiliac } au conte de Candales.
	1	Bégue, fauxbourg de Cadiliac.
		Potensac et Rion. Regio Navarrae.
	2	Langueran, arx nobilis.
ne.		Bordeaux, pulcherrima et magna civitas archiepiscopalis. Portus maris in quem ascendunt maximae naves, stapula hic vini et parlamentum praeclarum totius Aquitaniae, nunc dictae La Guienne.
	1	Lermont.
		Blancquefort, chasteau fort ancien à la main gauche.
	4	Macault et Bour à la main droicte.
		Icy La Dordonne entre en la Gironde.
Le		Le Bec d'Ambrois, passage dangereux.
pays	1	Roche des Estaux, arx.
de Midi	1	Blaye, in littore dextro.
à la main	2	Pauliac.
gauche.		S. Steffe, à M. de Vallier.
	2	Cadurne.

1 Castilion, arx à M. de Guitinior.
4 Talmont, hic ascendimus in terram et pedestri itinere perreximus usque in Bruage.
Le 1½ La Fauche, arx nobilis à la main gauche.
paijs 1½ Soyon.
1 Ogat.
de 1 S. Martin du Gau.
Xan- S. Sorlin de Marrennes.
S. Juste à Monseigneur de Pons.
et
ton- Marennes à la main gauche.
Aye. Germani nautae appellant Herf et plus bas à la riviere
ge. Jacopoli en Bruage, nobilis portus propter maximam salis copiam, invenimus ibi 18 holcades Embdenses et avons vue la grande caraque de 1200 tonneaux, prise par la reyne de Navarre sur les Espagnols. Monseigneur de Mirambeau est seigneur de la place, le père duquel nommé Jaques a commencé à mettre la première pierre et nommé de son nom Jacopoli.
1 Sommes, le bras de mer passés.
Mase.
½ Soubize, à la main droicte.
1 Passés la Charante.
½ La Roche.
Sainct Laurents.
2 Chasteau Aillon, à la marquise de Rotelin.
Le 1 Angulin.
1 La Rochelle, nobilis portus, oppidum munitissimum ob annalem obsidionem

post lanienas Parisianas et constantiam
Ro- in reformata religione toto orbe celebratissimum.
1 Dompierre.
cel- 2 Garmenodière, arx nobilis.
Nuaille, pagus et arx nobilis.
2 Courson.
lo- 1 Neufoire.
is. 2 Passés les marets dans les gabarres.
Zanse, nobilis.
1/2 Passés les marets dans les gabarres.
1/2 Fontenay, l'abbatu.
1 Pierre Leure, domus nobilis.
Le Niort.
2 Villedieu.
1/2 Le pont de vaux sur la Seure.
S. Lemoye, arx nobilis à la main droicte.
paijs S. Maixent.
Soudan.
4 Tiarsey, pagus et arx nobilis.
Lusignan, oppidum et arx Melusina, ad dextram.
Poictiers, una ex maximis Galliae civitatibus, archiepiscopus et academia [1]) nobilis.
de 1 Le pont des anses.
1 Chassenoeil.
1 Taunais. Dixsept chasteau.
1 La Tricherie.
Beaumont, chasteau.
Poi- 3 Passés la garenne du roy.
Chastellerault sur Vienne.
1 Ingrande sur Vienne, à M. de la Groye.

---

1) H. s. heeft academenia.

La Groye, chasteau à la main droicte.
tou. 1 Dangers sur Vienne.
1 Les hommes S. Martin.
Le port de Pilles sur Creuse.
La 1/4 La Selle.
2 Semes et arx nobilis ad sinistra, pertinet ad dominum de Men. . . .
1/2 Bauine, arx nobilis ad dextram.
L'Estan, arx nobilis de Tour ad sinistra.
1 1/2 Mantelau, à M. de Menou.
Tou- 1 1/2 Malicorne.
1 1/2 Fau sur Indre, à un gentilhomme.
1/2 Passés la riviére d'Indre.
Sicogne, à un gentilhomme.
rai. 2 Bléri sur le Cher.
Chenonceaux, duorum fratrum arx.
La Croix.
2 Passés la garenne du roy.
Amboyse sur le Loire, arx regalis, intromissi in arcem magnificam vidimus cubiculum in quo captivus D. Condesis.
2 Chantier.
1 Poyssi à la main gauche.
2 Vièle.
Chaumont, chasteau.
Le- Unzin, chasteau du conte de la Rochefoulcaut à la main gauche.
Escuire, péage de Chaumont.
pays 2 Suri sur Blaye.
2 Madon, domus venatoria regis.
1 La Visconte, maison de plaisance.
Char- Blois et arx regalis in oppido.
1/2 La Chausée.
1/2 St. Dionis.
Le Mel.

2 Court.
1 Vivier.
Cheure.
Chambourg, chasteau à la main droicte edifié par le feu roy François le grand.
3 Arbel.
3 Baugenei, icy à un beau pont sur la rivière de Loire.
2 Cleri, pilegi (?) à madame de Cleri.
2 Seti.
3 Orléans, une des plus belles villes de France. Duché, evesché et université fort renommée, yl y avoit le plus beau temple de France, Saincte Croix, lequel fut rasé par le prince de Condé, en despit que les papaux avoient ruiné le paradis Lyon, que les Huguenots y avoient edifié a leur despens.
1 Nostre Dames des aides.
1 La croix de la Montjoye.
1 Sercours.
1 Langénerie.
1 La croix Briquet.
1 Artenay.
Paris en Beausse à la main gauche.
4 Chasteau Gaillard.
Thouri à 10 lieux d'Orléans.
Jusques icy est le chemin pavé.
3 Champ à Lorry.
2 Engerville la Gasti.
2 Monerville à la main dextre.
1 Ville Sauvage.
2 Estampes, renommé pour madame d'Estampes.
2 L'Herimitage, ancienne briganderie.
2 Estrechi le Larron.

France 1 La forest de Torfu pour le jour d'hui destruicte.

Torfou du haut du tertre.

3 Chastris soubs Montleri.

1 Monthleri, clade quondam Anglorum nobilis.

2 Longjumeau.

2 Le pont Anthoni.

1 Le bourg La Royne.

2 Paris. Regia civitas metropolis totius regni Gallici per quam Sequana fluvius fluit, qui in media insulam facit, in qua episcopalis sedes, quam la Cité, ad orientem la ville (in qua sedes regia Louvres) et ad occidentem l'université, appellant, omnes tres cum suburbiis S. Dionisii et S. Claudii duarum ferme horarum spatium in latitudine habentes maxima et populosissima totius orbis Christi civitas. Parlamentum hic summum totius regni, in quo multae camerae etc. Montmartre in monte auprès de la ville. Tuilleries, jardin et maison de plaisance de la reyne mère devant la porte près de Louvres.

La chapelle S. Dénis.

1 S. Dénis en France, ville raisonnable et grande abbaye, en laquelle sont gardez les coronnes et autres ornements de la coronne de France, lesquels nous y sont monstrés par l'un des moynes, avec la coronne de Charles le grand, et un unicorne et très sumptueux sépulchres et monumens des roys de France. La reyne mère y avoit aussi commencé à édifier une chapelle ronde,

avec 12 caves, pour y mettre les roys ensuivans, et y estoit alors mis en un très sumptueux monument d'alabastre le feu roy Henri, et le petit roy François 2, y adjonct, jusque à tant que sa place fust achevée.

2 Paris, huc venimus 18 Maii 1572 ac cubiculum conduximus in universitate apud collegium Navarrae ac propria quadra vivere incepimus ex mente ut ibi per aliquot menses subsisteremus ac solemnitates nuptiarum regis Navarrae et D. Margaritae regis Franciae sororis videremus, ad quas praeparandas jam ante aliquot septimanas regina Navarrae mater advenerat. Sed cum vetus meus amicus Johannes Gentius nobilis Geldrus(cum Basileae in transitu pollicitus eram si ad Pentecostes festum Lutetiam ad me accederet, eum in Angliam comitari vellem) octiduum post nos Lutetiam venisset et nobiscum eodem cubiculo et mensa uteretur ac regina Navarrae moreretur (cum solum nedum per octiduum decubuisset) et ea de causa festum nuptiarum prolongaretur nec quid certi constare posset, quando Navarrae rex (ut qui occupatus erat subditos in fidem recipiendos) adventurus esset, Johannes Gentius amplius expectare noluit meque promissi admonuit ac institutum iter in Angliam persequi voluit. Ita ego singulari Dei beneficio contra voluntatem quasi extractus ante lanienam eam execrabilem me in Angliam contuli et una mecum consobrini

mei soli ibi manere (ut parentes eorum ad discendam linguam mandarant) ac me relinquere nolebant. Regem Carolum et ejus fratres Henricum ducem Andigavensem et Franciscum Alanconium ducem et reginam Navarrae et ducem Guisium hic vidi, ac Petrum Ramum famosum illum rhetorem allocutus ac familiariter cum eo contuli.

Undecimo vero Junii 1572 discessimus ac navigio Rotomagum descendimus secundo fluvio Sequana.

2 S. Cloud, oppidulum cum vetusta arce regia.

5 S. Dénis.

La $1^{1}/_{2}$ Argenteul.

$^{1}/_{2}$ Beson.

3 Carrière sur Chastou.

Chastou.

2 S. Germain en Laye. Arx regalis cum oppidulo.

Fran- 2 Meson. Nobilis ejusdem nominis.

et

Chastreville.

2 Conflan, icy la rivière d'Aise entre en la Seine.

1 Andrisi, arx et pagus nobilis.

ce. 1 Poysi, un grand bourg et abbaye des dames renommé pour le colloque y tenu entre les ministres des églises reformées et les papaux.

3 Triel.

3 Melan.

Manta.

La 4 Viteul

et

La Vaucourt.
1 La Rocheguion, arx principis.
2 Bonière.
Nor- 3 Vernon.
3 La Role.
Anderli. Là dessus chasteau Gaillard resortant de la conté de Gifort, douaire de la duchesse de Ferraire.
2 A la More.
3 Vofrey.
man- Pont de l'Arche.
3 Elboeuff, chasteau et bourg à un marquis de ceux de Guise.
1 Clion.
1 Oisel.
die. 3 Rouan. Maxima et archiepiscopalis civitas. Parlamentum Normandiae.
1/2 Le Mont es Malades.
Sury le long de la vallée.
La 1/2 Bondeville, arx nobilis et pagus, icy ceux de la religion reformée de Rouan avayent l'exercice de la religion.
1 Malaunay, passés la rivière de Clère, qui se rend en Seine.
Nor- 1 Combres.
1 Le Vau Martin.
1/2 Baulter.
man- 1/2 Varneville.
1 Tostes.
1/2 Les Quatre Vents.
1 Bellemesnil.
die. 2 Sauqueville.
1 S. Aulbin sur Sije.
1/2 Tauval.
1/2 Diepe, port de mer; cum hic per tres dies ventum expectassemus Angli-

cam navem 20 Junii ascendimus ac eodem die sub vesperam in Angliam appulimus.

21 La Rie, port de mer.
14 Flimwel, poste
11 Thomburgis, poste.
7 Sistret, poste Chepstou.
15 Sudwerck.
et
Londen. Metropolis et regia Angliae toto orbe celebratissima civitas, extenditur in longitudine ad Tamesim fluvium a Westmunster usque Tourhil, 2 horarum itinere.

Westmunster, in superiore parte Thamesis, ibi arx regalis et templum monumentis regum illustre et palatium in quo parlamenta celebrantur; la Tour ab inferiori parte Thamesis arx regalis in qua totius regni ornamenta custodiuntur cum aliquot millium hominum armis et aliis munitionibus, est arx hic regni officina monetaria et magni domini et nobiles in hanc mittuntur captivi. In hanc ope magni mercatoris Londinensis Richardi Hillis (cui a D. Rodolpho Gualtero per literas recommandatus eram) intromissi sumus ac omnia nobis benigne monstrata sunt.

Londinum 22 Junij 1572 venimus, ac cum ibi hiemari, quod pecunia satis instructi non essemus, consultum nobis esse non videretur, Hamburgium enavigare decrevimus, ac 10 Augusti Londino solvimus ac conscenso ordinario navigio Gravesendam usque, ibi mag-

nam navem mercatoriam Anglicam ascendimus ac mari nos commisimus.

1 Rattele.

1 Blackwal.

1 Grunwitz, arx regalis insignis, ad dextram Thamesis.

4 Wolfwitz.

13 Gravesende, der kuninginne zol, da alle schiff en menschen besocht worden.

12 Lee, hic habitabat nauta noster ac ibi pernoctavimus navibus in anchoris.

Hatle, arx nobilis ejusdem nominis.

Cuinenburg, arx regia in dextro littore.

Harwitz, hic naves plerumque in anchoris herent, bonum ventum exspectantes.

Orfornes, promontorium Angliae, huc usque non longe a terra navigavimus, eam in conspectu habentes.

Des wonsdages morgens den 13 Augustus hebben wij dat lant verlaten ende ons in de bar see gegeven en den kurz genomen, recht nortoest bij oest, up de Elve tho, sunder Tessel offte het Vlij int geschichte tho krigen. Dan des vrijdagmorgens riepen die schippers uuth de marse, dat sie Norderne het eijlant onder Oestfrieslant kunden kennen ende hebben des namiddages dat Hilligelant int geschichte gekregen ende den solvigen avont noch bij het Niewarck up die Elve gelegen en up 7 vadem geanckerth.

80 Hilligelant, een eilant onder Ditmarse.

5 Niewarck up de Elve, Hamburgensis specula.

10 Brunsbutel int lant tho Holstein.

Friborch int lant tho Halen.

8 Staden ad dextram.

3 Blanckenes.

2 Altena.

Hamborch, huc appuli 16 Augusti 1572. Hic Joachimum Westphalum concionantem audivimus.

5 Staden.

2 Woerden, cum arce episcopi Bremensis.

7 Ter Borch.

Bremen, den 20 Augustus 1572 angecomen ende in de Krone gelogiert des wekes vor 1 konincksdaler.

Den 4 Januarij 1573 sint mijn vedderen Jensema ende Mepsche weder na hore olderen affgetogen, als ick mij thovoren den 21 September bij mijn vedder Starkenborch in de kost bestedet.

Den 22 Januarij 1573 is graff Tonnis van Oldenborch gestorven, ende den 28 Januarij Sitz von Donia in Starkenborchs hus.

Den 2 Februarij 1573 bin ick van Bremen na Embden ende vort na Stenforden tho mijn suster getogen als volget.

Older- 1 Delmenhorst, slot ende dorff.

2 Dinxstede.

2 Oldenborch.

borch. 2 Blixemshuis.

2 Apen, slot ende dorff.

$^1/_2$ Boeckholt.

$^1/_2$ Deteren.

Oest-	1/2	Stickhusen.
		Nortmoer.
	1	Loghe.
		Lier, Lherort arx.
		Teenghe, closter.
		Veenhusen.
fries-	1	Ter Borch.
		Oldersum, cum arce nobilium.
	1/2	Petkum.
	1/2	Borsum.
land.		Emden.
	1	Hinte.
		Wirdum.
	1	Marienhove.
		Oesteel.
		Norden. Hijr hebbe ick Haio Manninga angesproken om mijn renthe, dan vergeffs ende weder na
		Embden, over der Dullart na
	2	Hogebunde.
	1/2	Stapelmoer.
	1/2	Rehe.
	1	He.
	2	Haren.
	1	Fullen.
	1	Hesepe.
		Daelman an die Loerheide.
	2	Lingen ad sinistram.
	1	Eelberg.
	1	Saltzberg.
	1	Renen.
	2	Stenforden. Hijr bin ick den 17 Februarii 1573 angekomen ende mijn broeder mith mijn swager ende suster Alberda in guder gesuntheid gevunden

ende volgents den 23 tho mijn vader up Nienhuis getogen.

Den 12 Martii worde Covorden verbrant.

Den 20 Aprilis weder getogen na Stenforden ende den 28 Aprilis weder na Nienhuis.

Den 2 Maii toch der vedder Mello Conders mith sijn husgesinde na Bremen van Velthus aff.

1573. Den 4 Maii 1573 bin ick mith mijn broeder R. Alberda van Nienhuis na Embden getogen ende den 6 tho Embden angekomen.

Den 9 na Norden gevaren, tho Haio Manninga gevaren om onsen achterstal in tho manen ende den gantzen somer bij hem gelegen, alwar mijn suster den 2 Augusti bij ons quam, alwar wij een koep van der busqruet mit hem gemaket, daervan he ons geen versegelinge van graff Edzart kunde leveren, sinnen wij re infecta den 18 Septembris 1573 weder (na) Embden getogen, overst ick toch erst den 18 Augusti van Norden na Embden um na Bremen tho reisen ende onse brieven Manninga belangende tho halen.

Den 21 Augusti wass de grote storm, dat alle dijken ingingen ende voel schepen (tho) Embden strandeden.

Den 23 Augusti na den storm van Embden affgevaren ende den 25 tho Bremen angecomen, ende den 1 Septembris weder van daer gegaen ende den 6 weder tho Norden ende den 18 weder van dar na Embden ende den 2 Octobris tho Nienhuis angecomen, van waer Alberda mit mijn suster den 8 Octobris weder na Stenforden getogen.

Den 11 Octobris 1573 worde de grave van Bossu gevangen ende tho Horen gebracht. Den 25 Octobris quam ick weder tho Stenforden.

1574. Den 7 Januarii 1574 hebben wij brieven van Haio Manninga tho Stenforden entfangen, om den koep noch tho holden, dan hebben bij den solvigen boden hem een affslegig antwort geschreven sunder graff Edzarts vrije versegelinge daertho niet tho konnen verstaen.

Den 5 Februarii weder na Nienhuis getogen.

Den 14 Martii quam onse nichte Hille Clants mith hoer beide soens tho Nienhuis ende togen tho samen den 17 na Stenforden.

Den 21 Aprilis 1574 toch hoer soen Egbart Clant mit Dego sijnen praeceptore van Stenforden na Colen ende vorts Geneve.

Den 19 Maii toch Johan Clant na Nienhuis om bij mijn vader tho wonen ende mith mijn broders onder Daniele horen paedagogo mede tho konnen tho gaen.

Den 10 Junii starff Arent de Bever.

Den 21 Junii quam Eger Benninga bij mijn vader tho Nienhuis ende toch des anderen dages na Langen ende Benthiem.

Den 29 Junii 1574 toch Hille Clants van Stenforden weder na hus doer Nienhuis.

Den 7 Augusti worden wij citeert van Haio Manninga doer een brieff van graff Edzart om den koep tho holden.

Den 30 Augusti togen wij doer Nienhuis na Emden ende quamen den 3 Septembris tho Embden ende schaft(en) den koep aff.

Den 30 Septembris quamen wij van Embden weder tho Nienhuis ende den 3 Octobris tho Stenforden.

1575. Den 26 Junii 1575 weder getogen na Nienhuis.

Den 16 Julii quam onse vedder Berent Conders mith sijn vrowe ende kinderen tho Nien-

huis ende vertogen den 4 Augusti na Langen, als Grimersum 2 dagen tho voren daer oeck doergetogen wass.

Den 13 Augusti quam Hille Clants weder tho Nienhuis treckende na Stenforden.

Den 16 Augusti worde Peter Alberda geboren.

Den 20 Augusti toch ick weder na Stenforden.

Den 10 Octobris toch Hille Clants weder na huis.

Den 12 Octobris toch Johan Mepschen vrow mit horer huisgesinde upt pardon weder na Groningen.

Den 17 Octobris branden 12 husen tho Gildhus.

Den 18 Octobris branden 160 husen ende 40 schuren tho Metelen.

1576. Den 24 Januarii 1576 bin ick getogen na Langen ende den 31 Januarii van daer na Nienhuis.

Den 6 Martii van Nienhuis na Bremen getogen ende den 9 aldaer angekomen bij mijn vedder Berent Conders ende aldaer een maent bij hor gebleven.

Den 11 Aprilis weder affgetogen van Bremen mith min vedder Abel Conders sijn soen, om bij mijn vader tho brengen ende mit mijn broders tho schole tho gaen onder horen paedagogo.

Den 12 tho Huketrijn bij Stedinck gekomen ende den 17 Aprilis tho Nienhuis.

Den 18 Maii mith mijn moder getogen na Langen ende ick den 21 Maii na Stenforden.

Den 27 Maii togen Alberda ende mijn broder Evert Conders na Embden.

Den 10 Junii quam Hille Clants tho Stenforden.

Den 13 Junii worde mijn broeder bij Rede van Poster jammerlick vermoerdet, Berent Conders verwundet ende Alberda entlopen, de den 18 weder tho Stenforden, nadat mijn broeder aldaer in der kercken begraven, ende Poster gevangen, so daernae van de Munsterschen up die platze up een rath gesettet als sijn hulper oeck van graff Johan gevangen ende upt uutherste van de graffschap oeck up een rat gesettet.

Den 25 Julii bin ick getogen na Nienhuis.

Den 23 Novembris worde de coronel Caspar de Robles tho Groningen gevangen.

Den 5 Decembris weder getogen na Stenforden.

Den 27 Decembris werden wij van Albert Horenkens verschreven weder int lant tho komen.

Den 28 togen wij van Stenforden aff ende quamen den lesten tho Helpen.

1577. Den 6 Januarii 1577 hebben wij mit Fritema gerekent ende de somerhure vant jaer 1576 weder entfangen doer de pacificatie van Gent.

Den 21 Januarii hebben de soldaten uuth Fritemahus gehalet 13596 gl., so he verstoppet ende van de confisquerde guder noch onder, ende hebben sie int Stadt en Lande handen gebracht.

Den 28 Februarii toch de stadholder monseigneur de Ville mith de gevangenen, den colonel Billy, Rijsebroeck ende lieutenant Mepsche na Lewarden.

Den 15 Martii brande St. Martenstoren als de Walen uuth der stad togen.

Den 18 Martii toch dat erste borgervenlin up.

Den 21 Junii wass de grote storm, daer doer die dijken in Humsterlant, Marne, Dongerdeel ende Reiderlant ingebroken.

Den 10 Julii quam lieutenant Mepsche weder in de stadt ende entfinck den 13 Julii citatie van Brusel ende toch den 16 Julii hin wech uuth die stadt.

Den 1 Novembris worden die deputeerden van de Omlanden gevangen.

Den 27 Decembris quamen in de stadt der her van St. Aldegunde ende de pensionaris van Namen, als commissarii tusschen Stadt ende Lande.

1578. Den 1 Januarii 1578 is Don Jean d'Austria viant verclaret ende vant rechthus affgelesen.

Den 28 Januarii word broer Arent ende Dyse Kannegeter gevencklick ingetogen.

Den 17 Februarii togen 3 venlin borger na Assen ende brochten den volgenden dach Ulger ende Derck Huigens mit einige anderen gevangen in die stadt.

Den 19 Februarii togen 6 venlin borger na Covorden om Bartol(t) Entens tho beleggen.

Den 21 Februarii hefft sich Bartolt Entens gegeven in handen deren van der stadt.

Den 24 Februarii sint sie weder in die stad gekomen, mede brengende B. Entens, Schelte Jarghes ende Jacob Entens gevangen.

Den 26 Februarii een landach geholden, daerup uuth allen dorpen in groten antal erschenen.

Den 28 Februarii sint de deputeerden, up hoer hant ende gelove nuthgelaten, in hore losements gegaen.

Den 3 Martii sint 8 van die Stadt ende 8 vant Lant committert om een accort tuschen Stadt ende Lande tho treffen.

1578. Den 28 Martii is gewest Güde Vrijdachsvloet.

Den 16 Aprilis worde Asinge Entens int Schomakersgat gebracht, omdat he Jost van Cleve in sijn egen hus wolde doersteken.

Den 1 Maii worden Mr. Assuerus ende Mr. Herman Kistemaker gevangen, omdat see in de praedicatie in een hus gewesen.

Den 5 Maii een landach geholden om tho ratificeren die poincten so beider sijdtz entworpen, worde overst alles van die lande revoceert, sick up recht beropende.

Den 12 Maii togen borgemester Reint Alberda, Mello Conders ende Jost van Cleve ratzheren na Antwerpen.

Den 20 Maii hebben die van Amsterdam die Minnebroders ende horen quaden raeth ter stadt uutgejacht ende begunt opentlick tho prediken ende die beelden uuth der kercken gesmeten.

Den 19 Julii quam borgemester Reijnt Alberda mith Joest van Cleve van Antwerpen om rapport tho doen.

Den 20 Julii hefft sick Campen overgegeven an den gouverneur monseigneur de Vil.

Den 1 Augusti toch borgemester Alberda ende Joest van Cleve weder na Antwerpen.

Den 5 Augusti hebben alle capiteinen vant borgerlicke regiment an den raeth angeholden, dat het placaet van de Unie tegens Don Jean, uuth het hoff der Staten-Generael gecomen, muchte publiceert worden, hetwelke des anderen dages hoer affgeslagen worde, mith

bedruwinge sulken solicitatien sich tho ontholden.

Den 17 Septembris hebben die deputeerden sich heimlich verkledet uuth de stadt gemaket.

Den 29 Octobris quam Albert Horenkens weder mit de religionsfrede.

Den 3 Novembris worde het erste request overgegeven an die raeth om een kerke.

Den 4 Novembris quam borgemester R. Alberda weder van Antwerpen.

Den 19 Novembris worde het anderde request om een kerke overgegeven an den raeth.

Den 2 Decembris toch Albert Horenkens weder na het hoff, ende den solvigen dach quam Gosen Heringa mith die ordonance van den ertzhartzoch Matthia tusschen Stadt ende Lande.

Den 4 Decembris wolde enige quaetwilligen den raeth dwingen, om na haer guthdunckent an den ertzhertzoch tho schriwen.

Den 18 Decembris is lantag gewest, daer uuth alle kaspelen, uuthgenomen 28 kaspelen, vulmachten compareerden alwaer die ordonantie van sijn hocheit worde angenomen ende de overige gevangen lossgelaten.

Den lesten Decembris worden de canoniken ter stadt uuthgewesen.

1579. Den 5 Januarii 1579 sint de canonicken uuth der stadt gejacht ende het capitel cassiert.

Den 27 Januarii is der overste Bartolt Entens up borchtocht van borgemester Jacob Hillebrantz, Wilte Rolteman ende Rembert Entens lossgelaten.

Den 3 Februarii is Albert Horenkens met den president Rotaller van Utrecht ende Carl

Roerda angekomen, om ordonnantie tho maken in name van sijn hocheit ertzhartzoch Matthias ende der heren staten van die exercitie van die reformeerde religie.

Den 8 Februarii hebben sich 40 malcontenten onder die borgerie upgemaket, om des rades koer tho beletten ende wolden in de vrie exercitie van de reformierde religie niet consenteren.

Den 10 Februarii hebben de merendeel des rades ende der gesworen den commissarien ter antwort gegeven, dat sie volgende het believent van sijn alteze ende der heren staten mit hoer in communicatie wolden treden, daer die 40 mutineerde niet tho wolden verstaen.

Den 24 Februarii toch der lieutenant Mepsche hin wech na Ostfrieszlant, heimlich.

Den 1 Aprilis sint die vant Gorecht van den raeth verschreven ende hebben van hoer enige contributie versocht, die sie affgeslagen.

Den 6 Aprilis sint Albert Horenkens ende Herman Enens von die van der religie na het hoff gesonden.

Den 7 Aprilis sint 5 venlin onder den overste Bartolt Entens ende den 9 ten Dam, Delffzijl ende Farmsum gekomen.

Den 24 Februarii is de stadtholder Jurrien van Lalaing up den landach der Omlanden tho Winsum erschenen om de generale middelen int warck tho stellen.

Den 22 Maii sint 2 venlen van Bartolt Entens in Selwart gekomen.

Den 28 Maii is een commotie in de stadt doer Popco Everardi angerichtet om 2 venlin borgers in Essen tho leggen, dat is gestillet tot sijn grote schande.

Den 4 Junii na Nienhuis ende van daer na Stenforden getogen, om enich daer tho brengen.

1579. Den 6 Junii togen de borgers na Selwart om dat an tho vallen, dan worden weder tho rugge gejacht.

Den 11 Junii wordt het accord tusschen Jurrien van Lalaing ende de stadt gemaket.

Den 14 bin ick weder tho Helpen gekomen, ende togen de 6 giselars Joachim Ubbena, Johan van Ballen, Popko, Garbrant Heinens, Evert Simens ende Christoffer van Deest na Campen getogen.

Den 24 Junii toch Jurrien van Lalaing uuth Essen in die stadt ende werde statlick entfangen, alle borgervenlin in wapen sijnde.

Den 26 Junii overantworde de stadtholder de religionsfrede, de angenomen werde.

Den 29 Junii worde se publiceert, daer bij staende de stadtholder ende borgemesteren ende raeth ende den volgenden dach de erste praedicatie in St. Wolbrichs kerke gedaen.

Den 1 Julii bin ick affgeverdiget mit Johan Bruins na Emden om praedicanten tho vorderen ende hebben den 2den die propositie voer een erbaren rath tho Embden gedaen.

1579. Den 3 Julii toch der herr Wicherus aff mit Johan Bruins na Groningen.

Den 8 Julii toch ick oick weder aff ende quam weder tho Helpen bij mijn vader.

Den 20 Julii hebben die vant Gorecht den 10den penninck accordert uuth dwanck eens erbaren rath.

Den 26 Julii worden borgemester Willem Ubbena ende D. Rembertus Ackema ratzher na Utrecht tho den statholder J. van Lalaing gesonden.

Den 4 Augusti wass een commotie in de stadt om D. Roerda ende den taschemake, die stracks gevangen worde, als oeck dages daerna docter Roerda ende sijn credentz ende papieren na den stadtholder gesonden.

Den 7 Augusti quamen borgemester Ubbena ende Ackema weder.

Den 8 Augusti worde Johan Veleker gevangen.

Den 13 Augusti worde Cornelis Kempus gevangen.

Den 18 Augusti hebben voele papistische mutinerde borgeren upt rathus sick begeven ende enige van de magistrat geslagen ende dwingen willen, dan sint van enige van die van der religie vant hus gejacht, dat sie en part ten vensteren up de wage uuth gesprungen ende is also borgemester ende rath van hoer gereddet worden.

Den 26 Augusti sint 2 van desolvede mutinerden gevanckelick ingetogen, ende enige sint hin wech gelopen.

Den 27 Augusti van de Omlanders een lantag uuthgeschreven, om over den paix tho Colen tho delibereren, daer nemant als welke papen gekomen.

1579. Den 31 Augusti is D. Roerda gevencklick na Lewarden gesonden.

Den 3 Septembris weder een landach van de Omlanden om de vorige orsake, dan nichtes besloten, doerdien nemant erschenen als welke monnicken.

Den 5 Septembris hefft borgemester Johan Tedema selffz 15den protestert van den rath, dat men den paix van Colen niet wolde annemen.

Den 11 Septembris worden ouderlingen ende diaconen gecoren.

Den 19 Septembris is der stadtholder tho Assen gekomen, alwaer die van de Stadt hengesonden om hem tho bidden, sunder soldaten in de stadt tho komen, hetwelke he affgeslagen ende is na Covorden getogen.

Den 21 Septembris weder een landach der Omlanden, daer nichtes uuthgerichtet.

Den 22 Septembris hebben alle geschworen adviseert up de paix, na het advis van die van Overisel, hetwelke alle de venlin den volgenden dach approbert en den stadtholder gesworen.

Den 24 Septembris heft der borger hopman Oldendorp mit itlicke moytemakers hetsolve willen verhinderen, dan is gesturet, daer up borgemester Rolteman ende D. Ackema dem stadholder tho mote getogen, dan sint sunder den stadholder weder tho rugge den 29 Septembris gekomen, omdat he merder versekerheit wolde hebben, ende dat men vulmachten solde zenden om met hem tho handelen van wederopeninge der hovetludencamer.

1579. Den 1 Octobris toch Egbert Alberda na Marpurg om tho studeren.

Den 4 Octobris togen na den stadtholder tho Vollenhove borgemester Jacob Hillebrants, W. Ubbena, D. Ackema, Hinrick Buttel taelman ende Hinrick Helmichs bouwmester om van hem tho versoken in de stadt tho komen om de hovetludencamer tho redresseren ende den 12 Octobris quamen se weder.

Den 15 Octobris quam de stadtholder tho Essen ende den 16 Octobris zijn garde van

60 man tho Helpen ende sint up de buren gelecht.

1579. Den 9 Novembris sint de knechten up leninge getreden, de de husluiden tho Helpen 4 weken na den ander betalt, alle weke 109 gl. 8½ st.

Den 16 Novembris hefft Popko Ufkens als commissarius den nien secretaris ende den 4 dienaren van die camer den eedt affgenomen.

Den 21 Novembris wordt de hovetluidencamer weder geopent.

Den 11 Decembris hefft Durt Alberda een brieff van de printz van Parma angaende der intreckinge des magistrats an dach bracht.

Den 18 Decembris is die stadtholder van Essen in die stadt getogen ende den 20 volgents die soldaten van Helpen getogen.

1580. Den 11 Januarii 1580 wass een landach, daer weinich als eenige volmacht compareerde, alwar Popco Ufkens in praesentie van den stadtholder sijn commissie van lieutenant liet lesen.

Den 19 Januarii noch een lantdach om rapport up der propositie tho doen, dan worde nichtes concludeert.

Den 21 Januarii worde een bedeldach geholden.

Den 24 Januarii quamen die giselaers van Campen weder in der stadt tho 9 uren tsavontz.

Den 28 Januarii hebben die Drentsche buren de compagnie ruter van Dode van Laer uuth de Drente gejacht ende den volgende dach de compaignie van Rinswoud doer Covorden gejacht.

Den 1 Februarii hebben de staten van Frieszlant, twivelende an de getrowicheit van

Jurrien van Lalaing den stadtholder, dat hus tho Lewarden ingenomen ende daetlick entfestet ende raseert, als oock den 5 Februarii mith subtilicheit het hus tho Harlingen verraschet ende untfestet, thot groet leetwesent van Jurrien van Lalaing.

Den 9 Februarii is de lieutenant P. Ufkens, sich bevresende voer verraet, uuth des stadtholders hoff gegaen.

Den 10 Februarii worde Upke Douwens greetman gevangen.

Den 12 Februarii quam mijn suster Alberda van Willem [1]) Alberda in die kraem tho 2 uhren namiddach.

Den 14 Februarii worde Abelus Franckena gesante der staten van Frieszlant van Jurrien van Lalaing gevencklick genomen.

Den 15 Februarii is der overste Bartolt Entens mit 2 venlen ende een fane ruter in Drent gekomen.

Den 16 Februarii is Abelus Franckena mit hulpe van gude frunde uuth de stadt geholpen.

Den 16 Februarii is de lieutenant Popco Ufkens na Utrecht getogen.

Den 23 Februarii worde Hermannus van Wormbs van den oversten B. Entens gevangen genomen.

Den 27 Februarii quam Ufkens weder van Utrecht.

Den 1 Martii worde Kempus wegen ontfangen brieven van den printze van Parma gevangen van borgemesteren ende raeth, dan doer oneinicheit des rades niet ter pine gestelt, daer doer Jurrien van Lalaing entdeckt sijnde.

---

1) „Willem" met latere hand geschreven.

Den 3 Martii commetteert, die vornemste van de religie heren ende borgeren gevangen genomen, des morgens om 5 uren solvest mit
1580. sijn mutineerden in de wapenen sich gegeven, alten borgemester Jacob Hillebrants, so noch tsavonts tho voren bij hem gewest ende Lalaing up sijn borst geklopt, seggende niet quats int sin tho hebben; wij dit scheten ende rasend in der stadt horende, is Joannes Stellingwarff na Zuitlaren gelopen ende den 3 capiteinen van Bartolt Entens sulkes kunt gedaen, die datlick na der stadt marcheert, ende tho Helpen sick logieret, ende ick bin na Wedde tho den overste B. Entens getogen, de mij den 4 Martii in de nacht niet wijt van Wedde bejegent mit omtrent 100 soldaten ende bin mith hem na den Dam getogen.

Den 7den toch der overste na Helpen ende wass een landach uuthgeschreven tho Winsum, den is up den 8en in den Dam gelecht.

Den 14 Martii toch ick weder na den Dam.

Den 14 Martii schickte der overste B. Entens 2 venlin tho Hogerbrugge.

Den 15 Martii worde een lantag der Omlanden tho Winsum geholden, dar de generale middelen worden angenomen ende besloten alle het sulver ende golt uuth de kerken to onderholt des krichs tho nemen ende der malcontensche borgeren goderen an tho tasten.

1580. Den 18 Martii hebbe ick mij bij Dodo Amswer bij weken in de kost bestedet mith mijn junge.

Den 19 Martii worde een Drentsche lantdach geholden, daerhin getogen der overste B. Entens, Popko Ufkens ende Abelus Franckema deputeerde uuth Frieszlant, ende hebben

sick de Drenten in de Unie van Utrecht mede begeven.

Den 28 Martii is een lantdach vant Gorecht tho Haren geholden, daer ick mede gewest ende weder na den Dam hoer ten besten getogen ende den 31 weder na Helpen.

Den 1 Aprilis een lantach vant Gorecht tho Wolde geholden ende den voermiddach der Unie angenomen, dan na den middach van 2 oder 3 buren weder verstoret.

Den 1 Aprilis quamen capiteinen J. Vervou ende Onno Gravesteins mit hoer venlen voer der stadt up der Norderhogebrugge.

Den 2 Aprilis een landach tho Winsum.

Den 4 Aprilis weder een landach vant Gorecht tho Westerbroke, dan unfruchtbar affgelopen, daerom den 7 Aprilis de hoghe sijt tho Haren versamelt die Unie angenomen ende
1580. hebben mij ende Popko Ufkens tho Humers na den Dam tho trecken ende an tho nemen committert, daer wij den 8 hengetogen ende den 9den tho Winsum; daer wij onse rapport gedaen ende is aldaer uuthgestelt up der erste vergaderinge der deputerden van Frieszlant, Utrecht, d'Omlanden ende Drente.

De van den lege zijdt vernemende, dat der hoge zijt ons committert, hebben sick bedacht ende Johan Schaffer tho Wolde neffens ons committert.

Den 19 Aprilis weder een landach tho Winsum.

Den 20 Aprilis hebben Johan Schaffer, Popko Ufkens ende ick in den Dam in handen van den lieutenant Popko Ufkens de Unie ondertekent in name ende van wegen het Gorecht ende den solven dach quam der graff van

Hohenloe ende graff Wilhelm van Nassaw in den Dam ende den volgenden dach die overster Senoy ende Iselstein ende togen den 22 Aprilis weder aff.

Den 25 Aprilis bin ick weder tho Helpen gekomen.

Den 27 Aprilis hefft der overster B. Entens alle die besten ende tijlber guth uuth het closter van Essen laten halen, ende de soldaten hebben het vort uuthgeplundert ende nedergereten.

Den solvigen dach togen lieutenant Ufkens ende Johan Starkenborch na het hoff.

Den 29 Aprilis hebben de vulmachten vant Gorecht die Esser goeder angemetiget ende alle de meijeren inventarizeert in de Omlanden, het Gorecht ende van Drente den 2 Maii.

Den 5 Maii is graff Wilhelm van Nassaw mit 3 venlin voer de stadt gekomen ende in Berent Entens hus logieret.

Den 9 Maii wasz een starke schermutzel, alwaer die van der stad 5 schantzen verloren voer der Drapoerte, ende verliepen den 10 de schantze voer die porte.

Den 15 Maii is de graff Philips van Hohenloe mit sijn egen venlin voer der stadt gekomen ende up mijn vaders hus sich logiert.

Den 16 Maii toch ick van wegen het Gorecht die Esser meijeren in de Omlanden bij de deputeerden tho verdedingen.

Den 17 Maii weder een landach tho Winsum wegen des balius van Stenforden.

Den 18 Maii starff Onno Tamminga up Tamingaborch.

Den 20 Maii quam noch een venlin voer de stadt.

Den 24 Maii getogen up die begravinge ende uutinge na Tammingaborch.

Den 27 Maii is de overste Bartolt Entens voer die Steentijlpoerte vant bolwerck doot geschoten innemende aldaer een schantze.

Den 29 Maii quam noch een venlin voer de stadt van Iselsteins regiment, sich logerende up die Wiert, hetwelcke den 1 Junii weder hinwech toch, omdat een ontset vorhanden.

Den 2 Junii volgende noch 3 venlin ende den 5 noch mer.

Den 8 Junii noch een landach tho Winsum.

Den 10 Junii toch de graff van Hohenloe solvest up mit alle venlien, latende allene die schantze besettet ende den 11 volgende capitein Vervou ende den 14 capitein Onno Gravesteins.

1580. Den 15 Junii jachten de van Zwol die malcontenschen uuth omtrent 200 borger, de de buren van buten wolden ingelaten hebben, om sich mester van de stadt tho maken.

Den 17 Junii hefft de graff van Hohenloe die slach up Hardenborgerheide verloren ende sint de vianden also vort na Groningen getogen, daeromme wij den 18 van Helpen mith onse armot so wij luede krigen konden na Embden getogen ende is graff Willem mith sijn volck oeck affgetogen na Frieslant.

Den 19 Junii bin ick tho Embden gekomen ende mijn vader ende moder tho Larrelt.

Den 5 Julii is [1]) capitein Vervou mith sijn venlin up de Eemse gekomen.

Den 21 Julii is de graff van Hohenloe vor

1) h. s. heeft „ick."

de Delffzijle mit syn volck gekomen tho schepe om dat tho entsetten, dan affgeraden van enige niet tho lande gekomen, sunder onverrichte saken weder aff na Doccum gevaren.

Den 22 Julii bin ick van Embden na Leir tho mijn vader getogen om na Westphalen tho reisen.

Den 25 Julii tho Nienhuis gekomen.

Den 29 Julii hefft sick Delffzijl ergeven ende sint de hopluiden gevencklick genomen.

Den 31 Julii bin ick tho Stenforden gekomen.

Den 5 Augusti sint 5 venlin van den grave van Hohenloe int Oltbert geslagen mith groet verlies van der vianden.

Den 15 Augusti hefft de grave van Hohenloe het hus tho Covorden weder ingenomen.

Den 20 Augusti toch der graff mith sijn kriechsvolck na Groningen.

Den 28 Augusti toch he na Lingen mith sijn volck.

Den 2 Septembris quam ick weder tho Nienhuis.

Den 4 Septembris worde der graven van Hoheloens volck bij de Burtange verstroit.

Den 5 Septembris bin ick doer Hardenborch na Zwol getogen, ende daer enige dagen gelegen, alwaer der graff van Hohenloe van de Burtange ende Lingen verlopen sijnde oeck angekomen, den ick aldaer gesproken.

Den 12 Septembris bin ick tho Lewarden gekomen, mijn wech genomen hebbende doer Hasselt, de Swartesluis, Steenwijk, de Kunre ende Sneek, ende tho Johan van Bentems hus mith mijn dener in de herberge bestedet, toch
1580 den 15 na Harlingen, tho mijn ohm Rempt

Jensema ende quam den 19 weder tho Lewarden.

Hefft Jurrien van Lalaing Steenwijck belegert.

Den 1 Novembris worde capitein Vervou ende enige anderen in de 7 wolden geslagen.

Den 8 Novembris worde het Vliet voer Lewarden in den brant gestoken.

Den 9 Novembris verliet Pier Anskens mith sijn venlin de schantze Lemmer.

Den 14 Novembris hadde die viant een anslach up de schantze Mackum, so hem faillierde.

Den 16 Novembris na Harlingen getogen ende den 23 Novembris weder tho Lewarden tho Johan van Bentum gekomen.

Den 6 Decembris is der overste Wigbolt van Ewsum mith sijn angenomen volck van Doccum na de Omlanden getogen ende Winsum ingenomen ende sick dan beschantzet.

Den 15 Decembris een swaer schartmutzel voer Steenwijck.

Den 25 Decembris worden 2 venlin der malcontenten then Dam van den oversten W. von Ewsum geslagen.

1581. Den 15 Januarii 1581 hefft der overste W. von Ewsum den viant uuth Winschote verjacht.

Den 16 Januarii hefft der viant Mackum ende Workum verlaten.

Den 17 Januarii quam der overste Ewsum mit 5 venlin tho Bergum ende toch der overste lieutenant Adrian Menninck ock mit 5 venlin Friesen up ende quamen den 20 Januarii tho samen up de Jouwer.

Den 26 Januarii sint de 10 venlin gekomen

tho Blockzijl ende sint vort getogen na S. Johanniscamp de Engelschen, so daer van den viant belegert, tho entsetten, daeromme die viant sie verliet ende weder uptoch na het leger voer Steenwijck.

Den 4 Februarii is onse leger upgetogen van Oldemarck na Steenwijck.

Den 5 Februarii een schware schartzmutzel voer Steenwijck, daer der capitein Snater ende Mulert doet bleven.

Den 9 Februarii weder een starcke schartmutzel.

Den 10 Februarii worde Deveren verbrant ende der viant verjacht.

Den 15 Februarii worde Langeweer van den viant verbrant ende verlopen.

Den 20 Februarii hebben de malcontenten een anslach up Winsum gemaket, dan affgekeret.

Den 21 Februarii noch een schware schartzmutzel voer Steenwijck onder de welke 400 broden, 200 kesen ende 100 ℔ pulver in die stadt gebracht.

Den 23 Februarii is der viant mith sijn leger upgetogen ende weder na Groningen sick begeven.

1581. Den 2 Martii toch der overste Ewsum mit sijn krichsvolck weder na Winsum.

Den 2 Martii hefft der viant de Kuner upgegeven ende mith hore rappieren uuthgetogen.

Den 4 hefft der viant Sloten upgegeven ende sint geplundert.

Den 8 Martii bin ick van Lewarden mit mijn ohmen ende vedder Rempt Jensma vader und soen na Warffhuisen doer Doeccum ende

verbij de Soltkamp gevaren ende over die 8 dagen bij onse nichte up de borch der wedewe Sickinge gebleven ende oeck na Winsum getogen om die veste tho besien, de wij boven vermoeden gering vunden.

Den 10 Martii is der overste W. van Ewsum van Loppersum affgetogen ende dat verlaten.

Den 15 Martii hefft die viant de Lemmer upgegeven ende mit hoer rappiere daeruuth getogen ende togen 4 venlin van Friesche regiment na de Omlanden.

Den 16 Martii togen wij weder van de borch dor Doccum na Lewarden.

Den 21 Martii togen capitein Verken ende Doesborch na de Ommelanden mith hore venlin.

Den 30 Martii quam S. Excellentie tho Harlingen.

1581. Den 3 Aprilis toch ick na Harlingen tho mijn ohm Rempt Jensma ende quam den 10 weder tho Lewarden.

Den 11 Aprilis quam S. Excellentie tho Lewarden ende den 16 Aprilis toch he weder vandaer.

Den 19 Aprilis belegerde der viant Dornawert ende

Den 21 Aprilis hebben sie idt upgegeven ende mith hoer geweer daeruuth getogen.

Den 24 Aprilis worden de malconten(ten) bij Esinger schoen geslagen, daer 171 doden bleven ende 3 venlin gekregen.

Den 10 Maii hefft sick Staveren in der handen sick ergeven.

Den 16 Maii hebben die staten van Friesslant upt anholdent van den oversten Ewsum doer den pastoer van Westerembden H. Renarius na Winsum den deputeerde Sijp Meckema

ende oversten lieutenant Adrian Menninck gesonden mit 12000 keyserguldens tho lene.

Den 21 Maii hefft der viant Adewert belegert, hetwelke Ewsum wolde entsetten mith sijn volck ende enige Freesche compaignie, die aldaer den 23 Maii geslagen ende verjacht ende Adewert van den viant ingekregen.

Den 6 Junii hefft der viant Adwerderzijl mith gewalt ingenomen ende alle doet geslagen.

1581. Den 5 Junii hefft der overste van Ewsum Winsum upgegeven ende is mit sijn volck in Frieszlant getogen, daer nam he den 14 Junii ses venlin weder an ende in den eedt genomen.

Den 16 Junii quam der viant mith sijn volck tho Collum sich logeren.

Den 17 Junii quamen die Engelschen up Gaestterlant.

Den 23 quam een Engelsche fane ruter.

Den 24 Junii togen 11 venlin Engelschen hen bij Lewarden ende den 25 verlet der viant Collum ende toch tho rugge.

Den 3 Julii hebbe ick Johan van Bentum ten vullen mijn kostpenninck betalt ende bin den 4den van Lewarden getogen ende den 6 tho Ostemerhorne mith capitein Knoep affgevaren ende den solvigen avent tho Embden angekomen, als ick ter Knocke tho land gegaen.

Den 8 Julii quam ick bije vader tho Lier.

Den 9 Julii worden de malcontenten tho Vissflet ende Gripskercke geslagen.

Den solvigen dach thoch het Lirer en Reider
1581. venlin up, om hoer frontieren tho verdedingen voer ein inval der malcontenten ende quamen den 13 Julii de van Lier weder tho hus.

Den 22 Julii storff Jurrien van Lalaing binnen Groningen ende upgesneden sijnde om

tho balsemen, is sijn herte sehr kleen gevunden.

Der Staten leger ende Engelschen voer Zelwert liggende, is een sware schertsmutzel gewesen.

Den 31 Julii sint 4 venlin tho Reide angekomen ende die schantze ingenomen.

Den 4 Augusti sint de van Groningen uuthgevallen na Zelwart, menende dat sie in afftrecken weren, dan sint wacker worden na de stadt gejacht.

Den 9 Augusti togen der Staten knechten van Selwert up weder na Frieszlant.

Den 26 Augusti toch graff Johan van Ostfrieszlant na Harlingen ende Hollant om tho trecken na Engellant.

Den 30 Septembris worde het Statenvolck tho Northoren geslagen.

Den 3 Octobris uuth begeerte mijnes l. vaders mijn broeder Abel Conders ter scholen gebracht tho Bremen ende den 20 aldaer angekomen ende bij D. Pezelio in de kost bestedet, ende den rectori Molano recommandert, en bin den 30 Octobris weder tho Lier gekomen.

Den 26 Octobris sint de malconten(ten) van der Niezijl affgetogen, nadat capitein Knoep tho schepe mith groet perickel proviandt daerbinnen gebracht.

Den 4 Novembris is Conradus Quantzius pastor tho Lier gestorven.

Den 10 Novembris is graff Johan uuth Engellant weder up Lherort gekomen.

Den 29 Januarii 1582 quam mijn suster
1582. Alberda van Groningen bij ons tho Lijr.

Den 10 Martii des avents tho 8 uren sint de gevangen heren als borgemester Reint

Alberda ende borgemester Willem Ubbena, Jost van Cleve, Assuerus Munsterus ende Willem Dreuwes wunderlinck doer Godes hant uuth de gevenckniss lossgebroken ende uuth der stat geraket doer Marwijckspipe ende den 11 Martii tho middach tho Embden angekomen.

Den 14 Martii is mijn broeder Reint Alberda bij ons tho Lijr gekomen.

Den 18 Martii is sijn Excellentie der printz van Orange tho Delfft erschoten ende der schelm gevangen worden.

Den 20 Martii toch Reijnt Alberda mit mijn suster na Norden, om aldaer tho wonen.

Den 10 Junii wass het brulofft van Caspar
1582. van der Wengen mith der weduwen van Oldersum, Ode Onsta.

Den 2 Julii quam mijn ohem Rempt Jensma bij ons tho Lher ende toch den 6 weder van daer.

Den 16 Julii wordt bij Jemmingen een onbekende visch (gevangen) negen voet lanck, hebben(de) er een swert 3 voten lanck voer ende boven de munt.

Den 18 Augusti starff onse Wolbrich Conders tho Haisfelde.

Den 26 Augusti in der nacht entlepen Asinga ende Jacop Entens uuth die gevencknis uuth de Delffzijl.

Den 13 Septembris bin ick na Embden getogen doer bevel mijns vaders, vermitz de pest in de naberschap quam ende vandaer na Norden tho onse modder Hille Clants.

Den 17 Septembris is mijn suster Gese Conders an der pest gestorven.

Den 19 Septembris 1582 starff mijn suster Jost Conders oeck an der pest ende mijn vader ende steeffmoeder genaseden daeran.

1582. Den 21 Septembris quam ick weder tho Embden.

Den 25 Septembris toch ick na Raerchum tho mijn vedder Mello Conders om daer tho verwachten mijns vaders wille off ick oeck wederkomen solde.

Den 26 Septembris is Lochum entsettet, van der heren Staten krichsvolck.

Den 28 Septembris bin ick na Heisfelde doer versoeck van mijn vader gegaen, de mij aldaer up die esch mit mijn 3 broderen Henric, Allart ende Willem Conders bejegende ende een stuck van mij blivende mit mij gesproken, bevelende ick weder na Norden solde trecken ende aldaer verharren bes dat die pest muchte cesseren, mij sijn kinderen ten hochsten bevelende, dan mede weder affgetogen ende bin den 1 Octobris van Rarchum weder tho Emden gekomen, ende

Den 10 tho Norden bij onse modder Hille Clants ende mij aldaer een tijt lanck in de kost bestedet ende bin daer gebleven bet up den 26 Februarii 1583, dat de pest cessert ende mijn vaders hus weder klar.

1583. Den 26 Februarii getogen na Embden.

Den 4 Martii 1583 van Emden weder getogen tho mijn vader tho Lier.

Den 6 Maii toch mijn vedder Berent Conders mith sijn huisfrowe na Bremen ende quam mijn suster Hille Caters bij ons tho Lier van Lewarden.

Den 4 Junii quam Berent mit sijn husfrowe ende soen ende mijn broder Abel Conders weder van Bremen, der den 24 Junii na Bremen toch.

Den 25 Junii getogen na Embden.

Den 27 na Norden getogen om de kranckheit van mijn suster Alberda.

Den 16 Julii is mijn suster Willem Alberda gerustet omtrent 12 uhren in die nacht ende den 20 Julii tho Norden begraven.

Den 25 Julii weder tho Lier gekomen.

Den 26 Julii toch mijn l. suster Hille Caters na Groningen.

Den 12 Augusti quam Lurt Huinghe tho Lier uuth Groningen verdreven, daer he gebleven, do de andere heren weren lossgebroken.

Den 13 Augusti bin ick mit Berent na Stenforden doer Vriesz, Wust, Cloppenborch, Wiesternem ende Renen getogen om onse guth vandaer tho halen ende quam den 23 Augusti weder tho Lier.

1583. Den 26 Septembris togen doer Lier doctor Pezelius en D. Crucigerus mith mijn broeder Abel Conders na Embden ende den 11 Septembris repasseerden sie weder na Bremen.

Den 16 Septembris quam der overste W. van Ewsum ende Asinga Entens tho Oterdum am lande ende begunden dat tho fortificeren.

Den 20 Octobris wordt Termunten verbrant.

Den 18 Octobris starff mijn ohem Rempt Jensema.

Den 24 Octobris toch de vaivode Albertus à Laski na Polen.

Den 13 Novembris togen de beide oversten W. van Ewsum ende A. Entens mit 10 venlin na Wedde.

Den 19 Novembris 1583 toch der overste Wigbolt van Ewsum weder van Wedde aff na Wijnschote ende worde gewunt en liet een venlin achter ende toch voert van Wijn-

schote na Hogebunde mith den oversten Entens und dan na Oterdum.

Den 4 Decembris quam der overste A. Entens tho Lier.

Den 8 Decembris worde Johan Rengers tho Hellum van de malcontenten gevangen ende na Lingen gebracht ende toch der overste Entens weder van Lher na Oterdum.

Den 15 Decembris kreech ick een brieff van mijn vedder Egbert Alberda van Hemmen doer Buninck.

Den 21 Decembris hebben 20 soldaten van Wedde enige husen tho Wener geplundert daer enige uuthgewekenen van Fermsum in weren.

1584. Den 31 Januarii 1584 starff der overste Wigbolt van Ewsum tho Oterdum.

Den 6 Februarii 1584 quam mijn broeder Abel Conders weder van Bremen om uuthgesonden tho worden na Marpurg.

Den 28 Februarii logierten sick de buren tho Hogebonde tho bescharminge des landes.

Den 15 Martii quam capitein Lazarus tho Oterdum ende de commissarien van Frieszland om tho monsteren het krichsvolck.

Den 22 Martii toch mijn broeder Abel Conders na Marpurg.

Den 26 Martii quam der Staten admirael up die Eemse.

Den 1 Aprilis toch der overste Asinge Entens mit sijn regiment uuth Oterdum.

1584. Den 13 Aprilis togen de borgeren van Lier ende de husluiden mit hoer geweer up na Dijl ende Hogebonde om de malecontenten den intocht int lant tho keren.

Den 15 Aprilis quam een trompetter mit

twe malcontenten up Lherort om an graff tho versoken een doertocht int lant.

Den 17 Aprilis voer capitein Knoep mit 6 schepen den Eemse up hen bij Wener.

Den 18 Aprilis bracht Ocke Frese droste die van Jemmingen ende Niderreiderlant in wapenen ende togen tho den anderen tho Dijl ende Bonde.

Die 21 Aprilis toch de trompetter weder van den Ort ende quam capitein Prenger ende 2 anderen in sijn platz.

Den 22 Aprilis toch het venlin van Gretmunampt sterck 550 man doer Lehr mede na Dijl ende den 24 het venlin van Oldersum na Hogebonde.

Den 28 Aprilis togen de malconten(ten) weder aff van Aschendorp, dewile sie so grote oppositie vunden ende toch graff Edzart na Wedde om mith Verdugo tho spreken.

1584. Den 30 Aprilis togen de venlin van Groningen ende Oldersum weder na hus ende den 1 Maii de van Lher oeck na hus.

Den 11 Maii quam de admirael Du(ven)voerde mit 2 commissarien up de Eemse ende toch mith 2 commissarien na Stickhusen tho graff Johan ende den volgenden dach weder na sijn schepen up de Eemse.

Den 28 Maii quam mijn broeder Claes Cater tho Lher om het hijlick tuschen mij ende sijn suster tho besluten, welkes geschehen mijn vader kranck sijnde.

Den 4 Junii 1584 is mijn vader sehr christelick gerustet, ende mij sijne soens ten hogesten bevolen bijhou tho doen ende in de vrese Godes up the voeden ende de moder tho assisteren ende belastede sijn 3 soens

de moder ende mij tho gehorsamen ende onse raet tho volgen etc.

Den 18 Junii toch mijn broeder C. Cater weder aff na Embden ende volgede hem den 20en.

Den 23 Junii voer mijn broder Cater van Embden aff ende ick toch weder na Lher.

Den 30 Junii is der printz van Orange van een schelm doerschoten, so vort gevangen worde ende quartiert (Baltazar Gerardts).

Den 8 Julii wass enige commotie up Valderen, omdat bij nachte een poerte upgedaen.

1584. Den 19 Julii haelde capitein Knoep enige gevangen borgers van Nesserlant, in stede dat de droste Ocko Frese enige van sijn soldaten gevangen genomen.

Den 2 Augusti toch doer Lher een gesanter van graff Johan van Nassaw na sijn soen graff Wilhelm in Westfrieszlant.

Den 23 Augusti hebben wij onse brulofft tho Lehr geholden als de 6 weken omme.

Den 30 Augusti worde Petrus Gelii Faber tho een pastor tho Lher in bijwesent van here Menso pastor tho Embden angenomen.

Den 12 Septembris toch der baron von Pardillan gesanter des konincks van Navarre van Embden aff na Hollant.

Den 25 Septembris quam tho Lher een gesanter uuth Engellant mith pastor Mense om mit graff Johan up den Oert tho spreken.

Den 19 Octobris toch Michael Hogelken dor Lher na oesten om een regiment van 6 venlin an tho nemen.

Den 25 Octobris wass die brulofft van Johan Schaffer ende Jost Alberda.

Den 1 Decembris toch capitein Harkenstede mith sijn venlin aff.

Den 2 Decembris toch capitein Gevecote mith sijn venlin aff.

Den 5 Decembris volgede der overste Michael Hogelke.

1585. Den 2 Februari 1585 wass een grote storm daerdoer de schantze von Oterdum, so de malcontenten geslagen, terbroken ende rasert.

Den 20 Februarii quamen 3 potten orlichsche schepen up de Emse ende toch Caspar van Ewsum mit 6 gevangen na Lewarden.

Den 23 Februarii toch mijn huisfrowe weder na Groningen ende quam den 13 Martii weder tho Lher.

Den 7 Aprilis starff der lieutenant doctor Johan de Mepsche.

Den 22 Aprilis quam Michael Hogelken ende Gerrijt de Junge mith hoer venlin tho Oterdum ende togen 3 venlin weder uuth.

Den 25 Aprilis starff Fecco Ompteda vrowe upt Zant D. Schaffers dochter.

Den 28 Aprilis kreech Onno van Ewsum een grote but bij Oterdum.

1585. Den 22 Junii 1585 toch mijn vedder Berent Conders mith sijn husfrowe ende soen na Herborn.

Den 18 Julii togen wij na Norden up die bruloff van Egbert Clant ende Teicke Entens ende quamen den 28 weder tho Lher.

Den 29 Julii een anslach up Groningen gewest, so failliert ende Ketteler gevangen, de den 7 Augusti tho Groningen enthovet.

Den 13 Augusti toch der baron van Pardillan weder doer Lher na Bremen, starck 14 personen.

Den 9 Septembris verleten de malconten(ten) de schantze van Oterdum an die Reider zijt.

Den 24 Septembris wass Onno van Ewsum ende capitein Wederspaen mit 200 soldaten tho Lier.

Den 23 Octobris togen de van Embden aff om de geusen tho verjagen dan vergeves.

Den 12 Novembris toch een gesanter des konincks van Navarre mith 8 personen doer Lher na Embden ende Engellant.

Den 18 Novembris quam capitein Johan Vervou mit sijn schip ende compagnie van Delffzijl.

1585. Den 8 Decembris quamen enige Hollantsche schepen up die Eemse.

Den 13 Decembris quamen noch 4 Hollantsche schepen up de Eemse ende verbranden een Embder schip bij Borsum van hoer egen vuer.

1586. Den 25 Januarii 1586 entfangen briven van mijn vedder Berent Conders von Herborn doer Hieronimus Stijchusen.

Den 7 Februarii weder an hem geschreven doer Jacob den boden up Herborn.

Den 17 Februarii voer der baron von Wullingbij mit 6 schepen von Embden.

22 Februarii hebben de von Oterdum een schip van de maleconten(ten) bi de Knotte genomen.

1586. Tusschen den 3 ende 4 Aprilis in der nacht holde Onno van Ewsum 4 gevangenen van Lher.

Den 26 Aprilis quamen 4 orlochschepen up de Emssche.

Den 29 Aprilis noch 3 orlochschepen.

Den 30 Aprilis noch 5 orlochschepen.

Den 18 Maii quam der Engelscher gesanter

Antonius Harley up de Emse mit een groet schip.

Den 23 Maii toch ick na Embden om mit den ambassadeur tho spreken, quam den 27 Maii weder tho Lher.

Den 26 Maii starff de gravinne van Esens.

Den 2 Junii worden de gravinne van Esens ende oeck Verdugon vrowe begraven.

Den 3 Junii worde Onno von Ewsum solvest 7de tho Wener doet geslagen.

Den 13 Junii upt accord tuschen den ambassadeur von Engellant ende graff Edzart voren de Engelsche schepen in Embden.

Den 14 Junii toch mijn broder Reijnt Alberda na Norden.

Den 24 Junii quam he weder tho Lher.

Den 30 Junii togen van Embden Onno Tjabberen ende Henricus Geerdes in ambassade na den grave van Lecestre.

Den 27 Julii toch mijn huisfrowen moder na Groningen.

Den 9 Augusti toch de graff van Meurs na Bremen om ruter an tho nemen.

Den 30 Augusti 1586 toch ick na Embden.

Den 2 Septembris quam weder tho Lher.

Den 2 Septembris worde Doesborch van den graven van Lecestre ingenomen.

1586. Den 26 Septembris quam der printz van Parma mith sijn krichsvolck tho Hasellunne om dier Staten loepplatz van die ruteren tho verdriven.

Den 27 Septembris worde Parma in groter ijl doer 2 trompetters weder thorugge gevordert ende thoch den wech, den he hen gekomen.

Den 4 Octobris worde docter Helmer Dunker

van Groningen (daer he gestorven) doer Leer gevoert na Embden.

Den 9 Octobris worde de graff van Morenez mit de graff van Eberstein ende enige ruters durch tempest an die Grete gedreven.

Den 5 Novembris hefft Caspar van Ewsum Hansken Holthusen hus tho Wener geplundert.

1587. Den 9 Januarii 1587 worde Deventer van den Engelschen capitein verraden ende overgegeven.

Den 23 Februarii 1587 togen voerbij Lheroert omtrent 470 malcontenten na Oldersum.

Den 3 Martii togen sie weder thorugge mit 2 graven van den Barge, vorbij Soltzbergen wesende alle de huisluiden in wapenen.

Den 6 Aprilis togen omtrent 60 malcontenten doer Oldersum mit een but, hebbende hoer schip verlaten.

Den 20 Aprilis togen 116 malconten(ten) na Stickhusen.

Den 23 Aprilis toch doer Lher een Engelscher gesanter Sr Horatio Palavicino, komende uuth Hochdutschlant.

Den 6 Maii starff Hector von Oldersum.

Den 11 Octobris hefft graff Enno ingenomen het hus Stickhusen.

Den 19 Octobris na Embden getogen ende den 23 Octobris wedergekomen.

Den 2den Novembris is mijn broeder Wilhelm mith Sivert na Herborn gesonden en onse vedder und modderen Berent Conders ende sijn huisfrow.

1587. Den 14 Novembris passeerde een gesante uuth Engellant na Dennemarck.

Den 25 Decembris worde droste Mulert tusschen Lingen ende Munster doerschoten.

1588. Den 4 Januarii 1588 verleten die malconten(ten) Hasellunne.

Den 21 Aprilis 1588 is gestorven upt Zant Egbert Clant van Usquert.

Den 25 Maii quamen 9 orlochschepen up de Eemse.

Den 11 Junii togen de gesanten van den hertoch von Parma doer Stickhusen, hebbende gelegen 14 dagen bij graff Edzard etc.

Den 17 Junii quam Martin Segersen mit sijn orlochschip up die Eemse.

Den 7 Julii quamen tho Lier der graff van der Lippe ende die lieutenant van den hartoch van Brunswijck als keijserlicke commissarien tusschen die graven.

Den 13 Julii quam een galeije up de Eemse.

Den 26 Julii quam mijn vedder Egbert Alberda van Marpurg.

Den 5 Augusti vertogen de keijserliche commissarii weder aff.

Den 12 Augusti liet der graff van Oldenborch
1588. sijn groff geschut affgaen tho een triumph over die erholdene sententie van Jeveren tegen dem graven Edzarten etc.

Den 31 Augusti toch Egbert Alberda weder aff na Marpurg.

Den 14 Septembris worde die oltste dochter van graff Edzart begraven.

Den 4 Octobris quam nichte Hille Clants hijr.

Den 8 Octobris 1588 is nichte Wemele Clants gerustet.

1589. Den 30 Januarii is gestorven Hero von Oldersum.

Den 8 Februarii 1589 na Embden getogen verschreven van Bastian Wabbens, des deeffstals halven van onse golden ketten und andere.

Den 12 Februarii weder gekomen.

Den 14 Februarii is onse gode swager Reint Alberda gerustet ende den 17 in der kercken tho Lher begraven.

Den 18 Februarii is mijn broder Abel Conders van Marpurg wedergekomen ende den 22 Februarii na Bremen getogen om onseren vedder Johan Rengers ten Poste belangende de entdeckinge des dieffstals.

Den 10 Martii entfangen brieven van mijn broeder Abel ende vedder Rengers van Bremen ende toch daerup den 11 Martii na Emden ende quam den 12 Martii mith mijn vedder Wigbolt van Iselmuiden weder tho Lher, dewelke in der nacht vort na Bremen toch, omdat hem sijn goet oeck gestolen.

Den 24 Martii quamen mijn broeder Abel ende Iselmuiden weder van Bremen.

Den 1 Aprilis 1589 an mijn vedder Johan Rengers ten Poste up Bremen geschreven ende hem gesonden 12 goltgulden ende 2 stucken olt golts vor sijn dochteren.

Den 8 Aprilis quam mijn broeder Hinrich mit Siwert weder van Marpurg.

Den 28 Aprilis worde een dach geholden tho Oldersum tuschen Plettenborch ende de wedwe van Oldersum.

Den 11 Maii is Claess Frese gerustet.

Den 13 Maii toch Hillebrant dor Lher na Groningen und starff sijn vader alda.

Den 25 Maii quam Egbert Alberda weder
1589. van Marpurg na dode sijns vaders tho Lher.

Tusschen den 12 ende 13 Junii quam graff Wilhelm von Nassaw mit 35 schepen voer Reide ende nam den 16 Junii Reide in.

Den 9 Julii is Evert Alberda na Rochelle gevaren.

Den 22 Julii worde de koninck Henri 3 van Franckrijck voer Paris vermordet.

Den 12 Septembris 1589 hefft der overste Allart Clant geplundert Oldersum.

Den 16 Septembris worden 33 soldaten van A. Clant up den Oert gevencklich ingetogen.

Den 18 Septembris seilde Clant weder na Reide.

Den 19 Septembris toch doer Lher een gesanter des keijsers comende uuth Moscovien.

Den 26 Septembris toch mijn huisfrow na Dornum up het brulofft van Enno van Dieffholt ende onse nichte Almet Benninga van
1589. Grimersum ende quam den 9 Octobris weder.

Den 10 Octobris nam graff Wilhelm van Nassaw de Soltkamp in.

Den 1 Novembris toch mijn broeder Abel Conders mit breven an Dekema, Starckenborch, president Aisma ende mher anderen om onse goderen tho Enumatil tho bevrien etc.

1590. Den 4 Januarii 1590 toch mijn vedder Egbert Alberda na Embden ende daerna na Groningen.

Den 9 Martii quam mijn broeder Abel Conders weder van Groningen.

Den 11 Julii 1590 worde Allart Clant gevencklick up Lherort gesettet ende van graff Johan ingetogen.

Den 27 Julii toch Verdugo's trompetter an graff Johan tho Stickhusen om verlossinge van Allart Clant.

Tuschen den 1 ende 2 Augusti namen die malcontenten Kloppenborch in.

Den 7 Augusti een schrecklick tempest daerdoer die dijcken inbrocken.

Den 5 Augusti worde Ocke Frese van sijn drostampt affgesettet.

Den 10 Augusti toch mijn broeder Allart Conders weder na Dillenborch, nadat ick hem pert van den drosten Wengen gekofft, ende den solvigen dach toch D. Holtman na Groningen tho Verdugo.

Den 17 Augusti worde Allart Clant weder gerelaxert uuth den gevenckniss.

Den 19 Augusti verliten de malcontenten die Kloppenborch.

1590. Den 12 Septembris bin ick mit mijn broeder Hinrick Conders getogen na Embden, die van daer affvoer na Engellant.

Den 27 Novembris entfangen breven van mijn broeder Hinrick Conders uuth Londen in Engellant.

Den 15 Decembris toch D. Holtman wegen graff Johan na Praga.

1591. Den 17 Januarii 1591 togen doer Lher der visconte de Touraine ende Horatius Palavicino, gesanten van den coninck van Franckrick ende koninginne van Engellant.

Den 20 Maii 1591 hefft sich Zutphen an de heren Staten ergeven.

Den 30 Maii hefft sich Deventer ergeven an printz Mauritz van Nassaw wegen der Staten.

Den 8 Junii 1591 quam graff Mauritz van Nassaw mit het leger voer Groningen ende vandaer den 16 Junii voer den Delffzijl.

Den 22 Junii ergaff sich Delffzijl in der heren Staten handen ende toch mijn broder Allart weder na Dutzlant.

Den 24 Junii toch het leger van den Delffzijl weder aff.

Den 27 Junii ergaff sich de Upslach.

Den 1 Julii ergaff sich Enematijl.

1591. Den 4 Julii toch het leger na Steenwijk.

Den 6 Julii worden 6 soldaten tho Groningen affgehouwen.

Den 30 Julii starff Occo Frese tho Embden.

Den 25 Augusti hebbe ick an mijn vedder Berent Conders geschreven up Heijdelberg doer mijn vedder Egbert Alberda.

Den 25 Septembris starff der churfforst hertzoch Christian van Saxen.

Den 29 Septembris starff graff Johan van Ostfriesslant.

Den 11 Octobris 1591 worde Nimwegen van graff Mauritz van Nassaw ingenomen.

Den 15 Octobris verleten de malcontenten Ter Vechte.

Den 18 Octobris triompherde de van den Delffzijl over het innemen van Nimwegen van der Staten.

1591. Den 22 Octobris quam graff Edzard van Oestfriesslant up Lehrort.

Den 5 Novembris worde doctor Mol up Lherort gevencklick gesettet.

Den 6 Novembris toch koninck Henrick van Franckrick ende Navarre voer Rouan.

1592. Den 6 Januarii 1592 is hertzoch Casimir paltzgraff tho Heijdelberg gerustet.

Den 19 Januarii is borgemester Johan Tedema tho Groningen gerustet.

Den 21 Februarii worde D. Mol sijner gevencknisse up den Oert entslagen.

Den 18 Martii quam mijn broeder Allart

Conders mit Gerard Stael uth Frankrick vant belech van Rouan.

Den 31 Martii toch mijn broeder Allart Conders mith Gerard Stael na Zuijdthusen tho Staels vader.

Den 18 Maii quam graff Mauris van Nassaw van Steenwijck.

Den 4 Maii is tho Heidelberg onse gude vedder Berent Conders in den Heer entslapen.

1592. Den 14 Maii toch graff Willem van Nassaw mith sijn volck na Steenwijck.

Den 26 Maii toch Hermannus Rennecherus doer Lher na Bremen mit Albertus Vogt, so tho Loghe van enige malecontensche soldaten gevangen worden ende Rennecherus entliep idt ende quam weder tho Lher.

Den 30 Maii togen doer Lher junge graff Johan van Nassaw, een graff van Solms ende de baron von Windenborch na Friesslant.

Den 24 Junii 1592 hefft sich Steenwijck upgegeven an graff Maurits etc.

Den 10 Julii is het leger van Steenwijck upgetogen ende den 15 voer Covorden gekomen.

Den 5 Augusti toch ick mit mijn huisfrowen moder na Bremen om onse modder Eilco Conders, weder van Heijdelberg gecomen sijnde, an tho sprecken ende quam ons tho Apen der graff van Monpelgart tho mote, gaende na Engellant.

Den 18 Augusti quamen wij weder tho Lher.

Den 1 Septembris hefft sick Covorden an de heren Staten ende graff Moritz ergeven.

1592. Den 23 Septembris toch der graff van Monpelgard weder doer Stickhusen komende uuth Engellant.

Den 21 Octobris worde die Lieke vast gemaket van Wigbolt Barels.

Den 20 Novembris worde een lantdach geholden tho Auwrick van die van Ostfriesslant.

Den 23 Novembris Parma tho Atrecht gestorven.

Den 18 Februarii 1593 [1]) toch Verdugo doer die Burtange na Groningen.

1593. Den 27 Martii starff Hermannus Buschius.

Den 7 Aprilis quam graff Willem van Nassaw mit sijn krichsvolck up die Dollart ende toch tho Billingwolde ant lant.

Den 23 Junii toch mijn huisfrowe mit Aneken Tamminga na Bremen tho onse modder Eilke Onsta wedwe Conders tho besoken.

Den 8 Julii quamen sie weder van Bremen mith onse vedder Abel Conders.

Den 11 Julii toch Aneken Tamminga weder na Groningen.

Den 18 Augusti ergaff sick Wedde an die heren Staten.

Den 28 Augusti toch ick na Billingewolde ende Wedde om tho besehen ende quam des anderen dages weder tho Lher.

Den 31 Augusti toch graff Willem mit sijn krichvolck na Covorden.

Den 12 Septembris hebben die maleconten-ten Wedde weder ingenomen.

Den 1 Octobris hefft graff Philips van Nassaw een convoij van die malcontenten bij Zuijtlaren geslagen.

Den 18 Octobris is Wedde weder van graff Willem ingenomen sijnde tho schepe tho Billingewolde angekomen.

1) H. S. heeft 1613.

1593. Den 20 Octobris voer graff Wilhelm weder aff na Frieszlant.

Den 19 Novembris waren enige particuliere Omlanders tho Embden versammelt.

Tusschen den 2[en] en 3[en] Februarii een anslach der malcontenten up de Delffzijl gefaillert.

1594. Den 27 Aprilis verlieten die malcontenten Covorden.

Den 12 Maii quam sijn excellentie mith het leger voer Groningen.

Den 20 Maii worde Adwerderzijl mit stormerhant gewonnen ende capitein Prenger mith sijn soldaten doetgeslagen.

Den 28 Maii toch ick na Embden.

Den 30 Maii over na den Delffzijl ende vandaer na Bremen.

Den 1 Junii quam ick int leger tho Helpen.

Den 3 Junii toch ick na den Niezijl.

Den 4 Junii na de Schelffhorst tho mijn broder Claess Cater.

Den 11 Junii quam ick weder int leger.

Den 13 Junii quam ick weder in den Delffzijl ende den solvigen dach is de olde vrowe van Deeffholt gerustet.

Den 14 Junii quam ick weder tho Lher.

Den 15 Junii hebben de van Groningen de soldaten vant Schutendiep ingelaten buten weten van de borgerie.

Den 19 Junii worden 2 boden uuth de stat komende gevangen.

Den 20 Junii toch mijn huisfrowe up de begravenisse van de wedwe van Dieffholt.

Den 25 Junii quam onse nichte Eilke Onsta weduwe tho Lher van Bremen.

Den 5 Julii wordt het ravelin voer Oester-

porte mith gewalt ingenomen, daerover de van Groningen verflauwet.

Den 9 Julii toch ick weder na Emden ende quam den 11 Julii [1]) weder int leger.

Den 12 Julii worde het accord getroffen ende den 13 beiderzijts ondertekent.

Den 14 Julii togen die soldaten daeruuth.

1594. Den 15 Julii togen wij in de stat.

Den 17 Julii deden here Menso Altinck die erste predige in S. Mertens kercken, als de beelden daer al uuthgeworpen.

Den 13 Augusti van Groningen getogen na Husing ende den 14 tho Embden angekomen ende den 15 tho Lher.

Den 30 Augusti hebben wij onse tijlber guth na Groningen gesonden.

Den 3 Septembris bin ick mith mijn huisfrowe na Groningen getogen over Emden ende den 5 tho Groningen gekomen.

Anno 94 weren Borgemesteren:

Johan Lewe,
Albert Jarges,
Evert Ulger,
Albert Eels.

Hoeftmans:

Joachim Ubbena,
Johan van Ballen,
Egbertus Upkena,
Frerick Moijsteen,

de tho samen cassiert ende sint van die Staten Generael weder gekoren:

---

1) H. S. heeft „Junii."

Borgemesteren:

Herman Koninck,
Mello Conders,
Egbert Alberda,
Joachim Altinck.

Hoeftmans:

Hillebrant Rolteman,
Frerick Conders,
Tammo Conders,
Johan Clant.

Spreuken, verzen enz., welke achter in het journaal zijn opgeteekend.

Hoffnung ist der Tugent Zijr,
auff Hoffnung werden erhalten wijr.
Hoffnung spricht, hab ein guten Muth,
verzach nicht, ess wirt werden guth.

Flumen apud superos est nullum, pontibus ergo
Haud opus est ullis, sed neque pontifice,
Ast apud infernas, cum sint tria flumina, saedes
Haec habeant pontes pontificesque suos,
Hinc quoque Romanus diademata terna sacerdos
Gestat, quod praesit fluminibus Stijgiis.

Non audet Stijgius Pluto tentare, quod audet
Effrenis monachus, plenaque fraudis anus.

Mortui sunt, hercule, mundo cucullati, quod iners terrae sint onus, ad rem utiles nullam nisi ad scelus et vitium.

Der Pabst zwe Schlussel hat gefort
Die Welt mit solchen Scheen bethoret,
So nun der Schien davon verschwindt
So sicht man das es zwe Schwengel syndt,
Gemacht den Pabst zu hencken dron
Mit Judas nemen gleichen Lhon.

Der Pabst und sein Roth
Sund Engel vor Got,
Wie Judas ein Zwelffbot,
Der von Gelt verriet Got.

Beza in pontifices.

Nil mirum est statuas vos commendare libenter
Ipsi cum sitis pontifices statuae.

Si cum labore honesti quippiam egeris, labor abit, honestum manet, si cum voluptate turpe feceris quippiam, quod suave est abit, quod turpe est manet.

Collatio Saturni et papae.

Falcifer hic olim Saturnus regna tenebat
Ausonius sedem, nunc ubi praesul habet.
Ille parvis crudelis erat natosque vorabat,
Hic simili praestat se feritate patrem.
Namque suos natus cum bile tumescit et ira
Ad Stijgias saevo fulmine mittit aquas.
Ille gravem fertur deglutivisse molarem,
Faucibus hic arces, oppida, regna vorat.

Pasquillus.

Non ego Romulea miror quod pastor in urbe
Sceptra gerat, pastor conditor urbis erat;
Cumque lupae gentis nutritus lacte sit author,
Non ego Romulea miror in urbe lupos.
Illa meum tantum subit admiratio captum
Quomodo securum servet ovile lupas.

Jelicher Hadder scheint erst klein
Ohn einig Furcht und Arch zu sein,
Ehe man sich aber recht umbsicht,
Oft schrecklich Ding herauszen bricht,
Dasz sich erhebt und einherfert,
Als ob esz rurt Himmel und Erd.

Kuhn und bösz sein ohn enig Macht
Wird vor Unsinnigheit geacht.

Nach dem Reich Gottes Niemand tracht,
Sijn Wort wird uberal veracht,
Wo es aber Jemand nempt an,
Wil Rhum ende Gniesz darvon han.
Iderman smuckt sich mit dem Schein,
Aber Got sehet ins Hertz hinein.

Dictum Mardonii, regis Xerxis ducis.

Wasz Got einmael besloszen hat,
Da wider ist kein Hulff noch Rath,
Und da gleich Rath zu vinden wher,
Volget doch niemand getreuwen Lher.

Al Tugent den erst herlich leucht,
Wen Noth und Ungluck sich erreugt.

L'Italien est sage devant la main,
L'Alemant sur le faict,
Le François après le coup.

Thucydides.

Les moins entendus en quelques affaires sont les plus hardis à l'entreprendre.

On doit bien penser à soy avant que s'embarquer, mais depuis qu'on a commencé à faire voile, il n'est plus temps de marchander le vent.

De toute paille bons leuriers.

Paix engendre prospérité,
De prospérité vient richesse,
De richesse orgueil, volupté,
D'orgueil contention sans cesse,
Contention la guerre adresse,
La guerre engendre pouvreté,
La pouvreté humilité,
D'humilité revient la paix,
Ainsi retournent humains faicts.

Papa noster, qui es Romae, maledicatur nomen tuum, intereat regnum tuum, impediatur voluntas tua, sicut et in caelo et in terra, panem nostrum non das nobis hodie, et remitte nobis pecuniam nostram, sicut nos remittimus tibi indulgentias tuas et ne nos inducas in haeresim, sed libera nos a missa tua, quia tuum est infernum, pix et sulphur per secula seculorum. Amen.

Ulricus Huttenus eques auralis.

Multi cardinales caeci creaverunt caecum Leonem decimum pontificem.

Epithaphium Pii quinti.

Papa Pius moritur quintus, res mira, tot inter Pontifices tantum quinque fuisse pios.

Courte histoire de ceulx de Valois.

François premier
Fust prisonier
Faict a Pavie.
Son fils aisné
Empoisonné
Perdit la vie.

En joeux et ris
Mourut Henri
D'un coup de lance
François second
Par la poison
Laissa la France.

Charles aussi
Mourut ainsi
Et de mort telle
Eust d'Alençon
Par la poison
Playe mortelle.

Henri le tiers
Sans heretiers
Fin de sa race.
D'ung Jacobin
Ruse et fin
Sentit l'audace.

Voilà le sort
De vie à mort
En courte histoire
De tant des rois
Du sang Valois
En peu de gloire.

Henri le quart
Soigneux regard
Avoit besoigne
D'ung Jésuit
S'il n'est séduict [1])
Soit à Vergongne.

Maria Stuarta Scotiae regina post 19 annorum captivitatem in arce Frodringhar 8 Februarii 1587 in presentia comitum de Scharbury et de Kant et multorum equitum nobilium et satraparum decapitata jussu reginae Angliae et parlamenti. Arcis praefecti erant Amias Paulet et Drus Druerius.

Het balspijl tho Geneve lanck	33	passus.
breit	13	passus.
Tho Valence lanck	31	passus.
breit	10	passus.

---

1) Aan de kant staat „Petre Coten."

Templum Argentinense usque ad chorum est longum passus 99, latum vero 59 passus.

Coloniense longum ad chorum 90, latum 62.
Bernense longum ad chorum 78, latum 46.

Anno 1586 worde binnen Emden getaxert

10 engels een lois.
32 askens een engels.
Dat engels van ducatengolt gelt binnen Emden 28 st.
Dat engels van kronengolt 26 st.
van goltgulden golt 23 st.
10 engels Troys is een loet.
$9^{1}/_{2}$ engels Colns is een loet.

NOG EENIGE STUKKEN BETREFFENDE DEN STRIJD DER BISSCHOPPEN VAN UTRECHT MET DE STAD UTRECHT OVER HET BEZIT VAN HEERLIJKE RECHTEN

DOOR

Mr. S. MULLER Fz.

De stukken, die hierbij het licht zien, sluiten zich geheel aan bij de door mij in het 9e deel dezer Bijdragen (p. 31) onder denzelfden titel in het licht gegevene. Geene slordigheid is oorzaak, dat ik ze over het hoofd zag, toen ik voor de publicatie der vorige serie een onderzoek naar dergelijke bescheiden in het stadsarchief van Utrecht instelde: zij berustten toen daar nog niet. Eerst in het vorige jaar stuitte ik bij de rangschikking van het archief van den Dom op een band met in de 17e eeuw saamgebondene stukken, die blijkbaar uit het Utrechtsche stadsarchief afkomstig waren. De band bevatte verschillende bescheiden, allen betreffende de jaren 1481—1483 en 1501—1504. Bijna allen waren blijkbaar samengebracht door het stuksnijden der op deze jaren betrekking hebbende stedelijke brievenboeken en registers van certificatiën, die inderdaad in het stadsarchief ontbraken. Op mijn voorstel heeft Z. Exc. de Minister van Binnenlandsche Zaken door afstand van den band

aan het stadsarchief de schade, door een vandaalschen liefhebber aan dit depot toegebracht, zooveel mogelijk hersteld. De band is toen dadelijk uiteengenomen en de stukken zijn gerangschikt en bij de seriën der brievenboeken en der registers van certificatiën ingedeeld. Er bleek toen alleen over te blijven een omslag met stukken, betrekking hebbende op de onderhandelingen over den vrede met den bisschop en Maximiliaan in 1483. Het is onder deze laatste stukken, dat ik de hierbij uitgegevene documenten ontdekte.

Bepaald nieuwe gezichtspunten over den strijd van de stad met de bisschoppen, bepaaldelijk met bisschop David van Bourgondië, leveren de stukken niet; maar zij lichten verschillende details van het geschil op gelukkige wijze toe. Ik mag den gang van den strijd, dien ik in mijne inleiding bij de uitgave der Utrechtsche rechtsbronnen uitvoerig geschetst heb, bekend veronderstellen. Ter toelichting van den inhoud van deze stukken is het voldoende, dat ik hier kortelijk resumeer, wat ik vroeger over de worsteling tusschen bisschop David en de stad Utrecht heb medegedeeld [1]).

Het is bekend, dat de stad Utrecht er na eeuwenlangen strijd in geslaagd was, om zich bijna geheel van haren heer, den bisschop, onafhankelijk te maken. De benoeming van den schout bleef aan den bisschop, die echter bij zijne keus tot de geboren burgers der stad beperkt was; de schout stond in den eed van de stad en in enkele gevallen was zelfs schepenburgemeester gereed om zijne plaats te vervullen. De keus van de schepenen geschiedde door den raad, en zij waren door een eed verbonden niet alleen aan hunnen heer, maar ook aan den raad. Wat

1) Zie de aangehaalde inleiding p. 112—121.

het ergste was: de geheele crimineele rechtspraak berustte bij den raad, die de instructie der crimineele processen aan vijf door de vier oversten gekozene raadsleden, de vijven, opgedragen had; deze commissie verving dus den schout op het geheele gebied der crimineele rechtspraak [1]). Bij den strijd, dien de stad sedert het laatst der 13e eeuw met den bisschop had aangebonden, was het zeer zeker niet alleen om het recht tot aanstelling der rechters en om het recht op de crimineele rechtspraak alleen te doen geweest; stellig hadden, te Utrecht zooals elders, grove misbruiken van den kant der bisschoppelijke rechters den raad gedwongen, om dit uiterste middel tot verbetering van den toestand aan te grijpen. Maar van den anderen kant was het zeker niet te verwachten, dat de invloed van het woelzieke Utrechtsche volk op de keus der rechters het leven zou geschonken hebben aan een toestand, die in alle opzichten voldoende mocht heeten. Ik zeg, dit was niet te verwachten; maar met belangstelling vernemen wij toch in de hierbij uitgegevene stukken uit den mond van bisschop David verschillende grieven tegen de rechtspleging door de vijven [2]). Al vergeten wij niet, dat 's bisschops getuigenis hier verre van onpartijdig is, wij mogen toch, waar hij feiten noemt, die niet door den raad weersproken worden, daaruit opmaken, dat het den bisschop (zooals trouwens bijna van zelf spreekt) bij zijne hervormingen in de rechtsbedeeling van het Sticht niet alleen te doen was om te heerschen, maar dat hij daarbij bepaaldelijk ook op het algemeene welzijn het oog had.

---

1) Zie nog verdere grieven hierna N°. I § 7—12. Opmerkelijk is de laatste grief: bij de annexatie der crimineele rechtspraak had de bisschop natuurlijk niet verzuimd, ook de profijten daarvan, de steenboeten, te naasten.

2) Zie hierna N°. II § 7—10.

Die hervormingen in de rechtsbedeeling waren doortastend genoeg. Zoodra bisschop David er na een bijna twintigjarig bestuur in geslaagd was, de opperste leiding der zaken ook in de stad geheel in handen te krijgen, gordde hij zich in 1474 aan, om orde in de verwarde rechtsbedeeling van het sticht te scheppen. Nadat hij op 3 October 1473 van den keizer een octrooi had verkregen tot het oprichten van een hof van appèl, ging hij op 17 Januari 1474 over tot de instelling van zulk een college, dat zou bezitten „volkomen magt, van allen saken van beroep kennisse te nemen, die te tracteren ten eynde ende ter behoorlijke excecutie te brengen" [1]). Het was de bedoeling, dat inderdaad „van *allen* saken" op dit hof zou geappelleerd worden. Wij zien spoedig den raad van Utrecht, die zich het recht toekende om vonnis te wijzen bij arrest, met het hof in conflict [2]). En uit onze stukken blijkt, dat het hof zelfs de rechtspraak in de immuniteiten der kapittelen niet eerbiedigde [3]). Het hof werd geheeten het „recht van der scive", evenals de geestelijke rechtspraak van den bisschop als „des officiaels tafel" werd aangeduid.

Weinige maanden nadat er aldus eenheid was gebracht in de rechtspraak bij appèl, sloeg bisschop David de hand aan de hervorming van de rechtspraak in eerste instantie. In October 1474 hief hij de vijven op en stelde in hunne plaats vier personen, die voortaan belast zouden zijn met de instructie van crimineele zaken, en die de verdachten zouden terecht-

---

1) Zie de stukken gedrukt bij: Van de Water, Utr. placaatboek. II p. 948, 949.

2) Zie hierna N°. I § 6 en N°. V § 4. Vgl. mijne bovenaangehaalde inleiding p. 112 noot 6.

3) Zie hierna N°. I § 5 en N°. V § 2.

stellen niet meer voor den raad, maar voor schout en schepenen van Utrecht.

Hoe bisschop David dezen geweldigen greep in de oude rechtsgewoonten der stad Utrecht heeft doorgezet, blijkt niet; zeker is het niet gelukt zonder ernstig verzet der burgerij. Doch genoeg, evenals men eenige maanden vroeger genoegen genomen had met de instelling van het recht van der scive, berustte men ook thans in het onvermijdelijke. Doch niet voor goed: nauwelijks was in den slag van Nancy (5 Januari 1477) aan den bisschop de machtige steun van zijnen halfbroeder Karel den Stoute ontvallen, of de rechtspraak van schout en schepenen in crimineele zaken nam een einde (4 Maart 1477). Op 23 April werden de vijven hersteld, en weldra was het verzet tegen den bisschop in het sticht zóó algemeen, dat de raad op 11 Mei kon besluiten, om „te schicken by mynen heere van Utrecht mitter ecclesien ende ridderscap, van gebreken, tusschen mynen heere ende der ecclesien, ridderscap ende onser stadt wezende, ruerende van onsen privilegiën, rechten ende ouden heerkomen." Onmiddellijk heeft deze commissie zich aangegord om hare taak te volbrengen en zich gezet tot het opstellen eener lange memorie, waarin alle grieven, die de drie Staten van het sticht tegen den bisschop hadden wegens inbreuken op hunne privilegiën, uitvoerig werden uiteengezet [1]). Reeds in eene bijeenkomst op den volgenden dag (12 Mei) werd dit stuk overhandigd. De bisschop van zijne zijde was niet om een antwoord verlegen: in eene tweede conferentie, twee dagen later (14 Mei 1477) gehouden, repliceerden zijne afgevaardigden uitvoerig op alle aangevoerde grieven. De kerkvorst meende zich zelfs door het aangevoerde zoo volkomen schoon-

---

1) Zie het hierachter afgedrukte stuk N°. I.

gewasschen te hebben van alle inbreuken tegen het algemeene welzijn, dat hij met een schijnheilig gezicht durfde zeggen „mit onse Heere God opten Gueden Vridach: Popule meus, quid feci tibi?" [1]) Nog in den loop van den Meimaand antwoordden de Staten echter met eene tweede memorie [2]), waarin zij enkelen hunner grieven, die de bisschop den schijn had aangenomen niet te begrijpen, nog nader toelichtten. Sedert dien tijd werden de onderhandelingen over een vergelijk voortgezet. De bisschop was niet aanstonds bereid om prijs te geven, hetgeen hij met zooveel moeite had opgebouwd. Maar toen de raad voortdurend verder ging en langzamerhand den ouden toestand eigenmachtig geheel herstelde, begreep de kerkvorst, daar er geen uitzicht was op hulp van buiten, dat het nutteloos was zich langer te verzetten. Den 28 Juli 1477 werd door bemiddeling van de vier steden van het Oversticht een verdrag tusschen den bisschop en de drie Staten van het Nedersticht gesloten, waarbij de door de oude gewoonten geschapene toestanden op alle punten werden hersteld [3]).

Dat het de bedoeling van den Bourgondiër niet

---

1) Zie het résumé van dit betoog in het hierachter afgedrukte stuk N°. II.

2) Zie het hierachter afgedrukte stuk N°. III.

3) Zie dit verdrag afgedrukt bij: Van de Water, Placaatboeck van Utrecht. II p. 950. — Het verdient vermelding, dat in den bundel stukken, waartoe de hier uitgegevene behooren, zich ook bevinden twee concepten: het eene, de „minuta concepta per dominum" (het concept van den bisschop), in algemeene bewoordingen vervat en alleen éene zaak („enen ygelyken te rechte staen ende rechtsplegen daer hy te rechte behoert, zonder te appellieren of te beroipen", dus de afschaffing van het „recht van der scive") meer bijzonder noemende, — de andere, de „minuta concepta per cler(um?)" (het concept van de geestelijkheid? er staat een postscriptum in, geadresseerd aan zekeren „here proist") nagenoeg geheel conform met het geslotene verdrag.

was, om zijne hervormingsplannen voor goed op te geven, spreekt van zelf [1]). Allengs begon het oude spel op nieuw en hadden de Staten weder te klagen over nieuwe inbreuken op hunne privilegiën, thans nog bekrachtigd door het pas gesloten verdrag van 28 Juli. Wij weten van deze nieuwe pogingen van den bisschop niets; doch twee der hierachter afgedrukte stukken (N°. V en VI) leveren ons het bewijs, dat de bisschop zich toch, zoodra hij zijne kans schoon zag, op nieuw in de oude richting heeft bewogen. Het eerste stuk bevat uitsluitend klachten over inbreuken, door den bisschop op het tractaat gemaakt; de andere memorie bevat geheel nieuwe grieven, die ons van elders niet bekend waren geworden. Ook de bisschop klaagde over inbreuken op het tractaat; maar het waren klachten van minder belang en die niet in verband staan met het onderwerp, dat ons bezighoudt. De afloop van dit nieuwe geschil is ons niet bekend; maar wel weten wij, dat het door bemiddeling van den deken van St. Marie en van Mr. Johan van Oudaen in September 1479 gekomen is tot de keuze van acht arbiters, die in last hadden een eind aan het geschil te maken door het treffen van een „compromisse" [2]). Doch hetzij men het daarover eens geworden is of niet [3]), in ieder geval was de vrede van korten duur: wij weten, dat reeds in Au-

---

1) Is mijne opvatting van de stukken juist, dan blijkt het uit de in N°. VI later bijgevoegde artikelen, dat de bisschop zelfs nog in 1483 blijkbaar de hoop niet had opgegeven, om het „recht van der scive" te herstellen; immers „die schive" stond toen tot ergernis van de stad nog „opt hoff", en de rechtspleging kon dus ieder oogenblik weder beginnen!

2) De daarover opgemaakte akte, getiteld „tontwerp van den compromisse", ligt bij de andere stukken in den bundel.

3) Waarschijnlijk is men het *niet* eens geworden, daar men de memorie van grieven N°. VI na 1479 nogmaals aan den bisschop inzond: zie hierna.

gustus 1481 op nieuw een oproer te Utrecht is ontstaan, waarbij 's bisschops partijgenooten verdreven werden en de heer van Montfoort, het hoofd der Hoekschen, met de leiding der zaken belast werd [1]). Wij weten ook, dat ditmaal de Utrechtenaren geen geluk hadden, en dat de bisschop, thans weder machtig door den steun zijner Bourgondische verwanten, er in slaagde zijne tegenstanders ten onder te brengen, nadat Maximiliaan de stad Utrecht in 1483 na een langdurig beleg had ingenomen.

Door het bovenstaande zijn de hierbij uitgegevene stukken, naar het mij voorkomt, voldoende toegelicht en geplaatst in de daarvoor passende lijst. Thans nog een enkel woord over de dateering dier stukken.

De dagteekening der drie eerste stukken kan niet wel betwijfeld worden. De onderwerpen, waarover de drie memoriën handelen, zijn zoo volkomen dezelfden als die, waarvan sprake is in het verdrag van 28 Juli 1477, dat het geheel onaannemelijk is, dat het verdrag niet op onze stukken zou passen. Bovendien komt de datum van de eerste bijeenkomst van de afgevaardigden der stad met die van den bisschop (12 Mei) volkomen overeen met dien van de benoeming der aan den bisschop gezondene commissarissen (11 Mei) [2]).

Het laatste stuk moet dagteekenen van September 1479, daar het in zijn geheel is opgenomen in de boven aangeduide akte, in deze maand opgemaakt over de benoeming der acht arbiters. Van het stuk zijn twee afschriften in den bundel aanwezig: de eene in de zooeven genoemde akte, de andere een af-

---

1) Heda, Historia. p. 295.

2) Ouder dan 1477 kunnen de stukken in geen geval zijn, daar de dood van Karel den Stoute vermeld wordt in N°. II § 9.

schrift van de eerste met weglating van enkele artikelen en met bijvoeging van enkele nieuwe. Uit het nieuwe hoofd, boven dit laatste afschrift gesteld, blijkt, dat dit tweede afschrift waarschijnlijk bestemd is geweest, om op nieuw bij den bisschop ingediend te worden, denkelijk bij de onderhandelingen over den vrede met Maximiliaan in 1483 [1]).

Den datum van het vijfde stuk [2]) durf ik niet met zekerheid te bepalen. Het jaar 1477 wordt in den tekst genoemd en uit den inhoud blijkt overtuigend, dat met „de brieven van verlykenisse", waarvan sprake is, het verdrag van 28 Juli 1477 bedoeld wordt. Ik plaatste het evenals het laatste stuk in 1479, omdat ik vermoed, dat het tot dezelfde onderhandelingen over een compromis betrekking heeft. Immers het is niet aan te nemen, dat in 1479 van inbreuken op het tractaat van 1477 geheel geen sprake zou geweest zijn en dat de Staten *later* met eene afzonderlijke memorie over dit onderwerp voor den dag zouden gekomen zijn, nadat zij de eerste aangewezene gelegenheid om daarover te klagen, hadden laten voorbijgaan. In ieder geval schijnt het ouder dan 1481, toen de stad openlijk met den bisschop brak; immers de in het stuk geuite bedreiging, dat, indien aan de klachten geene voldoening gegeven wordt, daaruit „meer onlusten verrysen mochten", heeft na dien breuk geen zin meer.

S. M.

---

1) In ieder geval is het stuk niet jonger; want de stadsklerk Tijlman Momfelen, die aan het slot de nieuwe artikelen bijvoegde, werd in dat jaar afgezet.

2) Uit dit stuk wordt eene zinsnede (§ 4) aangehaald bij: Matthaeus, Analecta. III p. 807, doch weder zonder dagteekening.

I. *Memorie van grieven van de drie Staten van Utrecht tegen bisschop David van Bourgondië. 12 Mei 1477.*

Dit zijn alsulke gebreken, als die drie Staten des gestichts van Utrecht hebben etc., dair zy zwaerlick by belast ende vercort zijn.

1. In den yersten dat vele personen des gestichts van Utrecht van den drien Staten voirseyt, soe geestelick zoe weerlick, tegen alle privilegiën, lantrecht, oude gewoenten ende den lantbrieff, gevangen zijn geweest, hair guet genomen ende afhendich gemaict ende buten der stat ende den gestichte van Utrecht gehouden zijn geweest, sonder die eerst mit recht te bespreken ofte verwinnen dair dat behoirde.

2. Item dat die leenmannen dess gemeynen stichts van Utrecht ende voert ander leenmannen, die hair leenen van onsen gnedigen heere voirgenoemt niet en houden, zwaerlick belast zijn gheweest mit ongewoenliken heerghewaden opten leenen voirseyt the zetten ende anders, tiegens allen lantrecht, reden ende ouden heercomen [1]).

3. Item dat die gedeputierde van den drien Staten van den lande op die scouwinghe van den Rijn ende

1) Op den kant bij dit artikel staat met andere hand: „In responso(?) aliorum non sunt privati(?), et sunt ingrati, quoniam non sunt exactionati. Nota de pluralitate feudorum." Blijkbaar eene verwijzing naar 's bisschops antwoord: hierna N°. II.

van der Vecht op der schouwinghe voirseyt na ouder gewoenten, in dess ghemeen lants oerber wesende, uut sonderlinge beveell ons gnedigen heren by sinen maerschalck ghevangen ende gebrocht zijn geweest binnen Wijck, haere gelden hemluden uuthandich gemaict ende wederom op oervede ende gevangen thuisgesant, dair zy noch inne staen; ende ander rechters ende schouwers op die voirseyde ende ander wateringe, ende nye cameraers opten Leckedijck ende anderen plaetzen, ende voert andere ampten buten consent der ambochtsheren settende ende bevelende, tegen allen rechten, privilegiën ende oude gewoenten [1]).

4. Item noch soe zijn die dre Staten van den lande zwaerlick belast geweest mit een recht, ghestelt binnen Utrecht by onsen gnedigen heere, geheten *die schive*, te weten, dat die ecclesie, riddere, knechten ende steden dess gemene stichts dair the rechte geroepen worden, twelck merkeliken tiegen den lantbrieff ende oude gewoenten dess gestichts geweest is, niettiegenstaende die voirseyde personen van den drien Staten voirseyt rechtelicke dairoff declinierde ende begeerde, hemluden recht te laten gescien ende te wedervaeren, dair zy van rechts wegen behoirde the rechte te staen, twelck hem niet en heeft geholpen noch mogen geboeren.

5. Item hijrenboven die rechters, gestelt in der schiven voirseyt, alle declinacie van der voirseyder schive niet aengesien, hebben binnen der mundaten van den vijf goidtshusen binnen Utrecht der voirgeruerder kercken personen ende gueden mitten panders belast ende gearrestiert ende wechgevoert

1) Op den kant bij dit artikel staat met andere hand: „Nota de littera Rodolphi van den watergreve." Blijkbaar weder eene verwijzing naar 's bisschops antwoord: hierna N°. II.

ende genomen mit hem uut der mundaten, sonder enich consent ofte wille der capittelen van den goidtshuzen voirgeruert, tiegen allen privilegiën, gewoenten ende vriheyden der kercken voirgeruert.

6. Item voert soe hebben die heren van der schive voirgeruert hoir jurisdictie willen verbreyden, recht onderwonden the wysen op alsulke beroepinghe, alss gheschiede van slitinge voir scepenen, voir raiden ende voir oudermans dess stats van Utrecht, tegen gewoenten ende ouden heercomen des voirseyden stats, twelck nie gehoert noch gesien en is geweest.

7. Item noch soe zijn die borgers ende ingeseten dess stats van Utrecht voirgeruert by den scout van der voirseyder stat, aldair by onsen gnedigen heere om te vangen gestelt, [1]) twelck niet the wesen en pleecht; noch en heeft oic die schout voirseyt zinen eedt voir den raide niet gedaen, alss gewoenlick pleech the wesen, twelc tiegen allen ouden haercomen ende gewoenten is des stats voirseyt.

8 [2]). Item voert so plegen die scepen van der stat van Utrecht, als men die gecoren heeft, van stonden aen hoeren eedt yerst opten raithuise the doen ende dairnae op ons gnedigen heren hoff, twelc oick in sekeren jaeren naestverleden niet gheschiet ofte gehouden en is geweest, oick tiegen ouden costumen ende gewoenten.

9. Item voert soe en zijn die vier overste ende die scepen van Utrecht in sekeren jaeren nu lestverleden niet gekoeren, ende die ampten, alss van

---

1) Hier zijn blijkbaar eenige woorden uitgevallen.

2) Dit artikel is in het origineel niet genommerd; op den kant daarbij staat: „Non est responsum."

die vive ende andere, niet geset geweest na ouden gewoenten van der stat van Utrecht.

10. Item oick mede als ampten ende andere diensten verscenen zijn geweest in die jaeren voirseyt, soe en hebben die overste off die stat van Utrecht die niet moigen vercopen off die geven tot des raits oerber ofte profijt, oick tiegen allen gewoenthen.

11. Item oick soe en heeft die stat van Utrecht hair watergangen ende wegen niet moten doen scouwen ende maken na ouden haercomen, dair zy swairlick by vercort zijn gheweest.

12 [1]). Item voert soe en heeft die stat van Utrecht hoir brueken niet moigen gebruken ende die in haeren oerber kieren, gelijck zy van outs ghewoinlick zijn geweest the doen.

13. Item noch soe zijn veele borgeren des stats van Utrecht aen onss gnedigen heren hant gesekert ende veroerveet, sonder hemluden van sulken brueken, als men hem overseggende was, the rechte te stellen dair dat behoerde, tegen den lantbreff ende gewoenten dess ghestichts van Utrecht.

14. Item voert soe heeft onse gnedige heere zine amptluden geset ende hemluden sloten bevolen, die uutheemsche luden waeren ende niet in den gestichte geboeren.

15. *Begheren oic mede, alzo die heren ende landen, alle hieromtrent gelegen ende onse nabueren, van ouden heercomen pleghen rade the hebben, in den lande geboeren, ende by denselven die heeren geraeden*

1) Dit artikel is in het origineel niet genommerd; op den kant staat weder: „Non est responsum."

ende die landen geregiert the werden, gelijcx hudensdages sulcx overall hieromtrent geschiet, dat onse genedige heere ons in gelycken stucken versyen ende zinen rade van ingeboren tlants ordinieren ende by denselven dat lant regieren will laten, die dess gestichts ende lants privilegiën, costumen ende gewoenten kennen ende die die begheren tonderhouden [1]).

16 [2]). *Item van den tol tot Maersen, die nye geweest en heeft, dyen af te stellenen.*

17 [2]). *Item van den tol tot Renen ende van der munte van goude.*

18. *De preposito sancti Johannis.*

19. *De preposito sancti Salvatoris.*

Ende want int lange alle gebreken the verhalen, die by quader ende slinker informacie van enigen onsen gnedigen heere ghedaen wy meenen gheschiet the wesen, the zwair ende te lange vallen soude, soe geven die dre Staten voirseyt op een verbeteren dese voirseyde punten opt cortste nu te kennen, om onsen gnedigen heere dairvan the onderwysen, dat voertan zulcx verhuet moige werden, ende denghenen, die te cort ghesciet ofte misdaen is geweest by zinen gnaden ofte zijnre gnaden dienres, gerestitueert moigen werden; ende off zine

1) Als eerste concept, later doorgehaald, staat in het stuk hierboven het volgende: „Begheren oic mede, alzo die heren ende landen, alle hieromtrent gelegen ende onse nabueren, van ouden heercomen pleghen geregiert the werden ende nu dagelix werden geregiert mit haeren ingeboeren luden, dat onse genedige heere ons in gelycken stucken versyen ende die landen mit ingeboeren dess lants will laten regieren, die dess lants privilegiën, costumen ende gewonten kennen ende die begheren tonderhouden."

2) Deze beide artikels zijn in het origineel niet genommerd.

gnaden hem vermeten wess te zeggen hebben optengenen, die die restitucie begerende zijn, zine gnaden bespreke die mit recht na den lantbrieff, denwelken die drie Staten begeren te houden ende nae the volgen, dair zy mit recht hoeren besproiken the werden.

II. Antwoord van bisschop David op de grieven der drie Staten. 14 Mei 1477.

Ruerende van den gebreken onss gnedigen heren etc. [1]).

In den eersten, alsoe in die leste affscheidinge van onsen gnedigen heere van Utrecht, the weten opten XIIsten dach van deser tiegenwoirdigen maent, den drien Staten voirseyt by den raiden ons gnedigen heren, dairtoe gedeputiert, ther antwoirde gegeven wert, alsoe den Staten voirseyt vele gebreken die ende int generaell ofte int gemeen, sonder enige punten ofte personen specialiken the noemen, geopent waeren, ende oick onse gnedige heere, indien dat men op een ygelick punt antwoirde geven soude, vele gebreken, die arguacie hadde ende arringe seer groet an beiden zyden zoude inbrengen, soe wert ghesloten then uutdragen, dat men dese punten ende die arringe, die dairuut risen mochte, an zyden schicken zoude ende sulcx affgeslagen; voert alle gebreken, die ghesciet waeren, verrichten ende die ten

---

1) Dit opschrift staat op den omslag. — Uit den inhoud van het stuk blijkt, dat het geene memorie van antwoord van den bisschop is, doch eene soort van reces, door de afgevaardigden van de Staten opgemaakt van de antwoorden, door de gedeputeerden van den bisschop mondeling op de grieven der Staten gegeven in de tweede conferentie van 14 Mei 1477.

goiden uutdracht brengen. Hijrenboven ende sulcx, als den deputaten voirseyt ther antwoirde gegeven was, niet aengesien, zoe heeftet belieft onsen gnedigen heere, by den voirseyden zine gedeputierde op onsen gebreken the antwoirden in manieren hijrna bescreven, alse opten XIIII[ten] dach van der voirseyder maent van Mey.

1. Item opt eerste punt, ruerende dat vele personen etc., darop antwoirt onse gnedige heere doer die voirseyde zine gedeputierde, dat dat gebreck off dat punt zeer generael ofte duisterlick geset is, sonder ymant dairinne te noemen, soedat men niet gemercken en can, wie by dat yerste punt bescedicht waere; ende by aventuere onse gnedige heere mocht op ymant dencken, denwelken die die gedeputierde van Utrecht niet en meynden, aldus begeert men verclaringe van dit punt voirseyt.

2. Item opt anderde punt, ruerende den leenmannen etc., daerop wert ter antwoirde gegeven, dat onse gnedige heere den leenmannen, int voirseyde punt genoemt, niet belast ofte beswae(r)t en hadde, gemerct dat alle leenmannen, in den landen hijromtrent gelegen, seer veell meer ende boven maten belast zijn geweest in corten verleden tyden, soe mit scattinge soe mit reysen, mit live, mit guede in der oirloge, twelc onse gnedige heere niet gheverget en heeft zinen leenmannen, mer die in rust ende vreden gehouden, dair hem mogelick danck van yeghet ende geen becroen ofte beclach. Ende om vorder verstant te hebben van den heergewaden voirseyt, soe wert mede geopent by den deputierden, ons gnedigen heren int sluten [1]) van den leenen van ytlick perceell ofte deel der lenen voirseyt heele heer-

1) Te verbeteren: *splitten?*

gewaden name, niet so zeere tot zijnre profijt als totter kercken van Utrecht oerbair.

3. Item opt derde punt, ruerende van die scouwinge ende vangenisse van den deputaten etc., wert geantwoirt, dat onse gnedige heere gevonden hadde zekere brieve, gemaict by tyden saliger gedachten bisscop Rolofs, van een watergreve, die men by den Staten van den lande kiesen soude, die beveel van scouwinge hebben soude, twelck niet gehouden noch nagevolcht en is, also overmits clachte der gemeynen lantgenoeten, die hem seiden dairby vercort ende beswaert the wesen, want by corrupcien van verken, coyen, peerden ende capoen, twelc men niet en pleecht the doen, vele scouwers ofte heemraiden omgecoft werden, sodat vele landen in een zodze bleven staen, zoe heeft onss gnedige heere ter beclachten van dien die voirseyde gedeputierde the Wijck laten ontbieden by zine gnaden, sonder die te vangen, want hy die leet vry gaen, noch en heeft hemluden hair gelt niet afhendich gemaict; ende indien zulcx geschiet waere, zine gnaden begeerde die personen ghenoemt the werden, zine gnaden willen dat zoe berichten, dat men mogelick zijnre thevreden wesen zall; ende of men bevonde van den gelde als voirseyt is, dat zine gnaden die verrichten willen ende verstoren.

4. Item opt vierde punt, van der scive etc., wert geantwoirt, dat zine gnaden zulcx versocht heeft om profijt der armer luden, die somwijls in tiegenwoirdicheyt van sine gnaden in vonnisse the gheven verstemt(?) werden by den ryken vervolgers, ende oick somwylen die vonnisse vercoft werden gelick men een broet om een witken coipt; ende als die vonnisse soe gesleten waeren, soe moste die appellant ofte beroep rechtevoert nederleggen XL realen, die

onse gnedige heere plach in zinen oerber the kyeren, twelc hy nu niet en doet, mer die overslaet om dess stichts ende ondersaten profijt.

5 [1]). Item opt V ende VI punt, van der sciven mede ruerende, antwoirt onse gnedige heere, dat die punten rueren diegene, die in der schiven geseten hebben, ende latet hemluden dess verantwoirden, als in den punten geruert staet; ende die deputierde ons gnedigen heren, dese antwoirde gevende, van denwelken sommige in der schiven geseten hebben, seyden, dat zy mit hoeren gesellen dairop beraiden ende een guede antwoirde op geven wouden; ende voert, alst scheen uut haeren woirden, so soude onse gnedige heere die schive der stat van Utrecht wel verdragen, soevele alst aendroich van vonnisse van scepenen, van raide ende oudermans; mer zy wair noch, alst bleeck uut hoeren woirden, den lande oerberlick.

6. Item opt VII punt, ruerende van den scout van der stat etc., antwoirt onse gnedige heere, alsoe zine gnaden in levende live zijn ende tweerlike recht van den keyser hout, soe en heeft hy dair anders niet inne gedaen dan hy van rechts wegen sculdich was the doen; mer zine gnaden bekenden dat well, indien die stoell van Utrecht ledich ende open waere, soe behoerde der stat van Utrecht sulcx the doen ende een voirsien daerop the hebben. Ende want dan die scout zijnre gnaden dienre is, so behoert die scout zine gnaden een eet the doen ende niet der stat van Utrecht.

7. Item opt VIII[ste] punt, ruerende van die IIII overste etc., wert geantwoirt, alsoe zine gnaden

1) In het origineel genommerd: V, VI.

mercten, dat die borger van Utrecht, als zy buten lants reysden, hemluden versaecten van Utrecht the wesen ende hoir covels in hair mouwe staicken, want zy niet veilich reisen en mochten om die lijfpensiën, die die stat van Utrecht schuldich was, ende oick mede die borger van Utrecht die een den ander die voirseyde lijfrenten offte ponden affwoeckerden, om een merkeliken mynre penninck dan zy weert waeren, want zy mit gereden gelde niet betailt en werden, twelc nu gesciet ende onse gnedige heere bearbeyt heeft, ende die ecclesy van Utrecht ende oick die stat van Utrecht in haeren zyzen verlijct ende eensdeels ghevryet heeft; zoe hebben zine gnaden die overste, die somwijls dess enen dages gecoiren ende dess anderen dages wederom verset worden, om der saicke wille voirseyt ende oick mede by consent, alst lude, by out rait ende nye ende oick mede eens deels van den borgeren ende rijcdom, in den jaeren verleden geset ende geordiniert, tot profijt ende oerber der stat van Utrecht, alst bliken mach by dat voirgeseit is; ende zine gnaden dairvan danck ende gheen ondanck en yeghen, ende moigen well seggen mit onsen Heere God opten Gueden Vridach: „Popule meus, quid feci tibi?"

8 [1]) Item voert van den vive the setten, in denselven punte gheruert, wert geopent ende geantwoirt, dat in tyden verleden diegene, die vive waeren in der tijt, den luden zeer zwaerliken boven recht ende reden overvielen ende belasten, ende sonderlinge in den eersten enen priester, die die vive by nachte vengen ende op een sekere heymelike plaetse brachten, ende lieten enen cuil greven, drey-

1) Dit en de beide volgende artikels zijn in het origineel niet genommerd.

gende hem levende dairinne te greven ende the werpen, want hy mit eenre beghinen ofte nonnen beruftticht was, ende solange dreychde, dat zy hem hondert Rijnsche gulden ofscattede, ende een eet van hem namen zulcx niet voert te zeggen.

9. Item ten ander male geboerdet, dat een goet eerber man, hijr opter straten gaende, die dair sekere schijn ende betoen hadde van seliger gedachten den hertoighe van Bourgondien, doe ter tijt grave van Chairloes geheten, dat hy een eerber man was, van die vive aengetast wert voir een verspyer ende moertbrander, ende hem afgeschat een sekere somme van gelde, niettiegenstaende die betoenbrieve voirseyt.

10. Item voert noch soe gebuerde dessgeliken van enen armen man, die zinen arm in enen dweell droech, die van die vive aengetast ende ofgescat wert een webbeken linnen lakens. Ende dat van dese personen voirgeruert die priester waere noch in levenden live. Alsoe dat onse gnedige heere, gemerct dese ende diergelycken punten, onbillicheit ende ghecrijt van vele luden, die dairby belast waeren, die vive afgestalt ende zijn gheweltmeister geset heeft, om sulcx meer alss voirseyt is the verhueden.

11. Item opt IXste punt, ruerende van die ampten te vercopen etc., antwoirde onss gnedigen heren gedeputierde ende seiden, dat onse gnedige heere hem dess niet onderwonden en heeft, dan alleen in een scepenbode-ampt, twelck zine gnaden toebehoirde the geven, gelijck zine gnaden die in anderen steden dess gestichts geven. Ende meynde oick mede ende vermoede volcomelick, indien zine gnaden darom gebeden hadde aen der stat van Utrecht, zijnre gnaden toeseggen ende recht dairvan terugghe gestelt, die rait ende scepen, zine genaden the lieve, dat ampt

geerne gegeven souden hebben etc., also dat dair niet en is off the beclagen.

12. Item op X^ste punt, ruerende van der stat watergange te scouwen etc., antwoirde die gedeputierde, dat dat ghesciet is uut aenropen van den volke, om sekeren saicken, geruert boven in dat derde punt etc.

13. Item op dat XI^ste pont, ruerende van die oervedige borgers, antwoirde die gedeputierde, dattet niet onbehoerlick en waere, dat die heere van den lande oervede name, want die stat van Utrecht die oervede neempt van dengenen, die zy uutzliten ofte anders mede the doen hebben. Ende oick mede zoe waeren die borgers int voirseyde punt niet genoemt; ende indien dattet die borgers zijn, die onse gnedige heere meent, soe en zijn zy niet alleen by onsen gnedigen heere uut der stat ende uut den lande geset mer by den rait out ende nywe mit der clocken, ende onse gnedige heere tot versueck van den vrunden ende magen der voirseyde borgeren denselven borgeren bewerff, dat zy die stat van Utrecht gebruiken mochten, alsoe dat men dair moigentliken geen beclach op onsen gnedigen heere hebben en soude.

14. Item opt XII^ste punt, ruerende van den uutheemschen amptluden, geset in den sloeten dess ghestichts etc., antwoirt onse gnedige heere, dat zulcx niet gesciet en is; ende indien dattet gesciet waere, soe zijn die Staten dairinne the berispen ende the beschuldigen, dat zy in den generaell capittell dair niet tiegen geseit ofte dair gebreken te kennen gegeven en hebben, om hoir privilegiën tonderhouden.

15. Item opt XIII^ste punt, ruerende van die raide onss gnedigen heren etc., antwoirt onse gnedige heere,

alsoe die ecclesie van Utrecht alrehande canoniken van vreemden nacien, alss uut Spaengen ende uut Noertumelant [1]), aennemen ende in hair capittell admittieren; ende diergeliken die ridderscap vreemde luden, die hijr in den gestichte geërft ende gehilicht werden; ende oick mede die stat van Utrecht vreemde borgere inne- ende aenneempt, diewelke alle drie gelijck ende een ygelick in sinen staet bisonder om lancheit van tyden raden tot profijt ende nutscap dess lants, soe dunct onse gnedige heere, dat hy zinen rait soe well ordinieren ende setten mach van uutheemschen luden, gelijck die drie Staten van den lande voirseyt doen in hoeren staten etc.

16. Item opt XIIIIste punt, ruerende die proistie van sunte Jan etc., antwoirt onse gnedige heere: then yersten, alss van den zyzen, dat zine gnaden vinden in ouden registeren, dat die zysen by Willem van Snellenborch saliger gedachten geboert zijn geweest van wegen bisscop Roelofs, ende voert dat in den gerechte van Achtienhoven by Willem van Cronenberchs tyden (t)gerechte dess proist van sunt Jan van wegen theren van Utrecht nedergeworpen wert, ende dairenboven by denzelven Willem van Cronenberch luden ther doet verwesen ende gerecht werden. Ende omdat dan die ghescelen, die tusschen onsen gnedigen heren ende den proist voirseyt zijn, een wijl tijts herwerts in tractaet ende in gueder maten van composicien gestaen hebben ende noch staen, ende by aventuer nu geb(e)tert soude geweest hebben, indien dese gebreken niet gecomen en hadde, zoe en soude die proist voirseyt moigelick dese clachten niet maiken tegen onsen gnedigen heere. Voert van den ondersaten der proistien voirgenoemt, die voir

---

1) Northumberland?

Nymmegen gebracht werden, dat onse gnedige heere dat om tbeste wille gedaen heeft, gemerct dat die hertoige van Bourgondien, indien onse gnedige heere hem geen grevers en sendede, dair hy om an onsen gnedigen heere seer scarpeliken gescreven hadde, die hertoich voirseyt dochte soe in den gestichte te greven, meynende onse venen, dat ons sulke verhoringhe then genen lust ofte profijt gecomen soude hebben, mit meer ander woirden, tot dyen eynde dragende.

17. Item na alle dese punten bovengeruert so wart dair spraicke geholden ende opgedaen van den proist van Oudemunster. Dairop wert geantwoirt, dat onse gnedige heere van den proist voirseyt niet en wist, dan dat hy een eerbaer duechdelick prelaet waer, hem alre onruste verdragende. Mer want die proist in voertyden uut zijns selfs wille uut der stat van Utrecht gereyst ende dair lange uut gebleven was, ende dairnae onse gnedige heere aengesocht wert by den borchgreve van Montfoert, dat zine gnaden verhengen wouden, dat die proist binnen Utrecht comen ende wonen mochte zonder enich wedersien op hem the hebben, soe ist mit vele spraiken ende woirden, dairtusschen gehadt, overgecomen ende tractiert, dat die proist voirseyt onse gnedige heere loven soude, tot zijnre gnaden vermaninghe uut der stat ende den gesticht van Utrecht the reyssen binnen zekeren tyden, alst hem vermaent worde. Alsoe dat nu lestleden zekere gebreken geschiet zijn, soe tot Montfoert mitten wercken ende binnen Utrecht mit woirden by den sommighen, dat men meynde, dat zulcx geschiet waere niet uut beveell van den proist, mer omdat die lude op onthalden dess proists sulcx te hant getogen hadden; ende dairom onse gnedige heere den proist voirseyt liet weten, dat hy zulke verhengenisse van binnen Utrecht te comen, alss

gesciet waeren, suspendeerde, ende den proist liet uut der stat ende den ghestichte van Utrecht reysen, ter tijt toe men mercken mochte, wair sich dese zaicken heene keeren wolden, sonder den proist enigen schult the geven; ende want men dan nu is arbeydende om gemene vruntscap te maken, so zeit onse gnedige heere, dat zine gnaden dairinne zoe geboerliken hem hebben willen, naedat alle tractaten ter gueder uutdracht gecomen zijn, dat men zine genaden dairinne moigeliken bedancken sall.

Voert soeals op alle punten geantwort was, soe lieten die raiden ende gedeputierden voirseyt luden, dat onse gnedige heere hem verblyde, dat zine gnaden soe duechdelick regiert hadde, dat men anders gene gebreke op zine genaden en wiste, dan dair nu op geantwoirt is, indien dattet gebreken heyten souden, gelijck zy niet en zijn, ende geen saicke en waere, dairom men zijn stadt mit gewelt ende gewapender hant innemen soude, ende dat zulke voirnemen zine gnaden niet en behaechde noch gemeen en waere. Ende wolden oick zine gnaden, dat men dit gewelt voir all, eer men op enighe punten sluiten, afstellen zoude, soedattet niet en schene, dat sine gnaden gepant the hove qwamen; ende had men onsen gnedigen heere vruntliken aengesocht, sulke begeren als die Staten gedaen hebben, zine gnaden zouden soeveel meer gedaen hebben dan men begheerde, dan om sulke onbillicke voirnemen alss nu gesciet, als men wel mercken mach.

III. Toelichting door de drie Staten van Utrecht van hunne grieven tegen bisschop David. Mei 1477.

1. Om the voldoen der begeerten der deputaten onss gnedigen heren van Utrecht, die optie leste dachvaert, the weten opten XIIIIsten dach van deser tiegenwoirdiger maent van Mey, hebben verclaringe begeert van dat eerste punt van den gebreken, overgegeven by den gedeputierden van den drien Staten dess gestichts van Utrecht, ruerende van dat vele personen dess gestichts van Utrecht ghevangen zijn geweest etc., soe seggen die drie Staten, dattet openbaer is ende dorpmeer ende straetmeer, dat die heren Domproist ende Reynalt van Brederoden gebrueder saliger gedachten, Johan van Amerongen ende vele andere lude in den gestichte by den merscalck gevangen zijn geweest, ende Jacop van Nievelt zaliger gedachten ende zijn kindere hair ampt ende gelt, dat zy opten ampte staende hadden, ende meer ander guede, husraet ende brieven, hemluden aengaende, afhendich gemaict, ende de proist van Oudemunster mit meer ander etc. uter stat ende ghestichte gehouden iss geweest, tiegen den lantrechten ende privilegiën dess gestichts; twelck van genen noide geweest en hadde opt verbeteren the verclaeren, ende gelaten iss geweest ter lieften ende eeren onss gnedigen heren; mer wanttet wesen moet ende die saicke ende tijt nu sulcx eyscht, so geeft men dit in den besten the kennen.

2. Item replicierende op alsulke antwoirde, alss die gedeputierde onss gnedigen heren geantwoirt hebben op dat anderde punt, ruerende den leenmannen etc., seggen die drie Staten, dat die vreemde leenmannen, die hoir lenen van abten, prelaten ende

ander heeren ende niet van onsen gnedigen heere houden, belast zijn geweest tot anderen tyden by onsen gnedigen heere, sodat zy scattinge geven ende dienste doen mosten, die zy niet sculdich en waeren the doen, alss by namen in der reyse van Nymmegen. Item voert van den heergewaden heeft men van alle percelen der leenen, die gedeilt off gesplit werden, een heell heergewaden genomen, twelck soe niet en behoert noch en pleech the wesen voir onss gnedigen heren tijt. Begeren dairom die oude castumen dairvan the willen houden, ten waere dattet onsen gnedigen heere mitten leenmannen ofte anders mit recht toeghewesen werde. Ende op zulker excusacie, dat mijn heere den leenmannen dess gestichts myn belast heeft dan ander leenmannen, hijromtrent gelegen, gheverget is, zodat zy dair ondancber off zijn, seyt men, dat die scattinge der leenmannen, hijromtrent gelegen, den gestichte niet aen en gaet, noch en souden dairnae gescat werden, want off men hemluden onrechts vergede, onse gnedige heere en weere niet sculdich zulcx mede the doen ende nae the volgen. Voert opt verbeteren van den heergewaden, dat tot profijt der kercken van Utrecht geschien zoude, en dunct den Staten niet redelick wesen, dat men aen die kerck van Utrecht brengen zell, dat dair niet aen en behoert van rechts wegen.

3. Item replicierende op die antwoirde, op dat derde punt gegeven, seggen die Staten, dat die brieve, by biscop Roloff gemaict van die watergreve, ende die ordinancie dairvan, by tyden biscops Rolofs voirseyt ende hem dat wetende ende consentierende verandert ende op ander manieren gemaict is geweest ende op sulker manieren alss onse gnedige heere gevonden heeft, alss hy in den gesticht eerst quam, twelck men oick meede noch begeert the houden.

Ende die luden, die gesekert ende gevangen zijn geweest op die scouwinge, die men genoempt wil hebben, zijn: van die ecclesie heren Henrick Vos zaliger gedachten ende meister Jan Modde, — van die ridderscap Willem van Nievelt Willemss. ende Steven van Zevender — ende van der stat wegen Jan van Hamersteyn ende Ariaen van Lantscroen saliger gedachten, die noch aen mijns heren hant gesekert staen ende die maerscalc Tyman Herbert; ende die gelden, allss XL Beyersche gulden, werden overgelevert *by handen Stevens van der Zevender den maerschalck Tyman Herbort voerseyt; ende van den voerseyden XL Beyers gaf die voirseyde mairscalc weder over Steven voirgenoemt omtrent VI Beyers gulden voir slagen, die den ghemeynen lande behoeren te maken, ende die broikige moste Steven den mairscalc in scrifte overgeven, ende zulken panden als die deputaten gepant hadden mosten zy overleveren in handen des mairscalcx voerseyt.*

4 [1]. Ende [2] hoewel dat men die Vecht maicket, nochtant wert men beschout [3], dair men the voeren, alss die gedeputierde onss heren zeggen, dat men een capoen plach the nemen ofte een ganss.

5. Item replicierende op die antwoirde van dat vierde punt, ruerende van der scive, seggen die Staten: indien dat onse gnedige heere die scive om profijt van den armen luden beworven hadde, als men zeit, ende want dan die schive in verderfnisse

1) Dit artikel is in het origineel niet genommerd.

2) Hiertusschen stond eerst, later doorgehaald, het volgende: „voert dat men nu bescout is op elken eygendom jairlicx mit IIII oude scilde."

3) De woorden „nochtant wert men beschout" zijn later bovengeschreven.

ende ter contrarie van den lantbrieff is, die schive alheell afgestelt the werden ende by den ouden lantrechten te bliven.

6 [1]. Item opt V ende seste ut supra.

7. Item op die VII antwoirde replicieren die Staten: alsoe onse gnedige heere anders dat gevonden heeft dan die antwoirde luit, zoe zouden zine gnaden moigeliken die oude heercomen ende gewoenten dairvan houden, gelijck zine genaden dat mit brieven geloift hebben the doen ende die gewoenten the houden.

8. Item opt VIII[ste] punt dancken die Staten onse gnedige heere van sulcx guet zine gnaden hemluden gedaen heeft; mer zy seggen, dat die oude gewoenten van der stat dairinne gebroiken zijn, ende begeren die gehouden the werden.

9 [2]. Voert van die anbillicheit van die vive, die gheschiet zoude wesen in tyden verleden: indien dat gesciet waere, soe die deputaten onss gnedigen heren seggen gesciet te wesen, so zoude moigeliken onse gneden sulke grote excessen hebben laten bespreken dair dat geboerde, ende der stat gewoenten dair niet inne gebroken hebben noch breken.

10. Item op die negende antwoirde zeggen die Staten, dattet gesciet is tiegen gewoenten van der stat, ende begeren, dat men die stat by haeren gewoenten in dat stuck wil laten bliven.

11. Item opt tiende antwoirde seggen die Staten alst naestboven geseit is.

---

1) In het origineel genommerd: V, VI.

2) Dit artikel is in het origineel niet genommerd.

12. Item op die elffste antwoirde zeggen die Staten, dat onse gnedige heere die borgers niet alleen oervede van niet the misdoen ofgenomen en heeft, mer die in sekerheit ende gevangenisse gehouden ende hout, dair zy noch inne staen, sonder die eerst rechtelick the verwynnen, dair dat behoerde. *Dit zijn die personen: Peter van Zulen, Jacob Bor van Amerongen, Gherijt van Aemstel ende Beernt van Everdingen; ende Peter Crom staet noch in oirvede etc.*

13. Item op die XII antwoirde seggen die Staten, dattet gesciet is aen Gerardijn ende ander meer; ende dairop en wert op die tijt niet tegen geseeit, wanttet geen stede en hadde the verantwoirden, als men well weet.

14. Item op XIIIste punt antwoirden die Staten, dat hoir meyninge ende begeren is, dat die raide ingeboeren tlants wesen sellen; want indien die raide onss gnedigen heren uutheemsche luden wesen zellen, dat den landen in gheen rust ende vrede souden connen bliven.

15. Item van die proistie van sunt Jan etc. replicieren die Staten, dat die gedeputierde onss gnedigen heren niet geantwoirt en hebben op die gebreken van Midrecht ende Wilnis, dair nye interruptie inne gesciet en is geweest. Ende want dan onse gnedige heere geconfirmiert heeft die privilegiën der kercken van sunte Jans van den Achtienhoven ende anders mit zijn zegel ende brieven, begeren, dat zine gnaden den proist ende die kerck van sunt Jans in hoeren rechten berusten laten will, ter tijt toe zine gnaden hemluden mit recht dairuut verwonnen heeft, ende restitucie doen will van die tweedusent Rinsche gulden ende dusent Postulaets-

gulden, die Gherit Mulart die maerschalck dairuut geschat heeft.

Begerende dairom noch oitmoideliken aen onsen gnedigen heere, dat zine gnaden van zulke gebreken alss voir geruert zijn restitucie will laten wedervaeren dengenen, die beschedich(t) ende vercort zijn geweest, ende voert des lants ende steden privilegiën, rechten, gewoenten ende ouden heercomen ende den lantbrieff houden ende laten houden will, gelijck zine gnaden dat behoeren ende geloeft hebben te doen; de Staten voirseyt willen wederom onse gnedige heere guede ondersaten wesen, ende doen dat guede ondersaten hoeren heere sculdich zijn te doen, meer ende niet myn.

IV. *Verdrag tusschen bisschop David en de drie Staten van Utrecht over de bovengemelde grieven. 28 Juli 1477.*

Gedrukt bij: Van de Water, Placaatboeck van Utrecht. II p. 950.

V. *Memorie van grieven van de drie Staten van Utrecht tegen bisschop David over inbreuken op het bovengemelde verdrag. (1479?)*

Die gebreken op mijns heeren raiden van Utrecht.

Alzoe in tyden verleden, als nementliken in den jaere van LXXVII lestleden, doe zekere gescelen opgeresen waeren tusschen onsen gnedigen heere van Utrecht op die ene ende zijnre gnaden drien Staten op die andere zyden, overmits vele gebreken, die

die Staten voerseyt op zijnre gnaden raide hadden, die onsen gnedigen heren op die tijt geopent ende te kennen gegeven waeren, ruerende die onbillicheyt, die die raide voerseyt tiegen hoere eeden, zoe in der scyven ende anders tiegen der kercken, steden ende lande des voerseyden gestichts van Utrecht privilegiën, gewoenten, statuten ende ouden heerkomen gedaen ende onsen gnedigen heeren geraden hadden, diewelcke zaeken als onse gnedige heere voerseyt daerop antwoerde, zeyde, dat die buten zijnre gnaden wille ofte consent geschiet waeren, ende wolde dat zy zulcx verantwoerden zouden, gelijck enige van den raide, ende bisonder die Doemdeken, die vicarius ende die proist van Arnhen, hem des vermaten te willen doen, twelcke zy noch niet gedaen en hebben. Ende wantan naderhant alle gescheelen voerseyt tusschen onsen gnedigen heere ende zijn Staten guetlike mit zegel ende brieve verlyket geworden zijn, in denwelcken brieven van den voerscreven raiden mit zekere andere personen, daerinne genoempt, geordiniert ende gededingt was, die raide voerseyt, indien onsen gnedigen heeren mit zynen Staten dat goet dachte wezen, terecht zoude stellen op zekere manieren, dair begrepen, van allen gebreeken, die die Staten voerseyt ende tgemeyne landt mitten singulaer personen op hemluden hadden, mits denwelken dat landt ende personen voerseyt zeer beschedicht waeren [1]), soe en is dat noch niet nagegaen, ende te vermoeden is, datter meerder gebreken

1) De bepaling komt in het gedrukte verdrag van 28 Juli 1477 niet voor; zij heeft echter denkelijk gestaan in de daarin vermelde bezegelde „placaat-cedule", waarbij 8 personen van den zoen werden uitgesloten: het is zeer waarschijnlijk, dat daarmede 8 van de 10 leden van het recht van der scive bedoeld zijn, de „raide ons gnedigen heeren", op wie men bijzonder gebeten was.

ende lasten uut rysen mochten, gemerct die voerseyde raide op die gebreken voerseyt niet gheantwoerdt, als zy zeyden, dat zy doen wouden, noch der kercken, steden ende singulaer personen, hoer scade ende cost, de zy ontemeliken gedaen hebben, als dycwill voer in anderen clachten verclaert is, niet verricht noch vernuecht en hebben. Begeren die drie Staten aen onsen gnedigen heeren oitmoideliken, indien dat men die raide voerseyt mitten rechte op die gebreken zall aenspreken, wanttet landt ende die gemeyn personen alzoe bescedicht ende in hoeren privilegiën alzoe afterwort gezet zijn by hemluden, dattet te vermoyen is, hemluden dat zeer zwaer vallen zall ende meer onlusten verrysen mochten, dat zijn gnaden hemluden van heen ende uut den gestichte om alles besten wille zetten wouden, om te verhueden zulke gebreken, als daeruut rysen ende geschien mochten, want men alle gebreken, in voerclachten geruert, by den Staten te kennen gegeven, in der waerheyt zoe bevynden ende bewysen zall.

Dit zijn zommige der gebreken, die men opten raide voerseyt heeft.

1. In den yersten zoe hebben die raide mijns gnedigen heren van Utrecht beschedicht die ecclesien in haeren privilegiën, rechten ende gewoenten, der kercken personen voer die scyve terecht treckende ende die aldair in den rechten houdende, zonder appellacien ofte beroip, ende op mijns gnedigen heren rechtdagen mitten ridderen ende knechten bliven zittende, dair men van zaken, mynen gnedigen heere van Utrecht andragende, tractierende, ende mede vonnisse hebben gegeven, recht of zy daer na den rechte van den lande behoert hadden te bliven zitten,

twelck niet alsoe en behoerde na gewoenten ende privilegiën der kercken.

2. Item hebben diezelve raide niettiegenstaende allen declinacien, die men van rechts wegen sculdich was te doen ende gedaen zijn, binnen den muntaden der vijf goitshusen binnen Utrecht der voerseyder kercken personen ende goeden mitten panders belast ende ghearrestiert, die wechgevoert ende genomen mit hem uuter muntaden, zonder enige consent ofte wille van den vijf goidshusen voergenoemt tiegen allen privilegiën, gewoenten en vryheyden der kercken voergenoemt. Ende hebben dairmede die voerseyde raide hoere eede, der kercken gedaen, gemenct ende afterwert gestelt.

3. Item hebben die voerseyde raide, ende zonderlinge die Doemdeken, die proist van Arnhem ende die vicarius, die ridderscap in hoeren rechten ende ouden heerkomen tiegens ende contrary den lantrechte vercort ende moyenisse gedaen, overmits zy hemluden mede getoigen ende geleyt hebben voer die scyven voerscreven van zaken, die op ons genedigen heeren voerscreven rechtdage niet beroipen en waeren.

4. Item hebben diezelve raide der stadt van Utrecht boven hoeren rechten, privilegiën ende ouden heerkomenen, die mijn gnedige heere van Utrecht geloift heeft tonderhouden, beschedicht, hinder ende groete verdriet ende afterdeel daerinne gedaen, overmits dat zylude, hoere jurisdicty van der scyve verbreydende, hem onderwonden hebben kennisse te draigen ende te wysen op alzulke beropinge als geschieden van den scepenen of van den raiden of van den oudermans of van scepenen, rait ende oudermans tsamenen, ende inhibicien den scepenen, raiden ende

oudermans voerseyt dairop laten doen ende executieren, twelck nye gesien noch gehoert en is.

5. Item overmits ende bi den voergenoemden punten ende anderen punten, dyer noch vele is ende eensdeels tanderen tyden verclaert zijn, hebben die voergenoemde raide mitter voerseyder onbehoerliker manieren die Staten van den lande ende ondersaten mijns gnedichs heeren voerseyt tot groeten scaden ende verderfnisse gebrocht, overmits corrupcien, scattingen ende anders, die daervan gekomen zijn, twelck zy drie zonderlinge wail wisten, want zy clercken zijn ende hair commissie wail verstonden, dat die tot zulke zake niet en verstrecte, ende oick wail wisten, dat zulcx tiegens den rechten ende ouden heerkomen ende gewoenten van den lande dragende was. Ende hebben alzoe tlant geschat, beschedicht ende daertoe in groeten onrust tiegens onsen gnedigen heeren verweet ende gebrocht, ende onsen gnedigen heere geraiden te doen ende in den name van zyne gnaden gedaen, dat opelick tiegen zijnre gnaden loften ende brieve geweest is, twelck onse gnedige heere, indien zyne gnaden dairvan van den raiden eerberliken ende doechdeliken geraiden geweest hadde, alst behoerde, noide gedaen zouden hebben, ende oick nu sonder twyvel wal mercken kan, dat zoe niet en behoert, ende dat hemluden daervan gheen vordell ofte danck en eygen mer groete correctie, ende zulke, dat zy niet alleen uut ons gnedigen heren raide, mer oick uut den geheelen lande ende gestichte van Utrecht, dat zy zoe groetelick beschedicht hebben, behoeren te wezen ende te bliven. Ende all waren daer gheen meerre ofte andere zaken ofte broken dan voergeroert staen, gelijck datter noch zoevele is, dattet te lange vallen zoude te kennen te geven, zoe mach men wail mercken,

dat de zaken, die voergeroert staen, alleen genoich zijn om te laten geschien by onsen genedigen heeren, als op zyne gnaden boven begheert is.

6. Item alsoe voert in den voerseyden brieven van verlykenisse, lest geschiet in den jaere van LXXVII voerseyt, verlyket ende verdedingt is, dat men den lantbrief in allen zynen punten ende percelen naegaen zall, soe zijn daerinne noch gebreken, datter zijn zekere dyenres, te weten: Tyman Harbert, castelleyn opter Horst, Henrick die bastart van Nyenroide, tot Apcou bailju, ende voert ander panders ende dyenres, die totten voerseyden dyensten na den lantbrief niet bequaem noch gequalificiert en zijn.

7. Item voert zoe zijn daer noch vele borgere, die van hoire oerveden, daer zy aen onsen gnedigen heere mede verbonden zijn, niet van ontslagen en zijn, twelck ymmer na tynhout der brieven voerseyt alsoe behoert te geschien, wanttet zoo verlyket is.

VI. Memorie van grieven van de stad Utrecht tegen bisschop David. September 1479.

Hijrnae volgen die articulen der drier Staten, beghynnende aldus:

Alzoe tusschen mynen gnedigen heren van Utrecht ter eenre ende zijnre gnaden Staten van den lande ter anderen zyden in den jaere LXXVII lestleden zekere tractaet getractiert ende gemaect ende opten XXVIII^sten^ dach in Julio in denzelven jaere gesloeten

is geweest, dien diezelve Staten in allen zynen punten ende articulen na hoeren vermoigen onderhouden en gheachtervolget hebben ende noch mit gantzer meyninge ende goeden heerten gheerne achtervolgen ende onderhouden willen, soe ist, dat zekere punten hijronder bescreven na den innehouden van denzelven tractaet niet gehouden noch achtervolcht en zijn. Begeren hijrom oitmoideliken ende diensteliken die stadt van Utrecht ende anderen voerseyt aen mynen gnedigen heere van Utrecht, alzoe te vervuegen ende te bestellenen, dattet voerseyde tractaet claerliken achtervolcht ende onderhouden moige werden, want men van dezer zyde anders niet en begheert, dan tselve tractaet te onderhouden ende te achtervolgen ende mynen gnedigen heren voerseyt al te doen, dat goede ondersaten hoeren lantsheere schuldich zijn van doen, twelck men alzoe in der waerheyt bevynden zal ynt eynde.

Dit naevolgende zijn die punten voergeroert [1]):

1. In den yersten dat die castelleynscappen niet besat [2]) en zijn alst behoert, te weten: Abcoude, die Horst, Vredelant, die Eem, Stoutenberch ende Wijck. Ende zoe begheert men deze sloten alzoe te bezaten, als dat na den lantbrieff behoert, dair dat niet gedaen en is.

2. Item zoe leyt onse gnedige heere volck op zommigen van den sloten, dat zy nochtant niet bezet en zijn alst behoert *na uutwysinge des lantsbriefs.*

---

1) In het 2e afschrift, waarin al het voorgaande ontbreekt, is dit hoofd vervangen door een ander hoofd, dat in het 1e afschrift later op den kant is bijgeschreven: „Dit zijn die gebreke der stadt van Utrecht, die tanderen tyden mynen gnedigen heere van Utrecht overgegeven zijn." (Zie het voorwoord.)

2) Vroeger: „bestelt", in het 2e afschrift: „beset".

3. Item die zommige van den maerscalcken en hebben ghene brieve gegeven, als zy hoeren te gevenen na den lantbrieff 1).

4. Item zoe verleyt mijn here zijn Cantate-wyinge ende jurisdictie uut zijnre genaden stadt van Utrecht, tiegens ouden gewoenten ende ouden heercomen 2).

5. Item dat die lantbrieff aen den ondersaten, onverwonnen mitten rechte, niet gehouden ende nagegaen en wert tot vele tyden 3).

6. Item om te weten wat mynen gnedigen heere geporret heeft van den verbande, dair vele spraeke van zijn onder den volke 4).

7. Item noch en zijn die brieve van Wijck ende van Abcoude 5) niet overgelevert, alst behoert ende oick versproeken is geweest, daer den lande groet verlang aen leyt, zoe dat die becostiget ende betaelt heeft.

8. Item die stadt van Utrecht ende hoire borgere van onsen gnedigen heere ofte zynen fiscael buten

---

1) In het 1e afschrift op den kant „niet"; in het 2e afschrift is dit artikel niet overgenomen.

2) Wat met de wijding door den bisschop op den Zondag Cantate bedoeld wordt, is mij niet duidelijk: wellicht de wijding van jonge geestelijken door den wijbisschop? — Met de „jurisdictie" van den bisschop kan nauwelijks iets anders bedoeld worden als de rechtspraak van den bisschoppelijken officiaal. Denkelijk heeft bisschop David, die doorgaans op Duurstede verblijf hield, zijne hofhouding en alles, wat met zijn bestuur samenhing, daarheen willen verplaatsen, natuurlijk zeer tot ongenoegen zijner hoofdstad

3) In het 1e afschrift doorgehaald, in het 2e niet overgenomen.

4) In het 1e afschrift doorgehaald, in het 2e niet overgenomen.

5) Nam. de akten betreffende de overdracht van de goederen der heeren van Gaasbeek aan het Sticht in 1459.

diezelve stadt te rechte getogen werden tiegens hoeren rechten ende privilegiën.

9. Item alzoe wy tanderen tyden gescreven gehadt hebben mynen gnedigen heere te onderwysen meyster Clais van Lavennis, rekeninge te doen van den morgengelde van enen cromstert, die gezet is geweest te volleste totten costen te doen in der zaken te vervolgen van den venen [1], want die stadt die meestendeel van den gelde verscoten ende luttell wedergeboert heeft, twelck doch tot hijrto noch niet geschiet en is, soe begheert die stadt noch oitmoidelike aen mynen gnedigen heere voerseyt, dattet noch alzoe geschien moige, wanttet doch alzoe behoert te geschien.

10. Voert bidwy oitmoidelike onsen gnedigen heere voerseyt, dat zyne gnaden uut goedertierenheyt ende gracien gonnen ende believen wille der stadt van Renen die munte weder te hebbenen, zoe dair een arme scamele gemeynte is, die hoer broet dairaen plegen te wynnenen, ende zylude oick opten palen van den lande leggen ende groeten cost ende last doen ende lyden moiten [2].

11. Item voert alzoe die maerscalcken boven ouder gewoenten ende heercomen des gestichts die clock doen slaen, als zy justicy doen willen aen den hoichsten, ende oick dickmails wan zy anderwes van te graven off diergelyken voernemen, datten ondersaten des gestichts tot groeten last ende zwaerheyt coempt, gemeerct het tot meer tyden geboert is, dat die maerscalcken die clock deden slaen, in schijn men graven

1) Zie over deze quaestie (dd. 1473): Heda, Historia. p. 295.
2) Dit artikel is in het 2e afschrift niet overgenomen.

of zulcxwes doen soude, dair doch niet aff en quam, ende ten eynde deden zy eysschen, wye een halff molder haveren off een weder geven woude, die soude te huyss reysen off te huyss bliven, ende wie niet geven en woude mosten dair tot groeten onwille ende coste bliven leggen. Begheert men aen onsen gnedigen heere een voersien dairop te hebben, dat zijnre gnaden ondersaten dair voertmeer in onbelast bliven.

12. Item om te weten, wat ongelove mynen gnedigen heere geschiet is in desen Nedergesticht, dairomme die voerseyde zijn gnaden zekere personen uutte Overgesticht lieten comen tot Wijck, zijn slot aldaer te bewaeren, twelck tiegens onsen lantbrieff is [1]).

13. *Item voirt begheert men, dat die kercke ende die proistie van Oudemunster haere jurisdictie gebruycken moigen, gelijck zy by salige Fredericks ende Rodolffs biscoppen tUtrecht gedaen hebben, sonder die ondersaten der voirseyder jurisdictie the belasten mit dat assum off dat cathedraticum* [2])*; ende oick mede dat myne genedige heere nyet en verbyede denghenen, die in der proistien jurisdictie dienen, dat zy in zijnre gnaden*

1) In het 1e afschrift doorgehaald, in het 2e niet overgenomen.

2) Het cathedraticum was eene vaste uitkeering, door de kerken van een bisdom aan den bisschop opgebracht „in signum subjectionis" of „pro honore cathedrae" (Ducange i. v. *cathedraticum*); het werd blijkens de nog bewaarde rekeningen van het „cathedraticum sive assum" (van 1545, 1551 en 1555) tweemaal 's jaars betaald op Cantate en Remigii. Met „die ondersaten" van den proost van Oudmunster worden zonder twijfel bedoeld de kerken in het aartsdiakonaat van den proost van Oudmunster. In de drie bewaarde rekeningen worden inderdaad de kerken in de jurisdictie van Oudmunster en St. Jan niet vermeld, terwijl de proosdijen zelven alleen pro memorie uitgetrokken zijn. De reden der vrijstelling blijkt niet.

jurisdictie nyet en dyenen, want overmits den en can die proistie off die kercke gheen dienres in hair jurisdictie crigen [1]).

14. *Item van der zake van Hillebrant van Rossem dat die sentenci, by den Staten van den lande gegeven, ter execucie gestelt moige werden.*

15. *Item staende deze voirseyde sentencie ende niet ter execucie gestelt, heeft mijn gnedige heere van Utrecht recht gehouden, in prejudici ende afterdeel van der sentencien etc. ende onsen borgeren, die dairby bescedicht zijn, twelc weder afgestelt behoirt te wezenen.*

16. *Item van meyster Gerijt van Kalslagen.*

17. *Item van die schive vant hoff te brengenen* [2]).

---

1) Dit artikel is in het 1e afschrift later bijgevoegd, in het 2e mede overgenomen. — Het bevat een curieus incident in den ouden strijd van de bisschoppen tegen de aartsdiakens. De bisschop had reeds lang overwonnen en de rechtspraak der aartsdiakens beteekende weinig. Zóó weinig, dat blijkbaar de notarissen, die in het aartsdiakonale hof van den proost van Oudmunster instrumenteerden, van deze praktijk alleen niet konden bestaan. De bisschop deed dus een handigen zet tegen een zijner oude tegenstanders door aan deze notarissen te verbieden, te gelijk in het hof van zijnen officiaal te instrumenteeren: de proost van Oudmunster kon daardoor geene notarissen krijgen, om zijne terechtzittingen te bedienen!

2) De artt. 14—17 komen in het 1e afschrift niet voor, en zijn in het 2e door den stadsklerk Tijlman Momfelen later bijgeschreven.

INHOUD.

WERKEN DOOR HET HISTORISCH GENOOTSCHAP UITGEGEVEN.

KRONIJK.

2e jaargang.(*)	f (5.—)	1.50.
3e jaargang.	- (2.70)	1.50.
4e jaargang.	f (3.70)	2.50.
5e jaargang.	- (6.—)	2.50.

(*) **De eerste jaargang is nimmer in druk verschenen.**

KRONIJK.

2e *serie*		
6e jaargang .	f (6.—)	2.—.
7e jaargang .	- (6.40)	3.—.
8e jaargang .	- (6.80)	3.—.
9e jaargang .	- (6.80)	3.—.
10e jaargang .	- (6.80)	3.—.
3e *serie*		
11e jaargang .	- (3.20)	1.—.
12e jaargang .	- (3.60)	1.—.
13e jaargang .	- (4.80)	1.50.
14e jaargang .	- (5.10)	1.50.
15e jaargang .	- (4.60)	1.50.
4e *serie*		
16e jaargang .	- (5.40)	1.50.
17e jaargang .	- (5.80)	1.50.
18e jaargang .	- (6.60)	1.50.
19e jaargang .	f (7.40)	2.—.
20e jaargang .	- (7.20)	2.—.
5e *serie*		
21e jaargang .	- (7.60)	2.—.
22e jaargang .	- (7.20)	2.—.
23e jaargang .	- (9.20)	2.50.
24e jaargang .	- (9.40)	2.50.
25e jaargang .	-(10.70)	3.—.
6e *serie*		
26e jaargang .	- (8.00)	2.50.
27e jaargang .	- (8.20)	2.50.
28e jaargang .	- (6.20)	2.50.
29e jaargang .	- (8.30)	2.50.
30e jaargang .	-(10.30)	3.—.
31e jaargang .	- (8.40)	2.50.

BERIGTEN.

1e deel. 1e stuk.	f (3.40)	1.50.
1e deel. 2e stuk.	- (2.20)	1.50.
2e deel. 1e stuk.	- (2.20)	1.50.
2e deel. 2e stuk. (Verhooren van Johan v. Oldenbarnevelt.)	- (3.80)	3.80.
3e deel. 1e stuk.	- (3.—)	1.50.
3e deel. 2e stuk.	- (3.—)	1.50.
4e deel. 1e stuk.	- (3.—)	2.—.
4e deel. 2e stuk.	- (2.50)	1.50.
5e deel. 1e stuk.	- (3.20)	1.50.
5e deel. 2e stuk.	- (2.50)	1.—.
6e deel. 1e stuk.	- (2.50)	1.—.
6e deel. 2e stuk.	- (2.10)	1.—.
7e deel. 1e stuk.	- (5.50)	1.50.
7e deel. 2e stuk.	- (6.50)	2.50.

CODEX DIPLOMATICUS in 4°. - (5.20) **5**.20.

2e *serie* in 8°.

1e deel. 1e afd.	f (3.75)	2.50.
1e deel. 2e afd.	- (3.10)	2.50.
2e deel. 1e afd.	- (6.20)	3-50.
2e deel. 2e afd.	- (3.20)	2.—.
3e deel. 1e afd.	- (6.50)	2.—.
3e deel. 2e afd.	- (3.40)	1.50.
4e deel. 1e afd.	- (3.10)	1.50.
4e deel. 2e afd.	- (5.20)	1.50.
5e deel . . .	-(12.00)	4.—.
6e deel . . .	- (1.20)	1.—.

REGISTER op de onderwerpen, behandeld in de Kronijk, de Berichten en den Codex diplomaticus . . . . ƒ (1.80) 1.50.

BIJDRAGEN EN MEDEDEELINGEN.

Ie Deel	ƒ	(5.60)	2.50.	VIIIe Deel	ƒ	(3.60)	3.60.
IIe Deel	-	(5.20)	2.50.	IXe Deel	-	(6.10)	6.10.
IIIe Deel	-	(5.20)	2.50.	Xe Deel	-	(5.80)	5.80.
IVe Deel	-	(8.80)	4.—.	XIe Deel	-	(6.60)	6.60.
Ve Deel	-	(5.40)	3.—.	XIIe Deel	-	(4.10)	4.10
VIe Deel	-	(6.00)	6.—.	XIIIe Deel	-	(5.00)	5.00
VIIe Deel	-	(5.00)	5. –.	XIVe Deel	-	(3.80)	3.80.

NIEUWE SERIE.

1. Annales Egmundani . . . . ƒ (1.20) 1.—.
2. Verbaal van de buitengewone ambassade naar Engeland in 1685 . . . . - (1.80) 1.—.
3. Memoriën van Roger Williams. Uitgeg. door Mr. J. T. Bodel Nyenhuis . . . . . . - (2.10) 1.—.
4. Kronijken van Emo en Menko. Uitgeg. door Mr. Feith en Dr. Acker Stratingh . . . - (3.70) 1.50.
5. Hortensius, over de opkomst en den ondergang van Naarden. Uitgeg. door Prof. Peerlkamp en A. Perk. . . . . - (4.50) 1.50.
6. Kronijk van Holland van een ongenoemden geestelijke. (Gemeenlijk geheeten Kronijk van den Clerc uten laghen landen bi der see). - (2.30) 1.—.
7. Kronijk van Eggerik Egges Phebens van 1565—1594. Uitg. door Mr. H. O. Feith. - (2.40) 1.—.
8. De oorlogen van hertog Albrecht van Beieren met de Friezen in de laatste jaren der XIVe eeuw. Uitg. door Dr. E. Verwijs. - (9.80) 2.50.
9. Verbaal van de ambassade van Gaspar van Vosbergen bij den koning van Denemarken, den Neder-Saxischen kreits en den koning van Zweden. 1625 . . . . - (2.30) 1.—.
10. Verbaal van de ambassade van Aerssen, Joachimi en Burmania naar Engeland. 1625. - (1.90) 1.—.
11. Brieven en onuitgegeven stukken van Johannes Wtenbogaert. Uitg. door H. C. Rogge. *Eerste deel.* 1584—1618 . . . - (4.00) 1.50.
12. Hetz. *Tweede deel, eerste afd.* 1618—1621. - (2.80) 1.—.
13. Memorials and times of Peter Philip Juriaan Quint Ondaatje. By Mrs. Davies . . . - (4.00) 1.50.

14.	**Verhooren en andere bescheiden betreffende het rechtsgeding van Hugo de Groot. Uitg. door Prof. R. Fruin**	*f* (4.80)	2.—.
15.	**Brieven enz. van Joh. Wtenbogaert. Uitg. door H. C. Rogge.** *Tweede deel, tweede afdeeling.* 1621—1626	- (5.50)	2.—.
16.	**Memoriën en adviezen van Cornelis Pieterszoon Hooft.**	- (4.90)	2.—.
17.	**Brieven enz. van Joh. Wtenbogaert. Uitg. door H. C. Rogge.** *Derde deel, eerste afdeeling.* 1626, 1627	- (6.50)	2.—.
18.	**Onderzoek van 's Konings wege ingesteld omtrent de Middelburgsche beroerten van 1566 en 1567. Naar 't oorspronkelijke handschrift uitg. door Dr. J. van Vloten** . .	- (3.40)	1.50.
19.	**Brieven enz. van Joh. Wtenbogaert. Uitg. door H. C. Rogge.** *Derde deel, tweede afdeeling.* 1628, 1629.	- (8.20)	2.50.
20.	**Hetz.** *Derde deel, derde afdeeling.* 1630 .	- (6.10)	2.—.
21.	**De rekeningen der grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche huis. Uitg. door Dr. H. G. Hamaker.** *Eerste deel* .	- (5.80)	2.50.
22.	**Brieven enz. van Joh. Wtenbogaert. Uitg. door H. C. Rogge.** *Derde deel, vierde afdeeling* 1631—1644.	- (4.50)	1.50.
23.	**Journaal van Constantijn Huygens den zoon, van 21 October 1688 tot 2 September 1696.** *Eerste deel.*	- (6.70)	6.70.
24.	**De rekeningen der grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche huis. Uitg. door Dr. H. G. Hamaker.** *Tweede deel* .	- (7.20)	2.50.
25.	**Journaal van Constantijn Huygens den zoon.** *Tweede deel*	- (7.90)	7.90.
26.	**De rekeningen der grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche huis. Uitg. door Dr. H. G. Hamaker.** *Derde deel* . . .	- (6.20)	2.50.
27.	**Brieven van en aan Joan Derck van der Capellen van de Pol. Uitg. door Mr. W. H. de Beaufort**	- (10.80)	3.—.
27*b*.	**Brieven van en aan denz. Uitg. door Mr. J. A. Sillem. (Aanhangsel van de Brieven uitg. door Mr. W. H. de Beaufort.) Met twee registers**	- (1.40)	1.—.
28.	**Henricus Bomelius, Bellum Trajectinum** .	- (1.40)	1.—.

29.	De rekeningen der grafelijkheid van Zeeland onder het Henegouwsche Huis. Uitg. door Dr. H. G. Hamaker. *Eerste deel* .	*f* (6.80)	3.—.
30.	Hetz. *Tweede deel*	- (5.80)	3.—.
31.	Lijst van Noord-Nederlandsche kronijken, met opgave van bestaande handschriften en litteratuur. Door Mr. S. Muller Fz. .	- (1.40)	1.—.
32.	Journaal van Constantijn Huygens den zoon, gedurende de veldtochten der jaren 1673, 1675, 1676, 1677 en 1678 . . .	- (3.50)	3.50.
33.	Négociations de Monsieur le comte d'Avaux, ambassadeur-extraordinaire à la cour de Suède, pendant les années 1693, 1697, 1698. Publiées pour la première fois d'après le manuscrit, conservé à la Bibliothèque de l'Arsenal à Paris, par M. le Prof. J. A. Wijnne. Tome premier.	- (8.00)	2.50.
34.	Hetz. Tome deuxième.	- (5.40)	2.—.
35.	Hetz. Tome troisième, première partie .	- (5.60)	2.—.
36.	Hetz. Tome troisième, deuxième partie .	- (3.90)	1.50.
37.	Brieven van Lionello en Suriano uit den Haag aan Doge en Senaat van Venetië in de jaren 1616, 1617 en 1618, benevens Verslag van Trevisano betreffende zijne zending naar Holland in 1620	- (6.10)	3.50.
38.	Brieven aan R. M. van Goens en onuitgegeven stukken hem betreffende. *Eerste deel*	- (6.60)	3.50.
39.	Dagverhaal van Jan van Riebeek, commandeur aan de Kaap de Goede Hoop. *Eerste deel.* (1652—1655)	- (7.80)	7.80.
40.	Rijmkroniek van Melis Stoke. Uitg. door Dr. W. G. Brill. *Eerste deel*	- (5.00)	2.50.
41.	De geschillen over de afdanking van 't krijgsvolk in de Vereenigde Nederlanden in de jaren 1649 en 1650 en de handelingen van Prins Willem II. Toegelicht met behulp van ongedrukte stukken uit het Huis-archief van Z. M. den Koning, door Dr. J. A. Wijnne.	- (5.40)	2.50.
42.	Rijmkroniek van Melis Stoke. Uitg. door Dr. W. G. Brill. *Tweede deel*	- (4.80)	2.50.
43.	Brieven aan R. M. van Goens en onuitgegeven stukken hem betreffende. *Tweede deel*	- (4.60)	1.50.
44.	Brieven en onuitgegeven stukken van Jonkheer Arend van Dorp, heer van Maasdam		

enz. Uitg. door Mr. J. B. J. N. Ridder de van der Schueren. *Eerste deel* . . . . *f* (6.60) 3.—.

45. Memorien van Mr. Diderik van Bleyswijk, vrijheer van Eethen en Meeuwen, heer van Babylonienbroek, Raad in de Vroedschap, burgemeester van Gorinchem enz. enz. 1734—1755. Uitg. met inleiding en aanteekeningen, door Theod. Jorissen . . . - (4.50) 3.—.

46. Journalen van Constantijn Huygens den Zoon. *Derde deel* . . . . - (2.20) 2.20.

47. Correspondentie van en betreffende Lodewijk van Nassau en andere onuitgegeven documenten. Verzameld door Dr. P. J. Blok. - (2.90) 2.90.

48. De kroniek van Sicke Benninge 1e en 2e deel (kroniek van van Lemego). Uitg. en met kritische aanteekeningen voorzien door Mr. J. A. Feith; met eene inleiding van Dr. P. J. Blok . . . . - (2.40) 2.40.

49. Quedam Narracio de Groninghe, de Thrente de Covordia et de diversis aliis sub diversis episcopis Trajectensibus. Uitg. door Mr. C. Pijnacker Hordijk . . . . - (2.10) 2.10.

50. Brieven en onuitgegeven stukken van Jonkheer Arend van Dorp, heer van Maasdam enz. Uitg. door Mr. J. B. J. N. Ridder de van der Schueren. *Tweede deel*. . . - (7.80) 2.50.

51. Documents concernant les relations entre le duc d'Anjou et les Pays-Bas. (1576—1583). Publiés par P. L. Muller et Alph. Diegerick. *Tome I.* (1576—1578) . . . . - 6.80.

52. Resolutiën, genomen bij de Vroedschap van Utrecht, betreffende de Illustre school en de Akademie in hare stad. Uitgegeven door Dr. J. A. Wijnne. 1e stuk. (1632—1699.) - 2.00.

53. De registers en rekeningen van het bisdom Utrecht. 1325—1336. Uitgegeven door Mr. S. Muller Fz. *Eerste deel* . . . . . . - 7.30.

54. De registers en rekeningen van het bisdom Utrecht. 1325—1336. Uitgegeven door Mr. S. Muller Fz. *Tweede deel* . . . . - 8.—.

55. Documents concernant les relations entre le duc d'Anjou et les Pays-Bas. (1576—1583). Publiés par P. L. Muller et Alph. Diegerick *Tome II.* (Troubles des Malcontents et des Gantois. Septembre 1578 — Février 1579.) - 6.25.

56. Brieven aan R. M. van Goens en onuitgegeven stukken hem betreffende. *Derde deel*. . . . . - 3.—.

57. **Documents concernant les relations entre le duc d'Anjou et les Pays-Bas.** (1576—1583). **Publiés par P. L. Muller et** Alph. Diegerick *Tome III.* (Février 1579 — Janvier 1581.) ƒ 8.90.

58. **Dagverhaal van Jan van Riebeek**, **commandeur aan de Kaap de Goede Hoop.** *Tweede deel.* (1656—1658) . . . . . . - 8.—.

59. Idem. *Derde deel.* (1659—1662) . . . - 8.—.

DERDE SERIE.

2. De oudste stadsrekeningen van Dordrecht, 1284—1424. Uitgegeven door Mr. C. M. Dozy. - 2.40.

3. Het oudste cartularium van het sticht Utrecht. Uitgegeven door Mr. S. Muller Fz. . - 4.60.

No. 1 is nog ter perse.

ABRAHAM DE WICQUEFORT, Histoire des Provinces-Unies des Païs-Bas, depuis le parfait establissement de cet estat par la paix de Munster. Tom. I—IV. . . 26.00.

Jhr. Mr. A. M. C. VAN ASCH VAN WIJCK, Een woord in het belang van het Nederl. archiefwezen. 1846 . - 0.20.

Bepalingen over de uitgave van handschriften . . . . - 0.25.

BULLARIUM TRAJECTENSE. Romanorum Pontificum diplomata usque ad Urbanum Papam VI in veterem episcopatum Trajectensem destinata, edidit Gisb. Brom. Vol. I . . . . - 12.—.

Vol. II 1. . . . . - 3.—.

Bovenstaande werken zijn, voor zoover zij voorhanden zijn, door de Leden **tegen de helft** van den prijs te bekomen. Men wende zich daarvoor direct tot den uitgever MARTINUS NIJHOFF te 's Gravenhage.

